

KÖZJEGYZŐK KÖZLÖNYE

A MAGYAR ORSZÁGOS KÖZJEGYZŐI KAMARA FOLYÓIRATA

Mohai Máté

Felelősség és helytállási kötelezettség az 1875. évi Kereskedelmi Törvényben

Schlosser Annamária

A temetés polgári jogi kérdései

Kis Tamás

A jogalkotási és bírósági úton történő szerződésmódosítás egyes kérdései, különös tekintettel a devizahiteles perekre

Koncsik Marcell Igor

Az elévülés szabályai a végrehajtási jogban harminc év távlatából

Kálmán Kinga

Az adatmegosztás európai uniós keretrendszere

Kecskeméti Ágnes

A közjegyzői döntések érzelmi összetevői, avagy a magyar közjegyzőség pszichológiai kihívásai

Vitkovics Bálint

A termékfelelősség hazai joggyakorlata

Hana Hobljaj

A digitális vagyon öröklésének szabályozása a horvát jogrendszerben II. rész

3
2025

KÖZJEGYZŐK
KÖZLÖNYE

KÖZJEGYZŐK KÖZLÖNYE

A Magyar Országos Közjegyzői Kamara szakmai folyóirata
2025., 29. évfolyam, 3. szám

5. oldal **Mohai Máté**
Felelősség és helytállási kötelezettség az 1875. évi Kereskedelmi Törvényben
20. oldal **Schlosser Annamária**
A temetés polgári jogi kérdései
42. oldal **Kís Tamás**
A jogalkotási és bírósági úton történő szerződésmódosítás egyes kérdései,
különös tekintettel a devizahiteles perekre
71. oldal **Koncsik Marcell Igor**
Az elévülés szabályai a végrehajtási jogban harminc év távlatából
91. oldal **Kálmán Kinga**
Az adatmegosztás európai uniós keretrendszere
122. oldal **Kecskeméti Ágnes**
A közjegyzői döntések érzelmi összetevői, avagy a magyar közjegyzőség
pszichológiai kihívásai
145. oldal **Vitkovics Bálint**
A termékfelelősség hazai joggyakorlata
166. oldal **Hana Hobljaj**
A digitális vagyon öröklésének szabályozása a horvát jogrendszerben II. rész
184. oldal **Résumé | Zusammenfassung | Резюме**

Kiadja a Közjegyzői Akadémia Nonprofit Kft.
1087 Budapest, Stróbl Alajos utca 3/b.
Felelős vezető: Dr. Moldován András ügyvezető

Alapító főszerkesztő: Charmant Oszkár
fiumei királyi közjegyző (1895)

Felelős kiadó és a szerkesztőbizottság elnöke:
Tóth Ádám, a Magyar Országos Közjegyzői Kamara elnöke

Főszerkesztő: Rokolya Gábor

A szerkesztőbizottság tagjai: Bartha Bence, Böröcz Helga,
Harsági Viktória, Gyarmathy Judit, Juhász Ivett, Mányoki Ádám,
Molnár Tamás, Szócs Tibor, Varga István, Veress Emőd

A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Stróbl Alajos u. 3/b.
e-mail: kozlony@mokk.hu

Előfizetési díj egy évre: 32400 Ft
A folyóirat előfizethető a kiadó címén
A lap negyedévente jelenik meg
A Közjegyzők Közlönye tartalma a szerzői jog
által védett információt tartalmaz. A folyóiratban
közölt anyagok bármilyen formában történő
átvételéhez, felhasználásához a kiadó előzetes
engedélye szükséges.

ISSN 1416-7883

Felelősség és helytállási kötelezettség az 1875. évi Kereskedelmi Törvényben

A tanulmány hazai kereskedelmi jogunk jelentős jogtörténeti mérföldkövének, az 1875. évi Kereskedelmi Törvénynek az általános jellemzésén keresztül elsősorban a felelősségi és helytállási kötelezettség kérdéskörét vizsgálja. Ennek során a különféle társasági formákra (alkalmi egyesülés, közkereseti társaság, betéti társaság, részvénytársaság, szövetkezet) vonatkozó szabályok külön kerülnek elemzésre, minden esetben kitérve a korabeli kúriai gyakorlat adta jogesetekre.

Tárgyszavak:

1875. évi KT, felelősség, társasági jog, helytállás, Kúria

This study examines the issue of liability and obligation of acting as a guarantor primarily through a general description of the Commercial Code of 1875, a significant milestone in the history of Hungarian commercial law. In doing so, the rules applicable to various forms of companies (occasional associations, general partnerships, limited partnerships, private limited companies, cooperatives) are analysed separately, with reference, in each case, to legal cases from the contemporary practice of the Hungarian Royal Curia.

Keywords:

Commercial Code of 1875, liability, company law, obligation of acting as a guarantor, Curia of Hungary

1. A Kereskedelmi Törvény megalkotása és általános jellemzése

Hazánkban először a pesti kereskedői testület indított mozgalmat egy „saját” kereskedelmi törvény megalkotása érdekében, amikor 1862. május 1-én a magyar udvari kancelláriához benyújtott előterjesztésében az ország anyagi tönkremenetelére hivatkozással a német kereskedelmi törvény és az általános német

váltórendszabályok mielőbbi „behozatalát” sürgette. Bizonyos kezdeti nehézségeket követően a magyar kancellária 1864. október 12-én kelt legfelsőbb elhatározása után a kérdéses törvényeknek a hazai jogrendszerbe történő átültetésével kapcsolatos véleményadás és tanácskozás végett egy héttagú bizottságot nevezett ki, mely 1864. november 24-től december 1-ig kidolgozta azon javaslatokat, melyek alapján a két törvénykönyv Magyarországon hatályba léphetett volna. E munkálatok azonban felterjesztés helyett levéltárba kerültek. De a megindult mozgalom többé már nem volt megállítható: a kereskedelmi kodifikációt támogatta a pesti ügyvédi egyesület II. osztálya – elsősorban Apáthy István korabeli ügyvéd és egyetemi tanár –, valamint az I. magyar jogászgyűlés is, mely különösen a német kereskedelmi törvénykönyv implementálását sürgette, míg nem a földművelés, ipar és kereskedelemügy élén álló Szlávay József miniszter is elérkezettnek látta az időt egy kereskedelmi törvény megalkotására.¹

A tényleges kodifikáció 1872-ben vette kezdetét, ekkor bízta meg ugyanis a kormány Apáthy Istvánt a kereskedelmi jogi törvénytervezet elkészítésével, aki 1873 elejére be is fejezte a munkát, amely sok esetben a német kereskedelmi törvény fordítását jelentette, így pl. a szövetkezeteket még nem is szabályozta. A törvényjavaslat 1875. április 2-án került az országgyűlés elé, amely bizottságot küldött ki az előterjesztés vizsgálatára. A bizottság április 19-én utalta vissza a t. ház elé, ahol négy ülésben tárgyalták meg az anyagot. A főrendiház május 5-én fogadta el a javaslatot, amelyet a király május 16-án szentesített. Az 1875. évi XXXVII. törvénycikk, a Kereskedelmi Törvény (a továbbiakban: K.T.) 1876. január 1-jén lépett hatályba.²

A K.T. általános részből és két fő részből állt. Az I. része a kereskedőket és kereskedelmi társaságokat, a II. része a kereskedelmi ügyleteket tárgyalta összesen 566. §-ban. Hazánk kereskedelmi törvénykönyvtervezetében, majd az elfogadott kódexben a német hatások erőteljesen érződtek (de komoly eltérésekkel is találkozhatunk a német törvényhez képest, mint azt látni fogjuk), hangsúlyozni kell azonban, hogy abban Apáthy István és más, a kor kiemelkedő kodifikátorainak számító jogtudósok, bírák, ügyvédek által megtestesített honi jogtudomány és joggyakorlat eredményei is jelen voltak. A kereskedelmi törvény Szladits Károly értékelése alapján a kodifikálatlan köztörvényi magánjogunknak is egyik fő forrása lett, mert számos rendelkezése nem specifikusan kereskedelmi jellegű, s így ezek a rendelkezések könnyen szívódtak fel a köztörvényi magánjogi bírói gyakorlatban is. A kereskedelmi törvény nálunk is egyetemes joggá tette a kereskedelmi jogot, és nem – miként az 1807-es Code de commerce – zárt rendszerré formálta azt.³

- 1 *Neumann Ármin*, A kereskedelmi törvény magyarázata. Kiadta Zilahy Samuel, Budapest, 1878. 20-21. o.
- 2 *Papp Tekla*, Társasági jogi jogalkotásunk rövid története, európai kitekintéssel. In: *Nótári Tamás (szerk.)*, Ünnepi tanulmányok Sárközy Tamás 70. születésnapjára. Lectum Kiadó, Szeged, 2010. 271. o.
- 3 *Nochta Tibor*, Társasági jog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2011. 66-67. o.

A K.T. 1. §-a szerint kereskedelmi ügyekben, ha azok iránt a jelen törvényben intézkedés nem foglaltatik, a kereskedelmi szokások irányadók, ezek hiányában pedig az általános magánjog alkalmazandó. Ennek megfelelően kereskedelmi ügyekre elsősorban a K.T.-t, ha az megfelelő rendelkezést nem tartalmazott, a kereskedelmi szokásokat, végül pedig az általános magánjog szabályait kellett alkalmazni. A korabeli jogirodalmi nézetek szerint a kereskedelmi törvényt – Polgári Törvénykönyvünk harmadik könyvéhez hasonlóan – elsősorban diszpozitív szabályok alkották.

Különösen érdekes megoldásnak tekinthető az általános magánjog szabályainak alkalmazása, melyet a törvényjavaslat tárgyalására összehívott értekezlet egynéhány résztvevője sem hagyott szó nélkül: „...miután magánjogi codex hiányában ily ingadozó alapon nyugvó jogforrást felvenni annálkevésbé kellene, mert régibb törvényeink határozatait kifejlődött forgalmi kereskedelmi viszonyainkra amúgy sem lehet alkalmazni, és a gyakorlat subsidiarius jogforrásul az osztrák polg. törvénykönyvet használja...”. Ellenérvként hozták fel: „...hogya nem is szerves magánjogi törvénykönyvünk, de igenis vannak és érvényben állnak magánjogi törvényeink, melyeket mellőzni, vagy nem létezőnek tekinteni s azért a jogforrások közül magánjogunkat kihagyni lehetetlen...”⁴

A kereskedelmi törvényben szabályozott társaságokra specifikált kárfelelősségi szabályok kiindulási alapját és egyben hátterét is mindenekelőtt a fenti szabályban lehetséges fellelni.⁵ A hivatkozott rendelkezés természetesen a kereskedelmi ügyleti szabályokra sokkal közvetlenebbül, míg a társaságokra – ezen belül a kárfelelősségi normáira – inkább indirekt módon hatott, illetőleg az általános magánjoghoz viszonyítottan szigorúbb felelősségi rendelkezéseket megfogalmazó K.T. esetén a törvényi jog volt elsődleges, míg a jogszokás csak törvénypótló erővel bírt.⁶

A K.T. a közkereseti társaságot, a betéti társaságot, a részvénytársaságot és a szövetkezetet tekintette kereskedelmi társaságnak (61. §), az alkalmi egyesületeket azonban nem, bár szabályokat utóbbi vonatkozásában is tartalmazott (62. §).

A K.T. az ún. csendes társaságokat (stille Gesellschaft) nem vette fel a kereskedelmi társaságok közé, mivel azok harmadik személyek irányában nem is minősültek társaságnak, tagjaik egymáshoz való viszonyait pedig kölcsönös megállapodásaik, vagy ilyenek hiányában a magánjogi elvek szabályozták. Az ún. csendes tagok felelőssége és jogai megegyeztek a betéti társaság kültagjaival. Harmadik személyek irányában azonban az egyes személyek ilyen szövetsége nem minősült társaságnak, mivel a csendes társasági üzlet tartozásaiért kifelé

4 Neumann Ármin, id. mű, 43. o.

5 Nochtá Tibor, A magánjogi felelősség útjai a társasági jogban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2005. 20. o.

6 Nochtá, 2011. 67. o.

csak egy személy volt köteles helytállni, kereskedelmi ügyleteiből csak egy személy szerzett jogokat és vállalt kötelezettségeket, maga az üzlet csak egy személy tulajdonában állt, s a csendes tagok betétei is csak e személy tulajdonába mentek át, az egész üzletvezetés csak e személy - az üzlet tulajdonosa – neve alatt futott, aki ezért társasági viszony fennállásának feltüntetésétől törvényileg el volt tiltva. A csendes társaság tehát tulajdonképpen nem is volt társaság, hanem csak egy minősített kölcsönszerződési viszony az üzlet tulajdonosa és a csendes tagok között, akik a közönséges hitelezőktől csak abban különböztek, hogy az üzletbe befektetett tőkék után az üzlet tulajdonosától, mint adóstól nem csak rendes kamatokat, hanem ha az üzlet nyereségesen működött, a kamatokon felül bizonyos nyeresémosztalékot is igényelhettek, ha pedig az üzlet veszteségesen működött, kamataiknak, sőt, akár befektetett tőkéiknek elvesztését is viselni voltak kötelesek. Csőd esetén pedig a csendes tagok a közönséges hitelezőkhöz hasonlóan betéteik erejéig terjedő követeléseiket a csődtömeg ellenében bejelentették.⁷

A kereskedelmi társaságok jogi minőségüket tekintve lényegesen különböztek a római jog szerinti társaságoktól. Franz Wieacker szerint a modern tőketársaságok kialakulásához a római jogi források nem nyújtottak túl sok segítséget.⁸ A régi római jog ugyanis a társaságot (*societas*) csak szerződési viszonynak, egyes természetes személyek összességének tekintette, melyben maguk a társaság tagjai voltak alanyai azon jogoknak és kötelezettségeknek, melyeket a társaság és harmadik személyek között létrejött jogügyletek hoztak létre, és melyekben az egyes tagok a társaság tartozásaiért mindig a közöttük fennállott szerződés szerint voltak *pro rata*⁹ vagy *in solidum*¹⁰ helytállni kötelesek.¹¹ A magánjogi (római) *societas*nál az összes társasági tag korlátlan helytállási kötelezettsége csak akkor állt fenn, ha a jogügylet, melyből a társasági kötelezettség keletkezett, a társaság közös képviselője által lett megkötve.¹² A kereskedelmi társaságoknál a tagok helytállása nem terjedt ki mindig azoknak egész vagyonára, rendszerint azonban egyetemleges volt.¹³ A magánjogi társaság nem volt jogi személy, hanem csak intern (kötelmi) viszony a társaság tagjai között. Ha volt is bizonyos vonatkozásokban elkülönített társasági vagyona, ez mégsem önálló vagyon, hanem csupán

7 Mutschenbacher Viktor, A kereskedelmi jogtudomány elemei a magyar kereskedelmi törvénykönyv szabályaihoz alkalmazva. Nyomatott Taizs József könyvnyomdájában, Pécs, 1884. 148-149. o.

8 Franz Wieacker, Privatrechtsgeschichte der Neuzeit. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1967. 150. o.

9 Pro rata helytállási kötelezettség esetén a tagok a társaság kötelezettségeiért feltétlenül és egész vagyonukkal ugyan, de csak saját részük erejéig álltak helyt.

10 Egyetemleges.

11 Mutschenbacher, id. mű, 85. o.

12 Neumann, id. mű, 195. o.

13 Nagy Ferencz, A magyar kereskedelmi jog kézikönyve. Athenaeum, Budapest, 1884. 146. o.

az egyes tagok vagyonának kiegészítő része (alvagyon).¹⁴ A kereskedelmi társaságok ellenben önálló jogi személyek, melyek a tagokétól teljesen különálló jogalanyisággal bírtak.¹⁵

A magánjogi társaság (*societas*) tehát olyan szerződéses jogviszony-jelleggel bírt, amely harmadik személyek irányában a tagokat közvetlenül jogosította és kötelezte. A kereskedelmi társaságok a forgalom önálló alanyaiként, mint jogi személyek közvetlenül is jogosítva és kötelezve voltak (Gesamthand-rendszer). A jogi szabályozásban a *societas*-elvnek a magánjogi társaságokra vonatkoztatása, illetőleg a Gesamthand-rendszernek a kereskedelmi társaságokra illesztése folytán a magánjogi társaság nem volt önálló egység, míg az együttes közösséget megjelenítő kereskedelmi társaság a vagyont dologilag is megkötötte. A kereskedelmi társaság vagyona a Gesamthand alapján a társaság célját szolgáló zárt, a tagokétól elkülönült vagyonná válik és csupán a társaság feloszlása, vagy a tag kiválása esetén lazul meg a társasági vagyon rájuk eső része feletti rendelkezési dologi lekötöttsége és nyeri vissza a tag rendelkezési jogát. A kétféle típusban a tagok egymással szembeni kötelezettségei eltérésének felelősségi jogi következményei is voltak. A kereskedelmi társaságok esetében a tag, ha kifizette a közös egész tartozást, nyomban fordulhatott a többi tag felé a rájuk eső rész megtérítése érdekében. A tagok egymáshoz való viszonya a bona fides, a kölcsönös bizalom és hűség elvén (Treu und Glauben) épült fel, egymás irányában a társaság céljai valóra váltása során kellő gondosság tanúsítására voltak kötelesek. Egyenesen a tagi egyenlőség elvébe ütköző volt valamely tag olyan gondatlan, felelőtlen eljárása, amely számára a többi tag rovására előnyöket jelentett.¹⁶

A K.T.-ben található, helytállási kötelezettséget kimondó rendelkezések egyrészt segítséget nyújtottak az egyes kereskedelmi társaságok egymástól történő elhatárolásához, másrészt pedig információt szolgáltattak a társaságokkal gazdasági kapcsolatot létesíteni szándékozóknak arról, hogy milyen vagyonokkal szemben tudnak igényt érvényesíteni, ha a társaság nem teljesítene. A K.T. a társaság tagjainak helytállási kötelezettsége helyett a tagok felelősségét említi. Megállapítható tehát, hogy a K.T. nem tett különbséget felelősség és helytállási kötelezettség között.

A XIX. század hetvenes éveiben a deliktuális felelősség joga még kizárólag az osztrák Ptk.-n nyugvó, felrőhatóságon alapuló anyai felelősség volt hazánkban.¹⁷ A kereskedelmi társaságokra vonatkozó joganyag kártérítési felelősségi rendelkezéseit vizsgálva azonban azt állapíthatjuk meg, hogy a magánjogi felelősség

14 Szladits Károly, Magyar magánjog. Általános rész. Személyi jog. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1941. 572. o.

15 Mutschenbacher, id. mű, 85. o.

16 Nochta, 2011. 68. o.

17 Szalma József, Szerződésen kívüli (deliktuális) felelősség az európai és a magyar magánjogban – különös tekintettel a magyar Ptk. újrakodifikálására. ELTE ÁJK – Bíbor Kiadó, Budapest – Miskolc, 2008. 158. o.

felróhatóságon nyugvó alapvető általános szabályait – főként a tagoknak és a vezető tisztségviselőknek a társasággal szembeni kötelezettségszegései esetében – lényegében egy tartalmilag objektív mérce alkalmazásával szigorította a jogalkotó.¹⁸

2. Az alkalmi egyesületek, felelősségi nézőpontból

A K.T. 62. §-a szerint a közös haszon vagy veszteségre, egy vagy több kereskedelmi ügylet tekintetében keletkező (alkalmi) egyesületek, a jelen törvénynek a kereskedelmi társaságokról szóló határozatai alá nem esnek. Az ilyen egyesületeknél, amennyiben a felek szerződéssel másképp nem rendelkeztek, a résztvevők egyenlő mértékben járulnak a közös vállalathoz; a nyereség- és veszteségben más megállapodás hiányában fejenként osztozkodnak. Azon ügyletekből, melyeket a résztvevők egyike harmadik személlyel köt, ennek irányában kötelezve és jogosítva is csak ő lesz. Ha azonban a résztvevő a többiek nevében és megbízásából járt el, vagy ha a résztvevők közösen vagy közös meghatalmazott által szerződnek, a szerződő harmadik irányában egyetemlegesen lesznek jogosítva és kötelezve, „*kivéven, ha az aránylagos felelősség a harmadik szerződő féllel határozottan kikötöttet.*”¹⁹

Az alkalmi egyesület tagjainak harmadik személyekkel szemben fennálló egyetemleges kötelezettségéért a tagok egymás között az általános magánjogi elvek szerint voltak felelősek (C.133/1902.). A Kúria 1888. november 9-i, 6613. sz. döntésében kimondta, hogy a résztvevők egyetemleges felelősségét a szerződésben eredetileg részt nem vevő feleknek a szerződést utólag jóváhagyó magatartása is megalapozza. A C. 1768/1895. számú döntés szerint, amennyiben az alkalmi egyesülés tagjai közös céget használnak, úgy az egyik tag árumearendeléséért is egyetemlegesen felelősek.

Ami pedig a tagok belső jogviszonya kapcsán kialakult joggyakorlatot illeti, az üzletvezető tag ellenkező megállapodás hiányában feljogosítottak volt tekintendő arra, hogy a közös ügylet tárgyáról, nevezetesen annak az alkalmi társak által szándékolt értékesítéséről is saját belátása szerint, a többiek megkérdezése nélkül intézkedjék; a rendes kereskedői gondosság elmulasztásából származó kárért azonban felelősséggel tartozott (C. 4198/1924.). Az egyesülésben résztvevő felek feladatának és tevékenységének elkülönítése esetében mindegyik fél csak azért a kárért volt felelősségre vonható a másik fél részéről, amely az általa vállalt teendők nem megfelelő teljesítéséből vagy elmulasztásából keletkezett

18 *Nochta*, 2005. 38. o.

19 *Nagy*, id. mű, 159. o.

(C. 2087/1928.). Az alkalmi társaság tagja megtéríteni tartozott a társaságnak azt a kárt is, amelyet utóbbinak azzal okozott, hogy a szerződésben meghatározott közös cél érdekében vállalt szolgáltatását vétkeesen elmulasztotta. Ezzel egy tekintet alá esett az az eset, amikor az egyik tag által a közös célra használat végett átadott dolognak olyan lényeges hiányosságai voltak, melyek azt a szerződésszerű célra teljesen alkalmatlanná tették és a tagnak az ilyen szolgáltatás felróható volt (C. 2549/1930.). Az alkalmi egyesülésnek az egyik tag által szállított termények feldolgozására és értékesítésére vállalkozó másik tagja is felelős volt a szakszerűtlen feldolgozásból és az értékesítés elmulasztásából eredő kárért (C. 8222/1929.). Az egyesülés „megrövidített” tagjával szemben pedig a felelősség kizárólag azt a tagot terhelte, aki az egyesülési üzletnek irányítója, pénzügykezelője volt, akivel a tagok elszámoltak és aki az egyik tag hátrányára a részesedési arányt helytelenül számítva ki a többi tagnak többet juttatott, mint amennyi nekik járt (C. 152/1929. Hj. T. XII. 6.).²⁰

3. A közkereseti társaságok egyes helytállási és felelősségi kérdései

A közkereseti társaság a kereskedelmi társaságok legrégebbi formája, mivel a forgalmi élet a társasági tagok egyetemleges helytállási kötelezettségében talált legelőször hitelbiztosságot.²¹ A közkeresetre összeálló társaságok jogviszonyairól szóló 1840. évi XVIII. törvénycikk 1. §-ának *a*) pontja szerint a *szoros értelemben vett közkereseti társaságok olyanok, mellyeknek tagjai a társasági címben nyilván megneveztetnek, vagy a címhez ragasztott ezen szóban „és társak” (et Comp.) befügglaltatnak, s ezen társaságnál minden egyes tag egész vagyonával kötelezve vagyon, a társaságnak külső személyekkel kötött szerződéseire nézve.*

A K.T. 88. §-a szerint, a közkereseti társaság – mint személyegyesítő társaság - tagjai a társasági kötelezettségeikért egész vagyonukkal egyetemlegesen felelősek. Az ezzel ellenkező megállapodás harmadik személyek irányában joghatállyal nem bír. A társaság tagjai érvényesen köthettek tehát olyan szerződést, amely egymás közötti jogviszonyukban valamely tagot mentesítette a korlátlan és egyetemleges helytállási kötelezettség alól, utóbbi megállapodás csupán harmadik személyek irányában nem volt hatályos. A 88. § (valamint a 87. és 89. §§) második mondata(i) szintén a K.T. rendelkezéseinek diszpozitív természete mellett szól(nak).

20 Kuncz Ödön – Nizsalovszky Endre, Hiteljog I. Kereskedelmi törvény. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1937. 153-154. o.

21 Mutschenbacher, id. mű, 89. o.

A közkereseti társaság ellen hozott ítélet a társaság tagjaival szemben nem eredményezett res iudicatát, ezért utóbbiakat külön kellett perelni, ha az ítéletet magánvagyonukra is végre akarták hajtani. A tagok minden kötöttségtől mentesen védekezhettek, nem csak az ítélet után keletkezett körülményekre hivatkozhattak.²²

Mutschenbacher Viktor kiemeli, hogy bár a kkt. minden tagja a társaság fogalma szerint és jogi minőségénél fogva a társasági tartozásokért harmadik személyek irányában teljes vagyonával egyetemlegesen állt helyt, ennek ellenére már a korabeli jogirodalom is csak „jótállással kötelezett kezéseknek” tekintette őket a hitelezők felé, mivel a társaság önálló jogi személyiséggel és saját vagyonnal rendelkezett, így a hitelezővel egyenes adósi viszonyban csak utóbbi állhatott.²³

A kkt.-k jogi személyiségét elismerő álláspontok²⁴ mellett azt vitató nézetekkel²⁵ is találkozhatunk. Megítélésem szerint nem az önálló jogi személyiség léte olvasható ki a C. 576/1908. számú döntésből, mely kimondta, hogy ha ugyanazon tagok különböző helyeken, mint különböző önálló közkereseti társaságok jegyeztetik be cégeiket, a cégtagokat terhelő helytállási kötelezettség alapján az egyik cég által vállalt kötelezettség miatt a másik cég akár az előbbivel együtt, akár külön is marasztható.

A 87. § alapján „a társasági viszony joghatálya harmadik személyek irányában azon időponttal veszi kezdetét, midőn a közkereseti társaság felállításának a kereskedelmi cégjegyzékbe történt bevezetése közzététetett, de előbb is, mielőtt a társaság üzletét tényleg megkezdte”. Az üzlet megkezdése alatt az első, bár csak előkészületi ügylet megkötése értendő; ebből már előáll a tagok egyetemleges helytállási kötelezettsége. Ilyen ügyletnek minősítette a bírói gyakorlat az üzleti felszerelés vételét (C. 82/1899). Közös céghasználat esetén a társasági viszony tartalmát, valamint a társasági tagok egymás közötti viszonyát a cégbejegyzés elmulasztása nem érintette (C. 4001/1929.). Az tehát, hogy a közkereseti társaság be volt-e jegyezve, a tagok egyetemleges és korlátlan helytállása szempontjából nem bírt relevanciával. Mivel a cég tagjai utóbbi fennállásának ideje alatt is helytállásra voltak kötelesek a cég tartozásaiért, így ők is közvetlenül perelhetőek voltak akár a társasággal együtt, akár anélkül (C. 70/1909.). Annak kikötése, hogy a társaság nem a közzététellel, hanem egy későbbi időponttal vegye kezdetét, harmadik személyek irányában joghatállyal nem bírt. A be nem jegyzett társaság tartozásaiért való helytállási kötelezettséget hatályos jogunk hasonló tartalommal, de az előtársasági létszak útján szabályozza.

22 *Szladits*, id. mű, 586. o.

23 *Mutschenbacher*, id. mű, 113-114. o.

24 Lásd pl. *Nagy*, id. mű, 152-153. o.

25 Lásd pl. *Barta Judit*, Referátum Papp Tekla „Jogi és lénytani személyiség”- a Grosschmidi jogi személy kategória elemzése a hazai jogfejlődés tükrében c. előadásához. In.: *Juhász Ágnes (szerk.)*, Grosschmid gondolatai és az új magyar Ptk. Novotni Alapítvány Miskolc, 2013. 88-89. o.

A 89. § szerint, „ki valamely fennálló közkereseti társaságba lép, tekintet nélkül arra, hogy történt-e ez által a cégben változás vagy sem, a belépése előtt keletkezett társasági kötelezettségekért a többi tagokkal egyenlően felelős.” Az ezzel ellenkező szerződés harmadik személyek irányában joghatállyal nem bírt [ez a szabályozás megegyezik a Ptk. 3:139. § (4) bekezdésében foglaltakkal]. A korlátlan és egyetemleges helytállási kötelezettség a tag kilépése vagy a társaság feloszlása után is fennmaradt.²⁶

A 71. § alapján a társasági tagnak azon kiadásokért, melyeket ez a társaság ügyeiben tesz, azon kötelezettségekért, melyeket a társaság helyett vállal, s azon veszteségeikért, melyek őt közvetlenül ügyvezetéséből vagy az azzal elválaszthatatlanul járó veszélyekből érik, a társaság „felelős”. A társasági tag az általa előlegezett pénzek után, az előlegezés napjától számítva, kamatot követelhetett.

A 72. § kimondta, hogy a társaság ügyeiben minden társasági tag oly szorgalmat és gondosságot köteles kifejteni, minővel saját ügyeiben eljárni szokott. Minden társasági tag felelős a társaságnak azon károkért, melyeket vétkessége által okozott. A törvény tehát itt a római jog elvét követve megelégszik azon gondossággal, melyet ki-ki saját ügyeiben kifejteni szokott, - *quam suis rebus adhibere solet* – vagyis a subjectiv diligentiával. A gondosság mértéke itt az illető társasági tagtól függött, mely sok esetben az objectiv diligentiához hasonló, vagy azt akár túl is szárnyaló, sok esetben pedig mögötte maradó volt. Ha tehát valaki saját ügyeiben lassú és nehéz elhatározású volt, vagy ha pl. nem bírt titoktartó természettel, úgy e tekintetben a társaságnak is elnézőnek kellett lennie irányában. Azokban az esetekben viszont, amikor egy tag olyan kötelezettségeket vállalt a társaság felé, melyek túlmentek akár a törvény, akár a szerződés által szabott határon (pl. egy tárgy őrzését vállalta), akkor nem a subjectiv diligentiáért, hanem az általános magánjog elvei szerinti *omnis culpa*ért volt felelős. A tag a társaságnak okozott károkba nem számíthatta be azokat az előnyöket, melyeket szorgalma által a társaságnak más esetekben szerzett. A törvénynek ezen tétele a társasági viszony természetéből fakadt, hiszen az a tag, aki működése és szorgalma által a társaságnak előnyöket szerzett, csak a kötelességét teljesítette. *Ha a tag egy és ugyanazon esetben szerzett a társaságnak előnyöket és okozott annak kárt, akkor az általa kötött üzlet olyan egésznek tekintendő, melynél az összeredmény a döntő, mely utóbbi csak az előny és a kár kiegyenlítése után ismerhető fel, vagyis ilyen esetben compensatióknak van helye.*²⁷

Az üzletvezetésre jogosult tagok felelőségének mércéjéül a K.T. – a tagi felelőség általános követelményében feloldva – a *culpa in concreto*-t állította fel. Azaz olyan szorgalom és gondosság volt elvárt az üzletvezetőtől, amelyet saját ügyeiben szokott tanúsítani. A korabeli joggyakorlatban tiltott versenycselekménynek, a

²⁶ Nagy, id. mű, 187. o.

²⁷ Neumann, id. mű, 250-251. o.

társaságnak kárt okozó magatartásnak minősült a társaság üzletkörébe eső ügylet mással történő megkötése, azonos üzletkörű más társaságban való részvétel, illetőleg üzletvezetés, cégvezetés elvállalása. E magatartások kártérítési szankcióját csak abban az esetben volt lehetséges elkerülni, ha a társaság az üzletbe „belépett”, illetőleg egyhangúan hozzájárult a többes tagsághoz, ill. üzletvezetéshez.²⁸

4. A betéti társaságok tagjainak helytállási kötelezettsége

A K.T. 125. §-a szerint „betéti társaság keletkezik, ha közös cég alatt folytatott kereskedelmi üzletnél a társak közül egy vagy több (kül) tag csak kikötött vagy vonbetételéssel felelős, míg ellenben egy vagy több (bel) tagot korlátlan és egyetemleges felelősség terhel. A beltagokra nézve, ha ezek többen vannak, a társaság egyszersmind közkereseti társaságnak tekintetik.” Ha tehát a betéti társaságnak két vagy több beltagja volt, ezekre nézve a társaság közkereseti társaságnak, míg a kültagokra nézve tőketársaságnak volt tekintendő.²⁹ A 133. § értelmében a társasági üzletvezetés a személyesen „felelős” tagot vagy tagokat illette.

A törvény 138. §-a a közkereseti társaságokra vonatkozó szabályokhoz hasonlóan kimondta, hogy „a társasági viszony joghatálya harmadik személyek irányában azon időponttal kezdődik, midőn a betéti társaság felállításának a kereskedelmi cégjegyzékbe történt bevezetése közzététetett, illetőleg a társaság üzletét megkezdette” (87. §). Annak kikötése, hogy a társaság ne a közzététellel, hanem egy későbbi időponttal vegye kezdetét, harmadik személyek irányában joghatályos a bt. esetében sem bírt. Ha a társaság az érintett közzététel előtt kezdte meg üzletét, a kültag a közzétételig keletkezett társasági kötelezettségekért harmadik személyek irányában beltagként volt köteles helytállni, amennyiben nem tudta igazolni, hogy azok korlátozott helytállási kötelezettségéről tudomással bírtak.

A kültag a társasági kötelezettségekért csak „betételével”, vagy amennyiben ezt még nem fizette be, a kikötött összeggel volt köteles helytállni. Ha tehát a betételt kellő időben a társaságba befizette, utóbbi már a társasági vagyონ részét képezte, így a kültag a hitelezők felé helytállási kötelezettséggel nem tartozott,³⁰ a kültag a társaság tartozásaiért a társaságnak még befizetendő vagyónbetétjéből még hátralékos összeg erejéig volt csupán marasztalható (C/5741/1924).

28 *Nochta*, 2005. 117. o. Az 1840. évi XVIII. törvénycikk 12. §-a az ún. aláírási címvezetők belső, társaság irányában fennálló felelősségét is szabályozta, amikor kimondta, hogy „ha a társaság aláírási címvezetője különös felhatalmazás nélkül valamely kereskedői ügyet végzett, vagy lekötélést a társaság nevében felvállalt, ez iránt a társaságnak felelni tartozik, a társaság azonban a szerződést vagy kereskedői ügyet megtartani köteles.”

29 *Mutschenbacher*, id. mű, 136. o.

30 *Nagy*, id. mű, 225. o.

A társaság kötelezettségeiért a kültag személyesen csak akkor és annyiban volt köteles helytállni, ha és amennyiben a társaságtól a 139. §-ban foglaltak ellenére fizetéseket kapott; ilyen esetben sem volt azonban kötelezhető azon kamatok és nyereség visszafizetésére, melyet a jóhiszeműen készült mérleg alapján jóhiszeműen vett fel. Aki valamely társaságba kültagként belépett, a társaságnak addig keletkezett kötelezettségeiért az előbbiek szerint állt helyt. Az ezzel ellentétes szerződés vagy későbbi megállapodás harmadik személyek irányában nem bírt joghatállyal (140. §).³¹

A 141. § szerint, ha a kültag a társaság részére ügyleteket kötött anélkül, hogy határozottan kijelentette volna, miszerint „cégvezetői” vagy meghatalmazotti minőségben jár el, a megkötött ügyletekért beltagként volt köteles helytállni. A 142. § pedig kimondta, hogy a kültag neve a társasági „cégbe” fel nem vétethetik; ha ez mégis megtörtént, a kültag a társaság hitelezői irányában beltagnak tekintetik.

5. A részvénytársaságokra vonatkozó, helytállási kötelezettséget keletkeztető és felelősségi normák

A K.T. 147. §-a szerint részvénytársaságnak azon társaság tekintetik, mely előre meghatározott, bizonyos számú és egyenértékű (egész vagy hányad) részvényekből álló alaptőkével alakul, s melynél a részvények tulajdonosai csak részvényeik erejéig „felelősek”.³² Neumann Ármin a fenti definíció kapcsán úgy fogalmazott, hogy „*a continentális sajtóképi részvénytársaságokat leginkább a részvényösszegre szorított felelősség jellemzi leginkább, míg a többi momentumok nem éppen ezen társaságoknak kizárólagos tulajdonságai. Ugyanis igen jól elképzelhető és gyakran előfordul, hogy a közkereseti társaság tagjai előre meghatározzák az üzleti tőkét, azt bizonyos részekre osztják és a tagok azon mérvben részesei az üzleti vagyonnak, a nyereség és veszteségnek, mint ezen részeknek birlalói. Ugyanez fordulhat elő a betéti társaságoknál, de előfordulhat a magánjogi societas voluntaria-nál,*

31 Az 1840. évi XVIII. törvénycikk 26-27. §-ai szerint „*a társaság beltagjai, a kültagnak befizetett tőkéjére és kamataira nézve minden vagyonukkal felelősek, s a kültagnak szabadságában áll ezek iránti törvényes keresetét akár az egész társaság, akár annak egyes tagjai ellen intézni; a társaság hitelezői azonban a társaság bukása esetében öt követeléssel megelőzik, s magokat befizetett járulmányából is kielégíthetik. A kültag még akkor is, miután a társaság az általa befizetett tőkét visszaadta, azon hitelezőknek, kik társasági összekötése alatt a társaságot kötelezték, tőkéje erejéig a társaság egyéb tagjaival egyetemben (in solidum) két esztendeig annyiban felelős, mennyiben a hitelezők a társaság tagjainál kielégítést nem találtak.*”

32 Az 1840. évi XVIII. törvénycikk 1. §-ának b) pontja közkeresetre összeállott társaságoknak tekintette azokat a társaságokat is, „*mellyeknél egyik tag sincsen a címben külön megnevezve, s az egész társasági tőke bizonyos számú és egyenlő sommáról szóló részvényekre osztatik, a részvényes tagok egyedül a részvényekért fizetett pénzeiket kockáztatják, és egyéb vagyonukkal semmi esetben nem kötelezettek. Ezen társaságok részvénytársaságoknak (Actien-Gesellschaften) nevezetnek.*”

*mindezen társaságok azonban csakis legtágabb értelembeni részvénytársaságok és a kérdéses sajtóképi részvénytársaságokká csak akkor alakulnak, hogy ha felelősségük egyáltalában a befizetett részvényekre szorítkozik.*³³

A törvény számos felelősségi rendelkezést tartalmazott az rt.-k vonatkozásában, így például a 150. § alapján az alapítók a társaság tervezetét minden aláírási ívbe felvenni, és azt polgári állásuk és lakhelyük kitüntetése mellett saját kezűleg aláírni tartoztak, a tervezetben foglalt adatok valóságáért pedig egyetemlegesen felelősök voltak. A 152. § értelmében az alapítók a részvényekre befizetett pénzekért az aláíróknak vagy ezek jogutódainak egyetemlegesen mindaddig felelősök, míg ez alól a közgyűlés határozata folytán (154. §) fel nem oldatnak. A C. 2808/1921. számú döntés szerint az alapítónak felelőssége a részvénytársaság tényleg történt, de utóbb törvénytelennek kijelentett megalakulása esetében csak úgy foghat helyt, ha a követelés a társaság vagyontalansága miatt ettől meg nem vehető.

Az aláírók az aláírt részvények névértékének 50%-a erejéig azon esetben is, ha részvényeiket a K.T. és az alapszabályok megtartása mellett tovább adták, „felelősök” maradtak (153. §). A 160. § pedig kimondta, hogy a kereskedelmi cégjegyzékbe történt bejegyzés és kihirdetés előtt kibocsátott részvények vagy hányadrészvények semmisesek és azok kibocsátói minden, a kibocsátásból származó kárért egyetemlegesen felelnek. Azok, akik a bejegyzés és kihirdetés előtt a társaság nevében eljárak, személyes és egyetemleges helytállásra voltak kötelesek.

Habár már az általános jogelvekből következett, hogy az igazgatóság és felügyelő bizottság felelősséggel tartozik azon kárért, melyet hivatása gyakorlása során szándékosan, vagy a kötelező gondosság elmulasztásával okozott, a kereskedelmi törvény mégis célszerűnek tartotta ezt a felelősséget bizonyos esetekben külön is kimondani.³⁴ A törvény 188. §-a úgy rendelkezett, hogy harmadik személyek irányában az igazgatóság tagjai a társaság nevében teljesített cselekvényekért és az elvállalt kötelezettségeikért személyesen nem „felelősök”, mint ahogy nem felelősök a vezető tisztségviselők a Ptk. szerint sem a vezető tisztségviselői jogkörükben eljárva harmadik személynek okozott károkért. Ha azonban az igazgatóság tagjai megbízásuk határain túl mennek, ha a K.T. rendelkezései, vagy az alapszabályok ellen cselekszenek, a károsultaknak minden ebből eredő kárért egyetemlegesen felelnek az esetben is, ha a törvény vagy az alapszabályokkal ellenkező intézkedés közgyűlési határozaton alapszik (189. §). Érdekesség, hogy a harmadik személyek irányában fennálló kártérítési felelősséghez a K.T. – ellentétben a Ptk.-val – nem követte meg az igazgatósági tag szándékos károkozását és nem mondta ki a társasággal egyetemleges felelősséget sem.

Az igazgatóság tagjai az ügyek vezetésében és a vezetés ellenőrzésében a rendes kereskedő fokozottabb gondosságára vannak kötelezve, minélfogva akkor is

33 *Neumann*, id. mű, 408. o.

34 *Nagy*, id. mű, 305. o.

felelősek, ha az igazgatósági üléseken való megjelenésük elmulasztásával a köteles ellenőrzést nem gyakorolják (C. 5167/1916.). A Kúria a C.1160/1933. számú döntésében is kimondta, hogy a K.T. 189. és 196. §-ai, valamint e törvényszakaszok kapcsán kifejlődött állandó bírói gyakorlat értelmében a részvénytársaság igazgatóságának és felügyelő bizottságának tagjai a társasági ügyek vezetésében és ellenőrzésében a rendes kereskedő fokozottabb gondosságára vannak kötelezve s ebből kifolyólag a vezetés és ellenőrzés nem kellő gyakorlásából vagy elmulasztásából másoknak okozott károkért egyetemlegesen felelősek és pedig akkor is, ha a kár a társaság ügyvezetőinek vagy más tisztviselőinek olyan cselekményeiből származik, amely a társaság ügymenetét feltüntető üzleti könyvekből, vagy más, az igazgatóság és felügyelő bizottsági tagok rendelkezésére álló vagy általuk a rendes kereskedő gondosságával nagyobb nehézség nélkül megszerezhető és kipuhatolható adatokból kideríthető. S nem hivatkozhatnak joggal arra, hogy az ellenőrzésre kellő szakértelmük nem volt, mert aki valamely részvénytársaságban igazgatósági vagy felügyelő bizottsági tagságot vállal, az a törvényben és az alapszabályokban előírt kötelességeit a rendes kereskedő gondosságával tartozik teljesíteni s ha szakértelem nélkül ily felelősséggel járó és hozzáértés igénylő állást vállal, már ez által vét a rendes kereskedő gondosság ellen és ha szakértelmének hiányát az ellenőrzés megfelelő módjával pótolni és az ellenőrzést szakértővel végeztetni elmulasztja, ennek következményeit viselni tartozik. Hogy a vállalat egyik főrészvényese, egy takarékpénztár rt., az üzletmenet felett ellenőrzést gyakorolt, az igazgatóság és a felügyelő bizottság tagjait a felelősség alól nem mentesíti. A részvénytársaság üzletvezetése és felügyelete az igazgatóság és a felügyelő bizottság feladata, ezt a kötelezettséget felelőségüket megszüntető hatállyal másra áthárítani nem lehet.

Hasonló szellemben rendelkezett a C. 1779/1934. számú döntés: az a körülmény, hogy valamely tisztviselő működésének ellenőrzése garanciaszerződés értelmében más részvénytársaság kötelessége, nem szünteti meg a tisztviselőt alkalmazó részvénytársaság igazgatóságának és felügyelő bizottságának a részvénytársaság hitelezőivel és a részvényesekkel szemben fennálló azt a kötelezettségét, amely szerint a részvénytársaság üzletvitelét állandóan ellenőrizni tartoznak és ezt a kötelezettségüket a felelőségüket megszüntető hatállyal másra át nem ruházhatják.

Amennyiben az igazgatósági tag a részvénytársaság ügyvezetésében közvetlenül nem vett részt, a K.T. 182. §-ában meghatározott jogkörébe az ügyvezetés irányítása és ellenőrzése tartozott, így ennek elmulasztása létesített az azzal okozati összefüggésben álló kár tekintetében vele szemben kártérítő kötelezettséget. Az ügyvezetés ellenőrzéséhez tartozott a részvénytársaság vagyoni helyzetének állandó figyelemmel kísérése és a K.T. 187. §-ában előírt kötelezettsége az igazgatóságnak. Az igazgatósági tagnak a K.T. 10. címében szabatosan körülírt

kötelességein felül az ügyvezetésnek a törvényben és az alapszabályokban meghatározott módon való irányítása és általános jellegű ellenőrzése is kötelessége volt. Ez az irányítás és ellenőrzés azonban nem csak az igazgatósággal, mint testülettel, de az egyes igazgatósági taggal szemben sem terjedhetett ki az egyes ügyletek megkötésére és az ügyletek lebonyolításának részleteire, különösen nem olyan ügyletek tekintetében, amelyek az rt. szokásos üzletvitelének tárgyai voltak (C. 1022/1933.).

A 208. § szerint, két vagy több részvénytársaság egyesülése esetében a beolvadó társaság vagyona mindaddig külön kezelendő, míg hitelezői kielégítve vagy biztosítva nem lettek; maga a kezelés azonban az új társaság igazgatósága által történik. A kezelő igazgatóság tagjai a beolvadó társaság hitelezőinek az elkülönített kezelésért egyetemlegesen feleltek.

6. A szövetkezetek tagjainak helytállási kötelezettsége

A K.T. 223. §-a értelmében „szövetkezetnek meg nem határozott számú tagokból álló azon társaság tekintetik, mely tagjai hitelének, keresetének vagy gazdálkodásának közös üzletkezelés mellett illetőleg a kölcsönösség alapján előmozdítására alakul.” A 225. § 14. pontja szerint „az alapszabálynak tartalmaznia kell annak megállapítását, hogy a tagok a társaság kötelezettségeiért korlátlan vagy korlátozott felelősséggel tartoznak-e, és ha ez utóbbi esetben a felelősség a törvényben meghatározott mértéken túl terjesztetik ki, ezen felelősség terjedelmét.”

A tagokra volt bízva tehát, hogy korlátlan vagy korlátozott helytállási kötelezettségük mellett akarnak-e szövetkezetet alapítani. Az első esetben a szövetkezet tagjai a társaság kötelezettségeiért egyetemlegesen és egész vagyonukkal tartoztak helytállni, míg utóbbi esetben helytállási kötelezettségük szintén egyetemleges ugyan, de csak egy meghatározott összeg erejéig terjedt. Ezen összeg meghatározásában a szövetkezetek általában véve szintén szabadon járhattak el, amennyiben azonban az alapszabály a helytállási kötelezettség nagyobb mértékét nem állapította meg, a tagok csak lekötött üzletrészük erejéig tartoztak helytállással. Az üzletrész képezte tehát a szövetkezeti tagok helytállási kötelezettségének legkisebb mértékét. Ezen felül azonban a korlátlan helytállásig a legkülönbözőbb változatok fordulhattak elő, sőt, az sem ellenkezett a kereskedelmi törvény rendelkezéseivel, hogy a helytállás mértéke egy szövetkezet tagjaira nézve is különbözően kerüljön megállapításra.³⁵

35 Nagy, id. mű, 305. o.

A korabeli jogirodalom szerint a szövetkezeti tag a részvénytársasági tagtól abban különbözik, hogy míg a részvényes a részvénytársaság tartozásaiért személyes felelősséggel egyáltalán nem tartozik, addig a szövetkezeti tag a szövetkezet tartozásaiért felelős, még pedig a szövetkezet minőségéhez képest vagy – miként a közkereseti társaság tagja – egész vagyonával, vagy pedig – miként a betéti társasági kültag – csak beadott üzletrészével, avagy, ha erre nézve az alapszabályok másként intézkedtek volna, vagyis a tagnak felelősségét üzletrészenél nagyobb összegre állapították volna meg, saját külön vagyonával is ezen meghatározott nagyobb összeg erejéig. A szövetkezeti tag ezen felelőssége azonban nem csak a korlátlan vagy korlátolt felelősség tekintetében, de egyebekben is azonos a kkt. tag illetőleg bt. kültag felelősségével – így abban is, hogy a szövetkezeti tagok felelőssége is csak „jótállási természetű”, vagyis csak akkor kötelesek a társasági tartozásokat saját vagyonukból kifizetni, ha ezek a tartozások a társasági vagyonból ki nem elégíthetők. A szövetkezet hitelezői követeléseiket az egyes tagok ellen is csak a társaság vagyonára nyitott csőd befejezése után, és csak annyiban érvényesíthetik, amennyiben követeléseiket a csődnél felszámították és megítélték, de a szövetkezeti vagyonból nem volt kielégíthető. Ekkor azonban a szövetkezet hitelezői az ilyen követeléseiket az egyes tagoktól újabb peres eljárás indítása nélkül végrehajtás útján behajthatták.³⁶ Az az alapszabályi rendelkezés, mely szerint a tag a szövetkezet kötelezettségeiért üzletrészenek kétszeres összegéig köteles helytállni, a hitelezők által csak a csőd keretein belül volt érvényesíthető (C. 4302/1931.).

A 228. § kimondta, hogy „azok, akik a szövetkezet kereskedelmi cégjegyzékbe történt bevezetése és kihirdetése előtt a társaság nevében eljárnak, személyesen és egyetemlegesen felelősek.” A szövetkezetnek a cégbejegyzés előtti tényeiért azonban csakis az eljáró tagok voltak kötelesek helytállni (C. 985/1903.). A 233. § alapján, aki fennálló szövetkezetbe lépett, a belépése előtt keletkezett minden társasági kötelezettségért helytállni tartozott. A 236. § pedig kimondta, hogy a szövetkezetből egészen vagy egyes üzletrészekre nézve kivált tagok és örökösök a társaság hitelezői irányában mindazon társasági kötelezettségekért, melyek a kiválás időpontjáig keletkeztek, a 254. §-ban meghatározott elévülési időn belül az alapszabályokban megállapított mértékben voltak kötelesek helytállásra.

A szövetkezet igazgatóságának felelősségére vonatkozó szabályok megegyeztek az rt. igazgatóságára irányadó K.T.-beli rendelkezésekkel.^{37,38}

36 *Mutschenbacher*, id. mű, 255-256. o.

37 *Nochta*, 2011. 75. o.

38 Bár nem lett belőle törvény, néhány szót mégis érdemes talán szólni a Magánjogi Törvénykönyv Javaslat társasági jogi rendelkezéseiről is, melyeket a Javaslat Személyekről szóló I. Címe tartalmazott. A jogi személyek fajaiként a Javaslat kizárólag az egyesületet és az alapítványt szabályozta. Az egyesületekre vonatkozó 49-81. §-ok csak jogi személy nyílt egyesület ismertek, legalább hét alapítóval (éppúgy, mint az rt.-nél és a szövetkezetnél). A német Wirtschaftsvereinnak megfelelő gazdasági egyesület létrehozását a Javaslat kifejezetten nem zárta ki. *Sárközy Tamás*, A magyar társasági jog Európában. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2001. 192. o.

A temetés polgári jogi kérdései

A tanulmány a temetéssel kapcsolatos polgári jogi szabályokat foglalja össze, bemutatja az idetartozó polgári jogi jogviszonyokat, a jellemző személyiségi jogi és vagyonjogi igényeket, illetve szerződéseket. A jogdogmatikai elemzés mellett elemzi a téma a bírósági gyakorlatát, utal a temetési szolgáltatói praxisra és a fontosabb külföldi jogokra is. Tárgyalja az eltemetési kötelezettség, a sírhely-használati jog, a hamvak hazavitele, a temetéssel kapcsolatos, perekben előforduló polgári jogi igények, a temetési költség viselése kérdéseit.

Tárgyszavak:

temetés, polgári jog, kegyelet, hagyatéki terhek, sírhely,

The study summarizes civil law rules related to funerals, presents the civil law legal relationships involved, the typical personality and property right claims and contracts. In addition to the legal dogmatic analysis, the topic analyzes court practice, refers to the practice of funeral service providers and important foreign laws. It discusses the obligation to inter, the right to use a grave, the repatriation of ashes, civil law claims related to funerals in lawsuits, and the bearing of funeral expenses.

Keywords:

funeral, civil law, paying a last tribute, estate burdens, grave,

1. Bevezetés

Jelen cikkben a temetéssel kapcsolatos polgári jogi kérdésekről lesz szó, az idetartozó polgári jogi jogviszonyokról, a jellemző személyiségi jogi és vagyonjogi igényekről, illetve szerződésekről. A jogdogmatikai elemzés mellett bemutatásra kerül a téma a bírósági gyakorlata, utalva a temetési szolgáltatói praxisra is. Nem tárgyunk az egészségügyi jog, a holttest feletti rendelkezési jog, a szervkivétel személyiségi jogi vetületei és a kegyeleti jogérvényesítés általánosságban.

A közjegyzőnek a hagyatéki eljárásban és végintézkedés, tartási szerződés szerkesztésekor is fontos tudnia, hogy a jogszabályok szerint ki köteles, illetve jogosult az elhunytat eltemettetni és ki köteles a temetés költségeit viselni. A hagyatéki eljárásban a közjegyző tényállás megállapítási kötelezettsége körébe esnek a hagyatéki terhek, köztük a temetési költség is. Ezért fontos tisztában lenni az ítélkezési gyakorlattal is arra vonatkozóan, hogy mi tekinthető temetési költségnek és mi nem. A társadalmi, erkölcsi, vallási szokások változása kihat a temetések módjára, és új problémákat állít a polgári jogász elé is. E kérdéskörben kíván a cikk a közjegyzők és ügyfeleik, illetve más jogalkalmazók számára segítséget adni.

2. A temetésre kötelezettek

Az elhunytak eltemetésére vonatkozó kötelezettség nem azonos a temetés költségeinek viselésére vonatkozó kötelezettséggel. A magánszemélyek temetési kötelezettsége alapulhat szerződésen - amely lehet élők közötti temetési szerződés, öröklési vagy tartási szerződés - végrendeleten, házasságon, élettársi kapcsolaton és további közeli hozzátartozói kapcsolaton.

A temetésről a temetőkről és a temetkezésről szóló 1999. évi XLIII. törvény (Temtv.) szerint sorrendben a következők kötelesek gondoskodni: 1. aki a temetést szerződésben vállalta; 2. akit arra az elhunyt végrendelete kötelez; 3. végintézkedés hiányában elhunyt temetéséről az elhalálózása előtt vele együtt élő házastársa vagy élettársa; 4. az elhunyt egyéb, közeli hozzátartozója a törvényes öröklés rendje szerint. (Temtv. 20. § (1) bek.) A törvény értelmében nem köteles a temetésről gondoskodni az olyan törvényes örökös, aki nem az elhunyt közeli hozzátartozója, élettársa és szerződésben sem vállalta ezt. Hasonló a helyzet az olyan végrendeleti örökössel, akit nem kötelezett eltemettetésre a végrendelet és szintén nem tartozik ebbe a hozzátartozói körbe. Ettől függetlenül az örökös még a temetési költségek megtérítésére köteles lehet (ld. később).

A fenti 4. pontot a bírósági gyakorlat úgy értelmezi, hogy az nem a törvényes örökösöket jelenti, hanem azokat a közeli hozzátartozókat, akik törvényes örökös lehetnének. Vagyis akkor is kötelesek az eltemettetésről gondoskodni, ha nem örökölnek, mert pl. visszautasították a hagyatékot. (Miskolci Törvényszék K.701414/2021/4). Adott ügyben a gyermek kötelezését annak ellenére jogszerűnek találta a bíróság, hogy vele a kapcsolatot az elhunyt nem tartotta, szülői kötelezettségeit megszegte. Ugyanebben a körben kimondta a bíróság, hogy a Tem.tv. 20. § (1) bekezdés *d*) pontjának második fordulatában szereplő azon kitétel, hogy ezen közeli hozzátartozókat a „törvényes öröklés rendje szerint”

terheli a kötelezettség, kizárólag csak azt jelenti, hogy a törvényes öröklés során sorrendben előrébb állók az elsődlegesen kötelezhető személyek.

A tartási szerződésben a Ptk. 6:492. § szerint tartásra kötelezett kötelezettsége főszabály szerint kiterjed a tartásra jogosult lakhatásának biztosítására, élelemmel és ruházattal való ellátására, gondozására, betegsége esetén ápolására és gyógyíttatására és halála esetén illő eltemettetésére. Ugyanez áll az öröklési szerződésre és a Ptk. 6:497. § (3) bekezdése alapján az életjáradéki szerződésre is.

A BDT2009. 2128. döntés értelmében az együttélő házastárs és élettárs akkor is köteles az eltemettetésről gondoskodni, ha nem ő a végrendeleti örökös. Másfelől, aki a végrendelet szerint pusztán vagyoni juttatásban részesült, nem hivatkozhat kegyeleti jogának megsértésére azon a címen, hogy a túlélő házastárs az ő elvárásainak figyelmen kívül hagyásával gondoskodott a temetésről.

A gyakorlatban problémát okozhat az élettársi kapcsolat igazolása pl. a temetési szolgáltató felé. Ezért ha az élettársaknak az a szándéka, hogy egymás eltemetéséről gondoskodhassanak, érdemes élettársi nyilatkozatot készíteni, bejegyzést kérni az élettársi nyilatkozatok nyilvántartásába, vagy írásbeli temetési szerződést kötni. Ugyanígy, ha az örökhagyó a hagyatékából végrendeletben nem vagy nem kizárólag a házastársát, élettársát kívánja részesíteni, de meg kívánja őt kímélni a temetési kötelezettségtől, hasznos, ha a végrendelet meghatározza, hogy ez kit terheljen. Ha valakinek nincs halála esetére közeli hozzátartozó törvényes örököse, élettársa és el kívánja kerülni a köztemetést, végrendelet tételekor szükséges rendelkezni arról, hogy a végrendeleti örökös gondoskodjon a temetésről, vagy ehelyett, illetve ennek hiányában valakivel szerződést kötni az eltemetésről.

Önkormányzati köztemetésre akkor kerül sor, ha nincs temetésre kötelezett személy vagy a kötelezettségét nem teljesíti (Temptv. 20. § (2) bek.). A köztemetés költségének megtérítéséről a későbbiekben még lesz szó.

3. A sírhely feletti rendelkezési jog (sírhelyhasználati jog)

A sírhely feletti rendelkezési jog egy különleges, részben vagyoni, részben személyiségi jogi - kegyeleti jogi elemeket tartalmazó, nem dologi, hanem csupán kötelmi, birtoklási és használati elemeket tartalmazó jog. (BH 1990/135., BH1990. 375., BH.2000/242.) Maga a sírhely a sok évszázados jogi hagyomány szerint res sacrae, forgalomképtelen dolog, tulajdonjog tárgya nem lehet. Viszonylag gyakran fordul elő a közjegyzői praxisban hogy ügyfelek hagyatékként kérik átadni, erre azonban nincs lehetőség.

A Kúria elvi éllel mondta ki: „a sírhelymegváltás szabályait teljeskörűen a Tv. [Temptv.] és a Vhr. [145/1999. (X. 1.) Korm. rendelet a temetőkről és a temetke-

zésről szóló 1999. évi XLIII. törvény végrehajtásáról] tartalmazza. Az újraváltást rögzítő megállapodás nem a Ptk. hatálya alá tartozó, visszerthes polgári jogi szerződés (...) a Ptk rendelkezéseit tehát nem kell alkalmazni.” A jogviszonyban a szerződéskötési szabadság elve nem érvényesül, a feleknek nincs lehetőségük a sírhely használatáról való megállapodás során a jogszabályi rendelkezésektől eltérni (Kúria Pfv. 20.268/2018/4.).

Mivel a sírhelyhasználati jog nem vagyoni jellegű használati jog, a sírhely újbóli megváltása folytán az házastársi közös vagyonná nem válik (Kúria Pfv.21843/2017/11). A sírhely tulajdonjog tárgya nem lehet, ezért az nem is örökölhető (529/B/1999. AB határozat). Egy esetben érintheti öröklés: a megváltott, de üresen maradt sírhely esetében. Ekkor a Vhr. 18. § (7) bekezdése szerint ha a rendelkezési jog azért szűnik meg, mert a jogosult a holttestet más temetési helyen kívánja eltemetni, a jogosult részére a megfizetett megváltási díj időarányos részét vissza kell téríteni. Ez a pénzkövetelés a rendelkezésre jogosult halála esetén, mint vagyonának része, a hagyatékába tartozhat.

A sírhelyhasználat sajátos kegyeleti jellegű jogviszonyt teremt, amelynek keretében a kegyeleti jog biztosítása magában foglalja a tisztességes eltemettetés, a sírhely megközelíthetőségének, az elhunyt földi maradványai tiszteletben tartásának követelményét. A kegyeleti jog megsértése abban is megvalósulhat, ha a sírhely megközelíthetősége akadályokba ütközik. Abban a kérdésben, hogy egy adott sírhely felett kinek áll fenn rendelkezési joga, nem az öröklési szabályok, hanem a temetőkről és a temetkezésről szóló speciális törvényi rendelkezés alapján kell dönteni. (BDT2014. 3151.; BDT2014. 3045.)

E jogosultság szoros kapcsolatban áll a kegyeleti joggal, de nem azonos azzal. A jogviszony alanyai a temető fenntartója és az “aki a sírhelyet megváltotta” (Temptv. 22. § (1) bek.) - a temetési törvény több helyen “eltemettetőként”, a joggyakorlat pl. “temetések intéző személyekként” (pl. Debreceni Ítéltábla Pf. 20.486/2012/4) utal rá. Több azonos jogállású örökös esetén – ellenkező megállapodásuk hiányában – a rendelkezési jog kizárólag együttesen gyakorolható. Azonos jogállású alatt azt kell érteni, hogy ha a szerződés vagy a végrendelet szerint többeket terhel az eltemettetési kötelezettség vagy előbbiek hiányában több törvényes örökös van. Ezeknek a személyeknek jogai konkurálnak, a joggyakorlás körében fokozott együttműködési kötelezettségük van. (BH.1984/352., Kúria Pfv.IV.21.032/2022/4., Fővárosi Ítéltábla Pf.20628/2022/10). Így abban is, hogy az elhunyt személy sírhelyébe kit temessenek, a sírkövet hogyan alakítsák ki, vagy hogyan változtassák meg azt, milyen legyen a sírfelirat. (Debreceni Ítéltábla Pf.II.20.486/2012/4). Több jogosult esetén a temető fenntartó nem köteles konszenzusos döntést megkövetelni ezen kérdésekben, és nem köteles a sírt hosszú ideje fel sem kereső jogosultat megkeresni és nyilatkoztatni az egyetértésről vagy annak hiányáról (Kúria Pfv. 21.204/2014/6.)

A sírhelyhasználati jog a Temtv. 20. § (1) bekezdése szerint az eltemettetőt, a 22. § (3) bekezdésének megfelelően pedig azt illeti, aki a temetési helyet újraváltotta. Ez utóbbi személy a Tv. 20. § (1) és 22. § (1), (3) bekezdéseinek együttes értelmezése alapján - a szerződéses vagy végrendeleti kötelezett mellett - csak az elhunyt közeli hozzátartozója lehet. (Kúria Pfv.20268/2018/4). A használati jogért a sírhelyhasználati megállapodás alapján fizetett ellenérték a megváltási díj, újraváltási díj. A megváltás mindig határozott időre szól, de a meghosszabbítás csak kivételesen tagadható meg. (145/1999. (X. 1.) Korm. rendelet a temetőkről és a temetkezésről szóló 1999. évi XLIII. törvény végrehajtásáról – a továbbiakban: Vhr. 18. § (3) bek.)

A sírhely feletti rendelkezési jog és a kegyeleti jog összefüggését a joggyakorlat bontotta ki. A fent leírt együttműködési kötelezettség elmulasztása járhat valamelyik jogosult kegyeleti jogának sérelmével. (BDT2005. 1260) Ha a temetőfenntartó a sírhelyre felett rendelkezésre jogosult utasítását követve jár el a sírhellyel kapcsolatban, önmagában ezzel nem sértheti meg a többi hozzátartozó kegyeleti jogait. A kegyeleti jogok sorrendjében, a jogosultak közötti jogviszonyban a sírhely feletti rendelkezési jog nem biztosít elsőbbséget. (Debreceni Ítéltábla Pf. 20.329/2010/5.) A sírhely feletti rendelkezési jog megsértése önmagában nem valósítja meg a kegyeleti jog mint személyiségi jog megsértését (Kúria Pfv.20187/2022/4), például akkor ha egy megváltott sírba, olyasvalakit temetnek, akihez a jogosult nem járult hozzá. Megállapítható azonban a jogsértés abban az esetben, ha ennek folytán olyan állapot áll elő, amely miatt a hozzátartozók kegyeleti jogaikat nem tudják méltó módon, zavartalanul gyakorolni. (Hasonló ügy: Pécsi Ítéltábla Pf.VI.20.090/2016/4. szám.)

E jog a birtoklást magában foglalja, a jogosultat a birtokvédelem megilleti. Így igényelheti, hogy a sírt megfelelő módon megközelíthesse, gondozhassa, kegyeleti jogát zavartalanul gyakorolhassa (Szegedi Ítéltábla Pf. II. 20 282/2012., BDT 2014. 3045.). A rendelkezési jog gyakorlása a temetési helyre helyezhető személyek körének meghatározására, síremlék, sírjel állítására és mindezek gondozására terjed ki (Temtv. 22. § (2) bek.). A rendelkezési jog időtartamát, a betemetés, rátemetés, újraváltás, megváltási díj, sírnyitás feltételeit a törvény és végrehajtási rendelete szabályozza.

A sírhely használat, sírgondozás részletes szabályait a Temtv. 41. § (3) *d*) alapján a temetőszabályzat és az önkormányzati rendelet állapítja meg, itt lehetnek esetleg előírva kötelezettségek is. Azonban Zlinszky János már 2005-ben rámutatott, hogy “Rendezetlen az a kérdés, mennyiben várhatja el a temetőkert kezelője a sírhely jogosultjától magának a sírhelynek a fenntartását és karbantartását – ha nem építészeti veszélyeztetettség forog fenn. Az egyszeri használati megváltás minden további rendben tartás alól mentesít, vagy az ilyen megkötéseket előre, szerződésben, kell a feleknek rendezniök. A jogalkotó rendeleteiből kiérezhető

szándéka mintha erről, a magánautonómia körébe való utalásról, tanúskodnék”¹ A Temtv. csupán a biztonságos használatot veszélyeztető helyzettel kapcsolatban állapít meg szabályokat. A Debreceni Ítéltábla a Pf.I.20.356/2019/3. számú határozatában kifejtette: az elhunyt személy emlékének ápolásához fűződő kegyeleti jog nem enyészik el akkor, ha a kegyeleti jog jogosultja az elhunyt személy sírhelyét huzamosabb ideig nem látogatja.

A sírhelyhasználati jog nem terjed ki arra, hogy a jogosult meghatározhassa, hogy a szomszédos sírhelyekbe kit temessenek. (A temetkezés helyének szabad megválasztása nem minősül személyhez fűződő jognak. A megváltott sírhelyre - amely elhunyt közeli hozzátartozó sírhelyének közvetlen közelében van - idegen személy temetkezésének engedélyezése a temető fenntartója által nem minősül a túlélő hozzátartozó kegyeleti joga sérelmének. Kúria Pfv.20134/2013/3).

Sírhelyen nem áll fenn tulajdonjog, fennállhat azonban kriptán, sírjelen: síremléken, sírkövön önállóan is. A Vhr. 21. § (1) bekezdése szerint a sírjellel az rendelkezik, aki a temetési hellyel rendelkezik. Vagyis a sírjel sírra történő elhelyezésétől kezdve csak a rendelkezési jogosult hozzájárulásával lehet azt onnan eltávolítani, neki pedig valamennyi más kegyeleti jogosult egyetértését is be kell ehhez szereznie. Kérdés, hogy a tulajdonjog a sírjel fölött esetleg átszáll-e az elhelyezéssel a sírhely felett rendelkezési jogosultra vagy a kegyeleti jogosultakra együttesen. Álláspontom szerint ez nem lenne indokolt, helyesebb abból kiindulni, hogy az a vásárló/megrendelő tulajdonában marad, csak a sírjel az elhelyezéssel a jogszerű elbontásáig egyfajta korlátozottan forgalomképes dologgá válik. Erre utal az is, hogy a Temtv. bizonyos esetben a „létesítő” részére kártalanítást ír elő.

Ha a rendelkezésre jogosult, illetőleg annak örököse a kiürítésre megjelölt időpontig a sírjel elszállításáról nem intézkedik, az nem kerül a temetőfenntartó tulajdonába, hanem a megjelölt időpontot követő egy év elteltével értékesítheti. (Vhr. 21. § (2) bek.) Tehát ettől kezdve válik újra korlátlanul forgalomképes dologgá. Sírbolt és át nem helyezhető síremlék esetében a temetőtulajdonos köteles a létesítőt kártalanítani a Ptk. kártérítésre vonatkozó szabályai szerint (21. § (3) bek.)

A sírjel, sírbolt, kriptá építése során a helyi építési szabályzat szerint kell eljárni. Műemléki sírjel, síremlék, sírépítmény nem bontható el, a műemléki védelem a sírhely fölötti rendelkezési jog jogszabályban meghatározott megváltását nem érinti. (21. § (4) bek.)

1 Zlinszky János, A kegyelet magánjogi kérdései – személyi jog, vagyoni jog, és kötelezettség PJK, 2005/2., 15. o.

4. A hamvak “hazavitele”

Napjainkban egyre gyakrabban történik meg, hogy a hozzátartozók az elhunytak hamvait nem helyeztetik el sírhelyen, hanem hazaviszik, otthonukban helyezik el vagy más helyen szétszórják/szétszóratják. A törvényt ezért 2013-ban szükséges volt kiegészíteni, módosítani. „A hamvakat tartalmazó urnát az eltemetésre köteles személynek az elhunyt végrendelete, ennek hiányában *a*) a temető vagy temetkezési emlékhely befogadó nyilatkozata, vagy *b*) a hamvak temetőn, temetkezési emlékhelyen kívüli elhelyezése esetén az eltemetésre kötelezett személy teljes bizonyító erejű magánokiratba vagy közokiratba foglalt nyilatkozatának meglétéről az elhunyt utolsó lakóhelye szerinti, az eltemetésre kötelezett személyek nyilatkozatairól szóló nyilvántartás vezetésére az önkormányzat által kijelölt köztemető igazolása alapján kell kiadni.” (Temptv. 21. § (2) bek.) Problémát okozhat, ha nincs eltemetésre kötelezett személy és az elhunyt végrendelete nem szól az eltemetésről. Ezesetben előfordulhat, hogy a temetési szolgáltató nem fogja a hamvakat kiadni annak, aki el kívánja temettetni az elhunytat. Hozzátartozó nélküli ügyfél esetén ezért mindenképpen célszerű végintézkedésben rendelkezni arról, hogy ki köteles őt halála esetén eltemettetni, illetve ki jogosult a temetésről intézkedni.

Az eltemettetőnek gondoskodnia kell a hamvak jövőbeli hozzáférhetőségéről, hogy a jogosultak kegyeletüket leróhassák. “A hamvakat tartalmazó urna temetőn, temetkezési emlékhelyen kívüli elhelyezése esetén az eltemetésre köteles személy nyilatkozatában vállalja, hogy az urnát kegyeleti igényeknek megfelelő körülmények között tárolja és az elhunytnak a Polgári Törvénykönyv szerinti hozzátartozói, valamint a végrendeleti juttatásban részesített személyek részére a kegyeleti jog gyakorlásának lehetőségét biztosítja, valamint az elhunyt közeli hozzátartozóit az urna elhelyezésére szolgáló hely címének változásáról tájékoztatja. Ha az elhunyt végrendelete a hamvak sorsáról nem rendelkezett vagy nincs végrendelet, a hamvak szétszórása esetén az eltemetésre köteles személy nyilatkozatának tartalmaznia kell azon kijelentést, hogy az elhunyt közeli hozzátartozói egyetértenek a hamvak szétszórásának helye, ideje és módja tekintetében.” (Temptv. 21. § (5)-(6) bek.) Az elvitel, illetve a szétszórás szoros értelemben véve nem eltemetés - ha a szétszórás nem temetőbe, templomi osszáriumba történik, akkor a hamvak nem kerülnek sírhelyre. A temetésre kötelezett mégis teljesíti ezirányú kötelezettségét, ha a hamvasztásról és a hamvak elhelyezéséről jogszerűen gondoskodik.

A Vhr. 33. § (3)-(5) bek. szerint „a Temv. 21. §-ában foglaltaknak megfelelően kiadott urna bármely olyan ingatlanon vagy temetkezési emlékhelyen elhelyezhető vagy eltemethető, ahol a tulajdonos (kezelő), továbbá az ingatlan jogszerű használója ehhez hozzájárult és a kegyeleti igények biztosíthatók. (...) Közös tulajdonú ingatlanon való urnaelhelyezéshez a tulajdonostársak hozzájárulása szükséges.

A hamvak légijárműről történő szétszórásához a légiközlekedési hatóság engedélyre van szüksége, amelyben meg kell határozni a hamvak szétszórásának módját is.”

Ugyanakkor a társasházban a vallási egyesület által létesített istentiszteleti hely és urnák elhelyezésére szolgáló hely egyben közigazgatási engedélyköteles is (Kúria Kfv.III.37.638/2022/6.).

A hamvak hazavitele vagy szétszórása nem ritkán okoz azonban kegyeleti jogsértést, erről a cikk további részében még lesz szó.

5. Temetéssel kapcsolatos kegyeleti jogi igények

A kegyeleti jog az a személyiségi jog, amely a meghalt ember emlékét védi, jogosultjai a hozzátartozók és az, akit az elhunyt végrendeleti juttatásban részesített. (Ptk. 2:50. § (1) bek.). A jog az „egyén kegyeleti érzéseit, gyászát” részesíti védelemben.² A gyász elsődleges, külvilág felé is megnyilvánuló kifejezésének az alkalma a temetés és az ahhoz kapcsolódó cselekmények, a gyász hirdetés, felravatalozás, búcsúztatás, gyászmise, gyásztisztisztelet, halotti tor, korábbi időkben a - ma már inkább csak kivételesen gyakorolt – virrasztás, siratás. A temetés után pedig a síremlék-állítást, sírgondozást, megemlékezéseket. A gyász kifejezését sértő magatartásokat a PJD2017. így foglalja össze: „1. A kegyeleti jog – mint a túlélőket megillető személyiségi jog – magában foglalja azt a jogosultságot, hogy a túlélő az elhunyt emléke iránt érzett tiszteletét, szeretetét tárgyiasult formában is kifejezhesse. Ebből következően a kegyeleti jog megsértését nem csupán a halott emlékének a megsértése jelentheti, hanem az olyan magatartás is, amely a jogosultat az elhunyt iránti kegyelete kifejezésében gátolja, kegyeleti érzésének nyilvánításában akadályozza vagy korlátozza.” Az alábbiakban az ítélkezési gyakorlat elemzése alapján azokat a jellemző jogsértéseket mutatom be, amelyek az elhunyt eltemetése körül felmerülnek.

5.1. Az elhunyt szándékának sérelme

„A személyiség szabad kibontakozása, és az általános cselekvési szabadság is alapjai az egyén önrendelkezési jogának, a vallás szabad megválasztásának, és mindezeknek az ember életén túlmutató folyománya lehet az eltemettetés módjára vonatkozó rendelkezés, aminek a hozzátartozók, vagy azok hiányában az eltemettető kötelesek eleget tenni.” (Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-2741/2015. számú ügyben.)

2 Vékás Lajos - Gárdos Péter (szerk.), Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez. ComplexJogtár elektronikus kiadás.

A Temtv. 19. § (2) bekezdése szerint az eltemetés módjára és helyére nézve az elhunyt életében tett rendelkezése az irányadó, amennyiben ez nem ró az eltemettető személyére aránytalanul nagy terhet. Az eltemetés módja, helye tágan értelmezendő, a bírósági gyakorlat alapján is. A rendelkezés vonatkozhat arra, hogy a temetés melyik temetőbe, milyen konkrét sírhelyre, ki mellé, ki mellé ne történjen. A módja lehet pl. koporsós, hamvasztás, szórásos, vagy a testét felajánlhatja valaki orvosi/tudományos célra. Megválasztható a szertartás felekezeti jellege vagy éppen kérhetik az egyházi szertartás mellőzését. Gyakori kérés, hogy a temetés történjen szűk családi körben, meghatározhatja a rendelkező, hogy milyen ruhában temessék el, milyen zene szóljon, hogy ne hozzanak koszorút, virágot a sírjára, az erre szánt pénzt kinek juttassák.

„Ha objektív körülmények, így a sírhely mérete vagy a temető belvizessége kizárják, hogy az elhunytat az általa életében meghatározott helyre, illetve módon temessék, nem beszélhetünk a kegyeleti jog megsértéséről (Szegedi Ítéltábla Pf.II.20.658/2011/3). Az elhunyt életében kinyilvánított, temetkezési helyére vonatkozó kívánságát nem lehet érvényesíteni akkor sem, ha az mások személyiségi jogát sérti (Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.729/2011/4).”³

A Szegedi Ítéltábla előtt Pf.II.20.658/2011/3. számon folyt ügyben az elhunytat eltartó vállalta, hogy gondoskodik az eltartott tisztességes eltemettetéséről, akként, hogy „hagyományos módon az elhunyt férje mellé a már megváltott sírhelyre eltemetteti”. A perben vitássá tették, hogy a hamvasztásos eltemettetés megfelelt-e ennek. A bíróság szerint: „Ma már a társadalom által általánosan elfogadott temetkezési mód a hamvasztásos temetés. Ezért az személyiségi jogot csak akkor sérthet, ha azt az elhunyt - pl. világnézeti okból - kifejezetten elutasította.” Az ítéltábla megjegyezte, kétséget kizáróan megállapítható volt, hogy az elsőfokú ítéletben írt objektív okokból (belvizesség) a koporsós temetés lebonyolításának akadálya volt.

A kegyeleti jog megsértését jelenti, ha az eltemettető nem tartja tiszteletben az örökhatyónak a vallási szertartás felekezeti jellegére vonatkozó kérését. (Pl.: Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.793/2017/7.) Ugyanakkor az egyházi eltemetésre nincs alanyi jog, az egyházaknak lehetősége van azt szabályozni, feltételekhez kötni. Katolikus vonatkozásban például hamvasztással urnatemetőbe, szóróparcellába vagy templomi közös osszáriumba lehet egyházi szertartással temetni. A Hittani Kongregáció 2016. évi Ad resurgendum cum Christo („Hogy fel-támadjunk Krisztussal”) kezdetű instrukciója a Katolikus Egyház temetési szertartásával és eljárásával kapcsolatban ugyanis előírja, hogy az elhunytak hamvait szabályszerűen kell őrizni szent helyen, vagyis temetőben, vagy templomban, vagy a megfelelő egyházi hatóság által kifejezetten erre célra kijelölt

3 *Szél Dániel*, A posthumus jogvédelem új kérdései.
https://acta.bibl.u-szeged.hu/70853/1/forum_discipulorum_2018_567-596.pdf (letöltve 2025.08.27.)

helyen. Nem, illetve csak kivételes engedéllyel engedi a hamvak otthoni őrzését. A hamvakat ekkor sem szabad azonban a családtagok között szétosztani, és mindig biztosítani kell a tiszteletet és az őrzés megfelelő körülményeit. A hamvak természetes vizekbe, repülőgépről, erdőben vagy egyéb helyre történő szétszórása, ékszerbe, egyéb tárgyba foglalása nem felel meg a katolikus egyházi szabályoknak.

Az elhunyt szándéka ebben a körben megelőzi a kegyeleti jogot. Adott ügyben nem kívánta, hogy a családtagjai a temetésén részt vegyenek, illetve, hogy az urnával kapcsolatos teendőkhöz bármi közülük legyen. “A favor testamenti elve alapján az örökhatározó végakaratainak a legteljesebb mértékben kell érvényesülnie, azaz a végrendeletben foglaltakat nem írhatja felül a kegyeleti jog. A néhai a személyiségi jogai alapján jogosult volt arra, hogy meghatározza azt, hogy milyen módon kerüljön sor az eltemetésére, és milyen módon valósuljon meg a hamvainak az őrzése. Ezen jogosultsága körében arra is volt lehetősége, hogy a temetési szertartásából, a hamvaival kapcsolatos rendelkezésekből, valamint a hamvainak látogatásából a felpereseket kizárja, ily módon ténylegesen ezen hozzátartozói kegyeleti jogát korlátozza.” (Fővárosi Ítéletábrla 2.Pf.21.369/2017/4/II.)

Az elhunyt döntése implicit módon is érvényesülhet. A hozzátartozók nem tilthatják meg hogy a halottat házastársa mellé temessék, ha ez ellen életében nem tiltakozott. A házastárs mellé temetés a halott emlékéért, a túlélőknek az elhunyt hozzátartozó iránt érzett tiszteletét, szeretetét, ezáltal a kegyeletet nem sérti, mivel az végső soron az ő életében meghozott, a házasságra vonatkozó döntésének következménye. (Pécsi Ítéletábrla Pf.20071/2021/6).

5.2 Értesítés a temetésről, részvétel a temetésen

A kegyeleti jog megsértésére az olyan magatartás is alkalmas, amely a jogosultat az elhunyt iránti kegyelele kifejezésében gátolja, kegyeleti érzésének kinyilvánításában akadályozza, vagy korlátozza (PJD2017. I., BDT2005. 1260., BDT2014. 3045.). Meglehetősen gyakori eset amikor az eltemettető azzal sérti meg az elhunyt hozzátartozóinak kegyeleti jogát, hogy nem értesíti őket a temetés helyéről, idejéről. (Pl.: Győri Ítéletábrla Pf.I.20.264/2008/5. szám,

GyőriTörvényszékP.20.333/2014/12.,FővárosiÍtéletábrla1.Pf.20.628/2022/10/I.)

A kegyeleti jogsértést az is megalapozhatja, ha a hozzátartozó a munkáltató hibájából nem tud részt venni a temetésen (Kúria Mfv.10495/2017/13).

Számos esetben fogvatartottak perlik a büntetés-végrehajtási intézetet amiatt, hogy nem engedélyezték számukra a részvételt rokonuk temetésén. A PJD2019. 4. szerint “a kegyeleti joggyakorlás kereteinek meghatározása a büntetés-végrehajtási intézet parancsnokának mérlegelési jogkörébe tartozik. A mérlegelési jogkör gyakorlása nem zárja ki a kegyeleti jog megsértésének

lehetőségét, ha azonban a parancsnok a kérelem teljesítését a mérlegelési jogkör gyakorlásának sérelme nélkül megtagadja, az elítélt nem hivatkozhat alappal arra, hogy kegyeleti jogát jogellenesen korlátozták. “Hasonló esetben már vesztett pert a Magyar Állam az Európai Emberi Jogi Bíróság előtt is: CASE OF PINTÉR v. HUNGARY (Application no. 39638/15).

5.3. A hamvak elhelyezésével kapcsolatos jogsértések

A hamvak “hazavitelének”, szétszórásának a gyakorlata nem ritkán a hozzátartozók kegyeleti jogába ütközik. A Kúria előtt a Pfv.IV.21.644/2015/8. számon folyt ügyben a bíróság megállapította, hogy az alperes megsértette a felperes kegyeleti jogát azzal, hogy elhunyt közös gyermekük hamvait saját lakásán helyezte el. A sérelmes helyzet megszüntetését akként rendelte el, hogy a hamvakat 30 napon belül köztemetőben helyezze el a peres felek közös költségén. Ehhez hasonló ügyek pl.: Fővárosi Ítéltábla 1.Pf.20.074/2023/7/I., Kúria Pfv. VIII.20.361/2019/7., Szegedi Ítéltábla Pf.II20.665/2018/5. szám. Egy másik perben az alperes azzal sértette meg a felperes kegyeleti jogát, hogy nem tájékoztatta őt arról, hogy a búcsúztatón az urna nem tartalmazta az örökhagyó hamvait. Hanem azokat az “örökhagyó gyermekkorának helyszínén, sámán szertartás szerint a II. rendű alperes és barátai jelenlétében szétszórták (...). A felperest a hamvak szétszórása helyéről és idejéről nem értesítették...” (Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.20.584/2017/4-II.)

5.4. A sírhelyek kapcsolatos kegyeleti jogsértések

Szintén gyakran történik meg az a sajnálatos eset, hogy a temetőfenntartó a sírhelyet lejárát előtt megszünteti, a hamvakat kiemeli és a kegyeleti jogosultak számára hozzáférhetetlen helyre helyezi el. A Kúria Pfv.20769/2009/3 számú döntésében elvi érveléssel mondta ki: “A sírhely jogosulatlan megszüntetése, a sírban nyugvó holttestek eltüntetésé miatt a túlélő hozzátartozók alapvetően két okból érvényesíthetnek a jogsértővel szemben, a személyhez fűződő jog megsértésére alapított igényt. Egyrészt a Ptk. 85. § (3) bekezdés alapján kérhetik annak megállapítását, hogy a kifogásolt magatartás a halottak emlékét sérti. (...) A kegyeleti jog ugyanakkor az élőknek a meghaltakhoz fűződő viszonyát kifejező olyan személyiségi jog, amely a meghalt személy emlékének megőrzése mellett magában foglalja a meghalt személy eltemetését, sírhelyének fenntartását, gondozását is. Miután e kegyeleti jogok gyakorlásában a Ptk. személyi korlátozást nem tartalmaz, ezért ebben a vonatkozásban irányadó a temetőkről szóló 1999. évi XLIII. tv. 22. §-a, amely a temetési hely felett rendelkezési joggal felruházott személyt jogosítja fel a kegyeleti jog ezen tartalmát is kifejező tevékenység végzésére.”

Hasonló esetben a Fővárosi Ítéltábla kimondta, “az alperes már a nyilvántartás hiányos vezetésével is jogsértést követett el, éveken keresztül a temetőgondnok emlékezetére hagyatkozott, annak beazonosíthatósága érdekében, hogy ki hol került eltemetésre” (Pf.20644/2014/3).

Idevonatkozó jogesetek pl.: az eltemetett sírhantjának megszüntetése, fejfájának eltávolítása és a sírhelyére más személy temetése (BH 1976. 311.), sírhelynek a megváltott használati idő letelte előtt elidegenítése, és oda más elhunyt eltemetetését lehetővé tétele (LB Pfv. IV. 21.104/2007/6). Valamint: EBH2002. 626., Szegedi Ítéltábla Pf.II.20.432/2008/4., Pécsi Ítéltábla Pf. 20.164/2018/5.

Elkövetheti a jogsértést a sírhely felett rendelkezésre jogosult, akinek az utasítását a temetőfenntartó csak követte (BDT2022. 4494. Az elhunyt hozzátartozó földi maradványainak a kegyeleti jogosultak hozzájárulása nélküli eltávolítása a sírhelyről, a hamvak vízbeszórása, és ezzel a kegyeleti jog gyakorlásának hagyományos, nyugvóhelyhez kötődő módja végleges ellehetetlenítése a kegyeleti jog súlyos sérelmét jelenti.)

A bírósági gyakorlat szerint a kegyeleti jog megsértésének nem automatikus, mérlegelést nem tűrően alkalmazható következménye a jogsértő helyzet megszüntetése. Amennyiben a jogsértő módon kialakított állapot a sérelmet szenvedett fél számára a kegyeleti jogok gyakorlását nem akadályozza, vagy jelentősen nem nehezíti meg, a jogsértő helyzet megszüntetése nem indokolt. (Pf.20063/2024/7 Győri Ítéltábla). Adott esetben ugyanis pl. a sírfelnyitás, exhumálás, áttemetés elrendelése más kegyeleti jogosultak jogait is sértheti. Nem jogsértő az urna áthelyezése egy olyan sírba, ahol a kegyeleti jogosultak számára továbbra is lehetővé válik a kegyeleti jog akadálytalan és zavartalan gyakorlása, amelyet az utazás és az esetleges szervezési kérdések (nyitvatartás) nem lehetetlenítenek el (Debreceni Ítéltábla Pf. 20.566/2018/9.) Egy másik ügyben a kegyeleti jog megsértése abban állt, hogy az alperes a peres felek szüleinek hamvait tartalmazó urnákat elvitte abból a városból és temetőből, ahol sírhelyüket még életükben megváltották, a jogsértő állapot megszüntethető volt az adott város adott temetőjébe való visszaszállítással akkor is, ha a választott sírhelyek már nem álltak rendelkezésre. (Szegedi Ítéltábla, Pf.20247/2023/4).

5.5. Síremléssel, sírjelekkel kapcsolatos kegyeleti jogsértések

A kegyeleti jog jogosultjait a síremlék-állítás, sírgondozás tekintetében is együttműködési kötelezettség terheli. Azzal is megsérthető a kegyeleti jog, ha a jogosultat kizárják a sírhely, a temetkezési kellékek és a sírkő megválasztásában való közreműködésből. (Debreceni Ítéltábla Pf. 20.620/2011/6.)

Az együttműködés elmulasztása ugyanakkor nem eredményezi a közeli hozzátartozók kegyeleti jogának megsértését akkor, ha a sírhely feletti rendelkezési

jog jogosultja által felállított síremlék méltó módon őrzi az elhunyt emlékét. (BDT2020. 4223.)

Kegyeleti jogot sért a síremlék jellegének az azt létesítő, illetve örökösei engedélye nélküli megváltoztatása (BH2002. 262.).

Ugyancsak jogsértő, ha valaki a néhai sírjára a kegyeleti jogosult által elhelyezett friss virágokat eltávolítja - mint a halott nyughelye előtti tiszteletadás jogának korlátozása. (Győri Ítéltábla Pf. 20.276/2017/5.)

5.6. A temetési szertartással kapcsolatos jogsértések

A temetési szertartás természetesen egy olyan élethelyzet, amelynek során a résztvevők különösen sérülékeny lelkiállapotban vannak, a temetési szolgáltatónak, a temetői dolgozóknak fokozott figyelemmel, érzékenységgel, kegyelettel kell eljárnia. Kegyeleti jogsértést okoz természetesen a holttest elcserélése (Pécsi Ítéltábla Pf.VI.20.094/2013/7). A közfelfogás szerint méltatlan körülmények között lebonyolított temetés (BH 1997. 525.), pl. az olyan, amikor a holttest állapota nem volt megfelelő nyitott koporsós ravatalozáshoz (Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.21.029/2016/6/II.). Más esetben a szolgáltató azzal követett el kegyeleti jogsértést, hogy a koporsót nem a megfelelő mélységben helyezte el (Tolna Megyei Bíróság 10.P.20.830/2008/12. szám). Azzal is, amikor a temetés lebonyolítását végzők a temetésen résztvevők által láthatóan ravatalozták fel a holttestet, miközben az alá becsúszott szemfedőt kirángatták. (Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.414/2014/10.)⁴ Valamint azzal, hogy a szolgáltató még a gyászolók eltávolozása előtt az urna elszállítása miatt a gyászszertartáshoz nem illő gépkocsival - egy narancssárga furgonnal - ment a ravatalozóhoz. (BH2001. 471).

Nyilvánvaló volt a kegyeleti jogsértés, amikor a temetési szolgáltató alkalmazottai a temetés után újranyitották kriptát, a holttestet a betonra helyezték, a koporsót pedig kiemelték, feliratát átírták és újra értékesítették azt.⁵

A bíróságok viszont nem állapították meg a temetési szolgáltató kegyeleti jogsértését akkor, amikor a szertartásról a pap 5-8 percet késett, három koszorúban a megrendelttől eltérő színű virágok voltak, a kála virág helyett a koszorúba lilomot helyeztek, a zeneszámok között rövid szünet keletkezett, továbbá a három koszorúban lévő eltérő színű virágok miatti virágcsere a gyászolók előtt történt meg. (Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.21.159/2014/10.)

4 Szél, i.m.

5 <https://www.origo.hu/itthon/2015/03/kiloptak-a-halott-alol-a-koporsot-esztergomban>, (letöltve 2025.08.27) https://hvg.hu/itthon/20160531_kiloptak_a_koporsot_a_halott_alol_esztergomban, (letöltve 2025.08.27) <https://www.kemma.hu/kek-hirek-bulvar-komarom-esztergom/2016/02/siron-tuli-igazsagkereses> (letöltve 2025.08.27)

5.7. Holttest hazaszállításával kapcsolatos jogsértés

Adott esetben a biztosító sértette meg a hozzátartozók kegyeleti jogát azzal, hogy nem gondoskodott időben a holttest hazaszállításáról, ezért azt a késlekedés miatt külföldön temették el. (Fővárosi Ítéltábla 32.Pf.20.008/2020/7.)

5.8. A nem vagyoni kártérítés mértéke

A temetkezéssel kapcsolatos kegyeleti jogsértések esetén irányadó sérelemdíj mértékére vonatkozóan a Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.076/2019/8. számú ítélete részletesen összefoglalja a bírósági gyakorlatot.⁶ A perbeli esetben a kegyeleti jogsértés abban állt, hogy a jogosult hozzájárulása nélkül temettette az alperes az egyik hozzátartozóját egy kettős sírhely egyik felébe, és az ítéltábla a sérelemdíj összegét a 2014. évi betemetés esetén 200.000,- Ft-ban állapította meg.

6. A végrendeleti temetési meghagyás

Az elhunytak az eltemetetés módjára irányuló kívánságának figyelemmel kívül hagyása okozhat a fentiek szerint egyrészt kegyeleti jogsértést. Másrészt a temetés módjára vonatkozó rendelkezés gyakori végrendeleti meghagyás⁷. Általában úgy

6 „Az összecszerűség meghatározása során az ítéltábla felhívja a hasonló alapú jogsértések esetén megítélt nem vagyoni kompenzációs összegeket. A Fővárosi Ítéltábla 7.Pf.21.117/2006/7. számú jogerős ítélete engedély nélküli sírköltávolítás és idegen személy rátemetése - tehát a perbelinél egyértelműen súlyosabb jogsértés - miatt a sírhelyen eredetileg eltemetett két személynek a síremléket már évek óta nem gondozó gyermeke illetve unokája részére 2001. évi ár- és értékviszonyok mellett 700 000 forint nem vagyoni kártérítést ítélt meg; a Fővárosi Ítéltábla 7.Pf.20.649/2010/2. számú jogerős ítélete a gyászír megjelentetésének elmulasztásával az elhunyt gyermeke részére a kegyeleti jog megsértésével okozott köztudomású sérelemért 2008. évi értékviszonyok szerint 300 000 forint nem vagyoni kártérítést talált indokoltnak; a Debreceni Ítéltábla az édesanyjának a temetésén való részvételében megakadályozott érintett részére 2014. évi értékviszonyok alapján 200 000 forint nem vagyoni kártérítés megítélését találta alkalmazandónak. Indokolt felhívni a Fővárosi Ítéltábla Polgári Kollégiumának 2008. április 28-i ülésén megvitatott, az elhunyt emlékéhez fűződő jogok a személyhez fűződő jogok rendszerében című előterjesztését, amely rögzítette, hogy a kegyeleti jog megsértése miatt megítélhető nem vagyoni kártérítés összegét a bírói gyakorlat általában 200 000 - 600 000 forint között határozza meg (<<http://fovarosiuletotabla.birosag.hu/20130530/polgari-kollegium>>).”

7 A Ptk. 7:33. § (1) szerint olyan meghagyás teljesítését, amelynek követelésére a végrendelet senkit nem jogosít, a végrendeleti végrehajtó és a hagyatékban részesülő többi személy igényelheti. (2) Kétség esetén a meghagyás az örökös terheli.(3) Ha feltehető, hogy az örökhagyó a részesítést a meghagyás teljesítéséhez kívánta kötni, a meghagyással terhelt a részesítést a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint kiadni köteles, ha a meghagyást nem teljesíti, vagy annak teljesítése neki felróható okból válik lehetetlenné. A részesítés kiadását a végrendeleti végrehajtó és a hagyatékban részesülő többi személy igényelheti. A kiadott vagyontárgy értékét a meghagyás teljesítésére kell fordítani

megfogalmazva, hogy az örökgyó meghagyja végrendeleti örökösének, hogy halála esetén hamvasztással vagy koporsósan, gyakran meghatározott helyre vagy személy mellé temettesse el. Vagy csupán úgy, hogy meghagyja, hogy halála esetén gondoskodjon illó eltemtetéséről. Ennek teljesítését követelni lehet, és ha feltételezhető hogy a juttatást az örökgyó a meghagyás teljesítéséhez akarta kötni, az örökös/hagyományos elveszítheti a juttatást, amennyiben nem teljesíti azt.

7. Temetési költség mint hagyatéki teher és mint vagyoni kár

A temetési költség, és az abból eredő igény érvényesítése két jellemző módon merül fel a polgári jogban: mint hagyatéki teher, és mint vagyoni kár, a hozzátartozó halála miatti kártérítés esetén. Fogalmi körét a bírói gyakorlat dolgozta ki, előbbi esetében jóval szűkebben, utóbbi esetben tágabban határozva meg az elismert költségeket. Ennek oka a hogy a Ptk. öröklési könyve, illetve a tartási szerződésre vonatkozó szabály is “az illó eltemetés költségeiről” rendelkezik. A kártérítési jogban viszont a teljes reparáció elvét követve a bíróságok a költségek körébe vonják az összes olyan tényleges, arányos, igazolt költséget, amely a kártérítésre jogosultnál az elhunyt eltemtetése kapcsán felmerültek.

A Ptk. 7:94. § (1) bekezdése a hagyatéki tartozások között elsőként nevezi meg az örökgyó illó eltemetésének költségei, amely a kielégítési sorrendben az első. A bírói gyakorlat szerint hagyatéki tartozásként általában a sírhely megváltás, a helyben szokásos temetési szertartás, a síremlék, a halotti tor és a gyász hirdetés, fotózás költsége számolható el temetési költségként. Síremlék költsége átlagosnak nevezhető mértékig, tehát pl. adott esetben a gránit síremléket a bíróság már túl drágának találta. (“A bíróság szerint a gránitból készült síremlék a legdrágább, ami meghaladja a helyben szokásos temetés költségét” Kúria Pfv.20203/2010/7). Ha más személy temetkezési helyéül is szolgál a sírhely a síremlék költségének csak az arányos része számolható el (BH 1990.300. BH 1996.367.) Még korlátozottabb az elszámolás lehetősége, a síremlék állításáról az örökösök előzetes megkérdezése nélkül olyan hozzátartozó dönt, aki maga nem örökös, ilyenkor a bíróság csak a szokásos méretű és minőségű síremlék állításának költségeit és csak olyan mértékben engedi felszámítani amilyen mértékben azok az örökgyó emlékének megőrzését szolgálják (Bírósági Határozatok 1996/367.). Nem vonja a bíróság e körbe a gyászruha költségét (Fővárosi Ítéltábla 1.Pf.21.130/2013/3. “Az ítéltábla álláspontja szerint a gyászruha nem az örökgyó eltemtetésével, hanem a gyászoló saját igénye szerinti illó megjelenésével felmerülő költség, ezért az hagyatéki teherként nem számítható fel.”

Nem vagyoni kárként viszont akár egy kripta is elszámolható lehet (Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.693/2009/3.: „Mivel a felperes egyetlen fiát veszttette el, a gyász nagysága miatt a kriptaépítés és síremlékállítás 858.892 forintos költségét nem lehet túlzottnak tekinteni.”) Figyelembe vette a bíróság adott esetben a kriptaásás költségét is. (Debreceni Ítéltábla Pf.20249/2009/7). A sírbolthely 100 évre történő megváltási költségét viszont eltúlzottnak tartotta és csak 25 évnit vett figyelembe (Fővárosi Ítéltábla 4.Pf.20.564/2012/4.) Ugyancsak ebben az ügyben a 62 db számlával igazolt temetési koszorúból csak a felperesek 3 db saját hozzátartozói koszorúját, viszont a fényképek mellett a videofelvétel és a telefonhasználat költségét is engedte elszámolni. Gyászruhát 50%-os mértékig vesznek a bíróságok költségként figyelembe, mivel azok más alkalommal is hordhatók. Indokoltnak tartja az ítélkezési gyakorlat a temetésre történő utazás költségének megtérítését. Az elhunyt ruházatát, amelyben eltemetik, az utóbbi, a 2012. évi ügyben 40.000,- Ft értékig számolhatta el az felperes. Más esetben a síremlék költségéből a 1999-2000-es ár- és értékviszonyok alapján 500.000,- Ft, a temetés költségéből halotti torral együtt szintén 500.000,- Ft erejéig kötelezte megfizetni az alperest.

Az ítélkezési gyakorlatban is előforduló kérdéseket vet fel, amikor a gyászoló család olyan nemzeti, etnikai, kulturális stb. csoportba tartozik, ahol a temetésnek kiemelt jelentősége van és nagy ünnepélyességgel bonyolítják le. Kínai nemzetiségű elhunyt esetében tekintetbe vette a bíróság, hogy két egyenként százfős halotti tor az adott kultúrában szokásosnak számít. (Fővárosi Ítéltábla 4.Pf.20.564/2012/4.) A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság a 9.P.20.982/2007/29. számú ügyben bölcsész romanológus szakértő véleményét is figyelembe vette, amikor az oláh cigány etnikumhoz tartozó gyászoló család közösségének szokásait vizsgálta.⁸

Adott esetben temetési költségek között érvényesíthette felperes a balesetben elhunyt nő esküvői ruhájának költségét, amelyben eltemették, mivel halálakor menyasszony volt. De nem tehetette meg ugyanezt a vőlegény által ajándékba adott gyémántgyűrűvel. (Fővárosi Törvényszék P.24023/2014/99).

8. A temetési költségek viselése

Azt, hogy ki az elhunyt temetésére (közigazgatásilag) kötelezett, el kell határolni attól a kérdéstől, hogy kit terhel a temetési költsége. A gyakorlati tartozásokért az

8 Ennek alapján egyebek közt költségként elszámolni engedte 12, az elhunyttal halálakor közös háztartásban élő családtag koszorúinak és gyászruhájának, az egy hétig tartó virrasztáson 250-300 fő, a halotti toron 280 fő résztvevő ellátásának számlával igazolt költségét, a kripta és síremlék készítés igazoltan felmerült 657.000,- Ft költségének (2004. év) arányos részét.

örökös felel, ezek közül is saját vagyonával csak a hagyatéki költségekért és a hagyatéki eljárás költségeiért. (Ptk. 7:96. § (3) bek.) A temetési költség nem tartozik ezen költségek közé: lásd Ptk. 7:94. § (1) bek a) és b) pontja. Az örökös tehát csak akkor viseli a temetés költségét, ha örököl, főszabály szerint a hagyatéka tárgyaival és azok hasznaival. Viszont a temetésre kötelezett akkor is köteles eltemettetni az elhunytat, ha nem örököl vagy a temetési költségnél kevesebbet örököl vagy nincs is hagyatéka.⁹ „.....amennyiben a temetőkről és a temetkezésről szóló 1999. évi XLIII. törvény 20. §-a szerint az örökös nem eltemettetésre kötelezett egyben, hanem őt az eltemettetésre kötelezettek sorrendjében más megelőzi, akkor az eltemettetésre a jogszabály szerint az arra köteles személy kötelezett, az örökös pedig nem köteles neki a temetési költségeket megtéríteni, ha arra a hagyatéki vagyonban nincs fedezet, adott esetben egyáltalán nincs hagyatéki vagyon.¹⁰ Ha viszont van fedezet, akkor meg kell térítenie az örökösnek a temetési költségeket. A temetőkről és a temetkezési tevékenységről szóló rendeletben felállított sorrend nem érinti az örökösöknek az illő eltemetés költségeinek viselésére vonatkozó kötelezettségét [régi Ptk. 677. § (1) bek. a) pont, 10/1970. (IV. 17.) ÉVM-EüM r. 11. §]. (BH 1996.367. I.)

A szerződéses kötelezettségről fentebb már volt szó, ha szerződésből fakadóan viseli valaki a temetési költséget, akkor az nem is hagyatéki teher. „Bűncselekmény következtében meghalt személy eltemetésével, a síremlék emelésével és a gyászszertartással felmerült költség olyan kár, amelynek megtérítésére azt a személyt kell kötelezni, aki az örökhagyó halálát okozta. Az ilyen költségek viselésére tehát az örökös elsődlegesen nem kötelezhető.”¹¹

9 A szükségképpen örökös Magyar Állam képviselőjében eljáró MVH Zrt. hagyatéki hitelezői igényekről szóló tájékoztatója a temetési költség megtérítését szigorú feltételekhez köti – amelyre vonatkozóan nem állapít meg enyhébb szabályokat. „A kifizetés további feltétele, hogy a hagyatéki pénzeszköz beszedésre kerüljön és / vagy az egyéb hagyatéki vagyon értékesítését követően a vételár a vagyonelem felett a Magyar Állam tulajdonosi jogait gyakorló szervezet részére megfizetésre kerüljön. Az MVH Zrt.-nek nincs lehetősége a hagyatéki hitelezői igény kielégítése érdekében a követelés más forrásból történő megelőlegezésére, a hagyatéki hitelezői igények kielégítésére kizárólag az érintett hagyatéka tárgyai és abban származó bevételek szolgálhatnak. A hagyatéka tárgyat képező vagyontárgy (jellemzően) ingatlan értékesítését az MVH Zrt. vagy a Magyar Állam nevében a vagyonelemek értékesítését tekintetében a vonatkozó jogszabályi előírások alapján eljáró más tulajdonosi joggyakorló szervezet (az MNV Zrt. vagy a Nemzeti Földalap előtti tulajdonosi joggyakorlással összefüggő feladatokat ellátó szervezet) az állami vagyon értékesítésére vonatkozó jogszabályi rendelkezések feltételrendszere szerint, az adott vagyonelem egyedi sajátosságaira is figyelemmel végezheti. Szükséges számolni azzal, hogy amennyiben valamely vagyonelem olyan teherrel (elsősorban az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett zálogjoggal vagy végrehajtási joggal) érintett, amely az adott hagyatéki vagyontárgy MVH Zrt. (vagy más tulajdonosi joggyakorló szervezet által történő) értékesítését (értékesítésre meghirdetését) nem teszi lehetővé, vagy az értékesítés egyéb okból akadályba ütközik továbbá az értékesítéstől – a vagyonelem állapotára, elhelyezkedésére, terheltségére, egyéb okra tekintettel – érdemi eredmény nem várható, úgy az MVH Zrt. a hagyatéki vagyontárgy értékesítését nem köteles megkísérelni vagy egyébként más vagyonelemek értékesítéséhez képest előbbre sorolni.” Egy (pl. zálogjogokkal) túlterhelt hagyatéka esetében az örökhagyót eltemettető hozzátartozó a fentiek alapján nem bízhat abban, hogy a hagyatéka visszautasításával megszabadulhat a temetési költség viselésének terhével.

10 *Anka Tibor*, Öröklési jog - Hagyatéki eljárás (ORAC Kiadó, 2023, a Hetv. 6.§-hoz írt kommentárban.

11 *Visegrádi Ágnes*, Az örökös felelőssége a hagyatéki tartozásokért. Magyar Jog. 2015. 7–8. szám 428. o.

A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. 48. § (3) bekezdése meghatározza a köztemetés költségeinek utólagos megtérítésével kapcsolatosan irányadó eljárást. A temettető önkormányzat számára két lehetőség van: vagy bejelenti a költségeket hagyatéki teherként a területileg illetékes közjegyzőnél, vagy közigazgatási úton kötelezi az eltemettetésre köteles személyt a köztemetés költségeinek megtérítésére. A törvény szövege nem ír elő sorrendiséget. Az alapvető jogok biztosa az AJB-2905/2020. számú jelentésében a köztemetés költségeinek visszatérítéséről azonban aláhúzta, az örökös személyét kétséget kizáróan tisztázni kell, mert az örökös az, aki a temetés költségeit jogszabályból következően viselni köteles. Mindenesetre célszerű, hogy a hagyatéki eljárás megelőzze a hatósági kötelezést, hogy neholgy olyasvalakit kötelezzon az önkormányzat a köztemetés költségeinek megtérítésére, aki a hagyatéki terhekért nem is felel. A gyakorlatban az önkormányzatok jellemzően bejelentik a hagyatéki eljárásban a köztemetés költségét teherként. A települési önkormányzat a rendeletében szabályozottak szerint a megtérítési kötelezettség alól részben vagy egészben különös méltánylást érdemlő körülmények fennállása esetén, kérelemre mentesítheti az eltemettetésre köteles személyt. Az önkormányzati rendeletek általában meghatározzák, hogy a köztemetésről helyben szokásos legolcsóbb temetés formájában, hamvasztással kell gondoskodni. Ha a köztemetés kérelem alapján történik, a kérelemben nyilatkoztatják a kérelmezőt a hamvasztáshoz való hozzájárulásról. Amennyiben nincs, vagy nem lelhető fel hozzátartozó a köztemetés azonban koporsós formában történik, a Temtv. alapján.¹²

A közigazgatási eljárásban azt kötelezik a köztemetés költségeinek viselésére, aki a II. részben kifejtettek szerint az elhunyt eltemettetésére köteles. Tehát, ha szerződésben nem vállalta az eltemettetést senki, végrendelet sem kötelez arra más, nincs együttélő házastárs vagy élettárs, akkor azt a közeli hozzátartozót, aki a törvényes öröklés rendje szerint örökölhette az elhunyt után. Ha a törvényes örökös azért esett ki az öröklésből, mert visszautasította a hagyatékot, ezért a Ptk. szerint a hagyatéki tartozásokért nem felel, de kötelezték a köztemetés költségének viselésére, vagy maga fizette a temetést, igényelheti attól, aki a visszautasítás folytán örököl (pl. a szükségképpeni örökös Magyar Államtól) a hagyatékkal fedezett költség rész megtérítését.

Előfordulnak olyan esetek is, amikor kétszeresen kell temetési költséget fizetni, például mivel az elhunyt azonosítása vagy temetésre kötelezett hiányában először köztemetésre kerül sor. Majd a későbbiekben az azonosítás sikeres lesz, a temetésre kötelezett megkerül, pl. értesül a köztemetésről, és az elhunytat

12 19. § (4) Ha a temetésről több személy gondoskodik és közöttük az eltemetés módja tekintetében nincs megegyezés, a temetés csak elhamvasztás nélkül történhet.

exhumáltatja, a saját (pl. családi) sírba újratemeteti. A kétszeres eltemettetésből eredő kárt a bíróság megállapította egy olyan esetben, amikor a rendőrség elmulasztott az eltűnt személy és az ismeretlen holttest azonosításához elengedhetetlen, a pontos és minden adatra kiterjedő személyleírás, ruházat, különös ismertetőjegyek rögzítését (Fővárosi Ítéltábla Pf.21030/2016/9.)

A bíróság egy másik ügyben megállapította a jogsértést és a vagyoni és nem vagyoni károkozást amiatt, hogy az alperes közigazgatási szerv (jegyző) közigazgatási jogkörében eljárva az elhunyt családi állapotára nézve téves adatot szolgáltatott, és ezért a felperes hozzátartozó nem tudott időben intézkedni a temetés ügyében (Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.21.140/2009/3.).

9. Nemzetközi kitekintés: a temetési költségek viselése néhány külföldi jogban

A hagyatéki eljárásban nemritkán fordul elő, hogy a közjegyzőnek külföldi jogot kell alkalmazni. A német polgári kódex igen részletesen szabályozza a temetési költség viselésének kérdését. Lényege röviden, hogy az általában az örökösöket terheli (BGB § 1968). Ha az örököstől nem hajtható be, az eltartásra köteles helyállni érte, aki az örököstől megtérítést követelhet. A költség hagyatéki teher, ha az örökös a hagyatékat visszautasítja, nem köteles azt viselni. A temetés módját tekintve annak megfelelő, „illő” jellege az örökhagyó (és nem az örökös) életkörülményeihez igazodik. A német jogban is közjogi szabályok rendezik, hogy ki köteles a temetésről gondoskodni. Azonban íratlan, szokáson alapuló magánjogi szabályai vannak annak, hogy ki, és hogyan jogosult az elhunyt eltemettetéséről rendelkezni (Totenfürsorgerecht).¹³

Az osztrák ABGB szerint a helyben szokásos, az elhunyt élet- és vagyoni körülményeihez illő eltemettetésének költségei elsősorban a hagyatékat terhelik, a hagyaték elfogadása után pedig az elfogadó nyilatkozat tartalma szerint az örököst. Ha a temetés megrendelője nem fizeti ki a temetési költséget, a szolgáltató a hagyatékkal szemben közvetlenül is követelhet megtérítést.¹⁴ Az eltartásra kötelezetteknek szubszidiárius felelőssége van.¹⁵

Angliában a common law értelmében az elhunyt halála utáni „személyes képviselője” (personal representatives”) köteles annak rendelkezése szerint eljárni az

13 *Sybill Kessal-Wulff* (szerk.), Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch C.H. Beck. 2017. 371-373. o.

14 *Rudolf Welser*, Der Erbrechtskommentar. Manz'sche verlags- und universitäts-buchhandlung, Wien 2019. 48-51. o.

15 *Georg Schwimman-Michael Kodek*, ABGB Praxiskommentar. LexisNexis. 45-36. o.

elhunyt földi maradványaival. Jogosult birtokot szerezni a holttest fölött. Ha az elhunyt képviselői nem tudnak megegyezni a temetés módjában, bírósághoz fordulhatnak. Általában az ésszerű temetési költség térítendő meg a hagyatékából, ennek mértékére nézve vannak precedensek. Az ésszerűség függhet a hagyaték nagyságától, pl. negatív („insolvent”) hagyaték esetén általában csak a szükséges mértéket tekintik ésszerűnek. A szükséges mérték az elhunyt életkörülményeire igazodik.¹⁶ Az angolszász jogrendszerekben jellemző, hogy az örökgyógy végrendeletben végrendeleti végrehajtóra (executor of will) bízva a temetésének megszervezését, és neki, mint személyes képviselőjének a hagyatéki vagyon kezelőjeként az egyik legfontosabb feladata, hogy valamennyi hagyatéki tartozást elégítsen ki a hagyatéki vagyon terhére, ideértve az örökgyógy eltemettetésével kapcsolatos költségeket is.¹⁷

A francia Code Civil 806. cikk szerint „Az örökséget visszautasító fél nem felel az örökléssel kapcsolatos adósságokért és terhekért. Azonban vagyoni helyzetének megfelelő mértékében köteles megfizetni a felmenője vagy leszármazója a temetési költségeit, ha annak hagyatékáról lemond.” Amennyiben hagyaték nem fedezné a temetési költségeket, akkor az örökösöknek kell azt megfizetni. Ha több örökös van, és egyikük rendezte a temetési költségeket, megtérítési igénye lehet az örökösökkel szemben erre nézve, ezt az igényét bíróság előtt érvényesítheti.¹⁸

10. A temetési/ kegyeleti szerződés

A temetési törvény nem szól a temetési szerződésről, azt a gyakorlat formálja. A szerződő fél saját eltemettetésére vagy máséra, utóbbi életében vagy annak halála után is szerződést köthet közvetlenül a temetési szolgáltatóval vagy más személlyel, aki majd a temetési szolgáltatót vesz igénybe. A szolgáltatók a szerződést általában megbízási szerződésként szerkesztik meg. A törvény nem írja elő a kötelező írásba foglalást, de a számla részletes, tételes tartalmát igen. Temetkezési szolgáltatási tevékenységet csak temetési törvény szerinti feltételekkel, engedéllyel rendelkező temetési szolgáltató láthat el. Egy speciális polgári jogi szabály van a törvényben: A temetkezési szolgáltató a szolgáltatásoknál a szerződéstől történő

16 *Brian Sloan*, Borkowski's Law of Succession. Oxford University Press. 2017. 3. kiad. 370f. o.

17 *Lesley King - Keith Biggs - Peter Gausden*, A practitioner's guide to wills. Wildy, Simmons at Hill Publishing. 2010. 3. kiad. 105ff. o., *Lynn Dennis Wardle - William C. Duncan - Laurence C. Nolan*, Family and succession law in the USA. Wolters Kluwer. 2016. 3. kiad. 1221 ff. o.

18 *Sylvie Dibos-Lacroux*, Successions. Le guide pratique. 2014, 15e édition, Prat éditions, p. 129-130. o. Köszönet a MOKK Jogi Intézet vezetőjének dr. Szöcs Tibornak, és munkatársainak, dr. Balogh Tamásnak és dr. Gömbös-Pamper Zsoltnak a fejzethez kapcsolódó forráskutatásában nyújtott segítségéért.

elállás vagy a szerződés felbontása esetére az eltemettetésre kötelezett személy részére foglalót, kötbért vagy egyéb szerződési biztosítékot nem köthet ki.

A szerződést el kell határolni a temetkezési előtakarékosági szerződéstől, amelyet egyes temetési szolgáltatóknál lehet megkötni.¹⁹

11. A temetési/temetkezési/kegyeleti biztosítás

Egy másik különös magánjogi szerződéstípus a temetéssel összefüggésben a temetési biztosítás, amelyet szintén gyakorlat alakít. Ezekben a konstrukciókban a biztosított életkora általában behatárolt, pl. 40 és 80 év közötti, előzetes orvosi vizsgálathoz a szerződést nem kötik. Megkötheti a biztosított saját magára vagy akár egy hozzátartozója számára is. Sokszor az életbiztosítás egy típusaként utalnak rá a biztosítók. Gyakori kedvezmény, hogy magas életkor elérése után, pl. 85 éves kortól nem kell díjat fizetni, de a biztosítási védelem fennmarad. A biztosítási összeget általában a magánszemély kedvezményezett részére fizetik ki, de olyan típus is létezik, ahogy a kiválasztott kegyeleti szolgáltató megszervezi és lebonyolítja a temetést a szerződésben megjelölt helyen és módon.

A biztosítás létezik csoportos formában is.²⁰

A temetési biztosítás nem azonos az elhunyt által még életében kötött temetési/kegyeleti szerződéssel, de a fentiek szerint a kettő össze is kapcsolódhat. Ilyenkor a biztosítási szerződés elsődleges haláleseti kedvezményezettjeként a temetési szolgáltatót jelölik meg.

12. Összefoglalás

A temetéssel kapcsolatos polgári jogi jogviszonyok különlegesek, mivel erősen áthatja őket a személyiségi jogok részét képező kegyeleti jog, erősen meghatározzák a társadalmi szokások. A jogalkalmazónak ezenkívül a jogviszony tárgya miatt, az emberek fokozott érzékenysége is figyelemmel kell lenni. A sírhelyhasználati jog ezenkívül az annak tárgyát képező dolog sajátyszerű, forgalomképtelen jellege miatt is egyedi vonásokkal rendelkezik. A temetéssel kapcsolatos polgári jogi igények igen sokszínűek, gazdag ítélkezési gyakorlattal. Az érintett

¹⁹ <https://www.temetopecs.hu/elotakarekossag> (letöltve 2025.08.27.)

²⁰ *Kosza Yvette*, A temetkezés egyes piaci kérdései – különös tekintettel a temetkezési biztosításokra. In: *Kosza Yvette (szerk)*, A temetkezéssel kapcsolatos szabályozás: tudományos konferencia (Budapest, 2004. március 19.) Károli Gáspár Református Egyetem Állam és Jogtudományi Kar, 2005. 83. o.

életviszonyok, a temetési szokások, a társadalmi értékrend, erkölcs, vallásgyakorlás változása miatt átalakulóban vannak. A jogviták gyakran abból adódnak, hogy a temetési szolgáltatók nincsenek kellően tekintettel a hozzátartozók érzékenységére, gyászára, illetve egyes hozzátartozók a többi hozzátartozóéra. Az eltemettetés kötelezettsége és a temetési költségek viselésének kötelezettsége közötti kapcsolat meglehetősen bonyolult, gyakorlati alkalmazása szintén problémákat eredményez. A temetkezésre vonatkozóan a joggyakorlat sajátos, jól körülírható Ptk.-n kívüli szerződéstípusokat fejlesztett ki.

A jogalkotási és bírósági úton történő szerződésmódosítás egyes kérdései, különös tekintettel a devizahiteles perekre

A törvényhozó a rendszerváltozást követően Magyarországon – alapvetően a jogállami garanciák érvényesülése miatt – kivételesen, valamely nagyobb horde-rejű társadalmi probléma kiküszöbölése, vagy legalábbis hátrányos következményeinek enyhítése érdekében alkalmazta a magánjogi jogalanyok között megkötött szerződések jogalkotási úton történő módosításának eszközét. A kivételek közé tartozik a deviza és deviza alapú fogyasztói jelzálogkölcson-szerződések 2015. február 1-jei fordulónappal forint alapú fogyasztói jelzálogkölcson-szerződéssé történő módosítása, amely mind az ún. devizahiteles, mind az 1990 utáni tárgybeli jogalkotást tekintve a legnagyobb pénzügyi kihatású törvényho-zói lépés volt. E törvényhozási aktust megelőzte a Kúria 2/2014. számú PJE ha-tározatán alapuló törvények elfogadása. A jelen tanulmány célja – a kontextusba helyezést követően – annak vizsgálata, hogy a fogyasztók által a deviza alapú fogyasztói kölcsön-szerződések tárgyában indult perekben előterjesztett keresetek mennyiben célozták a szerződések fogyasztói terheket eredményező egyes rendelkezéseinek, vagy akár az egész szerződéses konstrukciónak a módosítását, és amennyiben erre irányultak, akkor ezek elbírálásában milyen jogalkalmazási irányuk mutathatók ki, amennyiben pedig nem, akkor volt-e jogszabályi, illetve jogdogmatikai akadálya az ilyen tartalmú jogérvényesítésnek.

Tárgyszavak:

deviza alapú fogyasztói kölcsön-szerződések, DH törvények, forintosítás, árfolyamkülönbözet, bírósági úton történő szerződésmódosítás

Following the change of regime in Hungary, the legislature has, exceptionally, primarily on account of the enforcement of guarantees under the rule of law, used the tool of legislative amendment of contracts concluded between private legal entities in order to eliminate a major social problem, or at least to mitigate

its adverse consequences. One such exception is the modification of foreign currency and foreign currency-based consumer mortgage loan agreements into forint-based consumer mortgage loan agreements as of February 1, 2015, which has been the legislative measure with the greatest financial impact in terms of both foreign currency borrowers and the relevant legislation enacted since 1990. This legislative act was preceded by the adoption of laws based on the Curia's PJE decision No. 2/2014.

The aim of this study – after placing it in context – is to examine the extent to which the claims brought by consumers in lawsuits concerning foreign currency-based consumer loan agreements were aimed at modifying certain provisions of the agreements which resulted in consumer burdens, or even the entire contractual structure, and if so: what direction can be discerned in the application of the law in their adjudication, and if not: were there any legal or legal-dogmatic obstacles to the enforcement of such claims.

Keywords:

foreign currency-based consumer loan agreements, laws on foreign currency-based credits, forint conversion, exchange rate difference, contractual modification through court proceedings.

1. A kérdésfelvetés indokai

A 2000-es években deviza alapú kölcsönszerződéseket kötő, majd a 2008-as pénzügyi válságot követő árfolyam-ingadozás miatt nehéz helyzetbe került adósok helyzete, a megsegítésükre hozott intézkedések és jogalkotási lépések, valamint a „devizahiteles perek” során felmerült jogalkalmazási kérdésekben egyedi ügyekben és a joggyakorlat egységesítése érdekében hozott döntések meglehetősen nagy teret kaptak a hazai nyilvánosságban. Az is többé-kevésbé köztudomású, hogy a perekben az adósi (fogyasztói) jogérvényesítés érvénytelenségi alapú. Ehhez képest viszonylag kevés figyelmet kapott annak a kérdésnek a taglalása, hogy az érvénytelenségi keresetek mellett, vagy esetleg azok helyett állt-e esetleg további, az egyéni jogvédelmet biztosító eszköz a fogyasztók részére jogaik érvényesítésére, érdeksérelmük kiküszöbölésére. Ennek elemzését az is indokolja, hogy a kérdés végleges lezárásának szándékával alkalmazott egyik jogalkotói megoldásnak (a szerződések törvényi módosításának) volt peres jogvita során és keretében alkalmazható megfelelője (a szerződés bírósági módosítására irányuló kereset előterjesztése).

2. A bírósági szerződésmódosítás dogmatikai alapjai

Nem jelentéktelen előzményeket követően elsőként a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Ptk.) kodifikálta a magyar jogrendszerbe a bírósági szerződésmódosítás jogintézményét. A régi Ptk. – a törvény hatályban léte alatt mindvégig változatlan tartalmú – 241 §-a úgy rendelkezett, hogy a bíróság módosíthatja a szerződést, ha a felek tartós jogviszonyában a szerződéskötést követően beállott körülmény folytán a szerződés valamelyik fél lényeges jogos érdekét sérti. A régi Ptk.-t felváltó, a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: új Ptk.) 6:192. §-ának [Bírósági szerződésmódosítás] (1) bekezdésének értelmében bármelyik fél a szerződés bírósági módosítását kérheti, ha a felek közötti tartós jogviszonyban a szerződés megkötését követően előállott körülmény következtében a szerződés változatlan feltételek melletti teljesítése lényeges jogi érdekét sértené, és *a*) a körülmények megváltozásának lehetősége a szerződés megkötésének időpontjában nem volt előrelátható; *b*) a körülmények megváltozását nem ő idézte elő; és *c*) a körülmények változása nem tartozik rendes üzleti kockázata körébe. A (2) bekezdésében előírtan a bíróság a szerződést az általa meghatározott időponttól, legkorábban a szerződésmódosításra irányuló igény bíróság előtti érvényesítésének időpontjától kezdődően úgy módosíthatja, hogy a körülmények megváltozása miatt egyik fél lényeges jogi érdeke se sérüljön.

A régi Ptk. 241. §-ához tartozó miniszteri indokolás meghatározta a bírósági szerződésmódosításra irányuló kereset elbírálása során mérlegelendő szempontokat, abból ugyanakkor kitűnik a polgári kódex elfogadásának és hatályban lépésének társadalmi-politikai környezete is: „A bíróságok szerződésmódosítási jogkörét is igen nagy gonddal kell megvonni, annál is inkább, mert itt csak egyes konkrét jogviszonyok módosításáról lehet szó. Figyelemmel kell lenni arra, hogy az ilyen beavatkozás alkalmas lehet a szerződésekre vetett bizalom csökkentésére, és olyan eredményekre is vezethet, hogy a felek között egy általuk nem akart tartalmú szerződés jön létre. Adott esetben ez nagyobb károkat okozhat, mint a szerződésmódosítással nyerhető előny. Ezért a javaslat több feltételhez köti a bírósági szerződésmódosítást. Mindenekelőtt nem ismeri el a lehetőségét akkor, ha a szerződés teljesítése egy aktussal végbemegy; csak huzamos vagy ismétlődő szolgáltatások esetében kerülhet sor ilyen rendkívüli intézkedésre. A szerződésmódosítás okául csak a szerződés megkötését követően beállott körülményt ismeri el; ha ez a körülmény szerződéskötés előtt következett be, vagy megtámadható a szerződés tévedés alapján vagy módosítás nélkül teljesítendő. A bírósági szerződésmódosítás harmadik feltétele – akárcsak a tévedésnél – a lényeges érdeksérelem; e feltételnek különösen nagy jelentősége van

a szerződésekbe vetett bizalom fenntartása szempontjából. Nem köti meg viszont a javaslat a bíró kezét abban az irányban, hogy hogyan módosítsa a szerződést; mindenesetre az egyenértékűség elvét kell szem előtt tartania, lehetőleg törekednie kell arra, hogy a módosítás egyik félre se járjon elvállalt kötelezettségeinek jelentős értékbeli megnövekedésével, és olyan megoldást kell választania, amely a lehetőséghez képest nem esik távol a felek akaratától, egyben a szocialista együttélés szabályaival teljes összhangban van. Végül megemlítendő, hogy a bírósági szerződésmódosítás feltételei sajátosak, ha a módosítás célja a szolgáltatás és ellenszolgáltatás arányának helyreállítása; erről a 201-202. §-okhoz fűzött indokolásban már volt szó.¹

A jogirodalomban visszatérő kérdés, hogy milyen típusú szerződésekre terjedhet ki a bírósági szerződésmódosítás. A miniszteri indokolás meglehetősen szűkszavúan annyit rögzít, hogy arra csak huzamos vagy ismétlődő szerződéses szolgáltatások esetében kerülhet rá sor. Lukács Nikolett – még a régi Ptk. alkalmazási időszakára kiterjedő – jogesetek áttekintése és elemzése alapján úgy összegezte, hogy a bírói szerződésmódosítás alkalmazása főként az adásvételek és a bérleti-, hasznóbérleti szerződések esetében fordul elő, szemben a régi Ptk. 241. §-ában megtestesülő szabályozás „elődintézményében”, a gazdasági lehetetlenülésben, amelyet az I. világháború utáni időkben főként a fuvarozási és áruszállítási szerződések körében alkalmaztak.² Juhász Ágnes szintén az ítélkezési gyakorlat alapján az alábbi jogviszonyokat tekintette tartósnak: *a)* Azon, tulajdonátruházásra irányuló szerződéses jogviszony, amelyben egy másik szerződéstípussal való „keveredés” révén a szerződést az abban megjelenő új elem minősíti át tartós jellegűvé, pl. ha a szerződő felek az adásvételi szerződésben kereskedelmi hitel nyújtásáról is megállapodnak. *b)* A használati kötelek körébe tartozó szerződések. *c)* A tartási szolgáltatásra irányuló szerződések, így a tartási és az életjáradéki szerződés is. *d)* A felek közötti tartós jogviszonyt keletkeztetnek az olyan szerződések is, amelyek alapján a kötelezett (közszolgáltató) közüzemi szolgáltatás nyújtására köteles. *e)* A gondossági kötelek alaptípusának tekintett megbízás esetén a tartós (folyamatos) megbízás. *f)* Különböző pénzügyi tárgyú szerződések, pl. a lakossági folyószámla-szerződés, valamint a fogyasztói kölcsönszerződés. *g)* Régi Ptk.-n kívüli különböző szerződések, pl. egyes, szellemi alkotások jogába tartozó szerződések. *h)* Atipikus szerződések, pl. az operatív

1 A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve – Az 1959. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indokolása. Közzéteszi az Igazságügyminisztérium. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1959. 188. o.

2 Lukács Nikolett, A bírói szerződésmódosítás gyakorlatához a bérleti szerződések körében. Gazdaság és Jog, 2012/6. 26. o.

lízing. *i)* Dologi jogi jogviszonyhoz tartozó szerződések, pl. a haszonélvezet, a használat, a földhasználat, a különböző szolgalmi jogok.³

A következő feltétel, a szerződés módosítására okot adó körülmények kapcsán releváns a bírósági szerződésmódosítás és egyéb polgári jogi jogintézmények egymástól elhatárolása. Juhász Ágnes rámutatott, hogy a gazdasági lehetetlenülés és a bírósági szerződésmódosítás jogintézménye nem azonos, nem tekinthetők egymás szinonimáinak. Annyiban azonos a kiindulópontjuk, hogy egyaránt a körülményekben bekövetkező változások szerződésekre kifejtett (jellemzően hátrányos) hatásaira kíván reagálni, a kapcsolódó jogkövetkezmények azonban világossá teszik a két jogintézmény közötti eltérést. A két jogintézmény közötti kapcsolatot a szerződések fennmaradásához és teljesítéséhez fűződő gazdasági érdek teremti meg, azonban míg a lehetetlenülést az új Ptk. a szerződésszegés egyes esetei között tárgyalja, és az a teljesülés lehetlenné válásának egyik esete (a fizikai és jogi lehetetlenülés mellett), az érdekbeli (gazdasági) lehetetlenülés azonban csak akkor minősülhet szerződésszegésnek, amennyiben az a szerződésszegő fél hibájából következett be, bírói szerződésmódosítás esetén a jogalkotói gondolkodás iránya ezzel ellentétes: a körülmények okozta változásokat – a *clausula rebus sic stantibus* elve alapján – a bíróság jogalkotó hatalmassága útján akarja orvosolni, ezáltal tehát fenntartani akarja a szerződéses jogviszonyt, nem pedig megszüntetni.⁴

A lényeges érdeksérelemről, mint a bírósági szerződésmódosítás harmadik feltételéről a Legfelsőbb Bíróság a Pfv.II.20.009/2011/5. számú határozatában egyebek között megállapította, hogy az alperes felülvizsgálati kérelmében helyesen hivatkozott arra, miszerint „a tartós jogviszonyban bekövetkezett változás csak akkor indokolja a szerződés bírói úton való módosítását, ha a szerződés változatlan tartalommal való fennmaradása a fél lényeges és jogos érdekének a sérelmével járna. A kivételes bírói beavatkozás kiváltásához szükséges érdeksérelem akkor éri el a lényeges mértéket, ha az olyan súlyú, amelynek alapján megállapítható, hogy a felek a megváltozott körülmények között a szerződésüket az eredeti tartalommal nem kötötték volna meg.” Alaptalanul érvel viszont azzal, hogy a körülmények megváltozása a szerződés módosítására nem adhat alapot, mert „a mérlegelés e körben nem korlátozható a sérelmet állító fél személyére és a szerződés őt érintő körülményeire. A bíróságnak a szerződő felek érdekeinek együttes és kölcsönös mérlegelése alapján kell abban a kérdésben állást foglalnia, hogy a bekövetkezett lényeges érdeksérelem orvosolható-e a szerződés módosításával úgy, hogy a módosítás ne a másik felet sújtsa egyol-

3 Juhász Ágnes, A bírói szerződésmódosítás jogintézményének alkalmazhatósága a hatályos Ptk. és a kapcsolódó bírói gyakorlat szerint. *Polgári Jog*, 2020/3-4., 2-17. o., 11-16. o. [a továbbiakban: *Juhász, A bírói szerződésmódosítás*]

4 Juhász Ágnes, A szerződésmódosítás kérdésköre a magyar polgári jogban. Budapest, Wolters Kluwer Kiadó, 2019. 123. o. [a továbbiakban: *Juhász: A szerződésmódosítás*]

dalú, s esetleg a körülmények változása által kiváltott sérelmet meghaladó mértékű hátránnyal, s ne sértse a szerződéses egyenértékűség elvét.” A szerződés bíróság általi módosításához ugyanis az ítélkezési gyakorlat szerint mindkét fél helyzetének elemzése, a bekövetkezett sérelem és a módosítással a másik félnek okozott hátrány vizsgálata elsősorban azért szükséges, mert a szerződés régi Ptk. 201. § (1) bekezdésének főszabálya szerinti visszterhességének az elve értelmében a szerződéssel kikötött szolgáltatásért - ha a szerződésből vagy a körülményekből más nem következik - ellenszolgáltatás jár, a hivatkozott § (2) bekezdésében foglaltakból pedig az következik, hogy a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás – főszabály szerint – egymással egyenértékű. [A határozat 13. oldalának utolsó, 14. oldalának (1)-(2) bekezdése.]

Bár a régi és új Ptk. egyaránt a felek tartós jogviszonyában és a „*clausula rebus sic stantibus*” elve alapján (a szerződéskötést követően beállott körülményváltozás esetére) teszi lehetővé a bírósági szerződésmódosítást, az új Ptk. szabályozása részletesebb, további konjunktív feltételek teljesülését is előírja a 6:192. § *a-c*) pontjaiban. További szabályozásbeli különbség, hogy míg a régi Ptk. a fél lényeges jogos érdekének, addig az új Ptk. a jogi érdek sérelmét tekinti módosítási előfeltételének (a felek tartós jogviszonya mellett). Szabályozási differencia még, hogy a régi Ptk. nem tartalmazott időpontot a módosítás időbeli hatályára, ezzel szemben az új Ptk. 6:192. § (2) bekezdése a módosítás legkorábbi időpontjaként a szerződésmódosításra irányuló igény bíróság előtti érvényesítésének időpontját határozza meg. [Eljárásjogilag ez – a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: új Pp.) – terminológiájában a kereset- vagy viszontkereset-levél előterjesztésének időpontja.) E tekintetben tehát a bíróságnak a legkorábbi időpont kivételével van mérlegelési joga.

Az új Ptk. a bírósági szerződésmódosítás konjunktív feltételei között sorolja fel, hogy a körülmények változása nem tartozik (ne tartozzék) a módosítás kezdeményező fél rendes üzleti kockázata körébe. A kockázatvállalás kérdését már a régi Ptk. 241. §-ának alkalmazása során a mérlegelési szempontok közé sorolta a bírói gyakorlat. Bírósági határozatokon alapult Nochta Tibor megállapítása: „Minden értelmes kockázatvállalás a szerződések immanens velejárója. Az ésszerűen és célszerűen előrelátható rizikó határáig a szerződő felek kötelelemmel átfont egyensúlyi helyzete nem kerül olyan veszélybe, amely beavatkozást igényelne. Beavatkozásra akkor kerülhet sor, ha a gazdasági-piaci változások következtében az ésszerű kockázatvállalás már olyan terjedelmű és olyannyira előreláthatatlan, amely valamelyik fél számára elviselhetetlen többletterhet jelent. Egy szerződéses kötelezettség alóli mentesüléshez ugyanakkor nem vezethet az, ha valamelyik fél saját teljesítő-képességét, a szerződési és piaci normál kockázatokat rosszul mérte fel.”⁵

5 Nochta Tibor, Mennyiben szerződési kockázat a gazdasági válság? Jog-Állam-Politika, 2011/2. 88-89. o. [a továbbiakban: Nochta, Mennyiben szerződési kockázat a gazdasági válság]

3. A törvényi úton történő szerződésmódosítás lehetősége és szükségessége a jogállami keretek tükrében

A rendszerváltozást követően, a kialakulóban lévő jogállami és piacgazdasági keretek között az Alkotmánybíróság által megválaszolandó első kérdések között szerepelt annak megválaszolása, hogy a hitelkamatok törvényi úton történő felemelése, ezáltal a *clausula rebus sic stantibus* elvének alkalmazása megfelel-e az alkotmányosság követelményeinek. A 32/1991. AB határozat meghozatalának az szolgált az alapjául, hogy az Országgyűlés a Magyar Köztársaság 1991. évi költségvetéséről és az államháztartás vitelének 1991. évi szabályairól szóló 1990. évi CIV. törvény „A lakáscélú kölcsönök kamatairól” címet viselő Hatodik része megváltoztatta egyes, 1990 előtt megkötött és hatályban lévő kölcsönszerződések tartalmát. A módosításokat tartalmazó 64-68. §-ok tartalmát az AB határozat indokolásának IV.1. pontja így foglalta össze: „A támadott költségvetési törvénynek a lakáscélú kölcsönök kamatairól rendelkező hatodik része, a 64–68. §-okban írt rendelkezések változást hoztak azoknak a kölcsönöknek a kamata, törlesztő részlete, illetőleg adósság összege tekintetében, amelyeket az Országos Takarékpénztár, vagy a Takarékszövetkezet az 1988. december 31. előtt hatályban volt jogszabályok alapján lakásépítés, lakásvásárlás vagy egyéb építési munkák céljára nyújtott. A törvény a változást a 3,5%-ot meg nem haladó, illetőleg az annál magasabb, de nem változó kamatozású kölcsönök tekintetében rendelte el és alternatív — a törvényben megállapított határidőn belüli választási — lehetőséget biztosított az adósoknak — bizonyos ellentételezések mellett — a hátralékos kölcsöntartozások, illetőleg azok egy részének emelt kamatok melletti visszafizetésére. A kamatmentes és az 1–3,5%-os kamatozású kölcsönök törlesztésére az 1991-es évre pedig úgy rendelkezett, hogy ez évben egységesen havonta 1500 Ft-tal többet kell az adósoknak megfizetni, mint a kölcsönszerződésben meghatározott havi törlesztőrészlet.” A módosítás alapja a régi Ptk. 226. §-ának (2) bekezdése volt, amelynek első fordulata szerint jogszabály a hatálybalépése előtt megkötött szerződések tartalmát csak kivételesen változtathatja meg.

Az indítványozók kérték a régi Ptk. 226. §-ának (2) bekezdése, valamint az 1990. évi CIV. törvény 64–68. §-ai alkotmányellenességének megállapítását és megsemmisítését. Az indítványozók álláspontja szerint a támadott Ptk.-rendelkezés az Alkotmányban deklarált jogállamiság, továbbá piacgazdaság elveibe ütközik. Az 1990. évi CIV. törvény támadott rendelkezéseiről azt állították, hogy azok sértik a jogállamiság elvét (a jobbiztonság és a nemzetközi jog általánosan elismert szabályainak sérelme, valamint a törvényi rendelkezések visszamenőleges hatálya és a szerződési szabadság sérelme miatt), ezen kívül a tulajdonhoz való jog megsértését is jelentik, mert sok lakástulajdonos esetében a lakástulajdon elvesztését

eredményezhetik. A kifogásolt törvényi rendelkezések az indítványozók érvelése szerint sértik az Alkotmányban védett értékeket, így a család intézményét és az ifjúság létbiztonságát, ellentétesek az ifjúság érdekeivel, mert a megemelt kamatterhek elsősorban a családokat és a fiatalokat sújtják. A támadott rendelkezések meg nem engedett diszkriminációt eredményeznek. A törvényi rendelkezések alkotmányellenessége ebben az összefüggésben több vonatkozásban is megállapítható az indítványozók szerint. A kifogásolt jogszabályi előírások sértik a szociális biztonsághoz való jogot deklaráló alkotmányos rendelkezést, mert a kis- és középjövedelmű bérből és fizetésből élők, továbbá a nagycsaládosok, a nyugdíjasok és a fiatalok szociális biztonságát veszélyeztetik. Végül sértik a támadott rendelkezések a közteherviselésre vonatkozó alkotmányos szabályt, mert nincsenek figyelemmel a jövedelmi és vagyoni viszonyoknak megfelelő közteherviselésben való részvételre.

Az Alkotmánybíróság az indítványokat elutasította. Határozata indokolásának III.3. pontjában egyebek között kifejtette, hogy minden olyan szerződés, amelyet a szerződés megkötését követően nem rögtön teljesítenek, bizonyos fokú kockázatot jelent a felek számára. A szerződéskötést követően ugyanis olyan változások állhatnak be, amelyek eredményeként a szerződés gazdasági egyensúlya teljesen felborulhat, de legalábbis jelentős aránytalanságok következhetnek be. Ha ezeket a szerződő felek megállapodásukkal, szerződésmódosítással nem tudják rendezni, ezek kiküszöbölése ugyancsak a szerződésekbe történő beavatkozást teheti szükségessé. A beavatkozás történhet bírói úton és történhet törvényi vagy rendeleti úton is. A bíróság feladata egy-egy konkrét szerződés megbomlott egyensúlyát helyreállítani. A társadalmi méretű változásoknak a szerződések nagy tömegét azonosan érintő következményeit azonban az egyes peres eljárások keretei között nem lehet célszerűen megoldani, itt már indokolt, hogy a törvényhozás dolgozzon ki általános megoldást. A régi Ptk 226. § (2) bekezdésében írt rendelkezés első fordulatainak tehát az a funkciója, hogy a fennálló szerződések szolgáltatási egyensúlyának felborulása esetén az állami beavatkozást társadalmi méretekben lehetővé tegye. Ugyanennek a beavatkozásnak a lehetősége a régi Ptk 241. §-a alapján az egyes-egyedi jogviszonyokban a bíróság részére is adott. Eszerint a bíróság jogosult a szerződést módosítani, ha a felek tartós jogviszonyában a szerződéskötést követően beállott körülmény folytán a szerződés valamelyik fél lényeges jogos érdekét sérti. A törvényhozó feladata meghatározni és felelőssége eldönteni, hogy melyek azok a területek, amelyeken a beavatkozás már jogalkotási követelmény.

Az indokolás III.4. pontjának értelmében a körülmények lényeges megváltozása miatt a szerződés lebonyolódása lényegesen eltérhet a szerződéskötéskor megfogalmazott céltól, így a szerződés eredeti feltételeiben már teljesíthetetlen, megvalósíthatatlan. Erre az esetre a *clausula rebus sic stantibus* tételét alkalmazva

lehetősége van a bíróságoknak a szerződés módosítására, a régi Ptk 241. §-a alapján. A régi Ptk 241. §-ához hasonló — általánosabb megfogalmazású — generálklauzula a régi Ptk 226. § (2) bekezdésének „kivételességi” formulája. A változtatás alkotmányos garanciája pedig az egyedi jogviszonyok tekintetében a bírói, a jogviszonyok társadalmi méretű megváltoztatása körében pedig az alkotmánybírói kontroll. Az állam jogszabállyal a szerződések tartalmát általában csak ugyanolyan feltételek fennállása esetén változtathatja meg alkotmányosan, mint amilyen feltételek fennállását a bírósági úton való szerződésmódosítás is megköveteli.

A kamatok módosításáról rendelkező törvényi előírások kapcsán az Alkotmánybíróság az indoklás IV.4. pontjában utalt arra, hogy a kedvezményes kamatozású lakáshitelekről szóló rendelkezések a kölcsönöket a lakossági megtakarításokból rendelték fedezni. Az évekkel ezelőtti hitelszerződések megkötésekor ugyanis a lakossági betétállomány erősen meghaladta az OTP és a takarékpénztárak által folyósított hiteleket. Ez a helyzet azonban mára gyökeresen megváltozott. Az OTP korábbi monopolhelyezete megszűnt, a lakosság számára ugyanakkor — a piacgazdaság felé történő elmozdulással — sokféle befektetési, értékmegőrzési lehetőség kínálkozik. A kamatkorlátozó rendelkezéseket az állam jogszabályi úton felszámolta és a lassan bontakozó versenyben a bankok — gazdasági kényszerűségből — kénytelenek ma már olyan kamatfeltételeket kínálni a magánbetevőknek, amelyek üzleti, piaci szempontokon nyugszanak. Ugyanakkor az OTP (és a takarékpénztárak) régi adóssai továbbra is az eredeti hitelszerződések által előírt, immár nagyon alacsony nominálkamatot, valójában — a nagyarányú infláció folytán — rendkívül negatív reálkamatot fizettek tartozásuk fejében. Az állami költségvetés ezzel a mai magas betétkamatláb és az egykori alacsony lakásépítési (vásárlási stb.) kölcsönkamatláb nagy eltérése miatti súlyos veszteségeknek az OTP és a takarékpénztárak javára történő megtérítésére kényszerült, mert ennek szubvencionálását a fent idézett jogszabályokban vállalta. A támadott törvényi rendelkezésekkel megváltoztatott hitelszerződések háttérjogviszonya, azaz az állam és az OTP (és a takarékpénztárak) közötti tartós jogviszonyok a felektől független, elsősorban a piacgazdaságra való áttérésekben rejlő külső körülmények miatt — előre ki nem számítható módon — a törvényhozó szerint olyan mértékben változtak meg, hogy a jogviszonyok változatlan tartalommal való fenntartása elviselhetetlenné vált az állam (az állami költségvetés) számára. Így a régi Ptk 226. § (2) bekezdése alkalmazási feltételei és a kivételesség az indítványokkal támadott törvényi rendelkezések tekintetében fennállnak, mert a szerződéskötéseket követően — elsősorban a rendszerváltással összefüggésben — a háttérjogviszonyban beállott változások eredményeként a hitelszerződésekben kialakult aránytalanságok a szerződések társadalmi méretű megváltoztatását, a szerződés terheinek a szerződő felek közötti arányosabb

elosztását teszik szükségessé. E körben nyomatékosan utalt arra az Alkotmánybíróság, hogy a felek szerződési kockázatvállalásához hozzá tartozott, hogy a tartós vagy elhúzódó jogviszonyok tekintetében mind a bírói, mind pedig a törvényi szerződésmódosítás lehetősége a régi Ptk hatályos szabályaként létezett, azaz benne volt az élő joganyagban. A felek kockázatvállalásának tehát erre is ki kellett terjednie.

4. A devizahiteles jogalkotásról és jogalkalmazásról vázlatosan

4.1. A főbb jogalkotási lépések

A 2008-ban kirobbant pénzügyi válság, majd annak hatására jelentkező további negatív gazdasági-pénzügyi tényezők következtében kialakuló lakossági eladósodás társadalmi problémává vált. Ennek jogalkotói felismerése elsőként az egyes gazdasági és pénzügyi tárgyú törvények megalkotásáról, illetve módosításáról szóló, 2010. augusztus 13-án kihirdetett 2010. évi XC. törvényben, illetve annak indoklásában érhető tetten. A törvény VI. fejezete az „Egyes jogszabályoknak a devizakölcsön szerződéseket biztosító jelzálogjog korlátozása érdekében szükséges módosítása” címet viselte. Az e fejezetben foglalt rendelkezések – a törvény számos más előírásával együtt – 2012. június 26-áig voltak hatályban. A fejezet három jogszabályt módosított, köztük a régi Ptk.-t, amelynek 261. §-a a következő (4) bekezdéssel egészült ki: „Természetes személy – ide nem értve az egyéni vállalkozót – devizában nyilvántartott, vagy nyújtott (deviza alapú) kölcsönszerződéséből keletkező hitelezői követelés biztosítására, természetes személy tulajdonában álló ingatlanon, vagy ingatlanak természetes személy tulajdonában lévő tulajdoni illetőségére jelzálogjog nem alapítható, a felek ettől eltérő rendelkezése semmis.” A további rendelkezésekből kitűnően a módosítás az ingatlan-nyilvántartásba már bejegyzett jelzálogjog, valamint a már bejegyzett jelzálogjog jogosultja személyében történő változásbejegyzés (kölcsönkiváltás) és fedezetcsere bejegyzése kivételével teljes tilalmat fogalmazott meg deviza alapú kölcsönszerződésekből keletkező hitelezői követelésre alapított jelzálogjog ingatlan-nyilvántartási bejegyzésére.⁶ A törvényjavaslat VI. fejezethez fűzött részletes indoklásának értelmében: „A ... kidolgozott előterjesztés célja a devizakölcsönök terjedésének megállítása, az ügyfelek túlzott eladósodásának megelőzése, hogy a bajbajutottak száma ne gyarapodjon.

6 A törvény 82-83. §-ok tartalmazta a kapcsolódó további jogszabály-módosításokat, így a 82. § (1) bekezdése az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvényt (a továbbiakban: Inyvtv.), a 83. § a Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1960. évi 11. törvényerejű rendeletet (a továbbiakban: régi Ptké.) módosította.

Az elmúlt években egyre gyakoribbá vált a kölcsönök devizában történő nyilvántartása illetve finanszírozása. Az árfolyam-ingadozás miatt megnövekedett törlesztő-részletek következtében azonban a devizakölcsönösök széles köre került pénzügyileg nehéz helyzetbe. A természetes személyek túlzott eladósodottsága az esetek egy részében a kölcsönök bedőlésével járt, amely a fedezetül szolgáló ingatlanok áron aluli elárverezéséhez, kilakoltatásokhoz vezetett.” (Az idézett rész tagolása eredeti.) A módosítás alanyi körén kívül esett a devizában nyilvántartott, vagy nyújtott kölcsönszerződést gazdasági tevékenysége keretében megkötő természetes személy vállalkozó és valamennyi nem természetes személy. Ez a szűkítés a további jogalkotás során is töretlenül érvényesült, miként az is, hogy – legalábbis a provizórikus könnyítéseket tartalmazó – törvények alapvetően a lakóingatlanok kapcsán felvett és jelzálogkölcsönrel biztosított szerződésekre tartalmaztak előírásokat.

A 2010-2014-es parlamenti ciklus e tárgyú jogalkotása további, az adósi terhek könnyítésére irányuló törvényeket fogadott el, melyek közül csak a legnagyobb pénzügyi kihatásúakat említem. A devizakölcsönök törlesztési árfolyamának rögzítéséről és a lakóingatlanok kényszerértékesítésének rendjéről szóló 2011. évi LXXV. törvény (a továbbiakban: Árfolyamgát tv.) a szerződéses jogviszonyok hatályban tartása mellett tartalmazott előírásokat. Ezzel szemben az otthonvédelemmel összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXI. törvény (a továbbiakban: Végtörlesztési tv.) meghatározott feltételek teljesülése (így pl. a kérelem 2011. december 30-ig történő előterjesztése) esetén lehetővé tette a szerződéses jogviszonyok lezárását. A Végtörlesztési törvény egyebek között módosította és a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvényt (a továbbiakban: régi Hpt.). A régi Hpt. a Végtörlesztési tv. 4. § (2) bekezdése értelmében kiegészült a 200/B. §-sal, ennek (1) bekezdése az állami készfizető kezesség fedezetével fogyasztóval kötött deviza alapú kölcsön szerződés alapján teljesített teljes előtörlesztés (végtörlesztés) esetén a pénzügyi intézmény részére a törvényben meghatározott feltételek teljesülése esetén a végtörlesztés forint összegének meghatározásakor svájci frank esetén 180 HUF/CHF, euró esetén 250 HUF/EUR, japán jen esetén 200 HUF/100 JPY árfolyam alkalmazását írta elő.

Szemben a 2010-2014-es országgyűlési ciklus törvényalkotásával, az Országgyűlés 2014-ben a kérdéskör végleges lezárásának szándékával fogadta el a devizahiteles törvényeket (a továbbiakban: DH törvények), így a Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényt (a továbbiakban: DH1 tv.), a Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben

rögzített elszámolás szabályairól és egyes egyéb rendelkezésekről szóló 2014. évi XL. törvényt (a továbbiakban: DH2 tv.), valamint az egyes fogyasztói kölcsön szerződések devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló 2014. évi LXXVII. törvényt (a továbbiakban: DH3 tv.). Azt, hogy az Országgyűlés a tárgybeli törvényalkotást – néhány, a DH törvényeket érintő későbbi, e törvények tartalmát alapvetően nem befolyásoló módosítást kivéve – lezártnak tekintette, e törvények indokolása mellett az is alátámasztja, hogy 2014 a devizahiteles jogalkotásnak nem csak a kulcs-, hanem mindeddig az utolsó éve is.

Vázlatosan a DH törvényekről. A DH1 törvény 1. §-ának (1) bekezdése értelmében a törvény hatálya a 2004. május 1. napja és az e törvény hatálybalépésének napja között kötött fogyasztói kölcsön szerződésre terjed ki. E törvény alkalmazásában fogyasztói kölcsön szerződésnek minősül a pénzügyi intézmény és a fogyasztó között létrejött deviza alapú (devizában nyilvántartott vagy devizában nyújtott és forintban törlesztett) vagy forint alapú hitel- vagy kölcsön szerződés, pénzügyi lízingszerződés, ha annak részévé a 3. § (1) bekezdése vagy a 4. § (1) bekezdése szerinti kikötést is tartalmazó általános szerződési feltétel vagy egyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltétel vált. (A DH1 tv. hatályáról rendelkező előírása lényegében változatlanul érvényesült a további DH törvényekben is.) A felhívott 3. § (1) bekezdése [a Kúria 2/2014. számú PJE határozata (a továbbiakban: 2/2014. PJE) alapján] kimondta, hogy a fogyasztói kölcsön szerződésben – az egyedileg megtárgyalt szerződési feltétel kivételével – semmis az a kikötés, amely szerint a pénzügyi intézmény a kölcsön-, illetve a lízing tárgy megvásárlásához nyújtott finanszírozási összeg folyósítására a vételi, a tartozás törlesztésére pedig az eladási vagy egyébként a folyósításkor meghatározott árfolyamtól eltérő típusú árfolyam alkalmazását rendeli. A 4. § (1) bekezdésének értelmében az egyoldalú szerződésmódosítás lehetőségét tartalmazó fogyasztói kölcsön szerződés vonatkozásában vélelmezni kell, hogy tisztességtelen az annak részét képező egyoldalú kamatemelést, költségemelést, díjemelést lehetővé tevő szerződéses kikötés – az egyedileg megtárgyalt feltétel kivételével –, tekintettel arra, hogy az nem felel meg az e rendelkezés a-g) pontjaiban meghatározott elveknek. A törvény jogvesztő határidőn belül keresetindítási jogot biztosított a pénzügyi intézményeknek a vélelem megdöntésére; a banki pervesztesség és a perindítás hiánya egyaránt a hiteldíj emelésére vonatkozó szerződéses kikötések semmisségét eredményezte. A DH1 tv. 3-4. §-aiban meghatározott szerződéses rendelkezésekkel kapcsolatos elszámolás szabályait a DH2 tv. tartalmazta; mind e jogszabály, mind a DH1 tv. tartalmazott előírásokat a devizahiteles peres eljárásokra is.

Az utolsó devizahiteles jogszabály, a DH3 tv. általános indokolása a törvény elsődleges célját abban jelölte meg, hogy a jövőre nézve megszüntesse

a fogyasztókat terhelő árfolyamkockázatot, tehát a deviza vagy deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződések tekintetében a pénzügyi intézmények kötelesek lesznek a törvényben meghatározott feltételekkel, határidővel és az ott részletezett eljárásrend szerint a teljes tartozást forint követelése átváltani. A törvény „Deviza és devizaalapú fogyasztói jelzálogkölcsön-szerződések” címet viselő 4. alcímében a 10. § úgy rendelkezett, hogy a deviza vagy devizaalapú fogyasztói jelzálogkölcsön-szerződés tekintetében jogosult pénzügyi intézmény az elszámolási törvény szerinti elszámolási kötelezettsége teljesítésének határidejéig köteles a deviza vagy devizaalapú fogyasztói jelzálogkölcsön-szerződés alapján fennálló vagy az abból eredő teljes, az elszámolási törvény alapján teljesített elszámolás alapján megállapított tartozást – ideértve a devizában felszámított kamatot, díjat, jutalékot és költséget is – a fordulónappal az adott devizanem a) 2014. június 16. napja és 2014. november 7. napja közötti időszakban az MNB által hivatalosan jegyzett devizaárfolyamainak átlaga vagy b) 2014. november 7. napján az MNB által hivatalosan jegyzett devizaárfolyama közül a fogyasztó számára kedvezőbb devizaárfolyamon forintkövetelésre átváltani (a továbbiakban: forintra átváltás). Az 5. alcímében (A forintalapú fogyasztói kölcsön-szerződések és a nem jelzálog fedezete mellett nyújtott deviza és devizaalapú fogyasztói kölcsön-szerződések) foglalt 14. § értelmében a forintalapú fogyasztói kölcsön-szerződés és a nem jelzálog fedezete mellett nyújtott deviza és devizaalapú fogyasztói kölcsön-szerződés esetében a fordulónaptól alkalmazható induló kamat, kamatfelár nem haladhatja meg az eredetileg számítható kamatot, kamatfelárat. E rendelkezésből, valamint a további előírásokból egyértelműen megállapítható, hogy a forintosítás – egyebek mellett – nem terjedt ki a nem jelzálog fedezete mellett nyújtott deviza alapú fogyasztói kölcsön-szerződésekre. Ez utóbbi gyűjtőfogalomba tartozott pl. a gépjármű vásárlására felvett kölcsönök többsége.

4.2. A Kúria jogalkalmazási tevékenysége

A jogalkotást részben megelőzve, részben azzal párhuzamosan és azt követően is a Kúria jogalkalmazási iránymutatásaiban foglalt állást a deviza alapú kölcsön-szerződések értelmezése során felmerülő egyes kérdésekben. Ilyen tartalmú a 6/2013. számú PJE határozat (a továbbiakban: 6/2013. PJE), a jogalkotási alapul szolgáló 2/2014. PJE, az 1/2016. számú PJE határozat (a továbbiakban: 1/2016. PJE), a 2/2020. számú PJE határozat (a továbbiakban: 2/2020. PJE), végül a 4/2021. számú PJE határozat (a továbbiakban: 4/2021. PJE).

A 6/2013. PJE rendelkező részének 1. pontja meghatározta a deviza alapú hitel-, kölcsön- és pénzügyi lízingszerződések (a továbbiakban: deviza alapú kölcsön-szerződések) fogalmát. Ennek értelmében a deviza alapú kölcsön-

szerződések devizaszerződések. A felek a hitelezőnek és az adósnak a kölcsönszerződésből fakadó pénztartozását egyaránt devizában határozták meg (kirovó pénznem), és azt mindkét fél forintban volt köteles teljesíteni (lerovó pénznem). E szerződéstípusnál az adós az adott időszakban irányadó forint-kölcsönnél kedvezőbb kamatmérték mellett devizában adósodott el, amiből következően ő viseli az árfolyamváltozás hatásait: a forint gyengülése az adós fizetési terhének növekedését, erősödése pedig a csökkenését eredményezi. E kúriai fogalom-meghatározás jelentőségét – valamennyi későbbi jogalkalmazási iránymutatásbeli és az egyedi ügyekben eljáró bíróságok általi alkalmazása mellett – az adja, hogy a szerződések megkötésének időszakában (döntően 2004 és 2010 között) egyetlen jogszabályi előírás sem határozta meg a deviza alapú kölcsönszerződés fogalmát. [Jogalkotó általi definiálására is akkor került sor elsőként, amikor a szerződések nagy többségét már megkötötték. A teljes hiteldíj mutató meghatározásáról, számításáról és közzétételéről szóló 83/2010. (III.25.) Korm. rendelet (a továbbiakban: THM rendelet) 1. §-ának értelmében e rendelet előírásait a fogyasztónak nyújtott hitelről szóló 2009. évi CLXII. törvény (a továbbiakban: Fhtv.) hatálya alá tartozó hitel és pénzügyi lízing (a továbbiakban együtt: hitel) esetén kell alkalmazni. A 2. § (1) bekezdésében előírtan e rendelet alkalmazásában: 1. devizahitel: forinttól eltérő pénznemben folyósított és törlesztett hitel; 2. deviza alapú hitel: devizában nyilvántartott, de forintban folyósított vagy törlesztett hitel. A THM rendelet deviza alapú hitelre vonatkozó fogalom-meghatározása és a 6/2013. PJE 1. pontja összhangban van.]

A deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződésekkel kapcsolatos jogalkalmazás során a Kúriának a peresített szerződések megkötésekor hatályos magyar anyagi jogon és az Európai Unió Bíróságának (a továbbiakban: EUB) határozataiban foglalt jogértelmezésen kívül 2014-től további és releváns joganyagként figyelembe kellett és kell vennie a DH törvényeket is. Az EUB a Kúria és egyéb magyar bíróságok által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárások során számos határozatában állást foglalt egyes, a deviza alapú kölcsönszerződéseket érintő és uniós jogi vetülettel rendelkező kérdésekben. Azt, hogy a kérdéskör nem tekinthető lezártnak, mutatja, hogy jelenleg is van folyamatban az EUB előtt a Kúria által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárás. A 2023. október 19-i kúriai sajtóközlemény értelmében a Kúria a Gfv.VI.30.204/2023. számú egyedi ügyben előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezett az EUB-nél, az EUB C-705/21. sz. határozatát (AxFina Hungary-ügy) és C-520/21. sz. határozatát (Szcześniak-ügy) követően az árfolyamkockázatot a fogyasztóra telepítő kikötés tisztességtelensége miatt érvénytelennek minősített, a DH törvények hatálya alá tartozó fogyasztói kölcsönszerződések (lízingszerződések) ügyében követendő joggyakorlatának továbbfejlesztése érdekében. Az eljárás célja az uniós joggal

összhangban álló elszámolás elveinek tisztázása is.⁷ Az eljárás C-630/23. számon van folyamatban.

5. A „devizahiteles perek” fogalma, és az e perek számára, nagyságrendjére vonatkozó statisztikák

A 6/2013. PJE 1. pontjában meghatározott tartalmú deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződésekkel kapcsolatos igényérvényesítés kétirányú lehet: vagy a pénzügyi intézmények kezdeményezik a fogyasztókkal szemben, vagy fordítva. Az első esetben a pénzügyi intézmények a fogyasztóval, mint a kölcsönszerződés adósával szembeni, az utóbbi által felhalmozott tartozás miatt fennálló követelésüket kívánják peres úton érvényesíteni (már amennyiben szükséges a peres út igénybe vétele a jogérvényesítéshez). A második esetben a fogyasztók indítanak pert a pénzügyi intézményekkel szemben, vagy a peres eljárásokra vonatkozó általános, vagy speciális előírások alapján (az utóbbiak a végrehajtás megszüntetése és korlátozása iránti perek).

A „devizahiteles perek” általam a továbbiakban használt meghatározása statisztikai alapú, abból következik, hogy a nyilvánosan közzétett ügyforgalmi és perstatisztikai adatokból kizárólag a fogyasztók által a pénzügyi intézményekkel szemben indított peres eljárásokra vonatkozó számok, nagyságrendek olvashatók ki (az érvényesített jogra vonatkozóan pedig nagyon kevés).

A bírósági eljárásokra vonatkozó hivatalos statisztikai tevékenységet az Országos Bírósági Hivatal (a továbbiakban: OBH) végzi, amely az adatokat a www.birosag.hu honlapon teszi közzé.⁸ A közzétett, fél éves és éves időszakokat bemutató ügyforgalmi adatok az egyes ügyszakokon belül (polgári, büntető stb.) nem tartalmaznak további differenciálást, így az egyes pertípusokra vonatkozó számokat és arányokat. A devizahiteles perek annyiban kivételnek tekinthetők, hogy a 2013. november 1. és 2019. június 30. közötti, 4 hónap híján 6 éves időintervallumra nézve az OBH közzétett egy, az ügyérkezést bemutató tájékoztatót.⁹ E tájékoztatókból a legutolsó a teljes, a 2013. november 1. és 2019. június 30.

7 Tájékoztató a Kúria Gfv.VI.30.204/2023. számú, közérdeklődésre számot tartó ügyben kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárásról. Dátum 2023. október 19. <https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/tajekoztato-kuria-gfvi302042023-szamu-kozerdeklodesre-szamoto-tarto-ugyben-kezdemenyezett> (letöltve 2024. június 6. napján)

8 <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/ugyforgalmi-adatok> (letöltve 2024. szeptember 5. napján)

9 <https://birosag.hu/ugyfeleknek/birosagi-eljarasok/polgari-eljaras/deviza-es-forinthiteles-peres-eljarasok> (letöltve 2024. szeptember 4. napján.)

közötti időszakra vonatkozik (a továbbiakban: Devizahiteles statisztika)¹⁰, tehát tartalmazza valamennyi korábbi tájékoztató összes adatát is. A Devizahiteles statisztikából kizárólag nagyságrendek állapíthatók meg, ennek okai kiderülnek a tájékoztatóból, melynek 1. oldala egyebek között rögzíti, hogy az adatközlés nem a hivatalos statisztikai tevékenység része, az ügyszámok meghatározása során 50-es kerekítést alkalmaztak, valamint az adatok a DH törvényekkel érintett forinthiteles pereket is tartalmazzák. (Arra nem tér ki, hogy a közölt számokba beleértendő-e a nem deviza alapú, „deviza” szerződésekkel kapcsolatos, a végrehajtás megszüntetése és korlátozása iránti, valamint a pénzügyi intézmények által a fogyasztók ellen indított perek.) Az 1. oldal utal arra is, hogy a „DH” megjelölést 2013. november 1-től vezették be a bíróságokon, az adatgyűjtés módját azonban nem ismerteti. Ennek részletei jogalkalmazói tapasztalatomból ismertek: a bíróságokon 2013. november 1-től rendszeresítették az „Adatlap a devizahitel szerződésekkel érintően benyújtott keresetlevelekről” nyomtatványt, amelyet egy A/4-es lapon rögzítettek az aktaborító hátulján. Az adatlap összesen 12 db, „DH1”-től „DH12”-ig meghatározott, „A kereseti kérelem jellege” címmel ellátott szempontot tartalmazott. „X” jellel kellett ellátni, ha az adott szempont az ügyben releváns. „DH7” kód jelölte, ha az ügy devizahitel szerződéssel összefüggő végrehajtási per, ezért az adatgyűjtés kiterjedt a végrehajtás megszüntetése és korlátozása iránti ügyekre. A DH 1-12-ig terjedő kódok nem tartalmaztak a pénzügyi intézmények fogyasztókkal szembeni pereire vonatkozatható kategóriát, az adatgyűjtés tehát erre nem terjedt ki.

A www.birosag.hu-n közzétett polgári peres ügyforgalmi adatok Devizahiteles statisztika adataival való egybevetése alapján meghatározható a fogyasztók által a pénzügyi intézményekkel szemben indított peres eljárások teljes polgári peres ügyérkezéshez viszonyított aránya. A teljes polgári peres ügyérkezéshez több forrás is rendelkezésre állt, ezekből a 2018-as év, valamint a 2019-es év I. féléve alatt elérhető és valamennyi releváns adatot tartalmazó „Ügyforgalmi elemzés, 2018” és „Ügyforgalmi elemzés, 2019. I. félév” elnevezésű tájékoztatók (a továbbiakban: Ügyforgalmi elemzés, 2018 és Ügyforgalmi elemzés, 2019. I.)¹¹ adatait vettem alapul. Ennek oka, hogy az Ügyforgalmi elemzés, 2018 35. és 61. oldala, valamint az Ügyforgalmi elemzés, 2009. I. 37. és 64. oldala táblázatos és diagramos formában egyaránt tartalmazza évenkénti bontásban a 2014-2019. I. féléve közötti időszakra a járásbírósági és törvényszéki első fokú peres ügyérkezést polgári és gazdasági ügyszakonkénti bontásban. (Mind a polgári, mind a

10 <https://birosag.hu/nyomtatvanyok/deviza-es-forinthiteles-peres-eljarasok/devizahiteles-peres-ugyek-2013-november-1-4> (letöltve 2024. szeptember 5. napján)

11 https://birosag.hu/sites/default/files/2019-05/ugyforgalom_2018.ev_szerkesztett_foly_v.pdf (letöltve 2024. szeptember 6. napján)
<https://birosag.hu/ugyforgalmi-adatok/reszletes-elemzes-2019-i-felevi-birosagi-ugyforgalomrol> (letöltve 2024. szeptember 6. napján)

gazdasági ügyszak érintett a devizahiteles ügyérkezéssel.) A polgári peres és azon belül a devizahiteles ügyérkezés 2014-2019. I. féléve között, továbbá a devizás ügyérkezés %-os aránya a teljes polgári ügyérkezésen belül az alábbiak szerint mutatható ki:¹²

	2014	2015	2016	2017	2018	2019. I. félév
Ügyérkezés járásbíróóságok	158.329	150.828	157.757	158.325	121.143	64.061
Ügyérkezés törvényszékek (elsőfok)	22.014	25.579	27.067	20.005	11.414	5.354
Összesen	180.343	176.407	184.824	178.330	132.557	69.415
Devizás ügyérkezés száma	5.000 körüli	11.000 körüli	18.400	13.850	8.300	4.300
Devizás ügyérkezés %-os aránya	2,77%	6,24%	9,96%	7,77%	6,26%	6,19%

A 2014-15-re vonatkozó tényleges számok és arányok a feltüntetettéknél valamivel kisebbek lehettek, figyelembe véve az e két évnél külön nem közölt ítélőtáblai (másodfokú) érkezéseket.¹³ Azt feltételezve, hogy ennek az elsőfokúéhoz viszonyított aránya e két évben sem alakult lényegesen másként, mint 2016-tól 2019. I. félévéig (vagyis kerekítve 3-10% között lehetett), megállapítható, hogy 2014-ben közel 5.000, 2015-ben közel 11.000 db peres ügy indult.

A devizahiteles perekről közzétett nem hivatalos, tájékoztató jellegű és elnagyolt adatok dacára megállapítható az ügyérkezés tendenciája, e vonatkozásban pedig nincsen relevanciája annak, hogy mekkora hányadot tettek ki az ügyekből a forintHITELES szerződések alapján indult perek, mivel a DH törvények tárgyi hatálya e szerződésekre is kiterjedt. 2014-16 között folyamatos emelkedés tapasztalható, 2017-től pedig csökkenés. A 2018-as adatoknál annak is jelentősége van, hogy 2017-hez képest nem csak a devizahiteles, hanem a teljes polgári és gazdasági peres ügyérkezés is számottevően csökkent (nyilvánvaló összefüggésben az új Pp. hatályba lépésével). 2019. július 1-től semmilyen hivatalos és nem hivatalos statisztika nem tartalmaz adatokat a devizahiteles ügyérkezésről.

A fogyasztók által a perekben érvényesített jogra vonatkozóan még a fenti, elnagyolt adatösszesség sem áll rendelkezésre. Fogódzót egyetlen, az OBH által

12 Forrás: Devizahitel statisztika, Ügyforgalmi elemzés, 2018 és Ügyforgalmi elemzés, 2019. I.

13 Az ítélőtáblai ügyérkezés elsőfokúéhoz viszonyított aránya 2016-tól 2019. I. félévéig az alábbiak szerint alakult: 2016-ban 19.000 db ügyből 600 db, azaz 3,16%, 2017-ben 15.000 db ügyből 1.150 db ügy, azaz 7,67%, 2018-ban 9.200 db ügyből 900 db ügy, azaz 9,78%, 2019. I. félévében 4.600 db ügyből 300 db ügy, azaz 6,52%,

közzétett beszámolóban ismertetett adatsor nyújthat. Ennek a közlésnek a jelentősége abban is áll, hogy nem csupán az érvényesített jogra, hanem a perek tömegessé válásának időszakára is levonható belőle következtetés. Az OBH elnökének 2013. évi beszámolója¹⁴ (a továbbiakban: 2013-as beszámoló) a 26-27. oldalon a bírósági szervezet igazságszolgáltatási tevékenységét ismertető II. részének „Kihívások a 2013. évben” alcímet viselő 2. pontjának 2.3. alpontja a devizahiteles ügyekről megállapította: „...kiugróan emelkedett a pertárgyértéktől függetlenül törvényszéki hatáskörbe tartozó perek száma, amiért egyetlen ügycsoport, a tisztességtelen szerződési feltételek megtámadása iránt indított perek (Pp. 23. § (1) k) pont) a felelősek. ...E pertípus robbanásszerű elterjedése – az időbeli egybeesésre tekintettel – nyilvánvalóan összefüggésben áll a Ptk. 2012. május 26-i módosításával. Ezen időponttól ugyanis a törvény új 239/A.§-a lehetővé teszi, hogy a szerződés érvénytelenségének megállapítását a felek a bíróságtól az érvénytelenség következményeinek alkalmazása nélkül is kérhessék.” Ezt alátámasztandó a beszámoló ismertette az összes törvényszéki (2011. december 31-ig megyei bírósági) polgári peres ügyérkezést, mely szerint a tisztességtelen szerződési feltételek megtámadása iránti perek 2010. január és december között az ügyérkezés 0,70%-át tették ki, majd 2011. március és 2012. február között 0,90%-át, 2012. augusztusa és 2013. júliusa között pedig már a 17,76%-át. A 2013-as beszámolóból tehát kitűnik, hogy 2012. augusztusa és 2013. júliusa között robbanásszerűen megnőtt a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: régi Pp.) értelmében törvényszéki hatáskörbe tartozó tisztességtelen szerződés feltételek érvénytelenségén (vagy azon is) alapuló keresetek száma (melynek okaként a beszámoló a régi Ptk. 239/A. §-ának beiktatását említi). Bár a Devizahiteles statisztikában közölt adatoknak e növekedési időintervallum nem része, valószínűsíthető, hogy a devizahiteles perek jelentős növekedése a 2013. november 1. előtti időszakra tehető.

6. A fogyasztók által a deviza alapú kölcsönszerződések tárgyában indított perekben érvényesített jog, a keresetek tartalma

6.1. Az érvényesített jog általában

A deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződésekkel kapcsolatos igényérvényesítés tárgyában elkészített, „A fogyasztók által indított devizahiteles perek jellemzői

¹⁴ A világhálón elérhető a <https://birosag.hu/birosagokrol/birosagi-szervezet/obh/obh-elnokenek-beszamoloi-link> alatt, a „2013” alcím alatt, <https://birosag.hu/beszamolok/az-orszagos-birosagi-hivatal-elnokenek-2013-evi-beszamolaja>. (letöltve 2024. május 17. napján). A beszámolót az Országgyűlés az 52/2014. (XII.17.) OGY határozattal elfogadta.

az alapul szolgáló tények és az érvényesített jogok szempontjából” című, műhelyvitára bocsátott doktori értekezésem¹⁵ részét képezi egy, a Kúria tárgyban meghozott határozatainak elemzésén alapuló kutatás. Az országos merítésű adatokon alapuló alapkutatás olyan, a természetes személy fogyasztók által a pénzügyi intézmények ellen indított perekben a Kúrián folyamatban volt felülvizsgálati eljárásokban 2012. január 1. és 2021. december 31. között meghozott és a Bírósági Határozatok Gyűjteményében (a továbbiakban: BHGY) közzétett határozatok¹⁶ kigyűjtésére, valamint az e határozatokban rögzített tények és érvényesített jogok gyűjtésére és elemzésére irányult, amelyekben a per tárgyát a fogyasztók és a pénzügyi intézmények közötti 2004. május 1-től 2014. július 19-ig terjedő időszakban megkötött deviza alapú kölcsönszerződések képezték, ideértve a végrehajtás megszüntetése és korlátozása iránti pereket. Az adatgyűjtés és –elemzés kapcsán nem volt relevanciája annak, hogy az ügyben melyik polgári perrendtartást alkalmazták és annak sem, hogy a felülvizsgálati kérelem csak a jogerős ítélet egyes rendelkezései felülvizsgálatára irányult. Az e kritériumok alapján történt adatgyűjtés alapján 580 db határozat képezte az elemzés tárgyát, ezekből 539 ügyben irányult a kereset a pénzügyi intézménnyel kötött szerződés részleges (egyes rendelkezésre, vagy rendelkezésekre kiterjedő) vagy teljes érvénytelenségére, vagy arra is. Összességében a vizsgált határozatok 92,93%-a rögzített valamilyen tartalmú érvénytelenségi petitumot.

Azt, hogy a fogyasztók által indított perekben előterjesztett keresetek döntő többségében érvénytelenségek, erre vonatkozó egzakt, a teljes igényérvényesítési időszakra kiterjedő statisztika hiányában is, „indirekt” támasztja alá a kúriai iránymutatások tárgya és tartalma. A 2013 és 2021 között meghozott jogegységi határozatok közül a 6/2013., 2/2014., valamint az 1/2016. PJE szinte kizárólag érvénytelenségi kérdéseket taglalt, melyhez képest a 2/2020. és a 4/2021. PJE határozott az érvénytelenségen kívül eső kérdésekről, vagy azokról is. (A 2/2020. PJE arról, hogy a törzskönyv kiadására irányuló perekben a bíróságoknak miként kell megítélnie a törzskönyv birtoklásához való jog önálló biztosítéki jellegét, a 4/2021. PJE pedig a deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződések felmondása jogszerűségének megítéléséről. Ez utóbbinak azonban van érvénytelenségi vetülete is.) Ugyanez

15 A fokozatszerzési eljárás a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájában van folyamatban.

16 A www.birosag.hu internetes oldalon az „Ügyfelek” aloldalon elérhető „Bírósági Határozatok Gyűjteménye” alcím „Anonimizált határozatok” aloldalán az alábbi módon került sor a határozatok keresésére: a „Több szűrő” alapján kereső ismérvként feltűnő „Határozatot meghozó bíróság” kereső szerinti Kúria „Kollégium” ismérvéből külön-külön a „polgári” és a „gazdasági” beállításával és az ilyen módon fellelhető valamennyi határozat egyenkénti áttekintése után a devizahiteles perek kiválasztásával. Az anonimizált határozatkereső legkevésbé sem felhasználóbarát: egy keresésen belül számos esetben kiadja ugyanazt a határozatot, illetve a kereséssel nem érintett kollégium által meghozott határozatot, miközben ugyanaz a kigyűjtött határozat hol elérhető az oldalon, hol nem. A határozatkereső jelzett problémáira tekintettel azt állíthatom, hogy a végül kiválogatott 580 db határozat „közelítő pontossággal” megfeleltet a 10 éves időintervallumban a Kúria által meghozott, a fenti kritériumoknak megfelelő döntéseknek.

az érvénytelenségi, azon belül tisztességtelenségi „dominancia” állapítható meg az EUB „devizás” ítéleteiből, amelyek döntően a Tanács 93/13/EGK számú, a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló irányelve (HL L 95., 1993.4.21, 29–34. o.) egyes cikkeinek értelmezése tárgyában meghozott döntéseket és azok indoklásait tartalmazzák.

6.2. Bíróági szerződésmódosításra irányuló keresetek

Az elemzett kúriai határozatokból mindössze kettő tartalmaz bírósági szerződésmódosításra, vagy arra is irányuló keresetet. A 2016. november 15-én kelt, Gfv.VII.30.085/2016/2. számú ítélet (az elsőfokú bíróság neve és a határozat száma: Debreceni Törvényszék 6.P.20.803/2012/36. számú ítélet, a másodfokú bíróság neve és a jogerős határozat száma: Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.353/2013/5. számú ítélet) indokolásának [6] pontja rögzítette, hogy a felperes keresetében elsődlegesen a lízingszerződés egésze érvénytelensége megállapítását, az érvénytelenség jogkövetkezményeként a szerződés ítélethozatalig történő hatályossá nyilvánítását kérte. Másodlagosan a lízingszerződés részleges érvénytelenségének a megállapítását és annak jogkövetkezményeként a részben érvénytelen szerződés ítélethozatalig történő hatályossá nyilvánítását indítványozta. Harmadlagosan a szerződés bírósági módosítása iránt terjesztette elő keresetét. Negyedlegesen kérte annak megállapítását, hogy a lízingszerződés 2010. január 1-jén a régi Ptk. 312. §-a alapján, lehetetlenülés miatt megszűnt. A szerződés bírósági módosítására irányuló kereset tartalmát a határozat nem részletezi; ennek oka, hogy az indoklás további részéből kitűnően a felülvizsgálati eljárásnak nem képezte a tárgyát a harmadlagos kereset elbírálása.

A másik, 2019. február 26-án kelt, Gfv.VII.30.198/2018/7. számú ítéletben (az elsőfokú bíróság neve és a határozat száma: Pesti Központi Kerületi Bíróság 1.P.93.801/2015/24. számú ítélet, a másodfokú bíróság neve és a jogerős határozat száma: Fővárosi Törvényszék 43.Pf.632.764/2017/5. számú részítélet) indokolásának [1]-[6] pontjai tartalmazzák a felülvizsgálat alapjául szolgáló tényállást. Ennek értelmében az I. és II. rendű felperesek, valamint az I. rendű felperes jogelődje mint adóstársak és az alperes mint hitelező 2008. október 17-én CHF alapú, majd 2009. április 28-án EUR alapú kölcsönszerződést kötöttek egymással (a továbbiakban: CHF kölcsönszerződés és EUR kölcsönszerződés). A CHF kölcsönszerződés értelmében az alperes az adósok részére 39.190 CHF összegű kölcsön, az EUR kölcsönszerződés alapján az alperes 6.977 EUR összegű kölcsön nyújtását vállalta. Az alperes a CHF kölcsönszerződés alapján forintot folyósított az adósok részére, míg a második szerződés alapján a folyósítás EUR-ban történt. A felperesek a CHF kölcsönszerződést forintban, az EUR kölcsönszerződést EUR-ban törlesztették. Az alperes mindkét kölcsönszerződés vonatkozásában

elkészítette a DH2 tv. szerinti – felülvizsgálatnak minősülő – elszámolását. Az I. rendű felperes 2015. április 30-án mindkét kölcsönszerződés vonatkozásában elállási nyilatkozatot közölt az alperessel a régi Ptk. 226. § (2) bekezdésére és 320. § (1) bekezdésére hivatkozással. 2015. május 13-án a kölcsönszerződésekhez tartozó bankszámlákon elhelyezte a saját elszámolása alapján számított tartozása összegét, majd ezen összegeket 2015. július 17-én az alperesnek átutalta. A kereseti kérelmet és az alperes védekezését rögzítő [7]-[8] pont szerint a felperesek módosított keresetükben elsődlegesen annak megállapítását kérték, hogy a perbeli kölcsönszerződések elállás folytán 2015. április 30-án megszűntek, mert a felperesek a jogszabályban biztosított elállási jogukkal éltek. Eshetőlegesen előterjesztett másodlagos kereseti kérelmükben annak megállapítását kérték, hogy a szerződések nem jöttek létre, mivel a felek nem állapodtak meg a szerződés tárgyában, és a kölcsön összege nem is számítható ki. A másodlagos kereseti kérelmükhöz kapcsolódóan a szerződés alapján különböző jogcímen az alperesnek megfizetett összesen 554.497 forint megfizetésére kérték az alperes kötelezését. Harmadlagos kereseti kérelmük a szerződés érvénytelenségére hivatkozással az eredeti állapot helyreállítására és az alperes másodlagos kereseti kérelemben megjelölt összegű marasztalására irányult. Negyedlegesen kérték, hogy a bíróság módosítsa a kölcsönszerződések tartalmát akként, hogy a forintosítást 180 HUF/CHF, illetve 250 HUF/EUR árfolyamon végezze el, ezáltal a felperesek a korábbi végtörlesztés alanyaival jogegyenlőségben részesülhessenek. Ötödleges kereseti kérelmük kártérítés megfizetésére irányult. Az alperes a kereset elutasítását kérte.

Az első- és a másodfokú ítéletet ismertető [9]-[18] pontban rögzítetten az elsőfokú bíróság a keresetet elutasította. A negyedleges kereseti kérelem vonatkozásában rámutatott, az otthonvédelemmel összefüggő egyes törvények módosításáról szóló – a végtörlesztéssel kapcsolatos rendelkezéseket is tartalmazó – 2011. évi CXXI. törvényt 2012. április 1. napjával hatályon kívül helyezték, annak alkalmazására nincs lehetőség. A felperesek a szerződés módosítását egy hatályban nem lévő törvény alapján nem kérhetik. Módjuk lett volna a végtörlesztésre, amennyiben 2011. december 30. napjáig az erre irányuló írásbeli igénybejelentést megteszik, de ez nem történt meg, így utóbb ezzel a lehetőséggel már nem élhetnek, aszerint a bíróság a szerződést nem módosíthatja. A felperesek fellebbezése folytán eljáró másodfokú bíróság részítéletet hozott, az elsőfokú bíróság ítéletét részítéletnek tekintette és azt helybenhagyta. A másodfokú bíróság a negyedleges kereseti kérelem tekintetében hangsúlyozta, a felperesek maguk sem hoztak fel érvet amellelt, hogy a végtörlesztés lehetőségével bár nem éltek, miért éppen a végtörlesztéssel azonos feltételek mellett elvégzendő szerződésmódosítás útján lenne az állított érdeksérelmük orvosolható. A jogerős ítélettel szemben a felperesek terjesztettek elő felülvizsgálati kérelmet, az indokolás [23] pontjában hangsúlyozták, a negyedleges kereseti kérelmüket nem a hatályát

vesztett jogszabály alapján, hanem annak mintájára terjesztették elő, mivel azt tekintik arányosnak. A Kúria a [38] pontban a negyedleges kereseti kérelem kapcsán hangsúlyozta, hogy a felperesek felülvizsgálati kérelmükben sem a régi Ptk. 226. § (2) bekezdésének, sem a 241. §-ának megsértésére nem hivatkoztak. Ettől függetlenül a Kúria megjegyezte, a vonatkozó jogi szabályozás a végtörlesztésre csak meghatározott időn belül adott lehetőséget. Ezt a határidőt – ha egyáltalán a végtörlesztés feltételei a felek jogviszonyában fennálltak – a felperesek elmulasztották. Arra vonatkozó, bizonyítékokkal alátámasztott érvelésük nem volt, hogy a vonatkozásukban miért állnak fenn a bíróság általi szerződésmódosítás feltételei, és miért épp a végtörlesztési törvényben rögzített árfolyamok lennének irányadóak.

A bírósági szerződésmódosításra irányuló, mindössze két ügyben a kereset részét képező petitum alapján megállapítható, hogy az ilyen tartalmú jogérvényesítés a deviza alapú szerződésekkel kapcsolatos fogyasztói keresetekben nagyon ritka volt. (Ezt személyes tapasztalatom is alátámasztja: jogalkalmazásom során egyetlenegy ügyben sem képezte az ítélettel elbírált kereset részét bírósági szerződésmódosításra irányuló petitum.) A következő vizsgálandó kérdés, hogy e sporadikusságnak volt-e jogszabályi, jogdogmatikai akadálya.

7. A régi Ptk. 241. §-án alapuló fogyasztói igényérvényesítés lehetősége és hiánya a devizahiteles perekben – Egy elszalasztott lehetőség?

A kúriai határozatokból kimutatható érvényesített jog általánosan az érvénytelenség fogalmával meghatározható tartalma, és a végül alkalmazott jogalkotói megoldások nem képeznek teljesen azonos halmazt. Kérdésként merül fel ennek kapcsán: ha a jogalkotó több jogdogmatikai megközelítésből kiindulva – ex lege semmisség kimondásával (árfolyamrés), törvényi vélelmen alapuló semmisséggel (egyoldalú módosítás), valamint törvényi úton történő szerződésmódosítással (forintosítás) – szabályozta a kérdéskört, akkor ez a viszonylagos sokszínűség miért nem köszönt vissza a fogyasztók által indított egyedi perekben? Miért szinte kizárólagosan valamilyen érvénytelenségi okra alapítva kérték a keresetnek helyt adó ítéletek meghozatalát? Oka-e ennek az, hogy valamilyen jogszabályi, illetve jogdogmatikai akadály gátolta a régi Ptk. 241. §-a szerinti keresetek előterjesztését?

A Kúria előtt folyamatban volt, mindössze két ügyben a régi Ptk. 241. §-án alapuló kereset elbírálásából meglátásom szerint nem vonható le olyan általános

következtetés, hogy a bírósági szerződésmódosítás lehetősége ab ovo kizárt lenne (lett volna) a deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződések kapcsán. Felmerül azonban a kérdés, hogy van-e olyan kúriai iránymutatás, amely tartalmaz fogódzókat az ilyen tartalmú keresetek elbírálására nézve? A legtöbb anyagi jogi kérdést taglaló 6//2013. PJE 7. pontjának értelmében: „A bírói szerződésmódosítás arra szolgáló jogi eszköz, hogy egy-egy konkrét szerződés esetében orvosolja a felek tartós jogviszonyában a szerződéskötés után bekövetkezett körülményváltozások valamelyik fél lényeges jogos érdekét sértő hatását. Nem alkalmas jogi eszköz azonban arra, hogy társadalmi méretű gazdasági változásoknak azonos típusú szerződések nagy tömegét hasonlóan – csak az egyik fél számára hátrányosan – érintő következményeit orvosolja. Ha ezeket a hátrányos következményeket a jogalkotó bizonyos körben jogszabállyal rendezte, a jogalkotói beavatkozás e körben az egyedi bírói mérlegelést kizárja. A 6/2013. PJE 7. pontjához tartozó indokolás (az indokolás III/7. pontja) szerint: „A tartós hitelezési jogviszonyban a szerződéskötést követően olyan változások állhatnak be – és ez a szerződés érvényességét már nem érinti, arra nem hathat vissza –, amelyek eredményeként a szerződés gazdasági-kockázati egyensúlya utólag felborul, illetőleg súlyos aránytalanságok következnek be. Ha a felek a szerződés módosításával ezeket közösen nem orvosolják, a szerződésekbe való utólagos beavatkozás válhat szükségessé.

A Ptk. 241. §-a alapján a bíróság kivételes esetekben, csak az egyes egyedi jogviszonyokban módosíthatja a felek között létrejött szerződést. A Ptk. 226. § (2) bekezdése értelmében viszont jogszabály a hatályba lépése előtt megkötött szerződések tartalmát kivételesen megváltoztathatja. A társadalmi méretű, azonos hatású változásoknak a szerződések nagy tömegét hasonlóan érintő következményeit az egyes peres eljárások keretei között szinte lehetetlen kielégítő módon megoldani. Ha erre az igazságszolgáltatás mégis rákényszerül, a megoldások szükségszerűen eltérőek lesznek, figyelemmel a bírói mérlegelés lehetőségére. A nagyszámú jogvitát eredményező társadalmi problémák megoldásának nem a bírói út a megfelelő módja, figyelemmel annak időigényes és nem költséghatékony voltára, szemben a jogalkotási lehetőséggel, amely célszerű és legitim eszköze társadalmi problémák kezelésének. Ha a jogalkotó a Ptk. 226. § (2) bekezdése alapján a szerződéseket a körülmények lényeges megváltozása miatt módosítja, ennek során mérlegelni tudja a felek érdekeit és figyelembe tudja venni az össztársadalmi érdekeket is.

Ha a jogalkotó a társadalmi méretű változásoknak a szerződések nagy tömegét hasonlóan érintő következményeit jogszabályi eszközökkel rendezte (pl. végtörlesztés, árfolyamrögzítés), a jogalkotói beavatkozás e körben az egyedi bírói mérlegelést kizárja. A jogszabályokkal érintett szerződések tekintetében egyedi esetekben a bírói konkrét módosítás azt eredményezné, hogy a jogszabályi formában

megjelenő osztársadalmi mérlegelést az egyedi bírói döntések felülírnák, ami megbontaná a jogalkotó által szándékolt egyensúlyt. Ha a jogalkotó az indokolt körben – a legszélesebb mérlegelés eredményeként – a szerződés módosítást jogszabállyal elvégezte, a bírói szerződés módosítás ugyanebben a körben kizárt.”

E kúriai megállapítások egyedi jogvitákban alkalmazandó jellegén túlmutató jelentőségét az adja, hogy visszaköszönnek a DH1 törvény egészét, illetve annak egyes rendelkezéseit először elbíró 34/2014. AB határozat indokolásának [44] pontjában. Az Alkotmánybíróság határozata indokolásának [44] pontjában kifejtette: „Deviza alapú kölcsönzés – a kirovó pénznemtől eltérő lerovó pénznemben történő teljesítéssel – a bankok egymás közötti gyakorlatában nem volt ismeretlen... Ilyen vagy ezekhez hasonló, a gyengébb feleket (a termék „fogyasztói”, az adósokat) védő, garanciális feltételeket ezek a szerződések általában nem tartalmaztak. Köztudomású, hogy a 2008-2009-es globális pénzügyi válságot követően az ilyen szerződések több százszázalagos nagyságrendben tartósan és súlyosan elnehezültek. Háztartások tömege került nehéz élethelyzetbe, családok tízezreit fenyegette a kilakoltatás stb. A probléma negatív következményeit a társadalom, a nemzetgazdaság egésze viseli, ezek kezelése, orvoslása bírói úton (az individuális jogvédelem) keretében nem volt lehetséges. A Kúria a 6/2013-as PJE határozatában nyíltan így foglalt állást és a jogalkotói beavatkozást sürgette.” Az indokolás ezt követően idézi a 6/2013. PJE 7. pontjához tartozó indokolás 2. és 3. mondatát.

A 34/2014. AB határozat tehát úgy interpretálta a 6/2013. PJE 7. pontját és annak indokolását, hogy a Kúria az egyéni jogvédelemmel szemben a kérdés jogalkotással történő rendezése mellett foglalt állást. A kérdés ilyenén értelmezését meglátásom szerint árnyalja a 7. pont 3. mondata („Ha ezeket a hátrányos következményeket a jogalkotó bizonyos körben jogszabállyal rendezte, a jogalkotói beavatkozás e körben az egyedi bírói mérlegelést kizárja.”) Éspedig azért, mert a 6/2013. PJE 2013 decemberi elfogadásakor és kihirdetésekor egyetlenegy olyan jogszabály sem volt hatályban – és ilyen jellegű jogalkotási eljárás sem volt folyamatban –, amely a deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződésekkel kapcsolatos „hátrányos következményeket” végleges jelleggel rendezte volna. (Hacsak nem tekintjük ilyennek a kedvezményes végtörlesztés kereteit előíró törvényt, amelynek alapján a fogyasztó a kötelelem egészétől szabadult.) Sem a 7. pontból, sem annak indokolásából nem vezethető le véleményem szerint az az értelmezés, hogy a Kúria kizárta volna az eredményes perlés esélyét a bírósági szerződés módosításra irányuló keresetekre nézve. Csupán azt állapította meg, hogy (i) figyelemmel a bírói mérlegelés lehetőségére, egyedi ügyekben szükségszerűen eltérő megoldásokkal jár(hat) a társadalmi méretű, azonos hatású változásoknak a szerződések nagy tömegét hasonlóan érintő következményeinek egyes peres eljárások keretei közötti kezelése, (ii) a nagyszámú jogvitát eredményező társadalmi

problémák megoldásának nem a bírói út a megfelelő módja, szemben a jogalkotási lehetőséggel, (iii) a jogalkotói beavatkozás az általa érintett körben kizárja az egyedi bírói mérlegelést. E szempontok egyike sem tekinthető a bírói szerződésmódosítást jogdogmatikai okból kizáró érvenek. Ami pedig az egyedi ügyekben szükségszerűen alkalmazandó egyedi megoldásokat illeti: a DH törvények nem rendelkeztek a legnagyobb fogyasztói érdeksérelmet eredményező kérdésben, azaz a szerződéskötéstől a forintosításig terjedő időszakban felmerült (forintosítás hiányában pedig folyamatosan felmerülő) árfolyamkülönbözeti teherről, annak megosztásáról stb., annak viselése továbbra is fogyasztói kötelezettség volt, kivéve amennyiben polgári peres eljárás során meghozott jogerős ítélet ettől eltérően rendelkezik (ez utóbbit egyik törvény sem mondta ki, de miután e tárgyú perakadályt nem írtak elő, logikus következtetés). Amit tehát a Kúria 2013 decemberében nem tartott szerencsés megoldásnak, az a 2014-es jogalkotás ellenére bekövetkezett.

Még egy körülmény, és pedig az időbeliség az ellen hat, hogy a 6/2013. PJE 7. pontját a régi Ptk. 241. §-ra alapított fogyasztói igényérvényesítést kizáró tényezőnek tekintsük. A 6/2013 PJE elfogadásának és kihirdetésének időpontjában a fogyasztók már számos pert indítottak a pénzügyi intézményekkel szemben a deviza alapú kölcsönszerződések tárgyában. Ezt támasztják alá az ismertetett perstatisztikai adatok. Nem azért nem került sor bírósági szerződésmódosításra irányuló keresetek szignifikánsan kimutatható előterjesztésére, mert azt valamely kúriai jogalkalmazási iránymutatás, vagy egyedi döntés – akár a 6/2013. PJE, akár azt megelőzően egyedi ügyben hozott határozat – kizárta volna, hanem mert ez eleve nem képezte a fogyasztói jogérvényesítés integráns részét (ellentétben a különböző jogcímenek előterjesztett érvénytelenségi keresetekkel).

A deviza alapú szerződésekkel kapcsolatos igényérvényesítéssel a perek 2008-2009-ra datálható kezdetén, majd a 2010-es évek elején a jogirodalom túlnyomórészt „utánkövetés”-jelleggel foglalkozott, azaz a kérdésre fókuszáló szerzők alapvetően bemutatták az aktuális jogalkalmazási fejleményeket, esetleg értékelték a 2010-2014 közötti jogalkotás egészét, vagy egyes elemeit. Olyan tartalmú publikáció azonban, amely a fogyasztói jogérvényesítés helyes, kívánatos, célszerű stb. irányát kívánta volna meghatározni, vagy legalábbis közrehatni abban, kevés született. A kivételek közé tartozik Nochta Tibornak a Jog-Állam-Politikában 2011-ben és Patassy Benedeknek a Magyar Jogban 2012-ben megjelent tanulmánya. Nochta Tibor a régi Ptk. 241. §-a alkalmazhatósága kapcsán kifejti: „A szerződés bírói úton történő módosítására tehát csak e három feltétel együttes fennállása esetén van lehetőség. Tartós jogviszony, a szerződéskötést követően beállott körülmény, amely okozati kapcsolatban áll valamelyik fél lényeges és jogos érdekei sérelmével. E feltételek fennállásának vizsgálata aktuálissá vált a talán napjainkban leginkább válság-érzékeny szerződések, a deviza alapú

kölcsönügyletek esetében. Az első feltétel tekintetében – a felek közt tartós jogviszony áll fenn – a devizakölcsön szerződések mindenben eleget tesznek, hiszen a kölcsönt hosszabb idő alatt, több éven esetleg évtizeden keresztül kell törleszteni. A második feltétel a körülményeknek a szerződéskötést követően bekövetkezett változása. Látszólag e feltétel is teljesül, hiszen a forint gyengülése azokat sújtja, akik régebben, lényegesen erősebb forint árfolyam mellett kötöttek szerződést. A harmadik feltétel az érdeksérelem. Ez akkor valósul meg, ha a szerződés a módosítás nélkül valamelyik fél (esetünkben az adós) lényeges és jogos érdekét sérti. E feltétel is adott, hiszen a törlesztő részletek forintgyengülés miatti emelkedése az adósok megélhetését, bizonyos esetekben az egész család létfenntartását, lakhatását veszélyezteti. Mindenképpen lényeges és jogos érdekeket sért tehát az árfolyam változása. Úgy tűnik tehát, valamennyi feltétel fennáll, hogy a bíróság példának okáért csökkentse a törlesztő részletet, vagy a törlesztésnél a deviza vételi árfolyam helyett az eladási vagy az MNB által közzétett árfolyamon történő elszámolást írjon elő, esetleg meghosszabbítsa a futamidőt. A kérdés azonban, hogy megteszi-e? A feltételek említett együttes fennállása ellenére egyáltalán nem biztos az így indult perek kimenetele az állandósult hazai bírói gyakorlat metszetében.”¹⁷ A szerző – a bírói gyakorlatban érvényesülő szempontokon túl – felhívja a figyelmet egy, a bírósági szerződésmódosításra irányuló keresetek alapján indult perek mikénti kimenetelére kihatással bíró körülményre is. Amennyiben ugyanis a pénzügyi intézetek felmondják a fizetési késedelemben lévő adósok szerződéseit, a felmondással egyszerűen kizárható a perindítás lehetősége már a legkisebb fizetési késedelem esetén is, mivel megszünt szerződés bírósági módosítására már nincs lehetőség.¹⁸

Patassy Benedek előjáróban megállapítja: „A devizahitellel kapcsolatos anomáliák megoldási lehetőségeit lassan egy éve keresi a Kormány, a bankvilág és a lakosság nagy része, születtek is rész megoldások, de végleges, mindenkit kielégítő eredmény nem mutatható fel, sőt úgy tűnik, hogy a hitelek egy része még most is várja azt a megoldást, ami számukra megfelelő lenne. Ezért az alábbiakban felvázolunk két, a Polgári Törvénykönyvben évtizedek óta meglévő rendelkezésekre épülő, a bankokkal szembeni fellépési lehetőséget, amelyek eddigi felhasználására – ismereteink szerint – a hitelek csak elvétve folyamodtak.”¹⁹ A felvázolt megoldási javaslatok közül az egyik a régi Ptk. 241. §-ának, a másik az Általános Szerződési Feltételek szabályainak felhasználása. Ezekből azért az első javaslatot érintem, mert a második alternatíva – a számos érvénytelenségi

17 *Nochta*, Mennyiben szerződési kockázat a gazdasági válság. 94-95. o.

18 *Nochta*, Mennyiben szerződési kockázat a gazdasági válság. 96. o.

19 *Patassy Benedek*, A devizaalapú hitelszerződésekkel kapcsolatosan kialakult viták bírósági úton való megoldásának javaslatai. Magyar Jog, 2012/7. 419. o. [a továbbiakban: *Patassy*, A devizaalapú hitelszerződésekkel]

per megindítása miatt – végülis megvalósult, ha nem is feltétlenül olyan módon, ahogy a javaslat tartalmazza. A szerző a bírósági szerződésmódosítás alkalmazhatóságának alátámasztására kifejti: „A törvény szövegéből azonnal kitűnik, hogy abban egy szerződésmódosítási lehetőségről van szó, amelyhez nem kell a másik fél hozzájárulása. A módosítást ugyanis a sérelmet szenvedő fél bírósági úton, tehát keresettel egyoldalúan kezdeményezheti, és ha a feltételek fennállnak, a bíróság a másik fél tiltakozása ellenére is dönthet a szerződésmódosítás mellett. A bírói módosításnak azonban van néhány feltétele, nevezetesen:

- a felek között tartós jogviszony álljon fenn,
- a szerződéskötés után valamilyen változás történjék,
- a változás következtében a szerződés teljesítése valamelyik fél lényeges, jogos érdekét sértse.

- A módosításhoz mindhárom feltétel együttes fennforgása szükséges.

A törvény nem határozza meg, hogy mi tekintendő tartós jogviszonynak. Ezért a bírói gyakorlatra kell hivatkoznunk, amely szerint a bírói szerződésmódosításnak helye van, és a tartós jogviszonyt el lehet ismerni, ha a szállítási vagy vállalkozási, vagy bármely szerződés, tehát a hitelszerződések teljesítése a felek jogait és kötelezettségeit, magatartását egymás iránt hosszabb időre megszabja.

A bírói gyakorlat szerint egyértelmű az a követelmény, hogy a szerződéskötés időpontja után álljanak elő olyan körülmények, amelyeknek következtében a szerződés teljesítése sérelmet okoz valamelyik félnek. Nincs helye a Ptk. 241. §-a alkalmazásának az alapvető társadalmi-gazdasági változások széles körben jelentkező következményeinél, amelyek díjrendszer változtatását igényelnék. Itt meg kell jegyezni, hogy a devizahitelesek problémája nem alapvető társadalmi-gazdasági változás, hanem a fél tartós szerződésének a következménye azzal, hogy a sérelmet szenvedő fél minden esetben a hitelt felvevő, nem pedig a hitelt nyújtó, továbbá esetünkben nem alapvető társadalmi-gazdasági változásról van szó, hanem eddig még soha nem látott világválságot okozó, vagy a világválság egyik tüneteként jelentkező állapotról, a svájci frank eddig még soha nem látott szárnyalásáról, amely állapot a szerződéskötéskor többé-kevésbé elfogadható állapotokat mutatott, később azonban a gazdasági lehetetlenülés állapotába juttatta a hiteleseket, aminek romboló hatását a bankok önkényeskedése, pl. a költségfelszámítások (svájci frank alapon) révén még tovább fokozott.”²⁰ A harmadik feltétel fennállásáról kifejti: „A törvény nem ad különösebb magyarázatot vagy eligazítást arra sem, hogy milyen mértékű sérelem tartozik vagy tartozhat a bírói szerződésmódosítás körébe. Ezért a bírói gyakorlat szerint a sérelemnek elég nagyoknak kell lennie, ellenkező esetben ugyanis a szerződések értelmüket vesztenék, a szerződésbe vetett bizalom pedig megrendülne. Bizonyosra vehető,

20 Patassy, A devizaalapú hitelszerződésekkel. 419. o.

a devizahitelek által kialakult helyzet nagy sérelmet idézett elő a hiteleseknek, és oly mértékben egyedi, hogy a bírói beavatkozás a szerződésekbe vetett bizalmat nem rendíti meg.”²¹

Mindkét szerző – de a korábban hivatkozott Juhász Ágnes is – a régi Ptk. 241. § szerinti „tartós jogviszony” körébe tartozónak tekinti a fogyasztói kölcsönszerződések. Nochta és Patassy egyaránt amellet foglal állást, hogy a másik két törvényi feltétel is teljesül(t volna) ilyen tartalmú keresetek előterjesztése esetén. Ami a szerződéskötés időpontja után beállott körülményt illeti, a forint svájci frankhoz (vagy egyéb kirovó pénznemhez) viszonyított árfolyamromlása és az ennek következtében felmerülő fizetési kötelezettség nyilvánvalóan szerződéskötést követően bekövetkezett változás. A szerződés ilyen tartalmú teljesítése ugyancsak nyilvánvalóan sértette az adós jogos érdekét. Úgy tűnik tehát, hogy a régi Ptk. 241. §-án alapuló kereset előterjesztésének valóban nem volt (lett volna) dogmatikai akadálya.

További kérdésként merül fel, hogy a fogyasztói kölcsönszerződés mely rendelkezésének milyen tartalmú módosítására irányul (irányulhatott volna) a bírósági szerződésmódosításra irányuló kereset? Meglátásom szerint több lehetőség felmerül, kézenfekvőnek tűnik azonban e tekintetben a végülis alkalmazott jogalkotói megoldás alapul vétele, azaz a DH 3 tv.-ben előírt forintosítás. Egyetlen körülmény sem hatott (hatott volna) ennek egyedi jogvitában történő alkalmazása ellen. Véleményem szerint ugyancsak alkalmazható lett volna a Végtoresztési tv.-ben alkalmazott valamilyen mértékű rögzített árfolyam szerződésbe foglalása, ezzel egyidejűleg a deviza alapúság fenntartása, de a jogalkotói megoldással szemben értelemszerűen a szerződés hatályban tartásával.

Összességében meglátásom szerint a deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződések 2008-as válság után és miatt kezdődött peresítése során egészen a DH 3 tv.-ben előírt forintosításig semmilyen, a régi Ptk. 241. §-ának alkalmazhatóságát kizáró jogszabályi és jogdogmatikai akadály nem gátolta a fogyasztókat abban, hogy kérjék szerződésük bírósági módosítását (a forintosítással nem érintett szerződések esetében pedig a későbbiekben sem). Nem akadály, hanem a különböző jogalapon előterjesztett eredményes perlések eltérő következménye, hogy egy bírósági szerződésmódosításra irányuló kereset a jogintézmény lényegéből eredően és a kereseti tartalom függvényében ex nunc hatállyal szüntette volna meg, vagy esetlegesen maximálta volna a fogyasztói árfolyamkülönbözeti terhet, szemben egy eredményes érvénytelenségi kereset ex tunc hatállyal.

Mindezek természetesen csak hipotézisek, hiszen a tömegesen előterjesztett érvénytelenségi keresetekhez képest elhanyagolható mértékű volt a bírósági szerződésmódosításra irányulóak száma, aránya. Ebből következően releváns

21 Patassy, A devizaalapú hitelszerződésekkel. 419-420. o.

bírói gyakorlat sem alakulhatott ki, így értelemszerűen pl. arra a kérdésre sem adható válasz, hogy a bíróságok a taglalt jogirodalmi megállapításokkal egyezően foglaltak volna-e állást a régi Ptk. 241. §-ában támasztott feltételek fennállásáról. (Az új Ptk. szabályozásai tartalma irreleváns, tekintettel a szerződéskötések időpontjára.) Az a kérdés is teoretikus, hogy ilyen irányú tömeges fogyasztói igényérvényesítés esetén a pénzügyi intézmények felmondták volna-e a keresettel érintett szerződéseket, miként az is, hogy az ilyen tartalmú érvényesített jog kihatott volna-e a devizahiteles jogalkotás tartalmára. (Az viszont megállapítható, hogy az érvénytelenségi keresetek tömeges előterjesztése kihatott, mégpedig közvetve: a Kúria a 6/2013. és különösen a 2/2014. PJE meghozatalával és tartalmával egyértelműen befolyásolta a DH törvények tartalmát.)

8. Összegzés

A 2008-ban kirobbant pénzügyi válság, majd annak hatására jelentkező további negatív gazdasági-pénzügyi tényezők következtében kialakuló lakossági eladósodás társadalmi problémává vált. A nehéz helyzetbe került adósok a 2010-es évek elejétől egyre több peres eljárást kezdeményeztek a pénzügyi intézményekkel szemben a 2000-es években megkötött kölcsönszerződések tárgyában, majd e perek tömegessé válását követően, illetve azzal párhuzamosan a Kúria több, a devizahiteles perekben felmerült kérdésben ítélte szükségesnek jogalkalmazási iránymutatások kibocsátását. A kérdés társadalmi problémává válásának felismerését követően az Országgyűlés 2010-től az átmeneti, majd 2014-ben a végleges rendezés szándékával hozott törvényeket. A 2014-ben elfogadott és hatályba lépett törvények legnagyobb kihatású következménye a „devizahiteles” szerződések többségének 2015. február 1-jével megtörtént forintosítása. A forintosításhoz képest eltelt immáron évtizednyi idő dacára a „devizahiteles perek” nem szűntek meg, és ha csökkenő volumenben is, de továbbra is a polgári peres eljárások részét képezik. Szemben azzal, hogy a jogalkotó élt a törvényi úton történő szerződésmódosítás jogszabály által biztosított eszközével, a fogyasztók által indított „devizahiteles perek” közel másfél évtizedében az érvényesített jog alapját mindvégig valamilyen érvénytelenségi ok képezte, jóllehet az egyéni jogvédelemhez rendelkezésre állt a régi Ptk. 241. §-ában szabályozott bírósági szerződésmódosítás jogintézménye. E perek sporadikus jellege miatt csupán teoretikus lehet annak taglalása, hogy a fogyasztói kölcsönszerződések ilyen alapú peresítése mennyiben lett volna eredményes, és mennyiben befolyásolta volna a jogalkotási és jogalkalmazási irányokat.

Az elévülés szabályai a végrehajtási jogban harminc év távlatából

A tanulmány az elévülés jogintézményének szabályozását vizsgálja a végrehajtási jogban, a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Vht.) hatályba lépése óta eltelt 30 év tapasztalatai alapján. A publikáció elsődlegesen arra a kérdésre keresi a választ, hogy indokolt-e a Vht. – hatályba lépése óta változatlan – elévülési szabályait módosítani a joggyakorlatban időközben bekövetkezett változásokra való tekintettel. A tanulmány vizsgálja a bírósági végrehajtás tekintetében releváns elévülési normaanyagot, a vonatkozó szakirodalmat, valamint az ítélkezési gyakorlatot, különös tekintettel a legaktuálisabb bírósági döntések tanulságaira. A publikáció konkludálja, hogy a joggyakorlat bizonyos tekintetben már „kinőtte” a Vht. szűkszavú és absztrakt kereteit, ezért indokoltnak tartja a Vht. és a Ptk. (illetve az egyéb releváns magánjogi törvények) elévülési szabályai között fennálló viszonyrendszer jogalkotói tisztázását, amely a joggyakorlat egységességét, s ily módon a jogbiztonságot is szolgálná.

Tárgyszavak:

bírósági végrehajtás, elévülés, végrehajtási jogi, polgári jog, polgári eljárásjog, joggyakorlat

This study examines the regulation of the legal institution of the limitation period in enforcement law, based on the experience gained in the 30 years since the entry into force of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement (hereinafter: Vht.). The publication primarily seeks to answer the question as to whether it is justified to amend the rules of the limitation period in the Vht, which have remained unchanged since its entry into force, in view of the changes which have taken place in legal practice in the meantime. The study examines the normative material on limitation relevant to judicial enforcement, the relevant literature and case law, with particular regard to the lessons learned from the most recent court decisions. The publication concludes that, in certain respects, legal practice has already "outgrown" the concise and abstract framework of the Vht. and therefore considers it justified for the legislator to clarify the relationship between the limitation rules of

the Vht. and the Civil Code (and other relevant private law statutes), which would serve the uniformity of legal practice and thus legal certainty.

Keywords:

judicial enforcement, limitation period, enforcement law, civil law, civil procedure law, legal practice

1. Bevezetés

Immáron több, mint 30 évvel ezelőtt, 1994. szeptember 1. napján lépett hatályba a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Vht.), amely azóta 175-nél is több alkalommal módosult, számos szempontból alapjaiban megváltoztatva a törvény tartalmát. A Vht. hatálybalépése óta eltelt 30 esztendő olyan fundamentális változásokat hozott magával, mint Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz, új Alaptörvényének elfogadása – s annak 15 módosítása –, valamint új polgári, illetve büntető anyagi- és eljárásjogi kódexeknek megalkotása. Természetszerűleg, e fejlemények a végrehajtási jogra is jelentős hatást gyakoroltak, ám az elévülés szabályozása érdemben mégsem változott a Vht. 30 éves története, s százszámú módosítása során. Bár a végrehajtási jog elévülésére irányadó normaszöveg tartósnak bizonyult, a jogfejlődés az elmúlt 3 évtizedben mégis számos változást hozott magával e területen is, amely leginkább a bírói gyakorlatban jegecesedett ki. Felmerül azonban a kérdés, hogy egy oly fontos jogintézmény esetében, mint a végrehajtási jog elévülése, kellően szilárd talapzatnak tekinthető-e a végrehajtási törvény szűkszavú, ám de időtálló rendelkezésén felépült ítélkezési gyakorlat, avagy 30 év után mégis eljárt az idő a Vht. 57. §-a felett. Jelen tanulmány e kérdésre keresi a választ az elévülés szabályai, jelentősége és aktuális kérdései vizsgálatán keresztül, 30 év távlatából.

2. Az elévülés jogintézménye a magyar magánjogban

A magyar jogirodalomban az elévülés fogalmának sokszínű, az időmúlás hatása-it eltérő szempontok alapján megragadó meghatározását találjuk, ezért egyetlen, univerzális definíció megalkotása és alkalmazása aligha lehetséges.¹ Ugyanakkor,

1 *Pusztahelyi Réka*, A magánjogi elévülés, Novotni Alapítvány, Miskolc, 2015. 86. o.

szemléletesen mutatja be az elévülés jogintézményének gyakorlati következményeit Fehérváry Jenő 1941-ben lejegyzett alábbi gondolata: „*az alanyi jog, amit bizonyos időn át nem gyakorolnak, beszárad: perelhetősége, bírói úton való érvényesíthetősége megszűnik*”² Fehérváry velős megfogalmazását a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 6:23. § (1) bekezdése olyképpen fordítja le a modern polgári jog nyelvére, hogy kimondja, a törvény eltérő rendelkezésének hiányában az elévült követelést bírósági eljárásban nem lehet érvényesíteni. A Ptk. ugyanakkor azt is egyértelműen rögzíti, hogy az elévülés a kötelezettnek a szolgáltatás teljesítésére vonatkozó kötelezettségét nem érinti, az elévült követelés alapján teljesített szolgáltatást a követelés elévülésére tekintettel visszakövetelni nem lehet.³ Tehát, az időmúlás ellenére maga az alanyi jog, a követelés, mint *naturalis obligatio* fennmarad, de „beszárad”, elveszíti igényállapotát, ezért bírósági úton nem kényszeríthető ki és nem hajtható végre többé, igényszüntető kifogást teremt a kötelezett számára.⁴ A kötelezett az elévült követelés teljesítését tehát jogszerűen megtagadhatja, erre vonatkozóan elévülési kifogást terjeszthet elő – lévén a (polgári jogi követelések) elévülésének tényét bírósági vagy más hatósági eljárásban nem lehet hivatalból figyelembe venni.⁵

Az elévülés jogpolitikai indokait két fő szempont mentén összegezhetjük. Egyrészt a jogosult késlekedését, nemtörődömséget mintegy „szankcionálja” ezzel a jogalkotó, amely a bizonytalan jogi helyzetek kialakulásának megelőzését célozza, és azon a „vélelmen” alapszik, hogy ha a jogosult huzamosabb ideig nem érvényesítette igényét, úgy a későbbiekben sem fogja, valójában már lemondott arról.⁶ Az elévülés másrészt az időmúlás miatt egyre nehezebbé váló bizonyítási helyzetek elkerülését szolgálja, amely részint az adós védelmét célozza,⁷ de a bíróságok tehermentesítését is eredményezi.⁸

3. Elévülés a végrehajtási jogban

A végrehajtási eljárás elsődleges funkciója a végrehajtást kérőt állami kényszer útján jogos követelésének érvényesítéséhez segíteni, amelynek túlzott időbeni

2 Fehérváry Jenő, Magyar magánjog kistükre, hetedik kiadás, Budai-nyomda kiadása, Budapest, 1941. 102. o.

3 Ptk. 6:23. § (2) bekezdés.

4 Vékás Lajos, A Ptk. 6:23. §-hoz írt kommentár. In: Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.), Nagykomentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez, 2021 [a továbbiakban: Vékás – Gárdos, Ptk. Kommentár].

5 Ptk. 6:23. § (4) bekezdés.

6 Pusztahelyi (2015): i.m. 89. o.

7 Bíró György, Kötelmi jog. Közös szabályok. Szerződéstan, Novotni Kiadó, Miskolc, 2010. 90. o.

8 Asbóth Orsolya, Az elévülés intézményéről a bírói gyakorlatban. Jog-Állam-Politika, 2023/1. 145. o.

elhúzódása azonban jogbizonytalanságot eredményezhet.⁹ Ezért természetesen az elévülés jogintézménye ezen kényszereljárás során is fontos szerepet tölt be, elsődlegesen az adósok védelmében, az időmúlás következtében bizonytalanná, tisztázatlanná váló követelések kikényszerítésével szemben. A Vht. 57. § (1) bekezdése kimondja, hogy „a végrehajtási jog a végrehajtandó követeléssel együtt évül el”. Következik ebből, hogy a Vht. a végrehajtási eljárásra vonatkozó *lex specialis* elévülési szabályrendszert nem hoz létre – azonban az anyagi jogi szabályokat az eljárás sajátosságaihoz „igazítja” –,¹⁰ ezért a végrehajtás alá vont követelésre annak a jogágnak az elévülési szabályait kell alkalmazni, amelynek körébe az adott követelés tartozik.¹¹ Dogmatikai szempontból nem egyértelmű ugyanakkor, hogy a jogalkotó a Vht. – mint eljárásjogi törvény – keretrendszerében miért tartotta fontosnak az elévülés anyagi jogi természetű szabályait rögzíteni, sőt, bizonyos olvasatban megismételni a Ptk.-ban foglalt szabályozást. A Vht. 57. §-hoz fűzött jogalkotói indokolás nem tér ki a Ptk. (és egyéb ágazati kódexek) elévülési szabályainak, valamint a Vht.-ban foglalt elévülési szabályoknak a kapcsolatára.¹²

Álláspontunk szerint az elévülés jogintézményének szabályozása a Vht.-ban azért szükséges, mivel a végrehajtási eljárásban az – általános érvényű – polgári jogi szabályok önmagukban értelmezési problémára vezetnének, lévén az eljárás során olyan speciális helyzetek merülhetnek fel, amelyek kihatással vannak az elévülésre, de az általános szabályok nem képesek megfelelően rendezni azokat. Eklatáns példa erre a végrehajtás szünetelése – mint az eljárás sajátos státusza – alatt bekövetkező elévülés, valamint az elévülés végrehajtási cselekmények – mint az eljárás sajátos jogi tényei – általi megszakíthatósága. A jogalkotó ezért a Ptk. (és egyéb magánjogi kódexek) elévülési szabályrendszerét mintegy a végrehajtási eljárásra vonatkozóan „kiegészítette” a Vht.-ban oly módon, hogy egy sajátos, kizárólag ezen eljárásban értelmezhető elévülési szabályozást alkotott.

4. Az elévülési idő

Összhangban a Vht. 57. § (1) bekezdésével, a végrehajtási jog elévülési idejét a végrehajtandó követelésre irányadó jogszabályok határozzák meg, így a polgári

9 Molnárné Asztalos Zsuzsanna, A végrehajtási jog elévülése. https://www.jogiforum.hu/wp-content/uploads/2022/01/molnarne-asztalos-zsuzsanna_a-vegrehajtasi-jog-elevulese_cimlappal.pdf (letöltve 2024.10.16. napján)

10 Martonovics Bernadett, A Vht. 57. §-hoz írt kommentár. In: Lukács Tamás - Martonovics Bernadett - Schadl György (szerk.), Nagykommentár a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2022 [a továbbiakban: Vht. Kommentár].

11 Nagy Adrienn, A végrehajtási jog elévülése. In: Wopera Zsuzsa - Gyovai Márk (szerk.), Kézikönyv a bírósági végrehajtás foganatosításához. Wolters Kluwer, Budapest, 2016. 133. o.

12 Vö. a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény indokolása, az 57. §-hoz fűzött indokolás.

jogi igényekre főszabály szerint a Ptk. rendelkezései irányadók. A Ptk. 6:22. § (1) bekezdése – az rPtk.-val¹³ megegyező – főszabályként rögzíti, hogy a törvény eltérő rendelkezésének hiányában, a magánjogi követelések öt év alatt évülnek el. A Ptk.-ban találunk ugyanakkor ennél rövidebb¹⁴ és hosszabb¹⁵ elévülési időket is. Ezen felül, magánjogi igényekre vonatkozó, az általánostól eltérő elévülési időket más jogszabályok is megállapíthatnak úgy, mint a Munka Törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban: Mt.),¹⁶ az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény¹⁷ vagy a közúti közlekedésről szóló 1988. évi I. törvény.¹⁸

Mindezekén túl (a kötelmi jog túlnyomó többségében diszpozitív normáira való tekintettel¹⁹) a magánjogi jogviszonyok alanyai saját döntésükkel, írásban eltérhetnek a Ptk. által meghatározott általános ötéves elévülési szabálytól,²⁰ rövidebb vagy hosszabb határidőt állapítva meg követeléseik érvényesíthetőségére, s így egyszersmind a végrehajtási jog elévülésére is. A Ptk. 6:22. § (4) bekezdése ugyanakkor kógens szabályként rögzíti, hogy a felek elévülést kizáró megállapodása semmis, továbbá nem lehet a jogintézmény lényegét irracionálisan hosszú (például ötven- vagy százéves) elévülési idő meghatározásával kiüresíteni.²¹

A Ptk. általános szabályozása alapján az elévülés akkor kezdődik, amikor a követelés esedékessé válik,²² amely kötelmi jogi igények esetében rendszerint a követelés teljesítésére nyitva álló idő lejáratával esik egybe. A szerződéses követelések teljesítési idejét a felek jellemzően magában a szerződésben határozzák meg, ennek hiányában a köztük kialakult gyakorlat és az adott üzletág szokásos gyakorlata alapján állapítható meg.²³ Ha a felek a teljesítés idejét határnap megjelölésével határozták meg, a követelés azon a napon válik esedékessé, amikor a szolgáltatást teljesíteni kell, ha határidő megjelölésével történt a teljesítési idő meghatározása, akkor a határidő utolsó napja lesz az esedékesség időpontja, s ekkortól veszi kezdetét az elévülés.²⁴ Az – anyagi jogi természetű – elévülési

13 A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: rPtk.) 324. § (1) bekezdés.

14 A fuvarozási szerződésből származó igények esetén egy év (lásd: Ptk. 6:270. §), a fokozott veszéllyel járó tevékenységgel okozott károkért megállapított felelősségből és a termékfelelősségből származó igények, valamint a vadászható állat által okozott kárhoz kapcsolódó kártérítési igények kapcsán három éve az elévülési határidő [lásd: Ptk. 6:538. §; Ptk. 6:558. § (1) bekezdés; Ptk. 6:563. § (3) bekezdés; Ptk. 6:533. § (1) bekezdés].

15 A bűncselekménnyel okozott kár kapcsán érvényesíthető kártérítési igény mindaddig nem évül el, amíg a konkrét bűncselekmény büntetothetősége el nem évül [lásd: Ptk. 6:533. § (1) bekezdés], a tulajdoni igények, illetve az állagöröklésre vagy dologi hagyományra irányuló (tulajdoni jellegű) igények pedig egyáltalán nem évülnek el [lásd: Ptk. 6:533. § (1) bekezdés; Ptk. 5:35. §].

16 Mt. 286. § (1) bekezdés.

17 Az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény 143. § (2) bekezdés.

18 A közúti közlekedésről szóló 1988. évi I. törvény 15/C. § (3) bekezdés.

19 Lásd: BDT2022. 4562.

20 Ptk. 6:22. § (3) bekezdés.

21 *Vékás – Gárdos*, Ptk. kommentár a Ptk. 6:22. §-hoz írt kommentár.

22 Ptk. 6:22. § (2) bekezdés.

23 *Asbóth*, i.m. 149. o.

24 *Vékás – Gárdos*, Ptk. kommentár a Ptk. 6:22. §-hoz írt kommentár.

határidők számítására irányadó Ptk. 8:3. § (2)-(3) bekezdései szerint az években megállapított határidő azon a napon jár le, amely elnevezésénél vagy számánál fogva megfelel a kezdő napnak.

Ha a szolgáltatás ismétlődő jellegű, akkor az egyes követelések esedékessége külön-külön áll be,²⁵ a tartózkodásra irányuló – negatív – kötelemkből származó igények esedékessége pedig akkor, amikor a kötelezett a kötelem tartalmával ellentétes magatartást tanúsít.²⁶ Amennyiben a kötelem teljesítése nem időhöz kötött, a követelés rendszerint már keletkezésével egyidőben érvényesíthetővé válik²⁷ azzal, hogy amennyiben a szolgáltatás rendeltetéséből a teljesítési idő megállapítható, a szolgáltatást ebben az időpontban kell teljesíteni,²⁸ ennek hiányában pedig az teljesítés előkészítéséhez szükséges idő elteltével.²⁹ Ha egy követelés szerződés megszűnéséből származik, az elévülés a szerződés megszűnésekor kezdődik.³⁰

A végrehajtási jog elévülésének kezdete az az időpont, amikor a végrehajtás elrendelésének valamennyi feltétele bekövetkezett, ez pedig – főszabály szerint – a teljesítési határidő lejárta utáni napon valósul meg.³¹ Egyetemesen kötelezett adósok esetében az elévülés kezdetét és a végrehajtási jog elévülését mindegyik adós vonatkozásában külön-külön kell vizsgálni. A végrehajtási jog szempontjából kiemelt jelentőséggel bír a Ptk. 4:208. § (3) bekezdése, amely kimondja, hogy tartási követelést hat hónapnál régebbi időre bírósági úton akkor lehet visszamenőlegesen érvényesíteni, ha a jogosult a követelés érvényesítésével alapos ok miatt késlekedett, azonban a három évnél régebbi tartási követelések bírósági úton való érvényesítését kizárja. Ezen szabály végrehajtási szakra vetített „változatát” a Vht. 14. §-a tartalmazza, amely szerint tartásdíj behajtására elrendelt végrehajtás esetén a végrehajtható okiratot a lejárt, 6 hónapnál régebbi tartásdíjrészletekre nézve akkor lehet kiállítani, ha a végrehajtást kérő valószínűsítette, hogy a tartásdíjhátralék az adós rosszhiszemű magatartására vezethető vissza, vagy annak érvényesítését a jogosult alapos okból mulasztotta el. Az ítélkezési gyakorlat szerint az adós rosszhiszemű magatartására például akkor vezethető vissza az igényérvényesítés elmulasztása, ha a jogosultat tudatosan megtévesztette vagy (például külföldi munkavállalásból származó) jövedelmét elhallgatta, míg tartásdíj érvényesítésének alapos okból történő elmulasztása esetén a jogosult személyi

25 *Asbóth*, i.m. 149. o.

26 *Osztovits András*, 6:1. § - 6:57. §-ok magyarázata. In: *Osztovits András (szerk.)*, A Polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. III. kötet, OPTEN Informatikai Kft., Budapest, 2014. 70. o.

27 Uo.

28 Ptk. 6:35. § (2) bekezdés.

29 Ptk. 6:35. § (3) bekezdés.

30 *Vékás – Gárdos*, Ptk. kommentár a Ptk. 6:22. §-hoz írt kommentár.

31 *Nagy (2016)*, i.m. 129. o.

körülményeit kell vizsgálni.³² Ha azonban a kivételi kör nem megalapozott, a lejárt tartásdíjrészletre vonatkozóan a végrehajtható okirat kiállításának megtagadása, elrendelt végrehajtás esetén pedig az eljárás megszüntetése indokolt.³³ A Ptk. 4:208. § (3) bekezdése és a Vht. 14. §-a viszonyában kiemelendő, hogy utóbbi nem tartalmazza a maximum hároméves igényérvényesítési korlátot, ezért arra vonatkozó véghatáridő legfeljebb a végrehajtási jog elévüléséből következhet, azonban – a Vht. Kommentár álláspontja szerint – ha fennáll a Vht. 14. § a) vagy b) pontjába foglalt kivételi kör egyike és nem állapítható meg elévülés, a végrehajtás vonatkozásában nem irányadó a Ptk. szerinti hároméves határidő.³⁴

5. A mellékkövetelések elévülése

A Ptk. 6:23. § (3) bekezdése kimondja, hogy a főkövetelés elévülésével az attól függő mellékkövetelések is elévülnek, azonban a mellékkövetelések elévülése a főkövetelés elévülését nem érinti. Ilyen – a főköveteléssel együtt elévülő – mellékkövetelésnek minősül például a (késedelmi vagy ügyleti) kamat, a foglaló, a bánatpénz, valamint a kötbér, amelyek a főköveteléssel „szoros gazdasági egységet alkotnak”.³⁵ A gyakorlatban ezen „függő” mellékkövetelések közül a késedelmi kamat a leggyakrabban előforduló, amely esetében az elévült főkövetelés utáni késedelmi kamat csak, mint *naturalis obligatio* marad fenn, s bírósági úton akkor sem érvényesíthető, ha a kötelezett a főkövetelést önként megfizette.³⁶ Abban az esetben, ha a végrehajtandó határozat kamatkövetelésre irányuló rendelkezést nem tartalmaz, a jogosult utóbb – a végrehajtási eljárás folyamatban léte alatt vagy akár befejezését követően, új végrehajtási eljárásban – még érvényesítheti kamatkövetelését, azonban ebben az esetben is figyelemmel kell lennie arra, hogy a főkövetelésre vonatkozó elévülési idő nem telt-e el.³⁷ A függő mellékkötelezettségektől eltérően, a bírósági határozatban megállapított költségek a határozat tárgyát képező főköveteléstől független mellékkövetelésként érvényesülnek, ezért a bírósági gyakorlat szerint a perköltség elévülését a főkövetelés elévülésétől

32 Ujlaki Tamás, A Vht. 14. §-hoz írt kommentár. In: Lukács Tamás - Martonovics Bernadett - Schadl György (szerk.), *Nagykommentár a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvényhez*. Wolters Kluwer. Budapest, 2022.

33 Kúria Pfv. 21.287/2016/8.

34 Ujlaki, i.m., a Vht. 14. §-hoz írt kommentár.

35 Lásd: Gellért György (szerk.), *A polgári törvénykönyv magyarázata*. Complex, Budapest, 2007, 1164. o.

36 BH1992. 409.

37 Dobáné Madarász Arabella, *Elévülés a polgári és a munkajog világában, valamint a végrehajtási eljárásban*, 2015, 12. o.

<https://www.mabie.hu/attachments/article/120/Elévülés%20a%20polgári%20és%20a%20munkajog%20világában.pdf> (letöltve 2024.10.15. napján)

függetlenül kell kezelni.³⁸ A (jel)zálogjog kapcsán szintén a főköveteléstől való függőséget tételez a törvény, amennyiben kimondja egyrészt, hogy elévült követelés biztosítására zálogjog nem alapítható,³⁹ másrészt pedig, hogy a zálogjog megszűnik, ha a zálogjoggal biztosított követelés elévül.⁴⁰ A Kúria álláspontja világos e téren, amely szerint a követeléssel együtt elévült jelzálogjogból történő kielégítésre nincs mód.⁴¹ Hasonlóan rendezi a Ptk. a kezesi helytállás kérdését is kimondva, hogy – egyebek mellett elévülés következtében – bírósági eljárásban nem érvényesíthető követelés kezesével szemben a követelés bírósági úton nem érvényesíthető.⁴²

Egyes mellékkötelezettségek, különösen a Ptk. 5:95. § szerinti követelés biztosítására szolgáló óvadékból, valamint a Ptk. 5:88. § b) pontja szerinti kézizálogból fakadó kielégítési jog esetében vitatható, hogy elválik-e a követelés biztosítására szolgáló mellékkötelezettség a biztosított főköveteléstől és az elévülés szempontjából önálló követelésként kezelendő-e. Az rPtk. 270. § (4) bekezdése 2004. május 1-ig úgy rendelkezett, hogy „a követelés elévülése az azt biztosító óvadékból való kielégítést nem akadályozza”. Bár a rendelkezés utóbb az rPtk. szövegéből kikerült, a Ptk. pedig nem tért vissza ahhoz, a szakirodalomban mégis több olyan álláspontot találunk, amely jogértelmezés útján továbbra is amellettt érvel, hogy a biztosított követelés elévülése nem hat ki az óvadékból való kielégítési jog érvényesíthetőségére,⁴³ míg mások elutasítják ezt a tágító értelmezést.⁴⁴

Az rPtk. szintén *expressis verbis* rögzítette a 324. § (3) bekezdésében, hogy a követelés elévülése az azt biztosító kézizálogból való kielégítést nem akadályozza. Bár a Ptk. szövegezésekor a jogalkotó ezt a rendelkezést nem tartotta fenn, utóbb egy módosítással⁴⁵ mégis visszatért az rPtk. szabályaihoz, amennyiben az 5:142. § (1) bekezdés e) pontjában rögzítette, hogy a zálogjog ugyan megszűnik, ha a zálogjoggal biztosított követelés elévül, ez azonban a követelést biztosító kézizálogból való kielégítést nem akadályozza. A módosítás indokolásában a jogalkotó egyértelművé tette, hogy a változtatással korrigálja a Ptk.-nak azt a hibás dogmatikai álláspontot tükröző szabályát, amely szerint a biztosított

38 Asbóth, i.m., 152. o.

39 Ptk. 5:97. § (3) bekezdés.

40 Ptk. 5:142. § (1) bekezdés e) pont.

41 Kúria Pfv. 21.045/2019/4.

42 Ptk. 6:417. § (3) bekezdés.

43 Lásd: *Bíró György*, Az elévülés intézménye. Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica, 2008/26. 546. o.; *Harmathy Attila*, A szerződést biztosító mellékkötelezettségek. In: *Petrik Ferenc (szerk.)*, Polgári jog. Kommentár a gyakorlat számára, 2. kiadás, HVG-ORAC, Budapest, 2012. 462/21. lap 29. pótlás; *Pomeisl András*, A zálogjog. In: *Wellmann György (szerk.)*, Az új Ptk. magyarázata. Polgári Jog IV/VI., Dologi jog. Harmadik kiadás, HVG-ORAC, Budapest, 322. o.

44 *Gárdos István - Gárdos Péter*, A Ptk. 5:142. §-hoz írt kommentár. In: *Vékás Lajos - Gárdos Péter (szerk.)*, Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez, 2021.

45 A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény módosításáról szóló 2016. évi LXXVII. törvény 17. § (1) bekezdés.

követelés elévülése a kézizálogjog megszűnését eredményezi. Azzal érvelt az rPtk. „bevált rendelkezéséhez” való visszatérés mellett, hogy önmagában az a körülmény, hogy valamely követelés bírósági úton már nem érvényesíthető, a kézizálogjog jogosultját megillető kielégítési jogot nem szünteti meg, legfeljebb a kielégítési jog bírósági úton történő gyakorlását teszi lehetetlenné.⁴⁶ Egyes szerzők ezt a dogmatikai megoldást azzal magyarázzák, hogy a kézizálogjog (és az óvadék) jellegadó tulajdonsága, hogy a biztosított követelés jogosultja birtokában, rendelkezési joga alatt tartja a főkövetelés biztosítékát, ezért a *de facto* birtokállapot fennmaradásáig a fedezetből való kielégítési jog elévülése nem következhet be.⁴⁷ A követelés biztosítására szolgáló kézizálogjogból és az óvadékból fakadó kielégítési jog elévülése kapcsán a Kúria 2019-ben a gyakorlat szintjén tisztázta a fenti akadémiai vitát, amennyiben kimondta, hogy „az igény-állapot megszűnésétől – az elévüléstől – függetlenül nincs akadálya a kézizálogból [...] vagy az óvadékból történő kielégítésnek”.⁴⁸

6. Az elévülés nyugvása

A Ptk. 6:24. § (1) bekezdése rögzíti, hogy „ha a követelést a jogosult menthető okból nem tudja érvényesíteni, az elévülés nyugszik”. A Vht. nem tartalmaz *lex specialis* rendelkezést a végrehajtási jog elévülésének nyugvására, ezért a Ptk. ezen szabálya megfelelően alkalmazandó a végrehajtási eljárás tekintetében is, tehát amennyiben követelését menthető okból nem tudja a jogosult érvényesíteni, a végrehajtási jog elévülése is nyugszik.⁴⁹ Az elévülés nyugvása „megállítja az órát”, megakadályozza az elévülés jogkövetkezményeinek beálltát, vagyis az elévülés idejét meghosszabbítja, kiegészíti a jogosult számára, kiegyenlítve ezzel az önhibáján kívüli okokból kiesett időt.⁵⁰ Fontos ugyanakkor, hogy az elévülési határidő ez esetben nem a nyugvás alatt eltelt konkrét időtartammal hosszabbodik meg, hanem a törvény által meghatározott általános idővel.⁵¹ A Ptk. a huzamos ideig fennálló, bizonytalan helyzetek elkerülése és visszaszorítása érdekében egy évben (illetve egyéves vagy ennél rövidebb elévülési idő esetében három hónapban) maximalizálja az elévülés nyugvására okot adó körülmény megszűnése

46 A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény módosításáról szóló 2016. évi LXXVII. törvény indokolása, a 17. §-hoz [5:142. § (1) bek. e) pont és (4) bek.] fűzött indoklás.

47 Puzstahelyi (2015), i.m. 270. o.

48 Kúria Pfv. 21.045/2019/4.

49 Nagy (2016), i.m. 137. o.

50 Vékás Lajos, Szerződési jog. Általános rész. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest. 2019. 317. o.

51 Asbóth, i.m. 153. o.

után a jogosult számára nyitva álló igényérvényesítési időtartamot.⁵² A Ptk. 6:24. § (3) bekezdése e tekintetben azt is rögzíti, hogy a menthető ok megszűnése után megnyíló igényérvényesítési időtartam alatt az elévülés nyugvásának nincs helye, azonban megszakítására sor kerülhet (ellentétben a korábban irányadó bírói gyakorlattal⁵³).

Az elévülés nyugvásához vezető „menthető ok” meghatározása tekintetében a Ptk. semmiféle támpontot nem ad, ennek kialakítása a bírói gyakorlatra maradt. Az ítélkezési praxis alapján ilyen menthető oknak tekinthetjük például kellékszavatossági igények esetében a hiba felismerhetőségének hiányát, illetve a hiba felismerése után a jogosult peren kívüli orvoslásra irányuló reális várakozását,⁵⁴ kártérítési igények esetében pedig az elszenvedett kár pontos mértékére és a károkozó személyére vonatkozó információ hiányát.⁵⁵ A végrehajtási eljárás körében nyugvást előidéző menthető okként kezeli a gyakorlat az előjegyzésbe vett, ám a kielégítési sorrendbe hátrébb álló letiltás foganatosításának objektív akadályát,⁵⁶ illetve az eljárás szünetelését is, de csak abban az esetben, ha a végrehajtást kérő bizonyítja, hogy az elévülési idő alatt menthető okból nem tudta a végrehajtási eljárás folytatását kérni.⁵⁷

Általánosságban megállapítható, hogy a végrehajtás elrendelését követően a végrehajtási jog elévülése mindaddig nyugszik, amíg az eljáró végrehajtó a végrehajtást foganatosítja, azonban amint a végrehajtás szünetelését eredményező körülmény⁵⁸ áll elő, a végrehajtási jog elévülése ismét megkezdődik (a legutoljára foganatosított végrehajtási cselekmény napját követő napon).⁵⁹ Ellenkezőleg, nem minősül menthető oknak és így nem akadályozza az elévülés bekövetkeztét, ha a végrehajtási eljárás szünetelésére – a Vht. 52. § d) pontja szerint – az adós lefoglalható vagyontárgyának hiányában kerül sor, lévén a végrehajtást kérőnek bármikor jogában állna az eljárás folytatását kérni, ha valószínűsíteni tudja, hogy az adósnak van lefoglalható, illetve értékesíthető vagyontárgya.⁶⁰ A Legfelsőbb Bíróság indokolása szerint az utóbb eredménytelennek bizonyuló kérelem előterjesztése is alkalmas a végrehajtási jog elévülésének megszakítására,⁶¹ ezért elvárható, hogy a végrehajtást kérő az elévülési időn belül kezdeményezze a végrehajtás folytatását.

52 Ptk. 6:24. § (2) bekezdés.

53 Vö. EBH2003.853.

54 Kúria Pfv. 21.759/2011/4.

55 EBH2004. 1120.

56 BH+ 2011.2.61.

57 BH+ 2005.12.556.

58 Vö. Vht. 52. §.

59 Nagy (2023), i.m. 83. o.

60 EBH2004. 1037.

61 BH+ 2005.12.556.

7. Az elévülés megszakítása

Az elévülés megszakítása esetén a megszakító ok beálltaig eltelt idő nem számítandó bele az elévülési időbe, az ok megszűntével az elévülési határidő újból kezdődik.⁶² Az elévülést csak az elévülési időn belül lehet megszakítani, már elévült követelés elévülésének megszakítása fogalmilag kizárt.⁶³ Az elévülés megszakítására a Ptk. 6:25. §-ban és a Vht. 57. § (4) bekezdésében foglalt szabályok irányadók – amelyek azonban látszólagos ellentmondásban állnak egymással. A Ptk. 6:25. § (1) bekezdése taxatíve meghatározza az elévülést megszakító okokat, ide sorolva a tartozás kötelezett általi elismerését, a kötelem megegyezéssel történő módosítását és az egyezséget, a követelés kötelezettel szembeni bírósági eljárásban történő érvényesítését, ha abban az eljárást befejező jogerős érdemi határozat született, valamint a követelés csődeljárásban való bejelentését. A Kúria mellett működő Új Ptk. Tanácsadó Testület véleménye szerint a követelés „bírósági eljárásban történő érvényesítése” kifejezés esetében a kiterjesztő értelmezés indokolt, így alkalmas az elévülés megszakítására a végrehajtási kérelem benyújtása – akkor is, ha arra közjegyzői okirat alapján kerül sor –, valamint a végrehajtás foganatosítása is.⁶⁴ A Testület véleménye szerint a közjegyző által foganatosított végrehajtási cselekmény ugyan nem érdemi döntés, de az elévülés megszakítására a Vht. 31/E. §-ban foglalt rendelkezés alapján alkalmas, tekintettel arra, hogy a Vht. 39. § alapján a Vht. 31/E. § alkalmazásában bíróság alatt a közjegyző is értendő, amennyiben a cselekmény közjegyzői okiraton alapszik. Ellenkezőleg, a Kúria álláspontja szerint a bíróság keresetlevelet visszautasító végzése nem minősül érdemi határozatnak, így nem fűződik hozzá az elévülést megszakító joghatás.⁶⁵

Fontos különbség az rPtk.-hoz képest, hogy hatályos polgári törvénykönyvünk szerint – a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről szóló 2013. évi CLXXVII. törvény rendelkezései alapján – 2014. március 15. után létrejött⁶⁶ követelések elévülésének megszakítására immár nem alkalmas a követelés teljesítésére irányuló írásbeli felszólítás.⁶⁷ A korábbi gyakorlat szerint az írásbeli felszólítás akkor is alkalmas volt az elévülés megszakítására, ha a követelést

62 Szalma József, Az elévülési határidő szabályainak jogi természete az európai és a magyar magánjogban. *Glossa Iuridica*, 2023/1-2, 57. o.

63 BH1984. 409.

64 Új Ptk. Tanácsadó Testület véleménye: A követelés elévülésének megszakítása.

65 BH2023. 104.

66 Vö. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről szóló 2013. évi CLXXVII. törvény 1. §.

67 Vö. rPtk. 327. § (1) bekezdés.

nem jelölte meg pontosan, de olyan adatokat tartalmazott, amelyek alapján a kötelezett a vele szemben támasztott követelést azonosítani tudta,⁶⁸ sőt minden olyan írásbeli közlést a megszakításra alkalmas jogi tényként fogadott el a bírói gyakorlat, amelyből a követelés érvényesítésének szándéka kitűnt.⁶⁹ Így az ítélkezési praxis az elévülés megszakítására alkalmas körülményként kezelte egyebek mellett a pénzügyi beszédési megbízást és a fizetési egyenleg megküldését is.⁷⁰

Megemlítendő egy további, a Ptk. szabályozási rendszerén kívül elhelyezett elévülést megszakító jogi tény, amennyiben a közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény 31. § (2) bekezdése kimondja, hogy a közvetítői eljárás megindítása az elévülést megszakítja, ha a közvetítői eljárás a felek által megkötött megállapodással zárul. Említésre érdemes továbbá, hogy az elévülést megszakító körülmények Ptk. 6:25. § (1) bekezdésében rögzített taxatív felsorolásának diszpozitív vagy kógens megítélése sem a szakirodalomban, sem az Új Ptk. Tanácsadó Testület állásfoglalásaiban nem egyértelmű. Az egyik álláspont szerint a felek magánautonómiájuk körében az elévülést megszakító okok körét megváltoztathatják (így akár „visszahozhatják” az írásbeli felszólítást is e körben), a másik álláspont azonban ennek lehetőségét a szabályozás kógens természetét tételezve elutasítja.⁷¹ Vékás Lajos a Ptk. Kommentárban emellett érvel, hogy a feleknek lehetősége van a megszakítási okok kibővítésére, sőt az írásbeli felszólítás ilyen meghatározása bizonyos esetekben (pl. közüzemi szolgáltatók díjkövetelései kapcsán) továbbra is méltányolhatónak volna tekinthető, és az ilyen jogviszonyok létrehozása esetén tipikus általános szerződési feltételekre vonatkozó Ptk. szabályozási keretrendszer sem gátolja ennek lehetőségét.⁷²

7.1. Az elévülés megszakítására irányadó „szabályozási rezsim”

A Ptk. és a Vht. közötti látszólagos ellentmondás abban áll, hogy míg a Ptk. 6:25. § (3) bekezdése rögzíti, *„ha az elévülést megszakító eljárás során végrehajtható határozatot hoztak, az elévülést a kötelelem megegyezéssel való módosítása és a végrehajtási cselekmények szakítják meg”,* addig ennek némileg ellentmondóan a Vht. 57. § (4) bekezdése megszorítóan csak annyit mond ki, hogy *„a végrehajtási jog elévülését bármely végrehajtási cselekmény megszakítja”.* A bírói gyakorlat olyaténképpen oldotta fel a két jogszabályhely között feszülő ellentmondást, hogy tisztázta, a Ptk. rendelkezésében megjelenő végrehajtható határozat nem

68 Lásd: GKT 72/1973. szám.

69 *Pusztahelyi Réka*, Az elévülést megszakító körülmények az új Polgári Törvénykönyvben – különös tekintettel a teljesítésre irányuló írásbeli felszólításra. Jog- és Politikatudományi Folyóirat, 2012/1-2. 4. o.

70 BH 1996.468.

71 Lásd részletesen: *Pusztahelyi Réka*, Az elévülési szabályok megváltoztathatósága: a magánautonómia határai. Állam- és Jogtudomány 2024/1. 40. o.

72 *Vékás – Gárdos*, Ptk. kommentár a Ptk. 6:25. §-hoz fűzött kommentár.

azonos a bírósági végrehajtás elrendelésének alapjául szolgáló végrehajtható okirattal.⁷³ Míg előbbi alatt minden olyan végrehajtható határozatot (vagy azzal egyenértékű okiratot) érteni kell, amely alapul szolgálhat végrehajtható okirat kiállításához és így a bírósági végrehajtás elrendeléséhez (pl. végrehajtási lap kiállítása alapjául szolgáló jogerős és végrehajtható bírósági határozat vagy egyezség, végrehajtási záradékolásra alkalmas határozatok, felszólítások stb.), utóbbin csak a végrehajtást elrendelő szerv által kiállított, a végrehajtható határozaton alapuló és a végrehajtási eljárást alapját képező okiratok értendők.⁷⁴

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy az elévülés megszakítására a Ptk. 6:25. § (1) bekezdésében rögzített szabályok addig irányadók, míg a követelés tárgyában végrehajtható határozat nem született, ezt követően, de még a végrehajtás elrendelése előtt a Ptk. 6:25. § (3) bekezdését kell alkalmazni, amint azonban a végrehajtás foganatosítási szakaszába lépünk – tehát a végrehajtható okirat rendelkezésre áll –, a Vht. 57. § (4) bekezdése válik irányadóvá az elévülés megszakítására vonatkozóan. Álláspontunk szerint a Vht. elévülési szabályai nem ellentmondanak a Ptk. vonatkozó rendelkezéseinek, hanem kiegészítik azokat, lévén a végrehajtási eljárás, mint az igényérvényesítés speciális „fázisa” gyakran eredményez olyan jogi helyzetet, amelyet az elévülés általános magánjogi szabályai nem fognak át egészében. Aggályosnak tartjuk ugyanakkor, hogy a Vht. elévülési szabályai túlzottan magas absztrakciós szintre korlátozódnak, számos – a gyakorlatban sűrűn előforduló – kérdést nem rendeznek egyértelműen. Jól példázta ezt a problémát, hogy a Vht. 57. § (4) bekezdése [sem a Ptk. 6:25. § (3) bekezdése] nem definiálja az elévülés megszakítását eredményező végrehajtási cselekményeket, annak meghatározása a bírói gyakorlatra maradt. A judikatúra ugyanakkor nem egységes a tekintetben, hogy mely szempontok alapján tekint valamely magatartást végrehajtási cselekménynek, összességében elmondható, hogy a fogalom értelmezése nagymértékben a bírói mérlegelésen múlik.⁷⁵ Álláspontunk szerint ez a széleskörű mérlegelési lehetőség a jogbiztonság szempontjából aggályos, tekintettel arra, hogy egy magatartás szubjektív minősítésén múlik az elévülés megállapíthatósága.

Az ítélkezési gyakorlat alapján a végrehajtási cselekmények körébe soroljuk a végrehajtás elrendelése iránti kérelmet, amennyiben az alkalmas a végrehajtási eljárás megindítására, a végrehajtás elrendelésére.⁷⁶ Nem minősül ugyanakkor végrehajtási cselekménynek és nem eredményezi az elévülés megszakítását a jogosult végrehajtási eljárást megindító kérelme, amennyiben a végrehajtás nem

73 Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.538/2019/4.

74 Nagy Adrienn, Gondolatok a végrehajtási jog elévüléséről. Forum: Acta Juridica et Politica, 2023. 78. o.

75 Lásd részletesen: Pap Péter, Végrehajtási cselekmények a Kúria gyakorlatában. Kúriai Döntések: bírósági határozatok, 72. évf. 6. sz. 1068-1074. o.

76 BDT2010. 2333.

indul meg, a végrehajtható okirat nem kerül kiállításra,⁷⁷ például, ha a kérelmet már törölt céggel szemben terjesztik elő.⁷⁸ Az elévülés megszakítására alkalmas végrehajtási cselekmény lehet egyébiránt a végrehajtást kérő, a bíróság vagy a végrehajtó bármely olyan nem ügyviteli célú, a követelés behajtását vagy biztosítását célzó intézkedése, amely a végrehajtás előbbre vitelét célozza, így például a megkeresés, foglalás, árverési hirdetmény kézbesítése vagy az árverés eredményének kihirdetése.⁷⁹ A bírói gyakorlat szerint végrehajtási cselekménynek minősül például a végrehajtást kérő eljárás folytatására irányuló kérelme, a bíróság gazdasági hivatala által a végrehajtóhoz megküldött hátralékkimutatás,⁸⁰ a jogutódlás megállapítása iránt előterjesztett kérelem és a jogutódlás kérdésében meghozott végzés.⁸¹ A Kúria kiterjesztően értelmezte a végrehajtási cselekmények fogalmát, amennyiben megállapította, hogy a végrehajtási jog megszakítására vezet az is, ha a végrehajtást kérő nem a követelés behajthatatlansága miatt szünetelő végrehajtás folytatását kéri, hanem az adós felszámolásának elrendelése iránt terjeszt elő kérelmet.⁸²

7.2. Az elévülés megszakítása a Vht. 23/C. § szerint végrehajtási záradékkal ellátható okiratok esetében

Aktuális kérdés a végrehajtási záradékkal ellátható okiratok alapján közvetlenül végrehajtható – tipikusan közjegyzői okiratba foglalt – követelések elévülése, amely a devizakölcsön szerződésekből fakadó követelések végrehajtásával kapcsolatos jogviták kapcsán napjainkban is kiemelt gyakorlati relevanciával bír. Ezen követelések az okiratban meghatározott határidő elteltével nem csupán esedékessé, hanem – bármely egyéb hatósági eljárás nélkül – végrehajthatóvá is válnak, így a végrehajtási jog elévülése az egyéb feltételek fennállása esetén a követelésre megállapított teljesítési határidő letelte utáni napon kezdődik.⁸³ A magyar végrehajtási jog dogmatikai rendszerében korábban általánosan elfogadott vélekedés volt, hogy az ilyen, végrehajtási záradékkal ellátható okiraton alapuló követelések – lévén más hatósági beavatkozás közbeiktatása nélkül végrehajtás útján közvetlenül kikényszeríthetők – elévülésének megszakítására az rPtk. 327. § (3) bekezdése irányadó, amely a Ptk. 6:25. § (3) bekezdésével lényegében megegyező módon rögzítette, hogy „*ha az elévülést megszakító eljárás során*

77 Kaáli Éva, a Pp. 528. §-hoz írt kommentár. In: *Wopera Zsuzsa (szerk.)*, Nagykommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez, Wolters Kluwer, 2023.

78 BDT2010. 2333.

79 *Pusztahelyi (2015)*, i.m. 281. o.

80 BH2002. 272. II.

81 BH2009. 113; BDT2008. 1827.

82 BH2020. 79.

83 *Nagy (2016)*, i.m. 132. o.

végrehajtható határozatot hoztak, az elévülést csak a végrehajtási cselekmények szakítják meg”. Egy korábbi Kúria döntés⁸⁴ alapján nem sokkal ezelőttig a joggyakorlat ezt úgy interpretálta, hogy amennyiben önmagában mód van végrehajtási kényszer közvetlen alkalmazásra, úgy már csak a végrehajtási cselekményt lehet olyan célravezető jogérvényesítési lépésnek tekinteni, amely az elévülés megszakítását eredményezheti, ezért az rPtk. 327. § (1) bekezdése helyett a (3) bekezdésben foglalt – szűkített értelmezési tartományú – szabályokat kell alkalmazni az ilyen követelések esetében.⁸⁵

Ezzel ellenkezőleg, a Kúria 9/2023. számú jogegységi határozatában arra a következtetésre jutott, hogy az rPtk. 327. § (1) bekezdésében foglalt cselekmények – így a követelés teljesítésére irányuló egyszerű írásbeli felszólítás is – akkor is megszakítják a követelés elévülését, ha a közjegyzői okiratba foglalt követelés végrehajtási záradékkal történő ellátásnak a Vht. 23/C. § (1)-(2) bekezdései szerinti feltételei maradéktalanul fennállnak, azonban a jogosult a közvetlen végrehajtás helyett a követelés érvényesítése érdekében inkább pert indít.⁸⁶ A Kúria érvelése szerint önmagában az a tény, hogy végrehajtható okirat kiállításának helye lehet – tehát a jogosultnak lehetősége van a közvetlen végrehajtás megindítására – nem feleltethető meg annak a jogi helyzetnek, ha azt megelőzően már folyamatban volt egy, az elévülést megszakító eljárás, amely végrehajtható okirat meghozatalával zárult. A Kúria érvelésében vizsgálta, hogy a közjegyző azon eljárásra, amely során az okiratot végrehajtási záradékkal látja el, megfeleltethető-e az rPtk. 327. § (3) bekezdése szerinti, követelés érvényesítésére szolgáló eljárásnak, amelyben végrehajtható határozat születik. Tekintve, hogy a közjegyzőkről szóló 1991. évi XLI. törvény 112. § és a Vht. 23/C. § együttes értelmezése alapján a közjegyző az okiratot csak záradékkal látja el, de jogvita feloldására irányuló ítélkező tevékenységet nem folytat, magát a követelést és annak alaposságát érdemben nem vizsgálja és így határozatot nem hoz, eljárása nem tekinthető a követelés érvényesítésére szolgáló, az elévülést megszakító eljárásnak. Ennek következtében az rPtk. 327. § (3) bekezdésének alkalmazását megalapozó konjunktív feltételrendszer egyik eleme sem teljesül, hiszen egyrészről nem beszélhetünk folyamatban lévő, az eljárás megszakítására alkalmas eljárásról, másrészt határozat egyáltalában nem is születik a közjegyző eljárásában.

Ezzel összhangban a Kúria Jogegységi Panasz Tanácsa megállapította, hogy a Pfv.20.910/2020/8. számú határozatban megfogalmazott, az rPtk. 327. § (3) bekezdésében foglalt rendelkezések kiterjesztő értelmezése a jogosult számára kifejezett jogvesztést eredményezne, ezért nem áll összhangban az rPtk. elévülési

84 Kúria Pfv. 20.910/2020/8.

85 *Pusztahelyi (2015)*, i.m. 282. o.

86 Lásd: *Bodzási Balázs*, A Kúria jogegységi határozatában az 1959-es Ptk.-nak az elévülés megszakítására vonatkozó szabályait vizsgálta. *Magyar Jog*, 2024/4. 235-237. o.

szabályainak Alaptörvény 28. cikk szerinti értelmezésével. Éppen ezért, ellenében a korábban általánosan elfogadott állásponttal, a Kúria *expressis verbis* kimondta: „attól, hogy általában az tekinthető célravezetőnek, a jogosultnak nincs jogszabályi kötelezettsége arra, hogy egy záradékolható okirat esetén követelését közvetlen végrehajtás útján érvényesítse”. Tekintettel arra, hogy a Ptk. 6:25. § (3) bekezdésének e tekintetben releváns része megegyezik az rPtk. 327. § (3) bekezdésében foglalt szabállyal, a Kúria megállapítása szerint a 9/2023. számú jogegységi határozat megállapításait a Ptk. alkalmazási körében is irányadónak kell tekinteni.

A Kúria egy friss döntésében tisztázta ugyanakkor, hogy a 9/2023. számú jogegységi határozatból nem következik, hogy a közjegyző Vht. 23/C. § szerinti eljárására irányuló kérelem nem szakítja meg a végrehajtási jog elévülését, tekintettel arra, hogy e magatartás – mint a végrehajtási eljárás kezdeményezése – végrehajtási cselekménynek minősül.⁸⁷ A Kúria ismét rögzítette, hogy a szerződési igény és a végrehajtási jog elévülése egymástól elkülönülő, két önálló jogintézmény, a 9/2023. számú jogegységi határozat pedig nem szűkíti, hanem éppen ellenkezőleg, tágítja a közvetlenül végrehajtható követelések elévülésének megszakítását eredményező körülmények halmazát. A BH2025. 63. alapján megállapítható tehát, hogy a 9/2023. számú jogegységi határozat kizárólag a tekintetben irányadó, miszerint a közjegyzői okiratba foglalt követelés végrehajtási záradékkal történő ellátásának törvényi feltételei fennállása esetén nemcsak a végrehajtási cselekmények, hanem az rPtk. 327. § (1) bekezdésében – valamint az azzal lényegében megegyező Ptk. 6:25. § (3) bekezdésben – felsorolt cselekmények is megszakítják a követelés elévülését.

8. Eljárás a végrehajtási jog elévülése esetén

Tekintve, hogy az elévülés nem szünteti meg magát a követelést, csak annak igényállapota veszik el, a végrehajtási eljárás elrendelését követően, a fogantatás szakaszában az elévülés megállapítása azt eredményezi, hogy további kényszercselekmény alkalmazásának nincs helye, a végrehajtási eljárást meg kell szüntetni,⁸⁸ azonban az önkéntes teljesítés lehetősége továbbra is fennmarad. A Vht. 57. § (2) bekezdése – összhangban a Ptk. 6:23. § (4) bekezdésével – kimondja, hogy a végrehajtási jog elévülését általában kérelemre kell figyelembe venni, kivételes esetben, hivatalból akkor vehető figyelembe, ha az alapjául szolgáló követelés elévülését is hivatalból kell figyelembe venni. Ebből fakadóan

⁸⁷ BH2025. 63.

⁸⁸ Martonovics, i.m., a Vht. 57 §-hoz írt kommentár.

előfordulhat, hogy bár az elévülés bekövetkezett, az elévülési kifogás adós általi érvényesítésének hiányában a végrehajtó nem fejezi be az eljárást, hanem folytatja a kényszercselekmények foganatosítását és jogszerűen be is hajta a követelést.⁸⁹ Két esetkört szükséges tehát vizsgálni a végrehajtási jog – foganatosítási fázisban való – elévülése kapcsán: egyrészt az adós által érvényesíthető elévülési kifogáshoz kötött elévülést, másrészt pedig a hivatalból való észlelés esetét. Hangsúlyozandó azonban, hogy mindkét esetben szükséges az elévülés bekövetkezének megállapítása, ezért – ahogyan Martonovics Bernadett a Vht. 57 §-hoz írt kommentárjában fogalmaz – a „*meg nem állapított elévülés non existens*”.

8.1. A végrehajtási eljárás megszüntetése az adós elévülési kifogása alapján

Abban az esetben, ha a végrehajtási eljárás foganatosítási szakaszában az adós olyan követelésre vonatkozóan terjeszt elő elévülési kifogást, amelynek elévülését a bíróság nem hivatalból veszi figyelembe, az eljáró végrehajtó a Vht. 41. § (1) bekezdés szerint felhívja a végrehajtást kérőt, hogy 15 napon belül nyilatkozzon a követelés fennállásáról. Aszerint, hogy a végrehajtást kérő elismeri-e az elévülés bekövetkeztét, az alábbiak szerint alakulhat a végrehajtási eljárás megszüntetése.

Ha a végrehajtást kérő az elévülést elismeri, a végrehajtás megszüntetéséhez hozzájárul és a végrehajtási költségek (bármely fél által) a végrehajtó részére megtérítésre kerülnek, a Vht. 41. § (2) bekezdése alapján a végrehajtási eljárás befejezett (érdemi befejezés)⁹⁰ vagy a Vht. 55. § (1) bekezdése alapján azt a végrehajtást foganatosító bíróság köteles végzéssel megszüntetni. A végrehajtási kifogás végrehajtást kérő általi elismerése esetén az elévülés bekövetkezének időpontja dönti el, hogy melyik fél köteles a végrehajtási költségek viselésére. Amennyiben a végrehajtás elrendelését megelőzően évült el (az igény), úgy a végrehajtást kérő, míg amennyiben a foganatosítás során évült el (a végrehajtási jog), úgy az elévülés bekövetkeztéig keletkezett végrehajtási költségeket – lévén a végrehajtás elrendelésére okot adott – az adós köteles megfizetni. Nagy Adrienn álláspontja szerint a gyakorlatban a végrehajtási költségek megfizetésére jellemzően a felek egyike sem hajlandó, ezért hiába az elévülés végrehajtást kérő általi elismerése, a Vht. 41. § (2) bekezdése, illetve 55. § (2) bekezdése alapján a végrehajtási eljárás megszüntetésére nincs törvényi lehetőség.⁹¹ Ilyenkor az eljárás tovább folyik, de már csak a végrehajtás költségeinek behajtása iránt, amelynek megfizetéséért az adós és a végrehajtást kérő egyetemlegesen felel a Vht. 34. § (5) bekezdés alapján.⁹² Hangsúlyozandó, hogy amennyiben a végrehajtást kérő a végrehajtás

89 Uo.

90 A bírósági végrehajtási ügyvitelről és pénzkezelésről szóló 1/2002. (I. 17.) IM rendelet 33. § a) pont.

91 Nagy (2023), i.m. 85. o.

92 Martonovics, i.m., a Vht. 57. §-ához írt kommentár.

megszüntetéséhez nem járul hozzá vagy nem tesz nyilatkozatot a Vht. 41. §-a alapján hozzá intézett végrehajtói felhívás ellenére, a végrehajtási eljárás nemperes eljárás keretében történő megszüntetésének – egyetlen kivételtől⁹³ eltekintve – nincs helye, az adós végrehajtási kifogását kizárólag polgári peres eljárásban érvényesítheti.

Amennyiben a Vht. 41. § (1) bekezdés alapján nyilatkozatott végrehajtás kérő nem ismeri el a végrehajtási jog elévülését, a foganatosító bíróság a végrehajtási eljárás megszüntetése iránti kérelmet elutasítja,⁹⁴ lévén a nemperes eljárás keretében eljáró foganatosító bíróság nem jogosult az elévülési kifogás érdemi elbírálására, azt kontradiktórius eljárásban kell tisztázni.⁹⁵ Ilyen esetben az adós a Polgári Perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) által szabályozott, a végrehajtás megszüntetése és korlátozása iránt indított perben kérheti az elévülési kifogás érdemi elbírálását és az eljárás megszüntetését. Dogmatikai szempontból különbséget kell tenni a végrehajtási lappal (és az azzal egy tekintet alá eső végrehajtható okirattal) elrendelt, illetve a végrehajtási záradékkal ellátott okirattal (és az azzal egy tekintet alá eső végrehajtható okirattal) elrendelt végrehajtási eljárások megszüntetésére irányuló perek között. Előbbi esetkörben a perindítás jogszabályi alapja a Pp. 528. § (1) bekezdése, amely kizárólag a végrehajtható okirat kiállítását követően bekövetkezett tényre alapítottan engedi meg a végrehajtás megszüntetése iránti per kezdeményezését, lévén a végrehajtási lap kiállítását megelőzte egy bíróság vagy a közjegyző előtt lefolytatott, megfelelő garanciákkal övezett eljárás, amelynek során az adósnak lehetősége volt az – akkor már fennálló – elévülési kifogásának előadására.⁹⁶ Ha azonban a végrehajtást végrehajtási záradékkal ellátott okirattal rendelték el, a per alapját a Pp. 528. § (2) bekezdés a) pontja szolgáltatja, amely nem zárja ki a végrehajtható okirat kiállítását megelőzően bekövetkezett elévülési kifogásra való hivatkozást, hiszen a végrehajtható okirat kiállítását ez esetben kontradiktórius eljárás nem előzte meg.

A Vht. egyetlen esetkörben enged kivételt a perindítási kötelezettség alól az elévülési kifogás végrehajtást kérő általi el nem ismerése esetén.⁹⁷ A Vht. 82/A. § (6) bekezdése alapján abban az esetben, ha a végrehajtási eljárás során a végrehajtó intézkedik az adós rendelkezése alatt álló, pénzforgalmi szolgáltatónál kezelt összeg végrehajtás alá vonása iránt hatósági átutalási megbízás (végrehajtói inkasszó) benyújtásával, az adós pedig a végrehajtási jog elévülésére hivatkozik, a végrehajtó betérjeszti az iratokat a végrehajtást foganatosító bírósághoz, amely elévülés esetén a végrehajtást végzéssel megszünteti. A nemperes eljárás

93 Lásd: Vht. 82/A. § (6) bekezdés.

94 Vht. 55. § (1) bekezdés.

95 *Kaáli*, i.m., a Pp. 528. §-hoz írt kommentár.

96 *Sebő Il dikó*, A végrehajtás megszüntetése és korlátozása iránti perek szabályozása a régi és az új Eljárásjogi Kódex alapján. *Eljárásjogi Szemle*, 2018/1. 38. o.

97 BDT2018. 3875.

keretében eljáró fogantató bírósághoz ezáltal – megkérdőjelezhető módon – a Vht. az elévülés érdemi vizsgálatára vonatkozó kompetenciát telepít, bár a jogszabályhely nyelvtani és rendszertani értelmezése nem teszi lehetővé annak kiterjesztő értelmezését, ezért dogmatikailag nehezen magyarázható a nemperes eljárásba bevitt érdemi döntési hatáskör.⁹⁸

8.2. A végrehajtási jog elévülésének hivatalból történő figyelembevétele

A végrehajtási jog elévülését hivatalból abban az esetben lehet figyelembe venni, ha az alapjául szolgáló követelés elévülését is hivatalból kellene figyelembe venni⁹⁹ (pl. büntetőjogi igényhez kapcsolódó vagy adójogviszonyból fakadó követelések esetében), azonban ez a Ptk. 6:23. § (4) bekezdése alapján polgári jogi igények esetében kizárt.¹⁰⁰ Ellenkezőleg, a végrehajtási eljárásban hivatalból kell figyelembe venni – egyebek mellett – tartásdíj, életjáradék, baleseti járadék és egyéb tartásra irányuló szolgáltatások esetében a hat hónapnál régebben lejárt részletek elévülését,¹⁰¹ valamint a munkaviszonnyal kapcsolatos igényekből fakadó követelések¹⁰² elévülését.¹⁰³ Amennyiben ilyen, elévült követelést kíván érvényesíteni a jogosult, a bíróságnak a végrehajtható okirat kiállítását meg kell tagadnia, ha pedig az elévülés bekövetkezte ellenére végrehajtható okiratot állítottak ki, azt a Vht. 211. § alapján vissza kell vonni, illetve a záradékot törölni kell.¹⁰⁴ A végrehajtás fogantatója során a fenti esetek közül a munkaviszonnyal összefüggő igényekből származó követelések elévülését kell hivatalból figyelembe venni, ez esetben a Vht. 57. § (3) bekezdés alapján a végrehajtás megszüntetésének van helye.¹⁰⁵

9. Konklúzió

A tanulmány tapasztalatait összegezve megállapíthatjuk, hogy bár a végrehajtási jog elévülését szabályozó Vht. 57. § a törvény 1994-es hatályba lépése óta érdemben egyáltalán nem módosult, a joggyakorlat bizonyos tekintetben már

98 Nagy (2023), i.m. 86. o.

99 Vht. 57. § (2) bekezdés.

100 Martonovics, i.m., a Vht. 57. §-hoz írt kommentár.

101 Vht. 14. §.

102 Mt. 286. § (3) bekezdés.

103 Nagy Ibolya, A végrehajtás megszüntetésének lehetőségei és gyakorlati problémái a végrehajtási jog elévülése esetén.

<https://www.jogiforum.hu/cikk/2012/01/06/a-vegrehajtas-megszuntetesenek-lehetosegei-es-gyakorlati-problemai-a-vegrehajtasi-jog-elevulese-esen/> (letöltve 2024.10.17. napján)

104 Nagy (2023), i.m. 84. o.

105 Nagy (2016), i.m. 138. o.

„kinőtte” a paragrafus szűkszavú és absztrakt kereteit. Álláspontunk szerint kívánatos lenne a Vht. és a Ptk. (illetve az egyéb releváns magánjogi törvények) elévülési szabályai között fennálló viszonyrendszer jogalkotói tisztázása, amely a joggyakorlat egységességét, s ily módon a jogbiztonságot is szolgálná. Meglátásunk szerint a Vht. – eljárási természetére ellenére – helyesen emeli be a bírósági végrehajtás szabályozási keretébe az elévülés (egyébiránt anyagi jellegű) szabályait, azonban túlzottan felületesen, absztrakt rendelkezésekkel szabja csupán a jogintézményt a végrehajtási eljárás sajátosságaihoz. Amint fentebb bemutattuk, a végrehajtási eljárásban ugyanakkor több olyan speciális körülmény is adódik (például az eljárás szünetelése alatti elévülés vagy az elévülést megszakító végrehajtási cselekmények) amelyek *lex specialis* szabályozása hozzájárulna nem csupán a tárgyban kialakult akadémiai viták tisztázásához, de a joggyakorlatban gyakorta jelentkező értelmezési problémák feloldásához is. Mindezekre tekintettel joggal vetődik fel a kérdés, hogy vajon 30 esztendő után eljárt-e az idő a Vht. 57. § felett, s szükséges volna-e annak módosítása, kiegészítése.

Az adatmegosztás európai uniós keretrendszere

Különös tekintettel az adatrendeletre és az adatrendelet általános adatvédelmi rendelethez fűződő viszonyára

Az Európai Bizottság 2020-ban hirdette meg az Európai Adatstratégiát, amely átfogó tervet vázol fel az EU globális adatgazdaságban betöltött szerepének megerősítésére. A tanulmány az Európai Adatstratégiából kiindulva vizsgálja az Európai Unió adatökoszisztéma felé irányuló jogalkotási erőfeszítéseit, érintve a nyílt adat irányelvet és az adatkormányzási rendeletet, valamint részletesen elemezve az adatrendeletet. Az adatrendelet célja az Európai Unió adatgazdaságának fellendítése az ipari adatok felszabadításával és hozzáférhetőségük optimalizálásával. Az adatmegosztási keretrendszer azonban ellentétben állhat az európai adatvédelem számos követelményével. A központi probléma többek között a személyes adat fogalmának értelmezési bizonytalansága, amely abszolút és relatív megközelítés mentén oszlik meg, valamint az adatkezelői szerepek változó és nehezen definiálható felállása. A tanulmány előrevetíti, hogy nyílt adathozzáférést ösztönző jogszabályok célkitűzései ütközhetnek a GDPR magánszférapárti, adatminimalizációs szemléletmódja által, ami jelentős jogbizonytalanságot okozhat az adatmegosztásban érdekelt vagy résztvevő felek számára.

Tárgyszavak:

Európai Adatstratégia, adatmegosztás, adatvédelem, adatbirtokos, személyes adat

In 2020, the European Commission announced the European Data Strategy, which outlines a comprehensive plan to strengthen the EU's role in the global data economy. Based on the European Data Strategy this study examines the European Union's legislative efforts towards a data ecosystem, touching on the Open Data Directive and the Data Governance Regulation and providing a detailed analysis of the Data Regulation. The aim of the Data Regulation is to boost the European Union's data economy by disclosing industrial data and optimizing their accessibility. However, the data sharing framework may conflict with a number

of European data protection requirements. The central problem is, among other things, the uncertainty surrounding the interpretation of the concept of personal data, due to differences between absolute and relative approaches, as well as the changing and difficult-to-define roles of data controllers. The study predicts that the objectives of legislation promoting open data access may conflict with the GDPR's pro-privacy data minimization approach, which could cause significant legal uncertainty for parties interested in or involved in data sharing.

Keywords:

European Data Strategy, data sharing, data protection, data owner, personal data

1. Bevezetés

Az adatvezérelt innovációban rejlő lehetőségek kiaknázásának módjáról folyó európai gondolkodásban az adatok kezelése kulcsszerepet játszik. A növekvő adatmennyiséget a köz- és magánszektorban is a hatékonyabb döntéshozatal egyik kiemelt tényezőjének tekintik. Ezért nemcsak az adatok gyűjtése, hanem megosztása és újrafelhasználása is azt ígéri, hogy jelentősen hozzájárul az értékkeremtéshez mind az egyének és vállalkozások, mind általános jelleggel a társadalom számára. A valóság azonban úgy tűnik, hogy nem felel meg ennek az állításnak, az adatokat a kívántnál sokkal ritkábban osztják meg az adatokat generáló és/vagy használó szervezetek.¹

A valóságban az adatok gyűjtése, megosztása és újrafelhasználása nagyon sok érdekkal ütközhet, amelyek az európai uniós és/vagy nemzeti jogrendszerek alatt védettek, ami azt eredményezi, hogy a jogsértés vagy más hátrány elszívésének kockázata sok érintett szemében meghaladja az adatokban rejlő, várható értéket. Az eredmény a mindennapi adat-újrafelhasználási és -megosztási gyakorlatokban elmarad.²

Ezt felismerve az Európai Unió is aktív ezen a téren, az utóbbi években jelentős erőfeszítéseket tett az adatokban rejlő potenciál kiaknázása érdekében. Az ebből kialakuló, új adatjogi keretrendszer szakítani látszik az Európai Unió eddigi, az adatok, főleg a személyes adatok védelmére irányuló, alapvetően adatminimalizációs törekvésű szemlélettel, amelynek központi eleme az általános adatvédelmi

1 *Maximilian Grafenstein*, Reconciling Conflicting Interests in Data through Data Governance. An Analytical Framework (and a Brief Discussion of the Data Governance Act Draft, the Data Act Draft, the AI Regulation Draft, as well as the GDPR). HIIG Discussion Paper Series, 2022. 8. o.

2 *Grafenstein*, 1. lj. alatt hivatkozott mű, 8-9. o.

rendelet. Jelen tanulmányban ezt a keret- és viszonyrendszert járom körbe az alábbi felépítés szerint.

A tanulmány első nagyobb gondolati egységében röviden ismertetem az Európai Unió Adatstratégiáját és az abból eredő főbb jogalkotási aktusokat. Ezen jogalkotási aktusok közül kiemelkedik az Európai Unió adatrendelete, ami a többi jogalkotási aktussal szemben horizontális szemlélettel törekszik az adatokhoz való hozzáférést és az adatmegosztás ökoszisztémáját kialakítani. Ebből a felismerésből adódóan a tanulmány második főbb szerkezeti egysége részleteiben tárgyalja az adatrendelet főbb, adathozzáféréssel és megosztással kapcsolatos rendelkezéseit. Végül, de nem utolsó sorban az adatrendelet kapcsolatát és potenciális ütközéseit mutatom be az általános adatvédelmi rendelettel, amely tágabb perspektívában világít rá a két szemlélet közötti potenciális feszültségekre, valamint az együtt-alkalmazás problémáira. A tanulmányt a keret- és kapcsolatrendszer összességével zárom.

2. Az Európai Adatstratégia

Az Európai Bizottság 2020. február 19-én bemutatott Európai Adatstratégiája átfogó tervet vázolt fel az Európai Unió globális adatgazdaságban betöltött szerepének megerősítésére. Az Európai Adatstratégia célja egy egységes európai adattér létrehozása, amely javítja az adatok hozzáférhetőségét és ösztönzi az innovációt, miközben biztosítja az uniós értékek és szabályok betartását. A kezdeményezés központi elemei egy erős adatkormányzási keretrendszer létrehozására irányulnak, elősegítve az adatmegosztást és a bizalom erősítését az adatalapú technológiák iránt.³ A továbbiakban röviden ismertetem az Európai Adatstratégia főbb elemeit, a jogi szabályozási célkitűzésekre és intézkedésekre fókuszálva.

Az Európai Adatstratégia középpontjában egy új jogszabályi keretrendszer létrehozásának javaslata áll. Ez a keret elősegíti az adatmegosztást az ágazatok és a tagállamok között, világos szabályok és mechanizmusok biztosításával. Célja a jogi bizonytalanságok csökkentése az adatok felhasználásával kapcsolatban, az összes érintett fél jogainak és kötelezettségeinek lefektetésén keresztül. Az Európai Bizottság által előirányozott jogszabályi keretrendszer főbb sarokkövei a következők voltak 2020-ban:

a) Bizalom erősítése az adatmegosztásban: Közös európai szabályok felállítása az adatokhoz való hozzáférés és azok felhasználása terén, a vállalkozások,

3 Európai Adatstratégia, elérhető itt: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52020DC0066> (letöltve 2025. március 22. napján) 1. pont.

magánszemélyek és hatóságok közötti bizalom növelése érdekében. Ez magában foglalja az adathozzáférés- és megosztás, valamint az ehhez kapcsolódó adatközvetítők szabályozását, biztosítva átlátható és semleges működésüket, ezáltal elősegítve a biztonságos adatcserét.

- b) Önkéntes adatmegosztás elősegítése: Az Európai Bizottság arra ösztönzi a vállalkozásokat, hogy önkéntesen tegyék elérhetővé adataikat. Ennek érdekében olyan mechanizmusokat és ösztönzőket vezet be, amelyek előmozdítják az adatmegosztási kultúra kialakulását, ugyanakkor tiszteletben tartják a védett adatok körét, így például az üzleti titkot és a szellemi tulajdonjogokat.*
- c) Adat-hozzáférés erősítése a közérdek védelmében: A jogi keretrendszer felállítja azokat a feltételeket, amelyek mellett a magánszektor által birtokolt adatok kivételes körülmények között, például közegészségügyi vészhelyzetekben állami szervek által felhasználhatók, biztosítva az adatok közjó érdekében történő hasznosítását.⁴*

Az Európai Adatstratégia intézkedéseket javasolt a közszféra által birtokolt adatokhoz való hatékonyabb hozzáférés érdekében is:

- a) A közszféra információiról szóló irányelv⁵ felülvizsgálata: A jogszabályok módosítása annak érdekében, hogy a közszféra szerveinek nagy értékű adatkészletei nyíltan, géppel olvasható formátumban elérhetőek legyenek, elősegítve az átláthatóságot és a közadatok innovatív újrafelhasználását.*
- b) Az üzleti és állami szektor közötti adatmegosztás ösztönzése: Keretrendszerek létrehozása, amelyek lehetővé teszik a vállalkozások számára adataik megosztását a közszféra szerveivel olyan közérdekű célok érdekében, mint például a várostervezés, a közlekedési rendszerek fejlesztése vagy a környezeti kihívások kezelése.*

Az Európai Adatstratégia emellett közös európai adatterek létrehozását ösztönzi olyan stratégiai ágazatokban, mint az egészségügy, mezőgazdaság, energia, pénzügy és a gyártóipar. Ezek az adatterek biztonságos környezetet biztosítanak az adatok megosztásához és az azokhoz történő hozzáféréshez, világos és méltányos feltételek mellett. Az ehhez kapcsolódó szabályozási intézkedések a következőket irányozták elő:

- a) Standardizáció és interoperabilitás: Technikai szabványok és protokollok kidolgozása, amelyek biztosítják a különböző forrásokból származó adatok összekapcsolhatóságát, elősegítve az interoperabilitást az ágazatok és országok között.*
- b) Adatminőség és biztonság garantálása: Útmutatók és előírások bevezetése az adatok pontosságának, megbízhatóságának és biztonságának garantálásá-*

4 Európai Adatstratégia 3. lj. alatt hivatkozva, 5. pont.

5 Az Európai Parlament és a Tanács 2003/98/EK irányelve (2003. november 17.) a közszféra információinak további felhasználásáról (HL L 345., 2003. 12. 31., 90. o.)

ra, összhangban a meglévő adatvédelmi keretrendszerrel, különös tekintettel az általános adatvédelmi rendelethez.⁶

c) Irányítási struktúrák kialakítása: Az egyes adatterekhez irányítási mechanizmusok meghatározása az érdekelt felek koordinálására, a hozzáférési jogok kezelésére és az adatok uniós jogszabályokkal és etikai normákkal összhangban történő felhasználás felügyeletére.⁷

A technológiai szuverenitás fontosságának felismerésével az Európai Adatstratégia az európai digitális infrastruktúra megerősítését is célul tűzte ki. A szabályozási kezdeményezések e tekintetben két főbb részre oszthatók.

Egyrészt az Európai Bizottság célkitűzésésként fogalmazta meg a fejlett számítástechnikai és felhőszolgáltatások fejlesztését. Az európai felhőinfrastruktúra és -szolgáltatások támogatása a külföldi szolgáltatóktól való függőség csökkentése érdekében fontos, miközben biztosítja az adatok közösségi előírásoknak megfelelő tárolását és feldolgozását. Másrészt a kutatás és innováció előmozdítása, a támogatások és együttműködések ösztönzése kulcsfontosságú az adatokkal kapcsolatos területeken, elősegítve a legfajsúlyosabb technológiák, mint a mesterséges intelligencia, a kvantumszámítástechnika és a blokklánc fejlesztését, a globális piacon elérhető versenyelőny érdekében.⁸

Összefoglalóan az Európai Adatstratégia előremutató tervet vázolt fel 2020-ban az adatok potenciáljának kihasználására társadalmi és gazdasági javak elérése céljából. Az adatkormányzás átfogó szabályozási keretének javaslatával az Európai Bizottság olyan környezetet kívánt teremteni, ahol az adatok biztonságosan hozzáférhetők és megoszthatók, ösztönözve az innovációt és a növekedést. A szabályozási lépések létfontosságúak az Európai Bizottság elképzelésében egy egységes adattér kialakításához, amely elősegíti az adatok szabad áramlását, támogatja a kutatást és javítja a közszolgáltatásokat, erősítve Európa pozícióját a globális adatgazdaság vezető szereplőjeként.

3. A nyílt adat irányelv

Az Európai Adatstratégia megvalósításának útján az Európai Unió három főbb jogalkotási aktusban helyezte el az európai adatmegosztás és -kormányzás, valamint a közös európai adatterek jogi keretrendszerét. Ezen három uniós jogalkotási

6 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (HL L 119, 2016.5.4. 1. o.)

7 Európai Adatstratégia, 3. lj. alatt hivatkozva 6. pont.

8 Európai Adatstratégia, 3. lj. alatt hivatkozva 2. pont.

aktus a nyílt adat irányelv⁹ az adatkormányzási rendelet¹⁰ és az adatrendelet¹¹ Míg az első kettőről rövidebben, az adatrendeletéről viszont részleteiben írok a következő pontokban. Az Európai Adatstratégiával összefüggésben elfogadott rendeletek angol elnevezése az „Act”, vagyis »törvény« (Data Governance Act és Data Act) szavakon keresztül indikálja a jogszabályoknak tulajdonított rendszerbeli súlyt és jelenőséget.¹²

3.1. A nyílt adat irányelv előzményei

A három jogszabály közül a nyílt adat irányelv az egyetlen, amely rendelkezik előzményekkel. Korábban megfogant az ötlet az európai gondolkodásban, hogy a közszféra nagy mennyiségben állít elő olyan adatot és információt, amelyből a tudásipar komolyan profitálhat. Ez azonban nehezen férhető hozzá kifejezetten olyan formában és abból a célból, hogy azt az adatot kezelő közszférabeli szerveken túl bárki más feldolgozza és adatalapú, vagy az adatok értékével növelt szolgáltatásokat kínáljon ennek révén. A közszféra információiról szóló irányelv célkitűzése az volt, hogy ezeket az információkat versenysemleges, teljeskörűen, a lehető legkönnyebben hasznosítható formában rendelkezésére kell bocsátani. Ettől számos előnyt vártak, többek között a gazdasági húzóágazatnak számító tudásipar fejlődését, új munkahelyek létrejöttét, az állam átláthatóságának növelését és a gazdasági élet biztonságának növelését (pl. a gazdasági és céginformációs adatok hozzáférhetőségével).

A közszféra információiról szóló irányelv azonban kudarcot fulladt az implementáció szakaszában. Amellett, hogy átültetése a nemzeti jogokba nem volt prioritás, számos probléma felmerült a végrehajtás körében. Az egyik gond a túlzott költségek felszámításával merült fel. Emellett gyakran nem voltak elérhetőek egységes árlisták, felhasználási keretek, illetve ezek folyamatosan módosultak. Sokszor azért nem adták ki a közszférabeli szervezetek az adatokat, mert saját, piaci alapú termékeikhez és szolgáltatásaikhoz használták fel őket, amelyek tekintetében el akarták kerülni a lehetséges versenytársakat. A helyzetet súlyosbíthatta, ha az adott szervezeten önfinanszírozási nyomás is volt, azaz kellettek a saját bevételek is.¹³

9 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1024 irányelve (2019. június 20.) a nyílt hozzáférésű adatokról és a közszféra információinak további felhasználásáról (HL L 172., 2019.6.26. 56. o.)

10 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/868 rendelete (2022. május 30.) az európai adatkormányzásról és az (EU) 2018/1724 rendelet módosításáról (HL L 152., 2022.6.3. 1. o.)

11 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2023/2854 rendelete (2023. december 13.) a méltányos adathozzáférésre és -felhasználásra vonatkozó harmonizált szabályokról, valamint az (EU) 2017/2394 rendelet és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról (HL L, 2023/2854, 2023.12.22, 1. o.)

12 Szilágyi Ferenc, Az adathozzáférést és adatfelhasználást szabályozó szerződések és a szerződési jogi szabályok az EU Adatrendelet (Data Act) keretrendszerében I. rész. Magyar Jog, 2024. 580. o.

13 *Zódi Zsolt*, A nemzeti adatvagyon és az elfelejtett irányelv. Gazdaság és Jog, 2011. 21. o.

A technikai és gazdasági problémákon túl sok esetben pusztán ott kezdődött a deficit, hogy nehéz volt akár egyedüli érdeklődőknek is a nyílt adatokat megtalálni, vagy a rendelkezésre álló adatokat felhasználni.¹⁴ A közalkalmazottak ellenérdekeltsége, a kormányzati változások okozta bizonytalansággal együtt, az adatok előállításának és reprodukálásának átláthatósága, valamint az adatok változatos formái és struktúrái okozta nehézségek mind hozzásegítettek az első próbálkozás kudarcához.¹⁵ Ezen kudarcból származó tanulságokat felismerve építette fel az Európai Bizottság az Európai Adatstratégiát,¹⁶ megoldásokat keresve a közzsféra információiról szóló irányelv által felszínre bukkott problémákra.

3.2. A nyílt adat irányelv főbb rendelkezései

A nyílt adat irányelv a közszektorbeli szervezetek és közzvállalatok közérdekű vagy közérdekből nyilvános információinak¹⁷ minősülő dokumentumait szabályozza, ideértve a közzvállalatokat és a kutatási adatok bizonyos kategóriáit is,¹⁸ nem érintve a személyes adatok védelmét, amelyet továbbra is az általános adatvédelmi rendelet rendez.¹⁹ A nyílt adat irányelv főbb rendelkezései az alábbiakban összegezhetők:

- a) *Az adatok hozzáférhetősége és formátuma: A közszektorbeli szerveknek biztosítaniuk kell, hogy dokumentumaik alapértelmezetten újrafelhasználhatóak legyenek.²⁰ Az adatoknak lehetőleg nyílt, géppel olvasható, hozzáférhető, kereshető és újrafelhasználható formátumban kell rendelkezésre állni, valamint olyan metaadatokkal ellátva, amelyek megfelelnek a formális nyílt szabványoknak.²¹*
- b) *Díjazás: Általános elvként a közszektorbeli információk újrafelhasználása ingyenes vagy kizárólag a marginális költségekre korlátozódó díj ellenében történik a nyílt adat irányelv szabályozásában. Kivételes esetekben a közszektorbeli szervezetek és a közzvállalatok költségtérítést kérhetnek, ha ez indokolt a dokumentumok előállításának és terjesztésének körében felmerülő*

14 Anneke Zuiderwijk és Marijn Janssen, Barriers and Development Directions for the Publication and Usage of Open Data: A Socio-Technical View. In: Mila Gascó-Hernández (szerk.), Open Government. Opportunities and Challenges for Public Governance. New York, 2014, 119-123. o.

15 Kaiser Tamás, "Nyílt kormányzat, nyílt adatok: a szabad hozzáféréstől a hatékony újrafelhasználásig," In: Dargay Eszter és Juhász Lilla (szerk.), Antikorrupció és integritás, Budapest, 2015. 82-83. o.

16 Szóke Gergely László, Recent and Future Developments of PSI Re-use In Europe. In: Essays of Faculty of Law University of Pécs Yearbook of 2017-2018. Pécs, 2018. 115. o.

17 Megjegyzem, hogy a nyílt adat irányelv az 1. cikkben részletesen szabályozza, hogy milyen típusú dokumentumokra terjed ki a hatálya, amelyre összefoglalóan használok a magyar terminológiában ismert átfogó fogalmakat.

18 Nyílt adat irányelv 1. cikk (1) bekezdés.

19 Nyílt adat irányelv 1. cikk (4) bekezdés és (52) preambulumbekkezdés.

20 Nyílt adat irányelv 5. cikk (1) bekezdés.

21 Nyílt adat irányelv 5. cikk (2) bekezdés.

kiadások miatt.²² A díjszabási rendszereket átláthatóan és megkülönböztetésmentesen előzetesen meg kell határozniuk, közzétéve az alkalmazott általános díjakat és feltételeket.²³

c) *Kizárólagos megállapodások: A nyílt adat irányelv alapján kizárólagos jogok garantálása az információk újrafelhasználására általános jelleggel nem megengedhető, azzal a kivétellel, ha a kizárólagos jog engedélyezése közérdekből szükséges szolgáltatás nyújtásához elengedhetetlen. Az ilyen megállapodásokat átlátható módon kell megkötni, és időtartamuk nem haladhatja meg a közérdekből szükséges szolgáltatás nyújtásához szükséges időt.*²⁴

d) *Nagy értékű adatkészletek: A nyílt adat irányelv bevezeti a „nagy értékű adatkészletek” fogalmát, amelyek magukba foglalják mindazon adatkészleteket, amelyek jelentős gazdasági és társadalmi előnyökkel járnak, és ösztönzik az innovatív szolgáltatások fejlesztését.*²⁵ *Ide tartoznak többek között a meteorológiai, statisztikai, mobilitási és környezeti adatok.*²⁶ *Ezeket az adatkészleteket a közszférabeli kötelezett szervezeteknek még kevesebb megkötéssel, ingyenesen, géppel olvasható formátumban és alkalmazás programozási interfészekon (API-kon) keresztül kell nyilvánosan hozzáférhetővé tenni.*²⁷

A tagállamoknak 2021. július 17-ig kellett átültetniük az irányelvet,²⁸ amelynek Magyarország a nemzeti adatvagyon hasznosításának rendszeréről és az egyes szolgáltatásokról szóló 2023. évi CI. törvény elfogadásával, valamint a <https://kozadatportal.hu/> weboldalon található adatok publikálásával tett eleget.²⁹ Mivel a jelen tanulmány fókuszában az uniós szabályozási keretrendszer ismertetése és vizsgálata áll, a keretek szétfeszítését elkerülvén jelen írásban nem vizsgálom a magyar nemzeti átültetés rendelkezéseit.

4. Az adatkormányzási rendelet

Az adatkormányzási rendelet átfogóan az Európai Unión belüli közszférabeli szervezetek működési körében felmerülő és birtokában lévő, egyes védett kategóriájú (például üzleti titok, szellemi tulajdon, statisztikai védett adatok)

22 Nyílt adat irányelv 6. cikk (1)-(3) bekezdés.

23 Nyílt adat irányelv 7. cikk (1)-(3) bekezdés.

24 Nyílt adat irányelv 12. cikk (1)-(3) bekezdés.

25 Nyílt adat irányelv 13. cikk.

26 Nyílt adat irányelv I. melléklet.

27 Nyílt adat irányelv 14. cikk (1) és (2) bekezdés.

28 Nyílt adat irányelv 17. cikk (1) bekezdés.

29 A nemzeti adatvagyon hasznosításának rendszeréről és az egyes szolgáltatásokról szóló 2023. évi CI. törvény.

adatokra vonatkozik,³⁰ kiegészítve a nyílt adat irányelvet, amely leginkább a közérdekű, vagy közérdekből nyilvános információk hozzáférhetőségét és továbbfelhasználását szabályozza.³¹ Az adatkormányzási rendelet fő törekvése, hogy a közzféra adatait a nyílt adat irányelven túlmenően is hozzáférhetőbbé tegye, és hogy a vállalkozások között elsősorban díjazás ellenében (szemben a nyílt adat irányelv főszabályként ingyenes adathozzáférési szabályaival) elősegítse az adatmegosztást.³² Emellett az adatkormányzási rendelet szabályozási keretet állít fel az adatközvetítő szolgáltatók és az adataltruista szervezetek számára.³³ A tárgyköröket vizsgálva megállapítható, hogy az adatkormányzási rendelet által szabályozott kérdések között nincs szerves kapcsolat, például a közzféra felületi adatokhoz való hozzáférésre és az adatközvetítőkre vonatkozó szabályok egyúttalkalmazására legfeljebb esetleges jelleggel kerülhet sor. A tárgyköröket leginkább az adatok szabad elérése és megosztása, mint jogalkotói célkittűzés fogja össze. A jelen 4. fejezetben az adatkormányzási rendelet ezen tárgykört érintő főbb szabályozási sarokpontjait ismertetem.

4.1. Adatok hozzáférhetősége és megosztása

Az adatok újrafelhasználása a potenciális újrafelhasználó kérelme alapján indulhat, amely engedélyezéséről vagy elutasításáról a közzféra felületi szervezet legfeljebb 2 hónapon belül köteles döntést hozni.³⁴

Ha a közzféra felületi szervezet nem tud hozzáférést biztosítani az adatok védett jellege folytán bizonyos adatok újrafelhasználásához, segítenie kell a potenciális adatfelhasználót abban, hogy megszerezze az egyén hozzájárulását személyes adatai újrafelhasználásához, vagy az adatbirtokos engedélyét, akinek jogai vagy érdekei érintettek lehetnek az újrafelhasználás által.³⁵

A közzféra felületi szervezetek az újrafelhasználás engedélyezéséért akkora összegű díjat számolhatnak fel, amelyek nem haladják meg az engedélyezés és a hozzáférhetővé tétel körében szükségszerűen felmerült költségeket. Ezenkívül a közzféra felületi szervezeteknek ösztönözniük kell az újrafelhasználást tudományos kutatás és egyéb nem kereskedelmi célokra, kis- és középvállalkozások és induló vállalkozások esetében a díjak csökkentésével vagy akár teljes elengedésével.³⁶

30 Adatkormányzási rendelet 3. cikk.

31 Európai Bizottság: Az adatmegosztási jogszabály ismertetése, elérhető itt: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/factpages/data-act-explained> (Letöltve 2025. március 22. napján)

32 *Paul De Hert és Brussels Privacy Hub*, Post-GDPR Lawmaking in the Digital Data Society: Mimesis Without Integration. Topological Understandings of Twisted Boundary Setting in EU Data Protection Law, elérhető itt: <https://ssrn.com/abstract=4601974> (letöltve 2025. március 23. napon) 12. o.

33 Adatkormányzási rendelet 1. cikk (1) bekezdés.

34 Adatkormányzási rendelet 9. cikk.

35 Adatkormányzási rendelet 7. cikk.

36 Adatkormányzási rendelet 6. cikk.

Annak érdekében, hogy a lehető legtöbb közsférabeli szervezetek birtokában lévő adat álljon rendelkezésre újrafelhasználásra, az adatkormányzási rendelet korlátozza a kizárólagos adatújrafelhasználási megállapodásokra való támaszkodást a közérdek sajátos eseteire.³⁷

A tagállamok kötelesek műszakilag biztosítani az adatok újrafelhasználása során a magánélet és a titoktartás teljes körű tiszteletben tartását. Ez magában foglalhat különböző eszközöket, az olyan technikai megoldásoktól kezdve, mint például az anonimizálás, az álnevesítés vagy az adatok biztonságos feldolgozása környezetben (például adattermekben) történő elérése, amelyeket a közsféra felügyel, egészen az olyan szerződéses eszközökig, mint például a közsférabeli szervezet és az újrafelhasználó között megkötött titoktartási megállapodások.³⁸

4.2. Adatközvetítők szerepe

Az adatközvetítők semleges harmadik félként működnek, tevékenységük során semleges félként összekapcsolják az egyéneket és vállalkozásokat az adatfelhasználókkal.³⁹ Bár díjat számíthatnak fel az adatok megosztásának megkönnyítéséért a felek között, nem használhatják fel közvetlenül az általuk közvetített adatokat pénzügyi haszonszerzés céljából (például azzal, hogy eladják piaci alapon, vagy saját termékük/szolgáltatásaik fejlesztésére használják fel azokat).

Az adatközvetítők szigorú követelményeknek kötelesek megfelelni annak érdekében, hogy biztosítsák ezt a semlegességet és elkerüljék az összeférhetetlenséget. Gyakorlatban ez azt jelenti, hogy szerkezeti különválasztás szükséges az adatközvetítési szolgáltatás és bármely más nyújtott szolgáltatás között. Továbbá, a közvetítői szolgáltatások nyújtásának kereskedelmi feltételei (beleértve az árazást is) nem függhetnek attól, hogy egy potenciális adatbirtokos vagy adathasználó egyéb, az adatközvetítő által kínált szolgáltatásokat igénybe vesz-e. Bármely megszerzett adat és metaadat csak az adatközvetítési szolgáltatás javítására használható fel az adatközvetítő által.⁴⁰ Mindezen feltételek teljesítésének ellenőrizhetősége érdekében az adatközvetítő szolgáltatás hatósági bejelentést követően nyújtható.⁴¹

4.3. Adataltruista szervezetek

Adataltruizmus alatt az adatkormányzási rendelet olyan önkéntes adatmegosztást ért, amely az érintetteknek a rájuk vonatkozó személyes adatok kezeléséhez

37 Adatkormányzási rendelet 4. cikk.

38 Adatkormányzási rendelet 5. cikk.

39 Adatkormányzási rendelet 10. cikk.

40 Adatkormányzási rendelet 12. cikk.

41 Adatkormányzási rendelet 11. cikk.

való hozzájárulásán, vagy az adatbirtokosoknak a nem személyes adataik felhasználására vonatkozó engedélyén alapul anélkül, hogy ezért a nyújtó szervezetek olyan díjat számíttanának fel, amely meghaladja az adataiknak adott esetben a nemzeti jogban előírt közérdekű célokra való rendelkezésre bocsátása esetén felmerült költségeik ellentételezését.⁴² Azon entitások, amelyek adataltruizmus alapján tesznek elérhetővé releváns adatokat, regisztrálhatnak „az Unióban elismert adataltruizmus szervezetként”. Ennek feltétele többek között, hogy az adataltruista szervezetek nonprofit jelleggel működjenek, valamint megfeleljenek az adatkormányzási rendeletben lefektetett átláthatósági követelményeknek.⁴³

5. Az adatrendelet

Az adatrendelet célja, hogy az ipari adatok felszabadításával, hozzáférhetőségük és felhasználásuk optimalizálásával fellendítse az Európai Unió adatgazdaságát,⁴⁴ az adatokból eredő gazdasági értékek igazságos elosztásával az adatgazdaság szereplői között.⁴⁵ Az adatrendelet elsődleges célként lehetővé teszi a felhasználók számára, hogy értéket teremtsenek a tárgyak internetére épülő termékek használata során általuk generált adatokból.

Az Európai Unió nem személyes adatok szabad áramlásáról szóló rendelete⁴⁶ eddig is biztosította, hogy a nem személyes adatokat az Európai Unión belül bárhol lehet tárolni, feldolgozni és továbbítani. Az adatrendelet ezen jog tényleges gyakorlását hivatott megkönnyíteni a vállalkozások és a polgárok számára.⁴⁷

Az adatrendelet a dolgok internete (Internet of Things, IoT) körében összekapcsolt termékek és kapcsolódó szolgáltatások Európai Unióban lévő felhasználóinak biztosít jogot az ilyen termékek használata során általuk közösen létrehozott adatokhoz való hozzáférésre, azok felhasználására és továbbítására.⁴⁸ Az adatrendelet szerint az adatok a felhasználói tevékenységek és események

42 Adatkormányzási rendelet 2. cikk 16. pont.

43 Adatkormányzási rendelet 17. és 20. cikk.

44 Európai Bizottság sajtóközlemény: Adatmegosztási jogszabály: a Bizottság üdvözlöi a méltányos és innovatív adatgazdaság megteremtésére irányuló szabályokról szóló politikai megállapodást, elérhető itt: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_3491 (Letöltve 2025. március 22. napján)

45 Európai Bizottság: Inception impact assessment of the Data Act, elérhető itt: <https://openfuture.eu/wp-content/uploads/2022/03/Inception-impact-assessment.pdf> (Letöltve 2025. március 22. napján) 1. o.

46 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1807 rendelete (2018. november 14.) a nem személyes adatok Európai Unióban való szabad áramlásának keretéről (HL L 303., 2018.11.28, 59. o.)

47 Adatrendelet hatáselemzés, elérhető itt: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/impact-assessment-report-and-support-studies-accompanying-proposal-data-act> (utolsó letöltés: 2025. 03. 22.), idézi: *Tóth András*, A digitális átalakulás szabályozása az Európai Unióban. Budapest, 2024. 108. o.

48 Adatrendelet 1. cikk (3) bekezdés.

digitalizálását jelentik, és ennek megfelelően a felhasználó számára hozzáférhetőnek kell lenniük.⁴⁹

A szabályozás azon a felismerésen nyugszik, hogy egyes összekapcsolt termékek és kapcsolódó szolgáltatások használata közben legalább két szereplőnek köszönhető a termék használatával generált adatok: egyrészt a termék gyártójának és/vagy a kapcsolódó szolgáltatás nyújtójának, másrészt az azt használó személynek, mint felhasználónak. Ugyanakkor a keletkező adatok többször a gyártónál és a szolgáltatónál maradnak, míg a felhasználók általában nincsenek tisztában az általuk generált adatokkal, vagy ha tisztában is vannak, nem áll rendelkezésükre lehetőség az adatok megszerzése érdekében.⁵⁰ Az adatmegosztási keretrendszer bemutatását megelőzően fontos az adatrendelet hatályát és alapvető fogalmait tisztázni.

5.1. Az adatrendelet hatálya és alapvető fogalmai

Az „összekapcsolt termék” az adatrendelet meghatározása alapján „olyan tárgy, amely a felhasználására vagy a környezetére vonatkozó adatokat szerez meg, generál vagy gyűjt, és amely elektronikus hírközlési szolgáltatáson, fizikai kapcsolaton, vagy eszközön való hozzáféréssel keresztül képes termékadatokat közölni, és amelynek elsődleges funkciója nem az adatoknak a felhasználtól eltérő bármely más fél nevében történő tárolása, kezelése vagy továbbítása”.⁵¹ Ez a meghatározás nem kizárólag az olyan fogyasztási cikkekre terjed ki, mint az összekapcsolt autók, intelligens otthoni termékek vagy orvosi és fitnesseszközök, hanem magában foglalhatja a hajókat, repülőgépeket, ipari vagy mezőgazdasági gépeket is.

Azon termékek, amelyek elsősorban az adatok tárolására, feldolgozására vagy továbbítására szolgálnak (például szerverek és routerek), kívül esnek a kötelező adatmegosztási kötelezettségek körén az adatrendelet II. fejezetének értelmében, hacsak nem a felhasználó tulajdonában, bérletében vagy lízingelésében állnak. Hasonlóképpen, az a tény, hogy egy kapcsolt termék (például vagon, repülőgép vagy jármű) bizonyos infrastruktúrát (például vasutakat, repülőtereket vagy autópályákat) használ a működéshez, nem jogosítja fel a kapcsolt termék felhasználóját arra, hogy hozzáférjen az infrastruktúra részét képező szenzorok által generált adatokhoz. Hozzáférést csak akkor kapna a felhasználó, ha tulajdonjoggal vagy egyéb szerződéses joggal bírna az infrastruktúrába beépített

49 Adatrendelet (15) preambulumbekkezdés.

50 Adatrendelet (6) bekezdés.

51 Adatrendelet 2. cikk (5) bekezdés és (14) preambulumbekkezdés.

szenzorok felett. Emellett a prototípusok is nem esnek az adatrendelet hatálya alá, mivel gyártási szakaszuk még nem fejeződött be.⁵²

Az adatrendelet meghatározása szerint a „kapcsolódó szolgáltatás” olyan, az elektronikus hírközlési szolgáltatásoktól eltérő digitális szolgáltatás, a szoftvert is beleértve, amely a vásárláskor, bérléskor vagy lízingeléskor össze van kapcsolva a termékkel oly módon, hogy a hiánya lehetetlenné tenné az összekapcsolt termék egy vagy több funkciójának ellátását, vagy amelyet a gyártó vagy egy harmadik fél utólag kapcsol össze a termékkel, hogy kiegészítse, frissítse vagy módosítsa az összekapcsolt termék funkcióit.⁵³ A „kapcsolódó szolgáltatás” tehát magában foglalja mindazon adatcserét a kapcsolódó termék és a szolgáltató között, ami a kapcsolódó termék működését befolyásolja.

A kapcsolódó szolgáltatások körébe tartoznak azok az alkalmazások, amelyek parancsokat tudnak továbbítani az összekapcsolt termék részére annak érdekében, hogy a termék egy adott módon viselkedjen. Ilyen lehet például egy applikáció a világítás fényerejének beállítására vagy a hűtőszekrény hőmérsékletének szabályozására, vagy egy okos mosógép mellé letöltött alkalmazás, amely lehetővé teszi, hogy a mosási ciklus környezeti hatását mérje a gépben lévő különböző érzékelők adatai alapján, és ennek megfelelően állítsa be a ciklust.⁵⁴ Ezzel szemben nem tekinthetők kapcsolódó szolgáltatásnak azok a szolgáltatások, amelyek nem befolyásolják az összekapcsolt termék működését, és amelyek nem járnak azzal, hogy a szolgáltató adatokat vagy parancsokat továbbít az összekapcsolt terméknek. Ilyen kizárt szolgáltatások lehetnek például a kiegészítő tanácsadási, elemzési vagy pénzügyi szolgáltatások, illetve az összekapcsolt termék rendszeres javítása és karbantartása.⁵⁵

Ezen túl fontos kiemelni, hogy az adatrendelet szerinti adatmegosztási kötelezettségek a „virtuális asszisztensek” által generált vagy gyűjtött adatokra is vonatkoznak, amennyiben azok az összekapcsolt termékkel vagy kapcsolódó szolgáltatással való interakciókat érintik.⁵⁶ A virtuális asszisztensek közé tartoznak például az Amazon Alexa, az Apple Siri, a Google Assistant vagy a Microsoft Copilot szolgáltatások, illetve bármely más „szoftver, amely képes többek között hangalapú, írott, gesztusokon vagy mozdulatokon alapuló utasításokat, feladatokat vagy kérdéseket feldolgozni, és amelyek ezen utasítások, feladatok vagy

52 Európai Bizottság Könyvtár: A Bizottság közlése az adatmegosztási jogszabályra vonatkozó gyakran ismételt kérdéseket, elérhető itt: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/commission-publishes-frequently-asked-questions-about-data-act> (Letöltve 2025. március 22. napján) 9. o.

53 Adatrendelet 2. cikk (6) bekezdés.

54 Európai Bizottság: Az adatmegosztási jogszabály ismertetése, elérhető itt: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/factpages/data-act-explained> (letöltve 2025. március 22. napon) 2. o.

55 Adatrendelet (17) preambulumbekkezdés.

56 Adatrendelet 1. cikk (4) bekezdés.

kérdések alapján hozzáférést biztosít más szolgáltatásokhoz vagy összekapcsolt termékek funkcióit irányítja”.⁵⁷

Az adatrendelet értelmében maga az „adat” aktusok, tények vagy információk bármely digitális megjelenítése, valamint az ilyen aktusok, tények vagy információk bármely összeállítása, többek között hang-, kép- vagy audiovizuális felvétel formájában is.⁵⁸ értéke. Az adat az információ potenciális hordozója, formátumra utalás nélkül, így bármilyen adatkezelési helyzetre adaptálható, bár a kiemelt adatkategóriákból (pl. audiovizuális felvétel) a digitális adatok feltehető túlsúlyára lehet következtetni.⁵⁹

Ez lényegében azt jelenti, hogy minden olyan adat, amely egy összekapcsolt termék vagy kapcsolódó szolgáltatás használata során keletkezik, és amelyet úgy terveztek, hogy visszakereshető legyen, adatmegosztási kötelezettség alá tartozhat. Miután az adatrendelet összes kötelezettsége hatályba lép, ezt a kötelezettséget a gyártó/szolgáltató nem kerülheti ki azzal, hogy az adatokat szándékosan hozzáférhetetlenné vagy lekérdezhetetlenné teszi, mivel az adatrendelet azt a kötelezettséget is tartalmazza, hogy az ilyen adatokat a kialakításuk révén a felhasználók számára hozzáférhetővé kell tenni.

Ennek eredményeképpen a megosztással érintett adatok közé tartoznak:

- a) személyes és nem személyes adatok;
- b) mind a szándékosan rögzített adatok, mind a felhasználó tevékenységeiből közvetve származó adatok, például az összekapcsolt termék környezetére vagy interakcióira vonatkozó adatok;
- c) az összekapcsolt termék használatára vonatkozó adatok, amelyeket a felhasználói felület vagy egy kapcsolódó szolgáltatás generál, és amelyek nem korlátozódhatnak arra az információra, hogy a használatra sor került, hanem tartalmazznak minden olyan adatot, amelyet az összekapcsolt termék a használat eredményeként generál, például az érzékelők által automatikusan generált adatokat és a beágyazott alkalmazások által rögzített adatokat, beleértve a hardver állapotát és hibás működését jelző alkalmazásokat; és
- d) a termék vagy szolgáltatás felhasználó általi használaton kívüli, például készenléti üzemmódban vagy kikapcsolt állapotban keletkező adatok.⁶⁰

Azonban csak a nyers és az előfeldolgozott adatok tartoznak az adatrendelet hatálya alá. A nyers adatok, más néven forrásadatok vagy elsődleges adatok alatt az adatrendelet olyan adatokra utal, amelyeket automatikusan, bármely további

57 Adatrendelet 2. cikk (31) bekezdés.

58 Adatrendelet 2. cikk (1) bekezdés.

59 Kollár Gergő, Az adathasznosítás adatfogalmának meghatározási lehetőségei. Közigazgatási és Infokommunikációs Jogi PhD Tanulmányok, 2024, 16. o.

60 Adatrendelet (15) preambulumbekkezdés.

adatkezelés nélkül, generált adatpontoknak minősülnek.⁶¹ Az előfeldolgozott adatok olyan nyers adatok, amelyeket előzetesen feldolgoztak, hogy további feldolgozásra és elemzésre alkalmassá tegyék őket, például az adatok tisztításával vagy átalakításával. Az adatokat gyűjthette egyetlen érzékelő vagy érzékelők összekapcsolt csoportja, például hőmérséklet, nyomás, áramlási sebesség, hang, pH-érték, folyadékszint, pozíció, gyorsulás vagy sebesség mérésére használt eszközök esetében. Amit szintén tartalmaznak, az a többi adat értelmezéséhez és felhasználásához szükséges releváns metaadatok, beleértve az alapvető kontextust és az időbélyeget.⁶²

Ezzel szemben az ilyen adatokból levezetett vagy származtatott információ, amely az adatokból értékek vagy meglátások hozzáadásának eredménye, nem esik az adatrendelet szerinti adatmegosztási kötelezettségek hatálya alá. Az ilyen adatok közé tartozhatnak különösen a „szenzorfúzió” révén nyert információk, amelyeket az összekapcsolt termékben összegyűjtött, több érzékelőből származó adatokból következtetnek vagy származtatnak, saját tulajdonú, összetett algoritmusok segítségével.⁶³ Jó példa erre egy autonóm jármű, amely több érzékelőt és matematikai modellt használ a környezet 3D képének létrehozásához, hogy önállóan képes legyen a jármű vezetésére, amely esetben az érzékelők nyers adatai az adatmegosztási kötelezettség hatálya alá tartoznának, a 3D kép azonban nem.

Az adatmegosztási kötelezettség alól szintén kivételt képeznek az olyan tartalmak, mint a szöveg, hang vagy videó, valamint a tartalomhoz kapcsolódó és az összekapcsolt termék által generált adatok, amennyiben a felhasználó ilyen tartalmat rögzít, továbbít vagy megjelenít. Erre jó példa, hogy amikor a felhasználó filmet néz az okostévén, maga a film nem tartozik az adatrendelet hatálya alá, de például a képernyő fényerejére vonatkozó adatok igen.⁶⁴

Végül, szintén nem tartoznak az adatrendelet hatálya alá az összekapcsolt terméken található, nem a felhasználók nevében tárolt vagy feldolgozott adatok.⁶⁵

5.2. Az adatrendelet által felállított adathozzáférési és -megosztási keretrendszer

Az adatrendelet egy háromszintű adatmegosztási rendszert vezet be. Ennek első szintje az alapértelmezett, „by design” hozzáférés, amelyet a felhasználó kérelmére teljesítendő hozzáférés követ abban az esetben, ha a terméket és/vagy szolgáltatást nem lehet úgy megtervezni, hogy az alapértelmezett módon biztosítson hozzáférést az adatokhoz. A harmadik szintet az adatbirtokos arra vonatkozó

61 Adatrendelet (15) preambulumbekendés.

62 Európai Bizottság: Az adatmegosztási jogszabály ismertetése, 54. lj. alatt hivatkozva, 3. o.

63 Adatrendelet (15) preambulumbekendés.

64 Európai Bizottság: Az adatmegosztási jogszabály ismertetése, elérhető itt: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/factpages/data-act-explained> 54. lj. alatt hivatkozva, 3. o.

65 Adatrendelet (16) preambulumbekendés.

kötelezettsége jelenti, hogy a felhasználó kérelmére harmadik fél rendelkezésére bocsássa az összekapcsol termék vagy a kapcsolódó szolgáltatás használata révén generált adatokat.⁶⁶ Az adathozzáférés és adatmegosztás a felek (adatbirtokos és felhasználó és/vagy harmadik személy) között kötelezően létrehozandó szerződéses viszonyon alapul.⁶⁷

Az adathozzáférési jog személyi hatálya alapján felhasználóként jogosult a természetes személyeken kívül - az általános adatvédelmi rendeletben és a fogyasztóvédelmi irányelvekben szereplő hozzáférési és hordozhatósági jogokkal ellentétben⁶⁸ - bármely jogi személy is, amely egy összekapcsolt termék tulajdonosa, használója (bérlet vagy lízing alapján), vagy kapcsolódó szolgáltatást vesz igénybe.⁶⁹

Emellett az adatrendelet szerint a felhasználó minősége a termékkel kapcsolatban három alternatív jogcímen (tulajdonos, bérlő vagy lízingbe vevő) múlik. Ez azt sugallja, hogy az állítólagos jogosultak feladata lesz a jogcímük bizonyítása. A jogcím megkövetelésével az adatrendelet úgy tűnik, hogy kizárja azokat a feleket, akik nem rendelkeznek a felsorolt jogosultságok valamelyikével, vagy azt nem tudják bizonyítani. Ez alapján nincs hozzáférési joguk a saját maguk által generált adatokhoz azoknak a magánszemélyeknek, akik más intelligens eszközt használják, például abban az esetben, ha egy önvezető autót az autó tulajdonosának alkalmazottja/családtagja használ. Ezenkívül gyakorlatilag kérdéses, hogyan valósítható meg, ha egy vagy több tulajdonos és egy vagy több bérlő/bérbeadó egyidejűleg kíván élni adathozzáférési jogával,⁷⁰ azon túl, hogy az adatrendelet előírja az adatbirtokosok számára, hogy az ilyen helyzetekre is készüljenek fel. Ilyen eset állhat fenn akkor például egy autókölcsönzési szolgáltatás esetében, ahol az autókölcsönző vállalkozás a jármű gyártójával szemben kölcsönző személlyel együtt felhasználónak fog minősülni a jármű használati adatai tekintetében.⁷¹

5.2.1. Első szint: Adatmegosztás „by design”

A 2026. szeptember 12. után az Európai Unió belső piacán forgalomba hozott összekapcsolt termékeket és kapcsolódó szolgáltatásokat az adatmegosztás szempontjait szem előtt tartva kell megtervezni, gyártani és/vagy nyújtani,⁷²

66 *Tóth András*, A digitális átalakulás szabályozása az Európai Unióban. Budapest, 2024. 110-112. o.

67 *Szilágyi*, 12. lj. alatt hivatkozott mű, 580. o.

68 *Simon Geiregat*, The Data Act: Start of a New Era for Data Ownership? elérhető itt: <https://ssrn.com/abstract=4214704> (Letöltve 2025. március 22. napján) 17. o.

69 Adatrendelet 2. cikk (13) bekezdés.

70 *Geiregat*, 68. lj. alatt hivatkozott mű, 18. o.

71 Európai Bizottság Könyvtár, 52. lj. alatt hivatkozva, 12. o.

72 Adatrendelet 3. cikk (1) bekezdés és 50. cikk.

olyan módon, hogy a termékadatok, a kapcsolódószolgáltatás-adatok és a vonatkozó metaadatok alapértelmezés szerint könnyen, biztonságosan és ingyenesen hozzáférhetőek legyenek a felhasználók számára. Ezen adatokat továbbá

a) átfogó, strukturált, általánosan használt és géppel olvasható formátumban kell rendelkezésre bocsátani; és

b) amennyiben releváns és technikailag megvalósítható, közvetlenül kell hozzáférhetővé tenni a felhasználó számára (adathozzáférési kérelem nélkül).⁷³

Az adatrendelet ez utóbbi kötelezettséget nem fejt ki részletesebben, csak azt írja elő, hogy az összekapcsolt termékeket úgy kell kialakítani, hogy az adatok közvetlenül hozzáférhetőek legyenek az eszközön lévő adattárolóról vagy egy távoli szerverről. Az összekapcsolt eszközön lévő adattárolóhoz való hozzáférés nyújtható akár kábelalapú vagy vezeték nélküli helyi hálózatokon keresztül, amelyek elektronikus hírközlési szolgáltatáshoz vagy hálózathoz kapcsolódnak. Távoli szerveren tárolt adatok esetében ez a szerver lehet a gyártó saját helyi szerverkapacitása, harmadik fél vagy akár felhőszolgáltató szervere is.⁷⁴

5.2.2. Második szint: Hozzáférés felhasználói kérelem alapján

Ha a felhasználók nem tudnak közvetlenül hozzáférni az összekapcsolt termékből vagy kapcsolódó szolgáltatásból származó adataikhoz, akkor a felhasználó kérésére a lehető leghamarabb hozzáférhetővé kell tenni a „könnyen hozzáférhető adatokat”, valamint az ezen adatok értelmezéséhez és felhasználásához szükséges metaadatokat.⁷⁵ A könnyen hozzáférhető adatok olyan termékadatok és kapcsolódószolgáltatás-adatok, amelyeket az adatbirtokos jogszerűen, „az egyszerű műveletet meghaladó aránytalan erőfeszítés nélkül” szerzett meg.

Fontos továbbá kiemelni, hogy amennyiben az összekapcsolt termék vagy kapcsolódó szolgáltatás későbbi frissítése vagy módosítása - akár a gyártó, akár más fél által - további hozzáférhető adatokhoz vezet, vagy az eredetileg hozzáférhető adatok korlátozásához, az ilyen változásokról a frissítéssel vagy módosítással összefüggésben tájékoztatni kell a felhasználót.⁷⁶

Az adatok hozzáférhetővé tételére vonatkozó kötelezettség 2025. szeptember 12-től alkalmazandó, szemben az egy évvel később alkalmazandó „beépített adatmegosztási” kötelezettséggel.⁷⁷

Az adatokhoz való hozzáférést a felhasználó kérésére automatikusan, a gyártó vagy az adatbirtokos általi vizsgálat vagy engedélyezés nélkül kell biztosítani.

73 Adatrendelet 3. cikk (1) bekezdés.

74 Adatrendelet (22) preambulumbekkezdés.

75 Adatrendelet 4. cikk (1) bekezdés.

76 Adatrendelet (20) preambulumbekkezdés.

77 Adatrendelet 50. cikk.

Amennyiben technikailag nem lehetséges, hogy az adathozzáférési kérelmet elektronikus úton, például egy felhasználói fiókon vagy az összekapcsolt termékhez vagy kapcsolódó szolgáltatáshoz mellékelte mobilalkalmazáson keresztül nyújtsák be, az adatbirtokosnak tájékoztatnia kell a felhasználókat a hozzáférés konkrét módjáról.⁷⁸

Az adatbirtokosok megkövetelhetik a felhasználó azonosítását, például egy felhasználói fiókba való bejelentkezéssel, annak ellenőrzése érdekében, hogy a felhasználó jogosult-e az adatokhoz való hozzáférésre.⁷⁹ Azokban az esetekben, amikor egy összekapcsolt terméket vagy kapcsolódó szolgáltatást több magán-személy vagy szervezet is használ, az adatbirtokosnak az egyes felhasználók hozzáférését a saját maguk által generált adatokra kell korlátozni, amelynek lehetőségét az adatbirtokosok kötelesek felajánlani. A fiókmegoldásoknak lehetővé kell tenniük, hogy a felhasználók törölhessék fiókjaikat és adataikat.⁸⁰

Az adathozzáférési kérések kezelése céljából nyújtott felhasználói felületek kialakításakor a következőket szükséges figyelembe venni:

- a) *az adatok hozzáférhetőségének biztosításához használt felhasználói felület nem nehezítheti meg indokolatlanul a felhasználók választási lehetőségeinek vagy jogainak gyakorlását. Az adatbirtokosok különösen nem kínálhatnak hátrányos választási lehetőségeket, illetve nem áthatják alá vagy akadályozhatják a felhasználók döntéshozatali képességét vagy választási lehetőségeit a felhasználói felület felépítése, kialakítása, funkciója vagy működési módja révén, ideértve a sötét mintázatok alkalmazását.*⁸¹
- b) *a felhasználói felület nem kérhet a felhasználóktól szükségtelen információkat. Az adatbirtokosok kérhetik az adatokhoz való hozzáférést kérő személytől, hogy adja meg a szükséges információkat annak megerősítéséhez, hogy felhasználónak minősül. Az adatbirtokosok azonban nem őrizhetnek meg semmilyen információt a felhasználóknak a kért adatokhoz való hozzáféréséről azon túlmenően, ami a hozzáférési kérelem megfelelő végrehajtásához, valamint az adatinfrastruktúra biztonságához és karbantartásához szükséges.*⁸²

5.2.3. Harmadik szint: Adatok megosztása harmadik felekkel

A felhasználó vagy a felhasználó nevében eljáró fél kérésére az adatbirtokosnak a könnyen hozzáférhető adatokat és a vonatkozó metaadatokat harmadik

78 Adatrendelet (21) preambulumbekzdés.

79 Adatrendelet (29) preambulumbekzdés.

80 Adatrendelet (21) preambulumbekzdés.

81 Adatrendelet 4. cikk (4) bekezdés és (38) preambulumbekzdés.

82 Adatrendelet 4. cikk (5) bekezdés.

fél számára is hozzáférhetővé kell tenniük a fentiekben a felhasználók által benyújtott adathozzáférési kérelmek tekintetében leírt formátumban és módon. Ilyen harmadik felek lehetnek például javítóműhelyek, ahová a felhasználók a garancián kívüli összekapcsolt készüléküket javításra viszik, vagy olyan alkalmazások szolgáltatói, amelyek a kapcsolódó szolgáltatáson kínáltakon túlmenő funkciókat kínálnak.

A felhasználóktól érkező adathozzáférési kérelmekhez hasonlóan az adatbirtokosok felkérhetnek egy harmadik felet, hogy a szigorúan szükséges információk keretein belül továbbra is adja meg a szükséges információkat annak megerősítésére, hogy az illető egy felhatalmazott harmadik fél. Míg a felhasználó számára az adatokhoz való hozzáférésnek ingyenesnek kell lennie, az adatbirtokosok ellenszolgáltatást számíthatnak fel, ha az adatokat harmadik felek számára teszik hozzáférhetővé B2B kapcsolatokban.⁸³

6. Az adatrendelet és az általános adatvédelmi rendelet közötti kapcsolatrendszer

Az adatrendelet és az általános adatvédelmi rendelet számos ponton kapcsolódik, amelyről a következőkben adok összegző képet. Az adatrendelet általános jelleggel leszögezi, hogy kiegészíti és nem sérti az általános adatvédelmi rendeletet, és sem alkalmazható vagy értelmezhető oly módon, hogy az szűkítse vagy korlátozza a személyes adatok védelmét.⁸⁴ Az adatrendelet alkalmazásával ugyanakkor felmerül számos olyan átfogó koncepcionális, vagy egyes adatkezelési jogintézményekhez kapcsolódó kérdés, amely ezt az általános kijelentést némiképp árnyalja. Ide tartozik többek között az adatok személyesadat-jellegének megállapítása, az adathozzáférésben részt vevők azonosítása, a személyes adatokhoz adott hozzáférés megfelelő adatkezelési jogalapjának lehatárolása, valamint az adathordozhatóság fogalmi elhelyezése a két rendelet kölcsönhatásában. A jelen 6. fejezetben ezen kérdéseket járom körbe.

6.1. Személyes adat fogalma

Egy összekapcsolt termék, például egy okosóra, egy önvezető jármű vagy akár egy összekapcsolt hűtőgép, egyéb adatok mellett azonosított vagy azonosítható természetes személyről, tehát az általános adatvédelmi rendelet értelmében vett érintettől is generálhat adatokat. Ilyenkor a termékadatok esetében felmerül

⁸³ Adatrendelet 5. cikk (1) bekezdés és (46). preambulumbekkezdés.

⁸⁴ Adatrendelet (7) preambulumbekkezdés

a kérdés, hogy azok is személyes adatoknak tekinthetők, valamint a kombinált adatkészletek különböző mennyiségben tartalmazhatnak személyes adatokat. Ha egyéb adatok és személyes adatok elválaszthatatlanul összekapcsolódnak, az adatokra az általános adatvédelmi rendelet rendelkezései és általános elvei, például az adatminimalizálás vonatkozik, még akkor is, ha az adathalmaz csak kis mennyiségű személyes adatot tartalmaz. Az adatok olyan módon történő összesítése, amely lehetővé teszi az egyéni azonosítást, a nem személyes adatokat személyes adatokká alakíthatja át. Ezek, még ha egy adott időpontban nem is személyes adatok, a jövőben azok lehetnek.⁸⁵ Ezáltal oda sodródhatunk, hogy minden adat személyes adattá válik.⁸⁶

Az adatrendelet egyaránt szabályozza a személyes és nem személyes adatokat is, azonban személyes adatok esetében több megkötést, korlátot is felállít az adathozzáférés és -megosztás elé. Az adatbirtokosok számára eseteként nehéz lehet eldönteni, hogy személyes adatokkal foglalkoznak-e, vagy sem. Téves klasszifikáció esetén, ha az adatokat nem személyes adatoknak tekintik (holott személyes adatok voltak), fennáll az általános adatvédelmi rendelet megsértésének kockázata. Másik oldalról ugyanakkor az adatbirtokosok nem játszhatnak biztonsági játékot, és nem kezelhetnek minden termék- és kapcsolódószolgáltatás-adatot személyes adatnak, ha nem biztosak benne. Ellenkező esetben az adatrendelet adathozzáférési szabályait is megsérthetik. Tehát, bár az adatrendelet nem mondja ki kifejezetten, hogy az adatbirtokosoknak kötelességük bizonyítani, hogy az adat személyes adat-e vagy sem, a két jogszabály együttes értelmezéséből kifolyólag az adatbirtokosok feladata lesz a klasszifikáció (helyes) elvégzése.⁸⁷

Ezen klasszifikáció azonban a jelen szabályozási keretrendszer és joggyakorlat fényében korántsem egyértelmű, amelynek kiindulópontja a személyes adat fogalmának különböző értelmezési megközelítéseiből ered. A továbbiakban (egy kis kitérőt téve) bemutatom ezen értelmezési irányokat, rávilágítva a bizonytalanságokra, amelyek az egész adatrendelet alkalmazására kihatással lehetnek.

A személyes adat fogalmának értelmezése megoszlik az abszolút és a relatív megközelítési irányok tekintetében. A személyes adatok abszolút megközelítése értelmében egy információ személyesadat-jellege nem az adatkezelő személyétől függ, az adatoknak az érintettre vonatkozása objektív, így akkor is adatkezelésről van szó, ha az adatkezelő maga nem, de bármely más személy képes azonosítani az érintettet. Ezen belül egyes nézőpontok különbséget tesznek aszerint,

85 *Fondia*, Data Act and GDPR interplay, elérhető itt: <https://fondia.com/en/en/insights/articles/data-act-and-gdpr-interplay> (Letöltve 2025. március 23. napján)

86 *Nadezhda Purtova*, The law of everything. Broad concept of personal data and future of EU data protection law. *Law, Innovation and Technology*, 2018, 80. o.

87 *Freshfields*, When GDPR and Data Act clash: what Businesses need to know, elérhető itt: <https://technologyquotient.freshfields.com/post/102j51u/when-gdpr-and-data-act-clash-what-businesses-need-to-know> (leöltve 2025. március 23. napon)

hogy egy másik adatkezelőnél vagy máshol tárolt vagy fellelhető információ felhasználásával azonosítható-e egy természetes személy, vagy sem.⁸⁸ Ezzel szemben a relatív megközelítés értelmében az a fontos, hogy a címzett, az adatkezelő személyében szubjektíven képes-e arra, hogy összekapcsolja az adott adatot az érintettel, vagyis hogy az érintettre vonatkozóan minősül-e az adat az ő tudása, ismeretei, észszerű erőfeszítései alapján. Ebből kifolyólag például míg kérdéses adatok így egy bizonyos személy számára személyes adatoknak minősülhetnek, míg más személyek számára nem.⁸⁹

A joggyakorlatban több ügyben vizsgálták, hogy az adatkezelő vagy harmadik személy képes-e akár közvetlen, vagy közvetett módon azonosítani az érintetteket. A joggyakorlat megoszlik az abszolút és a relatív értelmezés között, valamint folyamatosan formálódik. Összességében egy enyhe orientáció figyelhető meg a relatív értelmezés irányában, azonban ez korántsem tűnik egy lezárt értelmezési kérdésnek. A lentiekben röviden összegzem a két értelmezési irányban hozott legfontosabb döntések vagy iránymutatások lényegét.

6.1.1. Személyes adat fogalmának abszolút értelmezése

Az Európai Unió Bírósága először a 2016-os Breyer-ügyben értelmezte központi jelleggel a személyes adat fogalmát, az IP-címek személyesadat-jellegével kapcsolatban. A döntés kimondta: az a tény, hogy az internetes honlap felhasználója azonosításához szükséges további adatokkal nem az elektronikus médiaszolgáltató, hanem e felhasználó internet-hozzáférést nyújtó szolgáltatója jogszerűen rendelkezik, nem zárja ki, hogy a dinamikus IP-címek személyes adatoknak minősüljenek.⁹⁰ Az Európai Unió Bírósága ugyanakkor rámutatott, hogy az újraazonosítás elsősorban akkor lehetséges, ha ahhoz nem szükséges aránytalan idő-, költség- vagy munkaráfordítás, amely megkötések a relatív értelmezés irányába mutatnak.⁹¹

Az Európai Unió Bírósága egy későbbi döntésében azt is kimondta, hogy valamely természetes személy azonosíthatóságának meghatározásakor „minden olyan módszert” figyelembe kell venni, „amelyről észszerűen feltételezhető”, hogy az adatkezelő „vagy más személy” a természetes személy „közvetlen vagy közvetett” azonosítására felhasználhatja. Tehát ahhoz, hogy valamely adatot „személyes adatnak” minősítsenek, nem követelmény, hogy az érintett személy

88 *Czapári Dóra és Szőke Gergely László*, Az adatvédelem és az adathasznosítás egyik kulcskérdése: a személyes adatok anonimizálása. JURA, 2022. 29. o.

89 *Schultz Márton*, Az anonimizálás és az újraazonosítás aktuális kérdései, különös tekintettel a bírósági határozatok felismerhetetlenné tételére. In *Medias Res*. 2024. 97-98. o.

90 Az Európai Bíróság C-582/14. sz. határozata [44] bekezdés.

91 Az Európai Bíróság C-582/14. sz. határozata [46] bekezdés.

azonosítását lehetővé tévő minden adat egy személy kezében legyen”.⁹² Ebből kifolyólag az érintett „közvetett azonosításának” velejárója, hogy az érintett személy azonosítása céljából kiegészítő információkat kell kombinálni más adatokkal, amelyek potenciálisan az adatkezelőtől eltérő személytől vagy forrásból származnak.⁹³ Ezt erősíti meg az Európai Unió Bíróságának IAB Europe-ügyben hozott határozata is.⁹⁴

A fenti megállapításokon tovább haladva az Európai Unió Bírósága a VIN-szám ügyben úgy döntött, hogy a járműazonosító szám (VIN-szám) önmagában nem személyes adat, de személyes adattá válik olyan személy tekintetében, aki észszerűen rendelkezik olyan eszközökkel, amelyek lehetővé teszik az adat konkrét személyhez rendelését. Ezért a VIN-szám az említett tanúsítványban említett természetes személy személyes adatának minősül, feltéve, hogy „az a személy, aki hozzáférhet a VIN-számhoz, rendelkezhet olyan eszközökkel, amelyek lehetővé teszik számára, hogy felhasználja azt a jármű tulajdonosának azonosítására, akire a VIN-szám vonatkozik, vagy annak a személynek az azonosítására, aki a járművet a tulajdonostól eltérő joggalapon használhatja”.⁹⁵ Az Európai Unió Bírósága azt is kimondta, hogy a VIN-szám mint olyan nem minősül személyes adatnak a járműgyártók számára, ha a jármű, amelyhez a VIN-számot hozzárendelték, nem természetes személy tulajdonát képezi. Ugyanakkor nem zárja ki, hogy a VIN-szám még ezekben az esetekben is személyes adatnak minősüljön, amennyiben ezt az adatot más adatokkal kombinálják. Az Európai Unió Bírósága esetről esetre döntésre utalja azt, hogy a VIN-számról „értesülő” címzettek észszerűen rendelkezhetnek-e olyan eszközökkel, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy a VIN-számot azonosított vagy azonosítható természetes személyhez kapcsolják, azaz, hogy a VIN-szám személyes adatnak minősül-e.⁹⁶

Magyar viszonylatban a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (NAIH) elődjeként szolgáló adatvédelmi biztos, valamint a NAIH és a Kúria is kezdetben az abszolút értelmezést tűnt támogatni. Az adatvédelmi biztos leszögezte, hogy egy bizonyos adat személyesadat-jellege nem függ attól, hogy az adott adathoz kizárólag egy módon lehet hozzáférni.⁹⁷ A NAIH egy 2012-es állásfoglalásában leszögezi, hogy „amíg az adatok vonatkozásában az adatkezelő számára fennáll annak a lehetősége, hogy az adatokat azonosított vagy azonosítható személlyel kapcsolatba hozza, akkor az adatok személyes adatoknak minősülnek, függetlenül attól a körülménytől, hogy valamilyen „kódolási” eljárás következtében az adatok az adatfeldolgozó számára

92 Az Európai Bíróság C-479/22. P. sz. határozata [48] bekezdés.

93 Az Európai Bíróság C-479/22. P. sz. határozata [51] bekezdés.

94 Az Európai Bíróság C-604/22. sz. határozata [51] bekezdés.

95 Az Európai Bíróság C-319/22. sz. határozata [44]-[48] bekezdés.

96 Az Európai Bíróság C-319/22. sz. határozata [49] bekezdés.

97 Az Adatvédelmi biztos ABI 2004, 41. sz. döntése.

nem köthetőek meghatározott természetes személyhez.”⁹⁸ A Kúria egy 2022-es döntésében a közvetett azonosítás módjaként értékelte azt az esetet is, ha az érintett beazonosítható akár az anonimizált adat közhiteles nyilvántartásban tárolt információkkal (a perbeli esetben ingatlannyilvántartási adatokkal) történő összevetésével is.⁹⁹

6.1.2. Személyes adat fogalmának relatív értelmezése

Az Európai Törvényszék egy friss ügyben kiemelte, hogy a címzett számára anonimnak kell tekinteni az álnevesített személyes adatokat akkor, ha a címzett további információk felhasználása nélkül nem tudja újra azonosítani az érintetteket, és ilyen információhoz jogszerűen nem is férhet hozzá. Ezt az adatkezelőnek az eset egyedi körülményeire tekintettel meg kell vizsgálnia.¹⁰⁰ A döntést felülvizsgáló főtanácsnoki indítvány azonban leszögezi, hogy anonimnak csak akkor tekinthető az adat, ha az álnevesítést követően az azonosítás kockázata nemlétező vagy jelentéktelen.¹⁰¹ Ezzel összhangban az Európai Adatvédelmi Testület is úgy foglalt állást, hogy a pszeudonimizáció következtében főszabály szerint az adat nem veszti el személyesadat-jellegét.¹⁰²

Hasonló döntést hozott a Kúria 2019-ben, amely tényállás szerint álnevesített egészségügyi adatok esetén a titkosításikülccsal nem rendelkező szervezeteknél lévő kódolt adatok nem minősülnek személyes adatnak, azokra nem vonatkozik az adatvédelmi szabályozás.¹⁰³ Az álnevesítést a 29. cikk szerinti adatvédelmi munkacsoport (WP29) iránymutatása is elfogadja, amennyiben az ugyanazon kódolt adatkészletet feldolgozó bármely más adatkezelő személyes adatot dolgozna fel, amennyiben a külön rendszerben, amelyben ezek az egyéb adatkezelők működnek, az újbóli azonosítás kifejezetten kizárt, és e tekintetben megfelelő technikai intézkedésre került sor.¹⁰⁴ A vissza nem fejthető kódolást a NAIH is elfogadta egy döntésében az anonimizáció egy formájának és kimondta, hogy a technológia rendelkezésre állása önmagában nem elegendő az érintettek azonosítására.¹⁰⁵

98 A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság NAIH-2512/2012/V. sz. állásfoglalása.

99 Kúria 103.K.703.004/2022/16. [20] és [22] bekezdések.

100 Az Európai Törvényszék T-557/20. sz. határozata.

101 Főtanácsnoki indítvány az Európai Bíróság előtti C-413/23 P. sz. ügyben [57] bekezdés.

102 EDPB Guidelines 1/2025. on pseudonymisation. Elérhető itt: https://www.edpb.europa.eu/system/files/2025-01/edpb_guidelines_202501_pseudonymisation_en.pdf (Letöltve 2025. március 28. napján)

103 Kúria Pfv.20954/2018/6. [18] bekezdés.

104 WP29 4/2007. sz. vélemény a személyes adat fogalmáról, elérhető itt: https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2007/wp136_hu.pdf (letöltve 2025. március 24. napon) 22. o.

105 A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság NAIH/2020/1839/10. sz. határozata.

A fentiekből az az egyetlen biztos megállapítás tehető, hogy egy adat személyesadat-jellege mindig esetről esetre történő mérlegeléstől függ. Felmerül azonban, hogy az adatrendelet által előírányozott adathozzáférési kötelezettségek és irányok mennyiben összeegyeztethetők ezzel a mérlegelési kötelezettséggel. Az adatbirtokosok kötelesek meggyőződni arról, hogy az érintettek nem minősülő felhasználók vagy harmadik felek nem képesek észszerű eszközökkel azonosítani az érintettet a továbbított adatok más adatokkal való összekombinálásával? Amennyiben igen, ez mennyiben lehetséges az adatok tömeges megosztása esetén? Álláspontom szerint ez a dilemma alkalmas az adatokhoz való hozzáférést és azok megosztását hátráltatni és az adatbirtokosokat a kevésbé proaktív hozzáállás felé sodorni.

A dilemma egy lehetséges feloldása lehet, ha az adatbirtokos a lehető legkevesebb személyes adatot gyűjti, tárolja és/vagy osztja meg az érintettől, amelynek érdekében már az összekapcsolt termékeket és a kapcsolódó szolgáltatásokat úgy tervezi, hogy az érintettek számára lehetőséget biztosítsanak arra, hogy az eszközöket névtelenül vagy a lehető legkevésbé magánéletbe beavatkozó módon használják, függetlenül attól, hogy milyen jogcímen rendelkeznek az eszközzel. Az adatbirtokosoknak a lehető legnagyobb mértékben korlátozniuk kell az eszkről kikerülő adatok mennyiségét is.¹⁰⁶

Emellett segítheti az adatbirtokosokat a személyes adatok anonimizálása vagy álnevesítése,¹⁰⁷ amelyet a személyes adatok védelmét javító technológiák (angolul *privacy enhancing technologies*, PET) alkalmazásával lehet elérni. Az anonimizálás vagy álnevesítés például akkor lehet releváns, ha az adatbirtokosnak olyan felhasználói megkeresésre kell válaszolnia, ahol a megkereső felhasználó nem az érintett, vagy ha több érintett van, akik mindannyian ugyanazon összekapcsolt termék (pl. bérelt autó) felhasználói lehetnek. Ilyen helyzetekben a PET-ek alkalmazása segíthet az általános adatvédelmi rendeletnek való megfelelés biztosításában.¹⁰⁸ Az álnevesítésen és anonimizáción túl az adatbirtokos köteles a termék- és kapcsolódószolgáltatás-adatokat – az általános adatvédelmi rendelet korlátozott tárolhatóság alapelvével összhangban – észszerűen meghatározott megőrzési idők leteltével törölni.¹⁰⁹

106 EDPB-EDPS Joint Opinion 2/2022 on the Proposal of the European Parliament and of the Council on harmonised rules on fair access to and use of data (Data Act), elérhető itt: https://www.edpb.europa.eu/system/files/2022-05/edpb-edps_joint_opinion_22022_on_data_act_proposal_en.pdf (letöltve 2025. március 30. napon) 2. o.

107 Ehelyütt fontosnak tartom megjegyezni, hogy az álnevesítés bizonytalan joggyakorlati megítélése miatt a teljes anonimizáció a legbiztonságosabb technológia az adatok személyesadat-jellegétől való megfosztása érdekében.

108 Európai Bizottság Könyvtár, 52. lj. alatt hivatkozva, 11. o.

109 Adatrendelet (24) preambulumbekzdés.

6.2. Az adatmegosztásban részt vevők azonosítása

Az adatmegosztásban részt vevő szereplők azonosítása és szerepeik elhatárolása különleges kihívásokat jelent, amikor az általános adatvédelmi rendeletet és az adatrendeletet egyszerre kell alkalmazni. Az általános adatvédelmi rendelet az „adatkezelő” és az „adatfeldolgozó” fogalmakat, míg az adatrendelet az „adatbirtokos” és a „felhasználó” kifejezéseket használja. Személyes adatok kezelésekor az adatbirtokos gyakran adatkezelőként is eljár. Ugyanakkor a szerepek részben átfedhetnek. Például egy vállalkozás, amely természetes személyeknek ad bérbe gépkocsikat, a gyártóval szemben felhasználónak, a járművezetővel szemben pedig akár adatbirtokosnak is minősülhet. Ezzel szemben egy természetes személy esetében, aki egyszerre felhasználó és érintett, amikor a vállalkozás személyes adatokat – például az autó helymeghatározási adatait – kezel, a vállalkozás mind adatkezelőnek, mind adatbirtokosnak tekinthető. Fontos megérteni, hogy attól, hogy valaki az adatrendelet szerint egy adott szerepkörben van, az általános adatvédelmi rendelet alapján nem feltétlenül ugyanabban a minőségben jár el. Például a „felhasználó” nem minden esetben azonos az „érintett” fogalmával, és az „adatbirtokos” sem mindig jelent „adatkezelőt”.

Lehetséges, hogy ebben a felállásban adatfeldolgozók is részt vesznek, ugyanakkor az általános adatvédelmi rendelet alatt meghatározott adatfeldolgozók nem tekintendők úgy, hogy adatbirtokosként járnának el. Ugyanakkor az adatkezelő kifejezetten megbízhatja az adatfeldolgozókat azzal, hogy adatokat bocsátanak a felhasználók rendelkezésére.¹¹⁰

Az adatmegosztásban betöltött szerepek tehát nem előre meghatározottak, hanem azokat az általános adatvédelmi rendelettel összhangban eseti alapon kell értékelni.¹¹¹ A szerepek közötti átfedések vagy ellentétek közötti tisztánlátás többek között kardinális kérdés lehet felhasználói adathozzáférési kérelmek teljesítése esetén, amikor a felhasználó egyben érintettnek is minősül. Nem tisztázott, hogy amennyiben az érintettnek minősülő felhasználó az adatbirtokoshoz fordul hozzáférési kérelemmel, viszont nem jelöli meg a hozzáférési jogának jogalapját (amelyre nem is kötelezhető), értelmezhető-e a kérés mind az adatrendelet, mind az általános adatvédelmi rendelet szerinti hozzáférési kérésnek, valamint ha igen, milyen kötelezettségei vannak az adatbirtokosnak akkor, ha nem minősül az általános adatvédelmi rendelet alapján adatkezelőnek: az adatbirtokos köteles-e például döntést hozni abban a kérdésben, hogy a kérelem az általános adatvédelmi rendelet szerinti kérelemnek is minősül, vagy köteles-e automatikusan bevonnai az adatkezelőt a kérelem rendezésének körébe.

¹¹⁰ Adatrendelet (22) preambulumbekzdés.

¹¹¹ *Fondia*, 85. lj. alatt hivatkozott mű.

6.3. Jogalapok

Az adatrendelet elvi éllel leszögezi, hogy a személyes adatok adatrendelet szerinti kezelésének az általános adatvédelmi rendelet szerinti érvényes jogalappal kell rendelkeznie, valamint azt, hogy önmagában az adatrendelet nem képez jogalapot arra, hogy az adatbirtokos személyes adatokat gyűjtsön vagy generáljon.¹¹²

Az adatbirtokosoknak, felhasználóknak és harmadik feleknek ezért a személyes adatok felhasználását az általános adatvédelmi rendelet meglévő jogi kerete alapján érvényes jogalapra alapozva kell végezniük. Elképzelhetőek olyan forgatókönyvek, amikor az összekapcsolt termék felhasználói csak a saját személyes adataikhoz kérnek hozzáférést, és felhatalmaznak egy harmadik felet ezen adatok felhasználására; ebben az esetben a hozzájárulás jogalapként alkalmazható lehet, ha az általános adatvédelmi rendelet 6. cikk (1) (a) pontjában foglalt követelmények teljesülnek.

A termék felhasználója azonban nem mindig lesz azonos az érintett személlyel. Ehelyett az üzleti felhasználók és a harmadik felek olyan adatokban lesznek érdekeltek, amelyek vagy önmagukban azonosíthatják a személyeket, vagy amelyek más adatokkal összekapcsolhatók, és aztán felhasználhatók az ügyfelek, alkalmazottak vagy más személyek azonosítására - mint például, ha az autókölcsönző szolgáltatás járműadatokat kér a gyártótól, vagy a légitársaság repülési adatokat kér a repülőgép gyártótól. Ezekben az esetekben az adathozzáférés csak akkor lesz teljesíthető, ha az általános adatvédelmi rendelet 6. cikkében foglalt jogalapok valamelyike fennáll. Ez azt jelenti, hogy az összes érintettől be kell szerezni a hozzájárulását az adatkezeléshez, az adatkezelés az érintettel fennálló szerződés teljesítéséhez szükséges, vagy a 6. cikk (1) bekezdésében szereplő egyéb jogszerű adatkezelési jogalapra az adatkezelő jogszerűen támaszkodhat. Az Európai Adatvédelmi Testület és az európai adatvédelmi biztos emlékeztet arra, hogy amennyiben az elektronikus hírközlési adatvédelmi irányelv 5. cikkének (3) bekezdése értelmében hozzájárulás szükséges az összekapcsolt termékre mint végberendezésre, az általános adatvédelmi rendelet 6. cikke szerinti hozzájárulás lenne a legvalószínűbb megfelelő jogalap a személyes adatoknak az előfizető vagy felhasználó végberendezésében már tárolt információk tárolását vagy az azokhoz való hozzáférést követően történő feldolgozásához.¹¹³ Ugyanakkor, amennyiben a felhasználó nem az érintett, az adatrendelet önmagában nem teremthet jogalapot a személyes adatokhoz való hozzáférés biztosítására vagy személyes adatok harmadik fél rendelkezésére bocsátására, úgy ezen cselekmények az általános adatvédelmi rendelet 6. cikk

¹¹² Adatrendelet (7) preambulumbekkezdés.

¹¹³ EDPB-EDPS Joint Opinion 2/2022 on the Proposal of the European Parliament and of the Council on harmonised rules on fair access to and use of data (Data Act), 106. lj. alatt hivatkozott mű, 44. pont.

(1) (c) pontja szerinti jogi kötelezettség teljesítéséhez szükséges adatkezelés körébe sem tartozhatnak.

Amennyiben az érintettek nem adnak hozzájárulást és más jogalap alapján sem kezelhetők jogszerűen az adatok, az adatbirtokosok könnyen olyan helyzetbe kerülhetnek, amikor a 4. cikk szerinti adathozzáférési kérelmet nem tudják teljesíteni az általános adatvédelmi rendelet követelményeinek esetleges megsértése nélkül.

Ebből a dilemmából is pragmatikus kiutat jelenthetne az adatkészletek anonimizálására vonatkozó követelmények tisztázása, valamint az adatbirtokosok, termékfelhasználók és harmadik felek kötelezése arra, hogy minden rendelkezésre álló és gazdaságilag észszerű eszközt felhasználjanak az adatkészletek anonimizálására, mielőtt azokat megosztanák, különösen, ha az érintettek hozzájárulása nem szerezhető be. Az ilyen anonimizálási törekvéseket nem csak az olyan adatkészletek esetében kell ösztönözni, amelyek azonnal lehetővé teszik az egyének azonosítását, hanem azok esetében is, amelyek csak a termék felhasználójának vagy harmadik félnek a birtokában lévő egyéb adatokkal való kombinálás után teszik lehetővé az azonosítást. Az adatok anonimizálása megköveteli, hogy sem az adatbirtokos, pl. a jármű gyártója, sem a 4. cikk (1) bekezdése szerinti termékfelhasználó, pl. az autókölcsönző, ne tudja azonosítani az egyes érintetteket. Ez esetben azt is tisztázni kell, hogy kinek kell viselnie az anonimizálás költségeit. Ha a felek együttműködnek és megállapodásokat kötnek, akkor tárgyalhatnak a költségek megosztásáról. Ha nem jutnak megállapodásra, és az adatkérést a hatóságok vagy bíróságok érvényesítik, az adatbirtokos a kompenzáció részeként figyelembe veheti az anonimizálás költségeit.¹¹⁴

Az adatrendelet és az általános adatvédelmi rendelet közötti összefüggés nemcsak a felhasználók és más érintettek adatainak védelmére korlátozódik, hanem az adatrendelet 6. cikke kimondja, hogy az átvett adatokat átvevő harmadik fél a személyes adatokat csak a felhasználóval egyeztetett célokra és feltételek mellett kezelheti, és köteles törölni az adatokat, ha azokra már nincs szükség a megállapodás szerinti célból, anélkül, hogy akadályozná az adatokhoz való hozzáférés jogának hatékony alkalmazását.¹¹⁵ Ez a keretrendszer az általános adatvédelmi rendelet logikáját követve építi be a jogszerű adatkezelés és korlátozott tárolhatóság alapelveit az adatrendelet szövedékébe.¹¹⁶

114 *Axel Metzger and Heike Schweitzer, Shaping Markets: A Critical Evaluation of the Draft Data Act.* elérhető itt: <https://ssrn.com/abstract=4222376> (letöltve 2025. március 23. napon) 28-29. o.

115 Adatrendelet (23) preambulumbekzdés.

116 Bárbara da Rosa Lazarotto, *The Right to Data Portability: A Holistic Analysis of GDPR, DMA and the Data Act.* *European Journal of Law and Technology.* 2024. elérhető itt: <https://ejlt.org/index.php/ejlt/article/view/988/1087> (Letöltve 2025. március 28. napján)

6.4. Adathordozhatóság

Az adatrendelet alapvetően öt szempontból egészíti ki az általános adatvédelmi rendelet által az érintettek részére garantált adathordozhatósági jogot:

- a) *Megnyitja az adathordozhatóságot jogi személyek előtt,*
- b) *Míg az általános adatvédelmi rendelet csak a hozzájáruláson vagy szerződésen alapuló adatkezelések körében teszi lehetővé az adathordozhatóságot, az adatrendelet a nem személyes adatok és a bármilyen jogalapon feldolgozott személyes adatok tekintetében is,*
- c) *Bevezeti az alapértelmezés szerinti, azonnali hozzáférhetőséget;¹¹⁷*
- d) *Az adatrendelet kiterjeszti a hatályát az aktívan szolgáltatott és a passzívan megfigyelt adatokra is.*

Az adatrendelet azonban zavart kelt azáltal, hogy az adathordozhatóságot más megvilágításban mutatja be. Először is, az adathordozhatóságot a szöveg nem említi. Ehelyett a felhasználók hozzáférési joga és a felhasználók harmadik felekkel való adatmegosztáshoz való joga szerepel, az adathordozhatóság kifejezés pedig a preambulumbekendésekben marad. Ezzel szemben az általános adatvédelmi rendelet szerinti hozzáférési jog inkább az adatrendelet alapján átláthatósági követelményekkel rokon, az adatrendelet szabályai ezt egészítik ki.¹¹⁸ A két érintetti jogot, valamint az adatrendelet szerinti felhasználói jogokat világosan meg kell különböztetni egymástól.¹¹⁹

Egyes nézőpontok szerint az adatrendelet adathordozhatóságáról szóló rendelkezéseiből arra lehet következtetni, hogy az adatbirtokos nem feltétlenül lesz köteles az adatok másolatát harmadik félnek átadni. Ehelyett az adatrendelet egyik lehetséges értelmezése az, hogy ezek az adatok a gyártó vagy a felhőszolgáltató szerverén keresztül, az adatokhoz való helyszíni hozzáférés révén hozzáférhetők. Az adatok helyben történő hozzáféréseinek előírása azonban drámaian megváltoztatná az adatrendeletben szereplő adathordozhatósághoz való jogot, mivel az egyszerű „adathozzáférési joggá” degradálná azt, és az adatok az adatbirtokosok ellenőrzése alatt maradnának, akik egyoldalúan dönthetnek arról, hogy az adatok csak helyben történő hozzáférés vagy az adathordozhatóság révén érhetőek el. Más nézőpont szerint – amellyel én is egyetértek – azonban az in-situ hozzáférésre vonatkozó érv az adatrendelet (35) preambulumbekendés és annak az adatrendeletnek az általános adatvédelmi rendelet 20. cikkében

117 *Tommaso Crepax, Mitisha Gaur, Barbara da Rosa Lazarotto*, Measuring data access and re-use in the European Legal Framework for Data, from the General Data Protection Regulation (GDPR) law to the Proposed Data Act: the case of vehicle data, elérhető itt: <https://open-research-europe.ec.europa.eu/articles/3-192> (Letöltve 2025. március 23. napján) 22. o.

118 Adatrendelet (24) preambulumbekendés.

119 *Mahsouli Farid*, A Data Act to reconcile stakeholders' tensions arising from Data portability? Critical analysis of the Commission's proposal from a consumer's point of view. Tilburg, 2024. 22. o.

biztosított joggal való kiegészítő jellegére való kifejezett utalása fényében még törekenyebbé válik. Így, bár célszerű lenne a megfogalmazást egyértelműbben megválasztani, a törvény holisztikus értelmezése arra enged következtetni, hogy az adathordozhatóság nem korlátozódik az in situ hozzáférésre.¹²⁰

Az általános adatvédelmi rendelet 12. cikkének (5) bekezdése kimondja, hogy az érintettek kéréseinek teljesítése érdekében tett intézkedéseket, beleértve az adathordozhatósághoz való jogot, ingyenesen kell elvégezni. Nem egyértelmű, hogy ez a rendelkezés értelmezhető-e úgy, mint ami kizárja az adatok rendelkezésre bocsátásáért járó ellentételezést. Mivel az általános adatvédelmi rendelet adathordozhatósághoz való joga lehetővé teszi a személyes adatok adatkezelők közötti közvetlen adattovábbítást is, amennyiben az technikailag megvalósítható, nem egyértelmű, hogy az általános adatvédelmi rendelet értelmezhető-e úgy, hogy az ilyen közvetlen adattovábbítások esetében kizárja az eredeti adatkezelőnek az adatrendelet 9. cikke szerinti kompenzációt. Az általános adatvédelmi rendelet 12. cikkének (5) bekezdése nem ír elő semmilyen díjat az érintettek számára (kivéve, ha a kérelmek „nyilvánvalóan megalapozatlanok vagy túlzóak”), de nem zárja ki kifejezetten annak lehetőségét, hogy az eredeti adatkezelők az adatok hordozhatóságáért díjat számítsanak fel a fogadó adatkezelőknek. Az adatrendelet (35) preambulumbekkezdése tovább növeli a bizonytalanságot azzal, hogy kimondja, hogy az érintettet semmilyen módon nem lehet megakadályozni abban, hogy az általános adatvédelmi rendeletben foglalt jogait - beleértve az adathordozhatósághoz való jogot is - az említett rendelettel összhangban jogorvoslatért folyamodva gyakorolja, ha az adatbirtokos és a harmadik fél nem tud megegyezni az adatokhoz való hozzáférés feltételeiről. Érdemes lenne tehát tisztázni, hogy az általános adatvédelmi rendelet adathordozhatóságra vonatkozó - látszólag - ingyenes kérelmek hogyan kapcsolódnak az adatrendeletben szereplő, kompenzációt előíró adathozzáféréshez.¹²¹

Bár az általános adatvédelmi rendelet és az adatrendelet között egyértelmű átfedések vannak, továbbra is kétséges, hogy ezek mennyire hatékonyan működnek majd az adathordozhatósághoz való jog gyakorlati megvalósítása során. Szükséges lehet annak meghatározása, hogy az érintett vagy felhasználó melyik rendelet alapján kéri az adathordozhatósághoz való jogot, különösen, ha a kérelem alapja olyan személyes adat, amelyet hozzájárulás vagy szerződés alapján kezeltek, mivel az adathordozhatósághoz való jog az általános adatvédelmi rendelet és az adatrendelet alapján is érvényesíthető. Ez azonban csak akkor válik láthatóvá, ha a két rendeletet egy adott esetben egyszerre alkalmazzák. Emellett itt is felmerülnek a személyes adat fogalmának értelmezéséből, valamint

120 *Bárbara da Rosa Lazarotto*, 116. lj. alatt hivatkozott mű.

121 Inge Graef and Martin Husovec: Seven Things to Improve in the Data Act. Elérhető itt: <https://ssrn.com/abstract=4051793> (Letöltve 2025. március 23. napján)

a különböző adatkezelési szerepekből eredő bizonytalanságok, amelyeket fentebb részletesebben is kifejtettem.

Az adatok hordozhatóságához való többszintű jog kialakításával az egyének több ágazatot átfogó környezetben potenciálisan nagyobb ellenőrzést kaphatnak személyes és nem személyes adataik felett. Mivel azonban a három rendelet eltérő hatályú és eltérő koncepciókkal rendelkezik, továbbra is kétséges, hogy az egyének hogyan lesznek képesek az adathordozhatósághoz való jogot hatékonyan, számukra és a piac számára előnyös módon és a lehető legkönnyebben gyakorolni. Ezért alapvető fontosságú, hogy az adathordozhatósághoz való több-rétegű jog értelmezése ne okozzon zavart és ne akadályozza az egyének jogait, ahelyett, hogy több lehetőséget biztosítana számukra. Bár az adatrendeletben szerepel az általános adatvédelmi rendelet elsőbbségét deklaráló záradék, a különböző jogszabályok közötti átfedés bizonytalanságokat okozhat. Az ütközések nagy valószínűséggel eseti alapon, a két rendelet együttes értelmezésével lesznek feloldhatók.¹²²

7. Összegzés

A jelen tanulmányban ismertettem az Európai Unió jogalkotási erőfeszítéseit az adatok nyílt hozzáférésén alapuló adatökisizisztéma irányában. Az Európai Adatstratégia felvázolását követően összegző képet adtam a három legfőbb releváns jogalkotási aktus, a nyílt adat irányelv, az adatkormányzási rendelet és az adatrendelet legfőbb rendelkezéseiről. Mivel az adatrendelet a három jogszabály közül egyedül fedi e az adatmegosztásokat horizontális jelleggel, e rendelet kifejtésére nagyobb terjedelemben került sor. A jogszabályi keretrendszer áttekintését követően vizsgáltam az adatrendelet viszonyát az általános adatvédelmi renDELETEH.

A viszonyrendszer vizsgálatának központi dilemmája a személyes adat fogalmának értelmezési bizonytalansága, amely két fő irányzat mentén oszlik meg a joggyakorlatban: az abszolút megközelítés szerint egy adat objektíven személyes jellegű, függetlenül az adatkezelő személyétől és képességeitől, míg a relatív értelmezés az adatkezelő észszerű lehetőségeit veszi alapul az azonosíthatóság megítélésében.

Az összekapcsolt termékek világában ez a bizonytalanság különösen problematikus, mivel az okosórák, önvezető járművek és egyéb IoT eszközök által generált adatok gyakran keverednek személyes és nem-személyes elemekkel, így az adatbirtokosok számára nehézséget jelenthet annak eldöntése, hogy

122 *Bárbara da Rosa Lazarotto*, 116. lj. alatt hivatkozott mű.

a hozzáférés megadása körében egyidejűleg meg kell-e felelniük az általános adatvédelmi rendelet komplex követelményeinek. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a két rendelet eltérő terminológiát használ, míg az adatrendelet az „adatbirtokos” és „felhasználó” fogalmakat alkalmazza, az általános adatvédelmi rendelet az „adatkezelő” és „adatfeldolgozó” kategóriákat, amely szerepek gyakran átfedéseket mutatnak vagy kontextusfüggően változnak.

A jogalapok tekintetében különösen problematikus, hogy az adatrendelet önmagában nem teremt jogalapot személyes adatok kezelésére, ugyanakkor adathozzáférési kötelezettségeket ír elő, ami dilemmát okoz akkor, ha az érintettek nem járulnak hozzá az adatkezeléshez, de a hozzáférési kötelezettség mégis fennáll. Az adathordozhatóság területén szintén jelentős átfedések és tisztázatlan kérdések merülnek fel, különösen a kompenzáció és az ingyenesség viszonyát, valamint azt illetően, hogy a felhasználó melyik rendelet alapján gyakorolhatja jogait.

Elemzésem konklúziójaként megállapítható, hogy a nyílt adathozzáférést és megosztást ösztönző közösségi jogszabályok célkitűzései és rendelkezései ellentétben állhatnak az általános adatvédelmi rendelet alapvetően magánszférapárti, adatminimalizációs szemléletmódjával. Következtetésem szerint ezek a jogértelmezési és alkalmazási nehézségek jelentős jogbizonytalanságot okoznak az adatbirtokosok számára, akik egyszerre kockáztatják mindkét jogszabály megsértését, ami végső soron hátráltathatja az adatmegosztást és a digitális gazdaság fejlődését. A probléma megoldása érdekében számba vettem az adatminimalizálás elvének következetes alkalmazását, a privacy enhancing technologies használatát és az anonimizálási technikák fejlesztését, ugyanakkor hangsúlyoztam, hogy alapvetően jogszabályi szintű tisztázásra lenne szükség a két rendelet közötti átfedések és ellentmondások feloldása érdekében. Végső soron rámutatok arra, hogy bár a jogalkotói szándék szerint az adatrendelet és a GDPR kiegészítik egymást, a gyakorlati alkalmazás során olyan jelentős szakadék tátong a normatív elvárások és a megvalósíthatóság között, amely egységes joggyakorlat kialakítása és további jogszabályi pontosítások nélkül nehezen áthidalható.

A közjegyzői döntések érzelmi összetevői, avagy a magyar közjegyzőség pszichológiai kihívásai

A tanulmány és annak részét képező kutatás a Miskolci Egyetem Jogpszichológiai Szakjogász szakirányú továbbképzésének keretei között készült. A tanulmány újszerű perspektívából, a jog és a pszichológia interdiszciplináris tudományanyagának felhasználásával vizsgálja úgy a jogi döntéshozatal mechanizmusát, mint a közjegyzőséget érintő kognitív és pszichés kihívásokat. A kutatás a pszichológia eszköztárával elemzi a jog alkalmazóinak működését és a közjegyzői döntéshozatal sajátosságait, továbbá azonosítja azokat a heurisztikákat, illetve kognitív torzításokat, amelyek a közjegyzői döntéshozatal mechanizmusát is áthatják. Betekintést nyerhetünk a döntéshozatal és a lelkiállapot rejtett összefüggéseibe, valamint az emberi psziché működésének azon attribútumaiba, amelyek a gondolkodás irányait alapjaiban meghatározzák. Végül, a tanulmány következtetéseket von le az igazságszolgáltatás képviselőit szükségszerűen érő pszichológiai kihívások kezelését illetően, hangsúlyozva egyúttal a pszichológiai kutatási eredmények felhasználásának indokoltságát a hivatali munkavégzés minőségének javítása érdekében.

Tárgyszavak:

jogpszichológia, heurisztika, szubjektum, kognitív torzítások, döntéshozatal

The study and the research forming part of it were conducted within the framework of the specialized further training program in legal psychology at the University of Miskolc. The study examines the mechanisms of legal decision-making and the cognitive and psychological challenges facing notaries from a novel perspective, using interdisciplinary material from the fields of law and psychology. The research uses psychological tools to analyse the work of legal practitioners and the specificities of notarial decision-making and also identifies the heuristics and cognitive distortions which permeate the mechanism of notarial decision-making. We gain insight into the hidden links between decision-making

and mental state, as well as the attributes of the human psyche which fundamentally determine the direction of thought. Finally, the study draws conclusions regarding the management of psychological challenges inevitably affecting the representatives of the judiciary, while emphasizing the justification for using the results of psychological research to improve the quality of administrative work.

Keywords:

legal psychology, heuristics, subject, cognitive biases, decision-making

1. Bevezető gondolatok

A döntéshozatal, mint az emberi létezését átható, azzal szükségképpen együtt járó művelet gyakorta anélkül van jelen és kíséri létezésünket, hogy az a tudatosság szintjére jutna. Általános értelemben a döntéshozatal jelentősége a döntés következményei oldaláról ragadható meg a legszemléletesebben: mind a jogászai munka során, mind a hétköznapi helyzetekben a cél a minőségileg „jó döntés” meghozatala, amely jelenti egyúttal az adott döntés indokolhatóságát és igazolhatóságát is. Megkérdőjelezhetetlen tény, hogy döntéseink a sajátunkon kívül más személyek életére is lényeges kihatással bírnak, amely következmények különböző szinten jelentkezhetnek, így a jogászai munka során – de különösen az igazságszolgáltatás főszereplői által – hozott döntések életet befolyásoló erejük okán kiemelt jelentőséget hordoznak magukban. Az interdiszciplináris tudományok fejlődésével az érdeklődési körök is szélesedtek, így a tudományos igényű vizsgálódások fókuszába került – többek között – a bírói döntéshozatal vizsgálata. Ezen kutatások a kognitív tudományok eredményeit felhasználva elemezték a döntéshozatal mechanizmusát az igazságszolgáltatásban, ideértve az ítéletalkotást befolyásoló tényezőket is. A kognitív tudományok általánosságban véve a megismeréssel foglalkozó tudományterületeket foglalják egységbe, amely csokorba a pszichológia is besorolható. A pszichológia oldaláról szemlélve maga az ítélkezés és a szintiszta jogszolgáltatás semmiképp sem egymással szinonim fogalmak, hiszen a jelenség forrása az emberi működés, amelyből következően a döntéshozatal alanyára, azaz a bíróra is szükségszerűen hatnak az elméjében zajló, általánosan elfogadott pszichés folyamatok.

Jerome Frank közérthető nyelvezetű és a téma iránti érdeklődést serkentő munkáiban már egészen korán, a 20. századi amerikai igazságszolgáltatás tapasztalatai nyomán vizsgálat tárgyává tette a jogrendszer működését, a bírászkodás folyamatát, valamint a társadalom és a jogászság viszonyát. Tétélei, kritikus észrevételei

és megoldási javaslatok nem csupán az Egyesült Államokban váltak vitaindítóvá és inspirálóvá, hiszen következtetései helytől és kortól függetlenül hasznosíthatók az emberiség sorsának javításáért való törekvés során, megalkotva egyúttal a konstruktív szkepticizmus fogalmát.¹

A jogtudomány és a pszichológia teremtő szellemű szintézisével új szemléletmód keletkezett, amellyel hatékonyan vizsgálható a jogi döntéshozatal mechanizmusa. Az ítélezés ugyanis olyan komplex szakmai tevékenység, amelyhez elengedhetetlen bizonyos készségek, kompetenciák, valamint más tudományterületekről szerzett ismeretek megléte. A tételes jogi ismeretek választ adnak arra, hogyan igazodjon el a bíró a jogalkotás adta keretek között, míg a jogpszichológia és a jogszociológia arra, hogy mi is áll a kialakult joggyakorlat háttérében, milyen következményekkel jár a fennálló helyzet és milyen irányban lehet azt fejleszteni.²

2. A kutatás fő kérdései: a kutatás célja

A kutatás céljának és relevanciájának meghatározása érdekében elsődlegesen el kell helyeznünk a közjegyzőség intézményét a magyar jogrendszerben, mivel az igazságszolgáltatásban betöltött szerep involválja a kutatás alapkérdését. A közjegyző a jogszabály által meghatározott hatáskörében az állam igazságszolgáltató tevékenysége részeként jogszolgáltató hatósági tevékenységet végez, független és pártatlan hatóságként működik, tevékenységében nem utasítható, csak a törvénynek van alávetve. Összefoglalóan elmondható, hogy a közjegyzők – hatóságként – valahol az ügyvédek és a bíróságok között helyezkednek el, de mégis közelebb a bíróságokhoz, hiszen a jogszabály kimondja, hogy számos közjegyzői eljárásban – például a hagyatéki eljárásban, végrehajtási eljárásban, fizetési meghagyásos eljárásban, valamint a Kjnp.³ által szabályozott egyéb nemperes eljárásokban – a közjegyző eljárása az elsőfokú bíróság eljárásával azonos hatályú, tehát ezekben az eljárásokban a közjegyző *expressis verbis* az elsőfokú bíróság jogkörét gyakorolja. A közjegyző által nemperes eljárásokban saját törvényes jogkörében hozott határozatokat ugyanolyan vagy aggálytalanul hasonló garanciális eljárások előzik meg, mint a bírósági határozatokat, ezért a közjegyző saját közvetlen eljárásai alapján kiadott végzései és jóváhagyásai

- 1 *Fedor Anett*, Gondolatok Jerome Frank „Bíraskodás az elme ítélőszéke előtt” című válogatott írásairól. *Büntetőjogi Szemle*, 2014/2, 28. o.
- 2 *Kovács-Gábris Angéla*, A bírósági döntéshozatal kognitív-érzelmi oldala a megismeréstudományok szemszögéből. *JURA*, 2021/1., 30. o. [a továbbiakban: *Kovács-Gábris*, *Döntéshozatal*]
- 3 Az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról szóló 2008. évi XLV. törvény (Kjnp.)

a bíróság határozataival egyenlő hatályúak.⁴ A fentiekből következően a bírói funkció ellátása nem csupán látszólagos, hanem jogszabály által delegált hatáskör, így a bírósági eljárásokkal és a bírói döntéshozattal fennálló párhuzam – mint hasonlóság – nem megkérdőjelezhető. A bírói döntéshozattal, valamint a döntéshozattal befolyásoló tényezőket számos hazai, valamint nemzetközi tanulmány vizsgálja és vizsgálta, azonban a közjegyzői döntéshozatal tárgyában hasonló szempontú kutatások ez idáig aligha nyertek teret. A jelen kutatás az előbbi hiányosságot szándékozik pótolni, miközben arra a kérdésre igyekszik választ kapni, hogy vannak-e érzelmi összetevői a közjegyzői döntéseknek, ideértve, hogy az egyes ügyek kezelését illetően hatnak-e a közjegyzőkre és mennyiben az eljárásokban jelenlévő szubjektív körülmények (úgy, mint a felek viselkedése és a közjegyző befolyásolására tett esetleges kísérletek). A szakdolgozat első részében a „bíró” és „közjegyző” hivatásrendi elnevezés nem a megkülönböztetést szolgálja, hanem elsősorban a döntéshozó minőségében értendő a szóhasználat.

A bírói és a közjegyzői határozatok formaiságukat tekintve különbözhetnek, hiszen a közjegyző az ügy érdemében is végzéssel határoz, míg a bíróság a jogszabály által meghatározott esetekben az ügy érdemében ítélettel dönt. Mind a bírói, mind a közjegyzői határozatok immanens eleme az indokolás, amely a fellebbezhető határozatok kötelező egysége. Maga a történet a tényállás alapegysége, téglája, a tényállások tehát a jogi szempontból releváns történetekből keletkeznek. Az indokolás alapját minden esetben a feltárt tényállás képezi, amelyből a döntéshozó jogi következtetéseket von le és amely a döntés szempontjából releváns tényeket foglalja magában. Az eljárást befejező határozat meghozatalát megelőzően még számos eljárásjogi döntés is vár a közjegyzőre, amelyekből az eljárás során fokozatosan építkezik fel az érdemi határozat. Az indokolási kötelezettség egyfajta pszichológiai szempontú iránytűként is szolgál a jogalkalmazó számára, hiszen csak olyan jogi következtetés lehet helytálló és fogadható el helyesként, ami a megállapított tényállással és az ügyben releváns tényekkel koherens. Adott esetben az indokolási kötelezettség is felülbírálat tárgyát képezheti: a hatósági határozat nem megfelelő indokolása olyan eljárási szabályszegés, amely az ügy érdemi elbírálására lényeges kihatással van, egyben sérti a tisztességet eljáráshoz való alapjogot is.⁵ Az indokolási kötelezettség korlátait vizsgálva az Alkotmánybíróság azonban kimondta, hogy a bíróságok indokolási kötelezettségéből nem következik a felek által felhozott minden észrevétel egyenként való megcáfolási kötelezettsége, különösen nem a kérelmező szubjektív elvárásait kielégítő mélységű érvrendszer bemutatása.⁶ A fentiek alapján tehát az indokolás egyfajta sajátos értelemben vett biztosítéki jelleget

4 46/1991. (XI.10.) AB határozat.

5 BH2025.48.

6 3107/2016. (V.24.) AB határozat.

hordoz magában pszichológiai szempontból, hiszen a döntés kialakítása során az alkalmazott jogszabályok által kijelölt mederben tartja a deliberáció folyamatát. Az indokolási kötelezettség alapos teljesítése a döntéshozatalt övező torzítások enyhítésében is lényeges szerepet játszhat, hiszen „papírra vetve” szelektálódnak és koherensebben öltönek testet az emberi elmében még csapongóan keringő gondolatok.

A bírói és a közjegyzői döntéshozatal további köteléke az alkalmazott jogszabályok elválaszthatatlan összekapcsolódása, nevezetesen, hogy a bíróság előtt zajló polgári peres eljárásra irányadó eljárásjogi szabály⁷ a közjegyzői eljárásokra irányadó speciális jogszabályok háttérjogszabályát képezi azzal, hogy maguk a közjegyzői eljárásokat szabályozó normák deklarálják, hogy az említett Pp. szabályait a polgári nemperes eljárás sajátosságaiból eredő eltérésekkel kell alkalmazni. A közjegyzői döntések a jogorvoslati rendszeren keresztül integrálódnak is a bírói döntések rendszerébe, hiszen a közjegyző határozata ellen benyújtott fellebbezést másodfokon bírósági fórum – a területileg illetékes törvényszék – bírálja el. Ezen a ponton rögzítenünk kell, hogy az eljárásjogi rendelkezések egy lényeges distinkciót is meghatároznak: a közjegyző előtt zajló eljárások kivétel nélkül nemperes jellegűek, amelynek komoly keretei vannak. E körben hangsúlyozandó, hogy a közjegyző előtt zajló nemperes eljárásban bizonyítás felvételének főszabály szerint nincs helye, így amennyiben a jogvita érdemi elbírálása bizonyítás felvételét teszi szükségessé, az csak bíróság előtti peres eljárás tárgya lehet. A gyakorlatban számos kihívást hordoz a nemperes eljárás kereteinek következetes fenntartása az egyes közjegyzői eljárások során, amely jelenség a pszichológia nézőpontjából is könnyedén megragadható. A jogalkalmazó oldaláról nem minden esetben könnyű kijelölni, hogy hol húzódnak a bizonyítás kizártságának határai, hiszen adott esetben véleményes helyzetek is előállhatnak – például, ha a fél álláspontja alátámasztására okiratot csatol be –, míg az eljárásban részes felek számára gyakorta nehézséget okoz a tárgyalóhelyiség színterén kívül hagyni az általuk bizonyítékként értékelt, a döntéshozatalt orientálni szándékozó eszközöket. A fenti jelenség az eljáró közjegyző számára komoly kognitív kihívást generálhat, hiszen a megoldásra váró jogi dilemma feloldása a racionalitás és a logikai gondolkodás szempontjából bizonyítás felvételét kívánná, azonban a közjegyzőnek mindenek fölött be kell tartania a nemperes eljárás adta kereteket, akkor is, ha az az alapvetően jelenlévő emberi igazságérzet feláldozásával jár is együtt, esetéenként a részes felek indulatát generálva. Összegezve tehát, a jogszabályi környezet pillérei mentén a közjegyző elméjében dől el, hogy az eljárás során mely körülmények értékelhetők és értékelendők az eljárást

7 A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.)

lezáró érdemi döntés alapjaként, hiszen maga a tényállás megalkotása is olyan folyamat, amely a jogalkalmazó elméjében zajlik.

3. A kutatás alátámasztása: szakirodalmi háttér

Noha a kutatás célja meglévő források hiányában unikálisnak tűnhet, a vizsgálat szakirodalmi háttéréként a bírói döntéshozatalt és a döntéshozatalt befolyásoló tényezőket tanulmányozó kutatások megfelelő alapként szolgálhatnak a gyakorolt jogkörök hasonlósága okán. A bírói döntéshozatalt vizsgáló pszichológiai kutatások sarokköve a kognitív torzítások azonosítása és elemzése, amelyek a jogászai attitűd és általánosságban véve az emberi működés tagadhatatlan velejárói.

Nehéz elfogadnunk, hogy korlátozott hozzáféréssel rendelkezünk elménk működéséhez, mivel ez idegen a tapasztalatainktól, ennek ellenére igaz: sokkal kevesebbet tudunk önmagunkról, mint ahogyan érezzük. Az emberek erős pszichológiai immunrendszerrel rendelkező lények. Számos kognitív torzítás megvéd minket attól, hogy belássuk tévedéseinket, és túlzott magabiztosságunk az egyik legjobban dokumentált gondolkodási hibáink egyike. A kognitív torzítások ráadásul még saját torzításainkat is elfedik előlünk. Elménk irracionális természetéről ezért nincs intuitív megérzésünk, arra csak akkor derül fény, amikor kutatók, külső szemmel és tudományos módszertannal feltárják azokat. Ez a tudatlanság a hétköznapi életben nem jelent problémát, a jog alkotói és végrehajtói számára azonban súlyos következményekkel járó tévedésekhez vezethetnek.⁸ Az ítélezés olyan összetett gondolkodási folyamat, amelyhez – a jogszabályok szövegének ismeretén túl – nélkülözhetetlen egyéb kvalitások és más tudományterületek irányába mutató tájékozottság megléte. A szakirodalmi háttér alapján tényként kezelhető, hogy a bírói döntések nem lehetnek pusztán matematikai számítások eredményei, és ennek nem csupán érzelmi-lelki okai lehetnek, hanem maga az elme is elterelheti a racionalitás útjáról a gondolkodást. Noha a bírák jól képzett, tapasztalt és erősen motivált döntéshozók, mégis fogékonyak maradhatnak a kognitív illúziókra.⁹

A heurisztikák olyan általános döntéshozatali eljárások, leegyszerűsítő gondolati mechanizmusok, amelyek elengedhetetlenül szükségesek a mindennapi élethelyzetek által követelt nagyszámú döntés meghozatala során, hiszen csökkentik a kognitív terheket, amelyre vagy az információhiány, vagy a gyors döntés

8 *Czabán Samu*, *Jog és pszichológia: kognitív torzítások az igazságszolgáltatásban és a jogalkotásban, illetve metakognitív szakadékok mérése jogászok körében*, Doktori értekezés, 2024. 6. o. [a továbbiakban: Czabán, *Jog és pszichológia*]

9 *Kovács-Gábris*, *Döntéshozatal*. 31. o.

igénye miatt van szükség. A heurisztika, szaknyelvi megfogalmazás szerint egy olyan egyszerű eljárás, amely segít megfelelő, bár sokszor nem tökéletes választ találni nehéz kérdésekre. Ezekhez kapcsolódnak az egyes torzítások, mint kognitív csapdák.¹⁰ Az emberek előrejelzéseik és állításaik megfogalmazásakor rendszerint nem követik a várható hasznosság racionális kalkulációjának szabályait, illetve az előrejelzés statisztikai törvényszerűségeit, ehelyett néhány alapvető heurisztikus eljárást alkalmaznak az ítéletalkotásra. E heurisztikákat nagyvonalúan úgy írhatjuk le, mint mentális műveleteket vagy „rövid utakat” (ún. *shortcuts*) a döntéseikhez.¹¹ Ezen a ponton fontos megjegyezni, hogy a heurisztikák – noha azt magyarul általában kognitív torzításként fordítják – valójában nem káros vagy negatív jelenségek az emberi elme működése szempontjából, sokkal inkább az elme működésének sajátosságai, így talán helyesebb volna a heurisztikákat kognitív terelésnek nevezni. Az emberi elme zseniális, hiszen végtelen mennyiségű információt szűr le már önmagában a valóság érzékelése során is. A társas helyzetek értelmezése mindenképpen bonyolult kognitív folyamat, így a gyorsítások vagy heurisztikák a kognitív kapacitások kimerültével akár a tárgyalóhelyiségben is félrevihetnek minket, úgy is fogalmazhatnánk, hogy a kognitív kifáradás jellemzően „leegyszerűsítő” döntéseket okoz.

A gyors és lassú gondolkodás elméletének kidolgozása Kahneman és Tversky nevéhez fűződik, amely teóriában a gyors és lassú gondolkodás mechanizmusa, céljai és sajátosságai tárulnak fel. Az elmélet szerint a gondolkodást tekintve megkülönböztethetünk egy gyors – automatikus rendszert és egy lassabb – akaratlagos rendszert. A gyors rendszerre jellemző, hogy azonnal reagál, dönt, véleményt alkot azon tapasztalatok alapján, amit az agyunk a megélt élmények alapján összegyűjtött – ideértve az intuíciókat, hiedelmeket, megérzéseket is –, tehát automatikusan és gyorsan működik mindenféle tudatos irányítást nélkülözve, alkalmazása különösebb kognitív terheléssel sem jár, így a hibák gyakori forrásának tekinthető. Ezzel szemben a lassú rendszer követhető logikai lépéseken keresztül juttat el az eredményhez, kifejezetten az emberi akarat hatására lép működésbe a tudatos és reflektált gondolkodásért felelős jelenségként, így lényegesen több idő- és energiaráfordítást igényel, azonban kevesebb hibát is eredményez. Az említett két rendszer működése akkor lenne optimálisnak tekinthető, ha a gyors rendszerből eredő hibákat a lassú rendszer korrigálná és a cselekvés is ennek megfelelően váltana, ez azonban a mindennapi gyakorlat során aligha valósítható meg teljes egészében, mert túl sok lemondással és pszichológiai kötelességgel járna a józan észre hallgatnunk. A két rendszer funkcionálására jellemző továbbá, hogy más személyek viselkedésének megítélése esetén a lassú

10 Gábris Angéla, Kognitív tudományok az ítélezési tevékenység szolgálatában. Pro Futuro, 2020/1. 119. o. [a továbbiakban: Gábris, Kognitív tudományok]

11 Hámori Balázs, Kísérletek és kilátások – Daniel Kahneman. Közgazdasági szemle, 2003/szeptember. 780. o.

rendszerrel használjuk, tévedéseiket könnyebben azonosítjuk, míg önmagunk vonatkozásában inkább a gyors rendszerben gondolkodunk, így tévedéseink kevésbé és nehezebben azonosíthatók számunkra. Kahneman és Tversky fejtegetéseik során a homo ökonomikus, azaz a racionálisan gondolkodó ember modelljét vették alapul, aki ésszerűen dönt, ez azonban a valóságban könnyűszerrel képes megváltozni, ha az egyén rendkívüli érzelmek hatása alá kerül. Kahneman és Tversky elmélete szerint az emberi viselkedés gyakran eltér ettől a racionális modelltől, ráadásul a hibák nem csak rendkívüli érzelmek miatt keletkeznek, hanem a megismerés folyamatából is fakadnak. Úgy vélhetjük, egyik tudatos gondolat rendezetten vezet el a másikhoz, azonban a legtöbb benyomás és gondolat úgy érik tapasztalattá, hogy fogalmunk sincs, mikor és hogyan épült be az életünkbe; elménkben zajtalanul folyik a benyomásokat, intuíciókat és számos döntésünket eredményező mentális tevékenység.¹² A heurisztikák a gyors rendszerben helyezkednek el, amelyben akként tudunk egyikről a másik gondolatra ugrani, hogy az látszólag megoldást is hoz a fennálló helyzetre. A gyors és a lassú rendszer további sajátossága, hogy létezik közöttük átmenet: ami a lassú rendszerben kap helyet, az ismétlések által a gyors rendszerbe kerül át, ez maga a tapasztalat, amelyre példaként szolgálhat az autóvezetés.

A kutatások eredményei arra utalnak, hogy magasan képzett bírók sem tudnak elvonatkoztatni döntéshozataluk során az adott döntéshez egyáltalán nem kapcsolódó apró behatásokról, amilyen egy szeretett labdarúgócsapat veresége, az extrém hőmérséklet okozta kellemetlenségek vagy éppen az éhség (amely az ún. breakfast-jurisprudence jelenség elnevezéssel került a nemzetközi szakirodalomba). Ha jobban belegondolunk, életünk során ezek még csak nem is annyira súlyos érzelmi hatások. Feltehetően más tényezők, mint például a családi problémák, kiemelkedő magánéleti örömök, a közlekedési fennakadások vagy az egészségi állapot ingadozása még nagyobb hatással vannak egy bíró lelkiállapotára, és így az egyes ügyek kimenetelére is. Ha ezekről is rendelkezniénk adatokkal, az igazságszolgáltatás gépezete talán sokkal kaotikusabbnak mutatná magát a mérésekben, mint most. A magyar jogszabályok mind a bírók, mind a közjegyzők vonatkozásában előírják a pályakezesség vizsgálatát, amelynek során kötelező többek között a Rorschach-teszt és az MMPI-skála alkalmazása. Ezek bevett személyiségvizsgáló eszközök a pszichológiában, amelyek képesek lehetnek kiszűrni bizonyos alkalmatlansági tényezőket. A döntéshozatali csapdák és kognitív torzítások azonban az információfeldolgozás normális, minden emberre jellemző működéséből fakadnak, nem pedig pszichopatológiák melléktermékei. Így ezek a tesztek nem adnak választ például arra, a bíró mennyire támaszkodik az első rendszerére nyomás alatt, vagy mennyire van tisztában az

12 Daniel Kahneman, Gyors és lassú gondolkodás, HVG Könyvek, 2013, 10. o.

emberi döntéshozatalt meghatározó nem-tudatos erőkkal.¹³ A fentiek szerint tehát az emberi fogékonyság megléte a kognitív illúziókra és a döntéshozatalt torzító tényezőkre tagadhatatlan, így a döntéshozó felelősségévé is válik motivációjának erősítése a torzítások kizárására, illetőleg minimalizálására, javítva ezzel a meghozott döntések minőségét.

A bírói szubjektum jelentőségét többnyire maguk a jogászok is elismerik, hiszen a kutatási eredmények alapján a jogászok kétharmada határozottan nem ért egyet a Kúria ítélezési következetességre vonatkozó megállapításaival, amely szerint *„tapasztalati tények igazolják, hogy ha ugyanazt az ügyet egymástól függetlenül három bíróra kiosztják, mindhárman más úton jutnak el a megoldáshoz, de a három döntés tartalma egymással megegyező lesz.”*¹⁴ A gyakorló jogászok tehát nem igazolják vissza ezeket a tapasztalati tényeket, vagyis máshogy tapasztalják őket. A jogászi hivatás képviselőinek egynegyede kifejezetten azon a véleményen van, hogy az emlékezetet befolyásoló tényezőket sem az ügyészek, sem a bírók nem ismerik. Az ügyvédek és a rendőrök tekintetében már a gyakorló jogászok egyharmada úgy gondolja, hogy létezik egy metakognitív szakadék. Bár az eredmények nem tragikusan alacsonyak, a gyakorló jogászoknak mégis csak kevesebb mint a fele ért egyet az állítással, miszerint az igazságszolgáltatás különböző szereplői tisztában vannak azzal, hogy egyes tényezők miként befolyásolhatják az emlékek megbízhatóságát.¹⁵

Az alábbiakban röviden bemutatásra kerülnek az empirikus kutatásokkal is igazolt, egyének elméjében jellemzően munkáló torzítási mechanizmusok, amelyeknek a legnagyobb figyelem ellenére a döntéshozók is áldozatául eshetnek munkájuk során. A horgonyhatás abban áll, hogy a látott/hallott kiindulási értékhez igazítjuk a végső becslést, ugyanis a döntéshozatal során ezen kezdőérték válik a viszonyítás alapjává. A keretezés a döntési lehetőségek kategorizálását jelenti, azaz, hogy a fennálló állapothoz igazítjuk a rendelkezésre álló lehetőségek értékelését vagy a kockázatvállalási kedvet. A pszichológiai szempontú megfigyelések szerint az egyének a negatív ingerekre való természetes érzékenységük miatt a veszteség kerülésében kockázatvállalóak, míg biztos nyereség esetén kockázatkerülőek. A negativitás dominancia pedig azt jelenti, hogy összességében érzékenyebbek vagyunk a veszteségekre, mint a nyereségekre, ezért a veszteségekre koncentrálnunk jobban. Az utólagos bölcsesség akként hatja át a döntéshozatal mechanizmusát, hogy az egyének rendszerint túlbecsülik azon képességüket, hogy egy esemény esetleges kimenetelét prognosztizálhatják, és másokról is

13 Czabán, Jog és pszichológia. 58. o.

14 A Kúria összefoglaló véleménye – Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései (2018. január 29.)

15 Czabán Samu, Jog és pszichológia: kognitív torzítások az igazságszolgáltatásban és a jogalkotásban, illetve metakognitív szakadékok mérése jogászok körében – Tézisfüzet. 8. o. https://www.ajk.elte.hu/dstore/document/4713/T%C3%A9zis%C3%BCzet%20Magyarul_Czab%C3%A1n%20Samu.pdf (Letöltve: 2025. április 22. napján)

hasonlóképpen vélekednek. A múltbeli események tényleges bekövetkezésének értékelése a jogi döntéshozatalban is lényeges szerephez jut, hiszen képes hatást gyakorolni a döntéshozó fókuszára. Az irreleváns információ gondolkodást befolyásoló ereje akként jelentkezik, hogy az emberi elme számára nehézséget okoz figyelmen kívül hagyni olyan információt, amely már tudomására jutott, akkor is, ha az az elbírálás szempontjából nem tekinthető relevánsnak, terelve a döntéshozó figyelmét. A szakdolgozat első egységében bemutatásra kerültek a döntéshozók működését általános jelleggel befolyásoló pszichológiai jelenségek és törvényszerűségek, míg a következőkben immáron kifejezetten a közjegyzőkre fókuszálunk, kibontva az egyes eljárásokat átható specialitásokat és hivatásbeli kihívásokat, majd pedig a már ismertetett kognitív torzítások jelentkezését a hivatali munkavégzés során.

4. A kutatás relevanciája: problémafelvetés és hipotézis

A fentiekben részletezett okok alapján a jogszabályok által kijelölt keretek között indokolt elfogadnunk a bírói és a közjegyzői döntéshozatal már kifejtett hasonlóságait, valamint ezzel együttesen azt is, hogy a döntéshozatalról illető szakirodalmi eredmények tapasztalatai alapján a közjegyzői döntések összetételének vizsgálata során is létjogosultsággal bírhat az ismertetett szubjektív tényezők és kognitív torzítások, terelések befolyásoló ereje. Leszögezhetjük, hogy a közjegyzői hatáskörök gyakorlása során a döntés alanyát – ahogyan a bírákat is – emberi mivoltából következően érzelmi hatások szükségszerűen érik, amelyeket a professzionalitás jegyében a hivatali életben igyekszik háttérbe szorítani: részben a jogszabályok és azok szó szerinti értelmezése által meghatározott keretek okán, részben pedig etikai okokból. Az érzelmi torzítás is szerepet játszhat a döntéshozatalban, ugyanis az érzelmek sem választhatók el élesen az elmétől. Az érzelmek és a viselkedés kontrolljára számtalan esetben szükség lehet az ítélezési folyamatban, akár a tárgyaláson, akár a döntéshozatal pillanatában, a legfontosabb általános követelmény azonban a pártatlanság, az objektivitás megtartása. Az előítéletektől való mentesség és az elfogulatlanság igénye az igazságszolgáltatás szereplőivel szemben általánosnak mondható, amely jelenti egyrészt magával a döntéshozóval, a döntéshozó magatartásával, hozzáállásával szembeni elvárást, másrészt pedig az eljárás szabályozásával kapcsolatos objektív követelményt. A közjegyzők hivatali működése vonatkozásában a pártatlanság és az objektivitás követelménye általános jelleggel jogszabályi szinten¹⁶ is deklarált, míg

16 A közjegyzőkről szóló 1991. évi XLI. törvény (Kjtv.)

az egyébként nem jogforrásnak minősülő Etikai Szabálykönyv¹⁷ részletezi is ezen etikai jellegű elvárások mibenlétét. A Szabályzat olyan írott normarendszer, melynek célja, hogy iránymutatást nyújtson a közjegyzői kamarák tagjainak esetleges magatartásbeli kételyei esetére, és segítséget adjon a kamarák részére a kar tagjai működésének megítélésekor, egyúttal az elvárható, és a nem kívánatos magatartásformák leírásával segít a közjegyzőség képének kialakításában.

A jogalkalmazó szubjektumának fontos szerepet kell tulajdonítanunk, azonban különbséget kell tennünk a jogalkalmazó szubjektumának lényeges és másodlagos vonásai között, és ennek alapján a szubjektivitás és a szubjektivizmus fogalma között is, amelyek semmiképp sem összetévesztendőek. Lényeges vonás lehet a jogalkalmazó képessége, képzettsége, tapasztalatai, másodlagos vonás pedig például a rokonszenv, ellenszenv és egyéb érzelmi tényezők, motívációk.¹⁸ A további vizsgálatot megelőzően fontos kiemelni, hogy a szubjektív tényezőknek elsődlegesen azokban az esetekben van esélyük teret nyerni, ahol a jogszabály a közjegyzőknek mérlegelési lehetőséget biztosít, tehát ahol nem határozza meg egyértelműen, hogy az adott tényállás mellett milyen döntést kell a közjegyzőnek kötelezően meghoznia, azaz a megoldás nem olvasható ki pusztán a jogszabály szövegéből. A következőkben összefoglaló jelleggel bemutatásra kerül, hogy az egyes eljárásokban mely eljárási cselekmények során van a közjegyzőnek mérlegelési lehetősége. Tekintettel arra, hogy a mérlegelés lehetőségét ezekben az esetekben maga a jogszabály biztosítja, ez a körülmény az eljárásban részes felek számára sem ismeretlen, így nem is kérdés, hogy érdekeikre figyelemmel kísérletet tesznek a jogalkalmazó szubjektív érzületeinek kihasználására és ezáltal az eljárásban hozott döntés befolyásolására. Fontos leszögezni, hogy maga a deliberáció folyamata minden esetben intellektust igénylő eljárás és sosem csupán „bírói” (közjegyzői) önkény.

A kutatások azt mutatják, hogy az emberek módszeresen összekeverik a döntéseket azok következményeivel. A megfigyelők nem az alapján ítélik meg egy döntés észszerűségét, hogy valóban észszerű volt-e, hanem, hogy az adott döntés jó vagy rossz eredménnyel zárult. Fontos megjegyezni, hogy a jó döntések is vezethetnek rossz eredményre, ami az eljárásban érdekelt felek kontextusában azt jelenti, hogy a jogalkalmazó jó döntése nem garantálja egyúttal a felek számára az általuk jónak ítélt kimenetelt.¹⁹

A kutatás hipotézise, hogy – noha azok nem minden esetben detektálhatók célzatos kutatás nélkül – a közjegyzői döntések rendelkeznek érzelmi összetevőkkel, valamint, hogy a döntéshozó közjegyzőkre hatással bírnak az egyes eljárásokban jelenlévő szubjektív tényezők, amelyek ezáltal alkalmasak lehetnek

17 16/2021. (VI.28.) MOKK Szabályzat a Magyar Közjegyzőség Etikai Szabálykönyvéről.

18 *Visegrády Antal*, Jog- és állambölcsélet. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2003.

19 *Czabán*, Jog és pszichológia. 23. o.

az érdemi döntéshozatal bizonyos mértékű terelésére, valamint a folyamatban lévő ügyek menedzsmentjének meghatározására, illetve befolyásolására.

Maga a közjegyzői döntéshozatal fogalma pontosításra szorul, hiszen a kutatás nem csupán az egyes eljárásokban született döntésekre szorítkozik, hanem tágabb értelemben is vizsgálja a döntéshozatalt a hivatali munkavégzés során, ennek megfelelően elkülöníthető a szűkebb értelemben vett jogi döntések és a tágabb értelemben vett jogi szolgáltatási döntések kategóriája. A szűkebb értelemben vett jogi döntések kifejezés alatt olyan döntéseket értünk, amelyek az ügy érdemére vonatkoznak, míg a jogi szolgáltatási döntések elnevezés alatt azokat a jelenségeket vizsgáljuk, amelyek az ügy érdeme szempontjából kevésbé jelentősek vagy adott esetben munkaszervezési, illetőleg technikai jellegűek, azonban a mindennapi munkavégzés során mégis a döntés formáját öltik.

4.1. A mérlegelési jogkörben hozott döntések szubjektív tényezői

Az egyes közjegyzői eljárásokat illetően – a teljesség igénye nélkül – elsődlegesen a közjegyzői okirat alapján elrendelt végrehajtási eljárásban, a hagyatéki eljárásban, az okiratszerkesztési eljárásban és a fizetési meghagyásos eljárásban biztosított mérlegelési lehetőségekre, valamint az egyes ügyek menedzsmentjének kezelésére fókuszálunk, a szerző kutatása is döntően ezekhez az eljárásokhoz kapcsolódik. A következő esetekben a jogszabály pusztán a döntés kereteit jelöli ki, azonban minden határozat vagy általános értelemben vett döntés meghozatala a közjegyző egyedi elbírálását követeli meg az ügy körülményeire figyelemmel. A közjegyzői okirat közvetlenül végrehajtható, amely egyúttal azt is jelenti, hogy az okiratot készítő közjegyző kizárólagos illetékességgel rendelkezik az általa készített közjegyzői okirat alapján a végrehajtás elrendelésére. A végrehajtás elrendelésére a közjegyző által minden esetben nemperes eljárásban kerül sor a felek meghallgatása nélkül, az iratanyag részét képező okiratok alapvetően formai szempontú vizsgálatát követően. A végrehajtás elrendelésével szemben jogorvoslatnak helye nincs, azonban a fél a végrehajtási eljárás folyamán végrehajtási záradék törlése²⁰ iránti kérelmet terjeszthet elő – egyfajta kvázi-jogorvoslatként –, ha a közjegyző az okiratot a törvény megsértésével látta el végrehajtási záradékkal. Amennyiben a fél végrehajtási záradék törlése iránti kérelmet terjeszt elő, azzal együttesen jellemzően a végrehajtás felfüggesztését is kéri a kérelem jogerős elbírálásáig. A jogszabály úgy fogalmaz, hogy a fenti esetben a közjegyző a végrehajtást felfüggesztheti²¹, tehát a felfüggesztés indokoltságáról teljes egészében a közjegyző dönt, amelyet a fél már a kérelem tartalmával igyekszik orientálni például a közjegyző együttérzésének felkeltésével anyagi helyzete iránt,

20 A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (Vht.) 211. § (2) bekezdése.

21 Vht. 49. § (1) bekezdése.

vagy azzal, hogy már előre kilátásba helyezi, hogy amennyiben a közjegyző nem a kérelmének megfelelően dönt, abban az esetben fellebbezéssel fog élni, sőt, gyakorta a közjegyző felelősségét is állítja az általa elszenvedett jog/érdeksérelemért. Ezekben a beadványokban – tartalmukat illetően – nem ritka egyfajta rejtett fenyegetés, illetve a közjegyző megfélemlítésére tett kísérlet a közjegyző felelősségre vonásának kezdeményezése által, amelynek eszköze elsődlegesen a területi kamaránál benyújtott panasz lehet. Az orientáló szándékot nyomatékossítván, még a jogi képviselővel eljáró adósok beadványaiban is előfordulnak személyeskedő megjegyzések a közjegyző kvalitásait méltatva, amelyek alkalmasak lehetnek arra, hogy szégyenérzetet váltsanak ki a közjegyzőből és egyfajta pszichés nyomásgyakorlásként abba az irányba terelhetik, hogy adjon helyt a fél kérelmének és a végrehajtási záradék törléséről rendelkezzen.

A hagyatéki eljárásban jellemzően a hagyatéki tárgyalás tartása és a hagyatéki tárgyalás elhalasztása tekinthetők olyan kérdéskörnek, ahol a közjegyzőnek mérlegelési lehetőség van a kezében. A közjegyző – a jogszabály által előírt kötelező eseteken túlmenően – minden előtte folyamatban lévő hagyatéki ügyben intézkedhet a tárgyalás kitűzése iránt, ha azt bármely okból indokoltnak tartja.²² Ezen a ponton felmerülhet, hogy a tárgyalás tartásának indokoltsága sok esetben szubjektív oldalról közelíthető meg, amely érzelmi jellegű összetevőket is tartalmaz. E körben a közjegyzőt orientáló jellegű szubjektív tényező lehet az ügy gyorsabb és hatékonyabb lezárásának igénye, a felek fizetési hajlandóságának ösztönzése vagy a fizetési hajlandóság látszólagos hiánya, illetőleg az ügyre vonatkozó telefonhívások, előzményi iratok mennyisége és minősége. A hagyatéki tárgyalás elhalasztása iránti kérelmek sem minden esetben mentesek az érzelmi töltettől az érdekeltek oldaláról, hiszen nem ritka, hogy ez a kérelem ténylegesen valamely egyéb szándékot leplez, például, hogy az eljárás még ne záródjék le, vagy a meghatalmazott jogi képviselő ügygel kapcsolatos felkészületlenségét.

Fizetési meghagyásos eljárásban a részletfizetés, illetve a fizetésre halasztás engedélyezése szintén a közjegyző mérlegelését igényli azzal, hogy az előbbieket a közjegyző abban az esetben biztosíthatja, amennyiben az a felek méltányos érdekeinek mérlegelése alapján vagy a kötelezettség természetére való tekintettel indokoltnak mutatkozik²³, így a mérlegelés folyamatának ebben az esetben is jellemzően részét képezi az érzelmi oldal orientáló ereje.

A jogi szolgáltatási döntések jellemző megnyilvánulása az ügyfelek számára kiadott időpontok szervezése vagy a helyszíni eljárás indokoltságának megítélése, amelyek gyakorta hordozhatnak magukban akár pozitív, akár negatív érzelmi töltetet. Az olyan alapvető emberi érzelmek, mint a szimpátia, rokonszenv,

22 A hagyatéki eljárásról szóló 2010. évi XXXVIII. törvény (Hetv.) 43/C. § (3) bekezdés e) pontja.

23 A fizetési meghagyásos eljárásról szóló 2009. évi L. törvény (Fmhtv.) 29. § (2) bekezdése.

tiszteletteljes viselkedés, ellenszenv vagy verbális agresszió egyaránt alkalmas arra, hogy az ügyet menedzselő közjegyző pszichéjére hassanak, aki az ügy kezelésének uralkodó szereplője. A közjegyző hivatali tevékenységét főszabály szerint irodájában (hivatali helyiségében) köteles folytatni, helyszíni eljárás csak indokolt esetben szervezhető meg. A helyszíni eljárást megengedő döntés gyakorta párosulhat a közjegyző együttérzésével, például az időskorú, mozgásában korlátozott, esetlegesen kórházi kezelés alatt álló személy jognyilatkozatának közjegyzői okiratba foglalása esetén.

4.2. Heurisztikák és kognitív torzítások a közjegyzői eljárásokban

A következőkben olyan, a közjegyzői eljárásokban feltételezetten meglévő és munkáló, érzelmi összetevőket is mozgató heurisztikák, illetve kognitív torzítások/terelések kerülnek bemutatásra, amelyek az egyes eljárások jellegéből fakadóan létjogosultságot követelhetnek maguknak, majd a 7. pontban a kutatás tapasztalatainak összegzésével és értékelésével következtetéseket vonunk le arra vonatkozóan, hogy a heurisztikák és kognitív torzítások jelenlétére vonatkozó feltételezés helytálló-e, azaz, hogy azok valóban áthatják-e a közjegyzők döntéshozatalát, alkalmasak-e a közjegyzők – akár érdemi, akár munkaszervezési jellegű – döntéseinek befolyásolására.

Ahogy az már ismert, a közjegyző az általa lefolytatott nemperes eljárásban – a bírói szerepkörtől eltérően –, jogvitát érdemben nem bírálhat el. Ha az eljárásban részes felek között megállapodás születik, amellyel a jogvita lezárható és annak jogi akadályja nem merül fel, a közjegyző az egyezség jóváhagyásáról rendelkezik. A közjegyző által jóváhagyott egyezség a jogszabály által meghatározott esetekben ítélt dolgot eredményez, tehát az egyezségi eljárásban és a hagyatéki eljárás keretei között létrejött és a közjegyző végzésével jóváhagyott egyezség a bíróság által jóváhagyott egyezséggel azonos hatályú és végrehajtható. A kognitív torzítások közül a kerethatás az, amely az egyezségi eljárásban a legszignifikánsabban tetten érhető jelenség, motivációja pedig döntően a hosszadalmasabb és költségesebb bíróság előtti peres eljárás elkerülése. Amikor az emberek kockázatos döntésekkel találják szembe magukat – mint például, hogy jogvitájukat egyezséggel zárják le vagy annak rendezését bírósági peres útra tereljék –, aszerint kategorizálják a döntési lehetőségeiket, hogy azok hasznokkal járnának-e vagy költségekkel. Ennek során a fennálló állapothoz, mint hozzáigazítási ponthoz viszonyítanak, ezt nevezzük status quo-nak. A döntési lehetőségek kategorizálása vagy keretezése befolyásolja az opciók értékelését és a kockázatvállalási hajlandóságot. Amikor hasznokkal járó döntési lehetőségekkel néznek szembe, általában nem szeretnek kockáztatni, amikor viszont költségekkel járó lehetőségeik vannak, sokkal inkább hajlanak a kockázatvállalásra.

Ezekben a döntéshelyzetekben a választás főleg azon alapszik, hogy megtartsák vagy fejlesszék a status quo-t, amely a gyakorlatban a hasznok esetén a kockázat elkerülését, míg költségek esetén a kockázat vállalását jelenti. Általánosságban véve a peren kívüli vitarendezés sikerét két tényező határozza meg, nevezetesen az a keret vagy referenciapont, amelyből indulnak az ajánlatok, valamint a valószínűsíthető pozitív vagy negatív eredménye az esetleges tárgyalásnak. A gondolkodási folyamat nem törvényszerűen mechanikus, előfordul, hogy a személyiség és az egyéni preferenciák felülírják az elme által sugallt döntést.²⁴ Amikor a közjegyzői eljárásban ilyen jellegű döntéshelyzet áll elő a jogvita lezárásának mikéntjére vonatkozóan, általában az öröklésre hivatott fél dönti el, hogy megállapodik-e a nemperes eljárásban az igényt érvényesítő féllel vagy kockáztat, hogy megállapodás hiányában az igényt érvényesítő fél indít-e pert vele szemben, míg az igényt érvényesítő fél abban hozhat döntést, hogy elfogadja-e az öröklésre hivatott fél egyezségi ajánlatát, amely az eredeti elképzeléséhez képest kompromisszumot igényel a részéről, vagy kockáztat, hogy a peres eljárásban ettől előnyösebb döntés keletkezhet rá nézve. A közjegyző a tárgyalás vezetése során a fenti folyamatot kíséri, felismeri, a feleket motiváló érveket azonosítja. A kutatás tapasztalatai alátámaszthatják, hogy a közjegyző akként igyekszik a feleket a megegyezés irányába orientálni, ha előrevetíti számukra, hogy a költségeket és az időtényezőt tekintve hozzávetőlegesen mivel jár számukra egy esetleges peres eljárás megindulása – értve ezalatt a bíróságok leterheltségét, a folyamatban lévő peres eljárások nagy számát, az általános ügyintézési határidőket –, így adott esetben épp a közjegyző sugalmazása lehet az a döntő érv, amely a feleket végül az egyezségi kötésre indítja.

A kognitív torzítások érvényesülését támaszthatja alá az ún. MOKKmail fórum, mint hozzáférhetőségi heurisztika, amely a közjegyzői kar minden tagja számára elérhető és figyelemmel kísérhető, egyúttal interaktív jellege folytán teret ad a tapasztalatcserére a kollégák számára. Gyakori jelenség a másodfokú határozatok anonimizált közzététele az egyes jogértelmezési kérdéseket illetően, hiszen ezáltal megismerhetővé válik a közjegyző határozatával szemben benyújtott jogorvoslati kérelem törvényszék által történő elbírálásának kimenetele. Ha a közjegyző tudomást szerez a másodfokú bíróság(ok) jogi álláspontjáról az előtte folyamatban lévő ügyben felmerülő kérdést illetően, azaz, hogy a kollégája által hozott határozattal szemben benyújtott fellebbezést a másodfokú bíróság miként bírálta el, az kihatással bírhat az előtte folyamatban lévő ügy megítélésére, elbírálására és az ügy menedzsmentjének meghatározására, amely az utólagos bölcsesség torzításaként azonosítható. Fontos hangsúlyozni, hogy az ún. MOKKmail fórum nem minősül sem jogforrásnak, sem kötelező erejűnek,

24 Gáabri, Kognitív tudományok. 123-124. o.

az ott olvasottak csupán tájékoztató jellegűek (olykor egy bizonyos jogi álláspont bemutatásaként), orientáló jellege azonban tetten érhető lehet. Összességében elmondható, hogy az utólagos bölcsesség bizonyos mértékben irányíthatja a deliberációs folyamatot, esetünkben tehát akkor, ha a közjegyzőnek annak tudatában kell az előtte folyamatban lévő ügyben érdemi döntést hoznia, hogy ismeri a másodfokú bíróság álláspontját, illetőleg a kar tagjainak gyakorlatát. Ez a heurisztika adott esetben a jogbiztonságot is szolgálhatja, hiszen – mint egyfajta intézményes korlátozó tényező – megóvja a döntéseket a szélsőséges töredezettségtől.

További torzító mechanizmus az irreleváns információk jelenléte az eljárásban, amelyek a legnagyobb körültekintéssel sem hagyhatók teljes egészében a hivatali helyiség falain kívül. Az irreleváns információk terelik a gondolkodást, úgy tűnhet, az emberi elme alapvetően nem képes figyelmen kívül hagyni olyan információt, amely korábban bármilyen módon tudomására jutott. Erre példaként szolgálhat a fél által korábbi ügyének intézése során tanúsított magatartás, hozzáállás, az előzetes telefonhívások, de akár a hivatali helyiség előterében elhangzott kommunikáció is, amelyek a közjegyző érzelmein keresztül alkalmasak lehetnek a folyamatban lévő ügy menedzsmentjének meghatározására akár pozitív irányban, a közjegyző szimpátiájának, rokonszenvének felkeltésével, akár negatív irányban, ellenszenv kiváltása útján.

5. A kutatás módszertana: operacionalizálás

A kutatás céljára igénybe vett mintavételi eljárás eszköze a kérdőív, amely összesen 20 kérdést, illetve állítást tartalmazott. A vizsgálatba bevonásra kerülő személyek döntő többségében közjegyzők – ez azon okból bír különös jelentőséggel, mert a közjegyzőhelyettes – bár ugyanazon jogkörrel jár el az egyes közjegyzői eljárásokban, mint a közjegyző –, tevékenységét a közjegyző utasítása és felelőssége mellett gyakorolja, így a közjegyzőhelyettes által hozott döntések a fentiek függvényében a közjegyző esetleges befolyása alatt állnak, így az eredmény is torzulhat. Magyarországon jelenleg 313 közjegyzői székhely működik, a kérdőív 28 válasz alapján kerül kiértékelésre. A kérdőív közzétételére részben a területi közjegyzői kamara közreműködésével, részben az érintettek kutató általi külön megkeresésével került sor, a válaszadók összetétele nemek, korosztályok és az illetékességi területek (tehát demográfiai tényezők) tekintetében vegyes. A kérdőív a hagyatéki eljárás, a közjegyző okiratszerkesztési eljárása, a végrehajtási eljárás, a fizetési meghagyásos eljárás ügykörére, valamint általános munkaszervezést illető gyakorlatra vonatkozó kérdéseket foglal magában, amelyek a közjegyzői hivatás gyakorlóinak számára nehézség nélkül értelmezhetőek, mégis

tükrözhetik a közjegyzői döntések érzelmi összetevőinek meglétét és mértékét. A kérdések mindegyikének megválaszolása bizalmat igényel a résztvevők részéről, hiszen a kutatás tárgya is magában hordozza a személyesebb hangvételű kérdéseket. A kutató szintén a közjegyzői kar tagja, kapcsolata a bevont személyekkel részben közeli, részben ismeretség szintű, a kutató megítélése szerint a bevont személyek ismeretlensége jelentősebb torzító hatással bírhatott volna a válaszadás őszinteségét, valamint a válaszadási hajlandóságot illetően. A mintavételi eljárás egyszeri, kontrollcsoport megléte nem indokolt.

6. A választott mintavételi eljárás kidolgozása

A mérési eszköz szubjektív (érzelmi) töltetet is tartalmazó állítások megfogalmazását jelentette mind érdemi döntéshozatali, mind munkaszervezési kérdéseket illetően az említett témakörökből, amelynek értékelése Likert skálával történt azzal, hogy a válaszadó rögzíthette, mennyire jellemző az adott állítás a hivatásbeli viselkedésére, illetőleg hozzáállására, milyen mértékben tud az adott állítással azonosulni. Az értékelésre szolgáló Likert skála négy fokozatú (1 – egyáltalán nem jellemző rám / nem értek egyet, 4 – jellemző rám / egyetértek), amelynek köszönhetően a válaszadónak döntést kellett hoznia a kitöltés során, középérték nem volt jelölhető.

7. A kérdőív tapasztalatainak összegzése és a kutatás következtetései

A kutatás tapasztalatainak megállapítása az érkezett válaszok összesítésével történt, amely alapjául szolgálhat az érzelmi összetevők meglétét illető következtetések levonásának. A válaszok összegzése során többnyire egységében kerülnek értékelésre az egyetértő, illetve a nemleges válaszok azzal, hogy a számítások kerekítést is tartalmaznak az érkezett válaszok számának függvényében. A kérdőívben rögzített válaszok értékelése során elsőként azokat a tényezőket összegezzük, amelyekben a válaszadók döntő többségben egységes álláspontot képviseltek, majd ezt követően azon kérdések áttekintésére kerül sor, ahol a válaszadás nagyobb diverzitást mutatott.

Megkérdőjelezhetetlen, hogy az empátia, az együttérzés és az emberségeség szinte minden válaszadót mozgat, hiszen az értékelés alapján hangsúlyosan jellemzőnek mondható, hogy ha a fél rossz egészségi állapotára, mozgáskorlátozottságára, kórházi kezelésére hivatkozik, a közjegyzők akkor is biztosítják

számára a helyszíni eljárást rövid időn belül, ha az átlagoshoz képest kevesebb szabad időpont áll rendelkezésre vagy az az átlagostól nehezebben szervezhető számukra, valamint időpont biztosítása tekintetében előnyben részesítik az időskorú vagy rossz egészségi állapotban lévő ügyfelet vagy alkalmazkodnak hozzá, ha arra hivatkozik, hogy kísérője csak ezen szűk időszámban tud segítségére lenni az irodába való eljutásban. Ha az egyezségkötést a hagyatéki eljárás keretei közé helyezzük, a kérdőívben rögzített válaszok nyolcvan százalékban arra utalnak, hogy a közjegyzők élnek az említett pszichés ráhatással az érdekeltek irányába, azaz, hogy a hagyatéki eljárásban fennálló jogvita esetén az érdekelteket azzal igyekeznek az egyezségkötés irányába terelni, hogy előrevetítik számukra a peres eljárással járó kellemetlenségeket. Ez azt mutatja, hogy a közjegyzők ezen pszichés ráhatás bevetése útján is törekednek arra, hogy az érdekelteket a sok esetben racionálisabbnak mondható döntés meghozatalára, azaz az egyezség megkötésére sarkallják. A MOKKmail-en olvasott tapasztalatok a válaszadók mintegy nyolcvan százalékát orientálják az ügy elbírálásának mikéntjét illetően, az ott olvasottakat kiemelkedő arányban követik és jellemzően alkalmazzák is, integrálják döntéseikbe. Szinte egységesnek mondható az álláspont abban a kérdésben is, hogy a közjegyzők meglehetősen ellenállóak mentális szempontból, mivel a rögzített válaszok alapján a fél előzetesen tanúsított kellemetlen, tiszteletlen viselkedése nem eredményezi az ügy elintézésének halogatását, továbbá a hagyatéki tárgyalás elhalasztásának sem indoka a jelenlévő érdekeltek kellemetlen viselkedése, tiszteletlen magatartása. A hatékonyság igénye szintén a közjegyzői döntések összetevőjének tekinthető, hiszen a válaszadók nyolcvanöt százaléka – noha annak jogszabályi alapja nincs – az őt illető közjegyzői díj megfizetésére hagyatéki eljárásban egyéb szankció (például zálogjog bejegyzése, végrehajtási eljárás kezdeményezése) nélkül „részletfizetést” engedélyez az érdekelt részére, ha meggyőzi az eljáró közjegyzőt a fizetési hajlandóságáról. Egységesnek mondható a kar abban a tekintetben is, hogy a fél beadványának agresszívabb hangvétele, az abban elrejtett „fenyegetés” a döntés objektivitását nem befolyásolja, mivel a válaszadók kilencvenöt százaléka szerint a végrehajtási eljárás felfüggesztéséről rendelkező döntésében nem játszik szerepet a fél beadványának hangvétele, fenyegetése. Az előbbinél érzékenyebbek a közjegyzők azonban arra, ha a fél kilátásba helyezi, hogy panaszt tesz velük szemben a területi közjegyzői kamaránál az eljárás elhúzódása miatt, hiszen csak a válaszadók hatvanöt százaléka nem biztosít ilyen esetben az eredeti elképzelésénél korábbi időpontot vagy soronkívüliséget a fél számára. Többségében pozitív hatást gyakorol a közjegyzőkre munkaszervezési szempontból, ha a fél tiszteletteljes kérést intéz feléjük annak észszerű indokának megjelölésével, hiszen a rögzített válaszok hetven százaléka alapján ilyen esetben az eredeti elképzelésüknél korábbi időpontot vagy soronkívüliséget biztosítanak számára. A kutatás fontos megállapítása,

hogy az esetleges ellenérzések vagy kellemetlenebb légkör sem okozza a jogszabályok betartásának negligálását (noha a válaszadók ebben nem voltak teljesen egységesek): a rögzített válaszok hetvenöt százaléka szerint döntően nem befolyásolja a közjegyzői okiratok felolvasására vonatkozó kötelezettség teljesítését, ha az ügyfél kisgyermekkel érkezik az irodába, a válaszok hetven százaléka alapján hagyatéki eljárásban a jogerőssé válást tanúsító végzést sem „tartják vissza” a közjegyzők, ha az érdekelt a közjegyzői díjat nem rendezte határidőben, ezenkívül, az ügyfél előzetesen tanúsított kellemetlen viselkedése sem teszi jellemzővé, hogy a közjegyzők az okirat elkészítésére lényegesen későbbi időpont biztosítását helyezték kilátásba, ha a közreműködés megtagadására nincs ok, de annak elkészítését valamely okból aggályosnak vélik. A kutatás tapasztalatai alapján hatást gyakorol az ügy elintézésének gyorsaságára és így a közjegyző munkaszervezésére a fél gyakori érdeklődése, más szóval pressziója az ügy állását illetően, hiszen a válaszadók hetven százaléka ilyen esetben hamarabb intézi el az ügyet akkor is, ha az ügyintézési határidő nem telt el.

Csekélyebb mértékű eltérést tükröznek a rögzített válaszok a fizetési meghagyásos eljárásban a részletfizetés, illetve a fizetési halasztás engedélyezése tekintetében is, nagyságrendileg a válaszadók hatvanöt százaléka engedélyezi ezeket a kedvezményeket a jogosult erre vonatkozó kifejezett nyilatkozata nélkül is, ha az látszólag indokoltnak mutatkozik. Az empátia és együttérzés a díjszámítási kérdéseket is befolyásolja – noha csak bizonyos mértékben –, mivel a rögzített válaszok hatvanöt százaléka alapján a közjegyzők a hagyatéki eljárásban, noha az ügy összetettsége azt indokolná, a díjszámítás szempontjából mégsem kezelik azt különösen terjedelmes, bonyolult, nehéz jogi megítélésű ügyként a munkadíj vonatkozásában kétszeres szorzóval, ha együttérzést kelt bennük az érdekelt helyzete (például kisgyermek elhalálása, az érdekelt láthatóan szerény anyagi körülményei, betegsége, elesettsége). Díjszámítási kérdések egyéb vonatkozásaiban a kutatási eredmények azonban azt tükrözik, hogy a válaszadók hetven százaléka számára mérlegelési jogkörében nem indok a hagyatéki tárgyalás kitézésére a fél fizetési hajlandóságának ösztönzése, az említett arányú válaszok szerint a közjegyzők kevésbé tartanak attól, hogy tárgyaláson kívüli hagyatékátadás esetén az érdekelt nem rendezné a közjegyzői díjat határidőben. Fontos azonban hozzátenni, hogy ez az eredmény geográfiai és/vagy demográfiai tényezők függvénye is lehet, azaz, hogy az adott közjegyzői székhely az országon belül hol helyezkedik el. Végül, az együttérzés mellett a szimpátia és a rokonszenv is hasonló mértékben követel helyet a közjegyzők döntéseiben a hagyatéki tárgyalás elhalasztása iránti kérelemnek helyt adó végzések meghozatala során, ugyanis a válaszadók hatvanöt százalékát többnyire jellemzően befolyásolják ezen tényezők. A legnagyobb eltérést a halasztás iránti kérelmek mögött meghúzódó leplezett szándékok befolyásoló erejének megítélése mutatta, ugyanis a válaszadók

hatvan százaléka helyt ad a halasztás iránti kérelemnek abban az esetben is, ha az a benyomása támad, hogy a halasztás iránti kérelem – a jogszabályban nevesített eseteken túl – valamilyen egyéb mögöttes szándékot leplez (például, a jogi képviselő felkészületlenül érkezett és további idő szeretne nyerni a felkészülésre vagy az érdekelt valamely okból „húzni szeretné az időt”). ebben a kérdésben tehát a közjegyzők viszonylag megengedőek. Fontos kiemelni, hogy a kutatási eredmények elemzése alapján nem mutatható ki lényeges különbség az érdemi döntésekben és a munkaszervezési kérdésekben jelenlévő szubjektív tényezők hatását illetően, tehát az érzelmi összetevők ugyanolyan vagy közel azonos mértékben, hatásfokkal és változatossággal képezik részét e két döntési típusnak.

8. Kitekintés – a döntéshozatal és a lelkiállapot rejtett összefüggései, avagy a depresszív realizmus jelensége

Az érzelmek és a minket körülvevő atmoszféra általános jelleggel, a jogi döntéshozatalon túlmenően is vezérelhet minket. A modern pszichológia területén számos kutatás tanulmányozta az érzelmek létjogosultságát a döntéshozatal mechanizmusában és azt találták, hogy az érzelmek a logikus gondolkodásban igenis jelen vannak, az érzelmek sok esetben szolgálják a racionalitást, olyannyira, hogy az érzelmek hiányát épp a racionális gondolkodás, illetve maga a döntés sínyli meg leginkább. Különösképpen meglepő, hogy ezt a potenciált nem csak a kellemes, hanem a kellemetlen érzelmek is hordozzák, tehát egy számunkra kényelmetlen atmoszféra, borús hangulat vagy dühös lelkiállapot is képes javítani a gondolkodásunk racionalitásán, tárgyilagosságán. A társas helyzetekkel együtt járó kognitív terhelés érzelmi elemeket is szükségszerűen tartalmaz, amelyek meghatározó befolyással bírhatnak nem csak az aktuális atmoszféra és az emberi kapcsolatok alakulására, hanem alapvetően a gondolkodásunk irányaira is.²⁵ Ezen szociálpszichológiai kutatások szerint derűs hangulatban mind saját sztereotípiáink, mind az adott társas helyzet rejtett sugalmazásai, szuggesztíói iránt fogékonyabbak vagyunk és fokozottabban ki vagyunk téve azok hatásának, mint rossz hangulatban. Meglepő módon a komor hangulat vagy egy szigorúbb kereteket követelő közeg lehet az az eszköz, amely védelmet nyújthat az ellen, hogy hamis vagy épp félrevezető információkat beépítsünk gondolati láncolatainkba. A depresszív realizmus jelensége szerint a borús hangulat nagyobb és hatékonyabb koncentrációt követel, így döntéseink kevésbé kitéttek az előítéleteknek és a sztereotípiáknak, érveléseink koherensebbek, mint felszabadult hangulat

25 Csíkszentmihályi Mihály, *Kreativitás, A flow és a felfedezés, avagy a találékonyág pszichológiája*. Akadémiai kiadó, 2008. 194-199. o.

esetén. A kutatási eredmények alapján az egyén nem akkor hozza a számára legideálisabb döntést, ha derűs hangulat uralkodik, a felszabadultság tehát az optimális döntés ellen dolgozik. A szabályok által kijelölt keretek, illetőleg egy feszesebb hangulat a fokozottabb koncentráció okán koherensebb és meggyőzőbb érveket eredményez, míg egy könnyed hangvételő párbeszédben érveink jóval általánosabbak, szubjektívebbek, adott esetben sztereotip jegyeket hordoznak, így kevésbé meggyőzőek.²⁶ A témában folytatott kísérletek során elsősorban nem azt kutatták, hogy a vizsgált személyek ténylegesen milyen álláspontot képviselnek egy bizonyos kérdést illetően, ehelyett kizárólag az érvek minőségét vizsgálták, azaz, hogy azok mennyire komplexek, koherensek, konklúzívak, más szituációban pedig a kutatás alanyainak személyes véleményét is vizsgálat alá vonták. Az előbbieket összevetése alapján az a következtetés volt levonható, hogy szinte alig bírt jelentőséggel, hogy az adott személy az adott helyzetben saját álláspontját, meggyőződését képviselte-e, vagy azzal épp szembehelyezkedett, viszont a kutatók szempontrendszere szerint az egyént körülvevő hangulat meghatározó hatással volt az érvek minőségére. Az összefoglaló elnevezéssel „rossz” hangulatot generáló keretek között lévők az adott szempontrendszer szerint lényegesen magasabb minőségpontszámot értek el, mint az összefoglaló elnevezéssel „jó” hangulatban lévők, míg a „semleges” hangulatot kölcsönző közegben helyet foglalók a skála közepén helyezkedtek el. A kötöttebb, feszesebb hangulatban vizsgált egyének valóságérzékelése sokkalta pontosabbnak, precízebbnek bizonyult, mint felszabadult, oldott hangulatban vizsgált társaiké. Mindezekon túl, számszerűsíthető különbség mutatkozott az egyének időérzéke tekintetében is, amely szerint az előbbi csoportba tartozók körében az időérzék kivétel nélkül pontosabb, reálisabb értéket tükrözött. Ezen tapasztalatokat hasznosan, sőt tudatosan alkalmazhatjuk akár a mindennapi életünk, akár a hivatali munkavégzésünk során, hiszen könnyebben átláthatjuk, hogy a fennálló szituációból való továbblépés mélyebb, analitikusabb gondolkodást igényel-e, illetőleg az hatékonyabban kezelhető egy már bevált, mélyebb elemzésre nem szoruló rutinmegoldással, amely megkülönböztetés tulajdonképpen a már említett gyors és lassú gondolkodás kettősének is megfeleltethető. Fontos megjegyezni, hogy az idők során egyedi tapasztalatokból rutinná összeállt műveletek alkalmazása egészen összetett, komplex esetek megoldását is elősegítheti – éppen ebben rejlik a szakértelem és a tanultság ereje hivatali munkánk során.²⁷ Következésképp, a szakszerű és ideális döntéshozatalt facilitáló alaphangulat előállítható, sőt tudatosan befolyásolható, amely hatékonyan használható tárgyalótermi helyzetekben vagy munkahelyi környezetünkben is, hiszen maga az alaphangulat az említett módon

26 *Forgács József*, A szomorúság előnyei, Érzelmi hatások a gondolkodásra és a társas érintkezésre. Saxum kiadó, 2008. 100-111. o.

27 *Mérő László*, Az érzelmek logikája. Tericum kiadó, 2022. 129-132. o.

érzelmeket is képes magával vonzani. Ezen tapasztalatok által hatást gyakorolhatunk arra is, hogy egy előttünk álló probléma iránti hozzáállásunk mennyire legyen analitikus vagy épp könnyedebb, egyszerűbb és gyorsabb megoldásokra törekvő, természetesen a megfelelő tudatosság és kontroll mellett. Látható tehát, hogy az „értelem kontra érzelmek” tézis megítélése valójában sokkal árnyaltabb, összetettebb kérdés, mint azt első gondolatra feltételeznénk, sőt, maga az optimális döntés meghozatala iránti igény követeli meg a racionalitás és az érzelmek egy egységben történő működését.

9. Összegzés és következtetések

A bírói döntéshozatalt illetően – döntően büntető ügyszakban –, valamint angolszász jogterületen az esküdtek működésére vonatkozóan számos tanulmány látott már napvilágot, azonban a közjegyző döntéshozatali folyamatának elemzése tárgyában a tanulmány határozottan újszerűként értékelhető, noha a kutatás tapasztalatai alapján a téma vizsgálata messzemenőig indokolható. A kutatási eredmények igazolják a hipotézist, azaz, hogy a közjegyzői döntések rendelkeznek érzelmi összetevőkkel, amelyek a közjegyző elméjében zajló pszichés folyamat részeként befolyással bírnak a döntések kimenetelére mind az érdemi határozatok meghozatalát, mind az egyes ügyek menedzsmentjét illetően. A döntéshozatal vizsgálata során látványosan és mérhetően felhasználhatók a pszichológia eredményei, hiszen a szubjektív érzületek az eljárás során mindvégig munkálnak, vezérlik és terelik a döntéshozó figyelmét abban az esetben is, ha ez a jelenség a külvilág számára kevésbé érzékelhető. A pszichológiai tapasztalatok szerint – ahogyan az a 8. „Kitekintés – a döntéshozatal és a lelkiállapot rejtett összefüggései, avagy a depresszív realizmus jelensége” címet viselő részben bemutatásra is került – az érzések sok esetben jobban szolgálják a hosszútávú érdekeinket, tehát az érzelmek adott esetben épp a racionalitás letéteményesei.

A heurisztikák szükségzerű gyakorlati funkciót töltenek be a jogi döntéshozatalban is, hiszen nagy számú ügy vagy különösen terjedelmes iratanyag feldolgozása esetén a lassú rendszer működése aligha volna életszerű, azok hatékony feldolgozásához szükség van a jogalkalmazó kialakult benyomására. A tapasztalatok által a gyors rendszer folyamatosan alakul, formálódik, működését előbb-utóbb megérezésnek érezzük, amely már önmagában kognitív torzításnak tekinthető. Megérezéseink tehát nem a semmiből érkeznek, mögöttük valójában komoly agyi tevékenység áll, ami előző tapasztalataink és bizonyos szabályok alkalmazásából adódik. Nem szerencsés, ha a döntéshozatal túlságosan a hatása alá kerül a heurisztikáknak, de azok jelenlétét és működési

mechanizmusát tudatosítva facilitálják a döntéshozatalt. Különös kihívást jelent az elménk számára a jogszabályváltozások folyamatos követése, hiszen a hibák kiküszöbölése érdekében állandó harcot vívunk a gyorsításokkal szemben, amelyek a mindennapi munkavégzés során a rutin egyszerűsége okozta csábítás-ként értékelhetőek. Az optimális döntéshozatal elérése céljából kizárólagosan az jelenthet megoldást, ha a heurisztikákat tudatosan használjuk, illetve szükség esetén teljesen kiküszöböljük őket.

Hangsúlyozandó körülmény, hogy más európai országokhoz képest általánoságban véve a magyar jogászság messze áll a kognitív tudományok széleskörű ismeretétől, noha azok eredményei hatékonyan felhasználhatók és beépíthetők lennének úgy a hivatali munkavégzés minőségének javítása, mint a jogásztársadalom mentálhigiénéjének ápolása céljára. Egy egységben szemlélve a pszichológiai ismereteket és a jogtudományt, annak sajátos értelemben vett kultúrája hozzájárulhat a döntéshozatal tudatosságának fejlesztéséhez, amely mind egyéni, mind testületi vagy akár hivatásrendi szinten előremutató változások előidézésére lehet alkalmas. A minőségileg magasabb színvonalú döntéshozatal megvalósítása érdekében a releváns készségek, kompetenciák fejleszthetők, különösképpen akkor, ha rálátásunk nyílik a döntéshozatalt terelő nem-tudatos erőkre, amelyek ezáltal hatékonyabban vezérelhetők. Az előbbi tendencia a jogász hivatásrendek közös érdeke, amelynek eléréséhez az egyes tudományterületek közötti együttműködés és azok tudatos összehangolása elengedhetetlen. A jövőre nézve megfontolandó lehet a közjegyzői hivatásrend pszichológiai szempontú edukációja, hiszen az ilyen jellegű ismeretek bővítése lényeges segítséget nyújthat a közjegyző számára saját működésének mélyebb megértésében, valamint a hivatás gyakorlása során felmerülő kihívások hatékonyabb legyőzésében. A jogpszichológia szintetizált ismeretanyaga felhasználásának valódi hozadéka, hogy tudatosságot és szélesebb körű rálátást kínálhat a döntéshozó számára, hiszen a hivatás szolgálata során újszerű mentális kellékekhez jut hozzá, általa felfigyelhetünk az emberi természetből fakadóan szükségszerűen jelenlévő torzulásokra, terelésekre, csökkentve egyúttal azok befolyását a döntéshozatal folyamata során. Következésképp, a kutatási eredmények alapján az érzelmek a háttérben munkálnak, befolyásolnak minket, hatást gyakorolnak ránk akkor is, amikor jelenlétük épp nincs a fókuszunkban, így leginkább akkor van esélyünk az irányításunk alá vonni őket, ha elismerjük és tudatosítjuk létezésüket. Összegezve tehát, a jogpszichológia tudományának számunkra legnagyobb hozadéka tehát az lehet, hogy általa egy színesebb, összetettebb „közjegyzői énképet” nyerhetünk, mivel speciális rálátást kínál önmagunkra mind a magánéletünkben, mind a hivatali működésünk során, általa modernebb külső nézőpontból tekinthetünk önmagunkra és döntéshozatali folyamatainkra egyaránt.

A termékfelelősség hazai joggyakorlata¹

Az elmúlt évek technológiai fejlődése jelentős hatást gyakorolt társadalmunkra, érintve a szociális kapcsolatokat és a gazdasági működést. E folyamatok alapvető átalakulást hoztak, amelyek a jogtudomány hagyományos szemléletét új kihívások elé állítják. Egyrészt a dogmatikus jogi gondolkodás új megközelítéseket igényel, másrészt a kodifikáció fokozódása figyelhető meg, amely új jogszabályok elfogadásában és meglévő jogszabályok jelentős módosításában nyilvánul meg. A változások a termékfelelősség területét is érintik, különösen a megváltozott gyártási folyamatok és az összekapcsolt termékek elterjedése miatt, amelyek több ponton jogalkalmazási bizonytalanságokat okoznak, különösen a szoftve-rekre és azok frissítésére. E bizonytalanságok ösztönözték az új termékfelelősségi irányelv elfogadását. Jelen tanulmány a bekövetkezett normatív változás figyelembevételével a magyar bírói gyakorlat vizsgálatára vállalkozik, célja az új szabályozás hatékonyabb alkalmazásának elősegítése.

Tárgyszavak:

technológia, szoftver, termékfelelősség, bíróság, joggyakorlat

Technological developments in recent years have had a significant impact on our society, affecting social relations and economic functioning. These processes have brought about fundamental changes which pose new challenges to the traditional approach to jurisprudence. On the one hand, dogmatic legal thinking requires new approaches and, on the other, there has been an increase in codification, which is reflected in the adoption of new and significant amendments to existing legislation. The changes also affect the area of product liability, particularly due to changes in manufacturing processes and the proliferation of linked products, which cause uncertainties in the application of law in several areas, especially with regard to software and its updates. These uncertainties have prompted the adoption of the new Product Liability Directive. Taking into account the normative changes having

1 A tanulmány a K 142232 számú szerződés keretében a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával az európai adatgazdaság és adatvagyon szabályozási keretei című, K_22 „OTKA” számú pályázati program finanszírozásában valósult meg.

taken place, this study examines Hungarian judicial practice with the aim of promoting a more effective application of the new regulations.

Keywords:

technology, software, product liability, court, jurisprudence

1. Bevezetés

Az elmúlt évek technológiai fejlődése – különösen a mesterséges intelligencia (MI) térnyerése – jelentős figyelmet kapott a tudományos és gazdasági diskurzusban. Egyre gyakrabban esik szó a negyedik ipari forradalomról,² valamint a dataizmus jelenségéről,³ amelyek alapvető társadalmi és gazdasági átalakulásokat vetítenek előre. Bár a változások pontos iránya és mértéke továbbra is bizonytalan, a jövőkutatók által felvázolt forgatókönyvek radikális modernizációt jeleznek.⁴ Ezzel párhuzamosan a sajtó és a közbeszéd is fokozott érdeklődéssel követi az új technológiai fejlesztések lehetséges társadalmi hatásait.

Az MI-alapú technológiák által előidézett fejlődés következtében az elmúlt évek egyik legjelentősebb uniós kodifikációs eredménye, az AI Act⁵ elfogadása kiemelt figyelmet kapott.⁶ Ugyanakkor a technológiai és műszaki fejlődés hatása ennél jóval szélesebb körű: alapjaiban alakítja át a gyártási folyamatokat és az értékesítési láncokat. Ennek következtében szükségessé vált az uniós termékfelelősségi irányelv⁷ – az egyik alapvető európai jogi norma – felülvizsgálata is. Az Európai Bizottság 2022-ben tette közzé a vonatkozó módosító javaslatát,⁸

2 Lásd például *Birher Nándor*, A modern technológiák szabályozásának változásai: teoria versus praxis, etika versus protokoll. In: *Homicskó Árpád (szerk.)*, A digitalizáció hatása az egyes jogterületeken. Budapest, 2020, 11. o.

3 Lásd *Rasch Miriam*, Súrlódás. Etika a dataizmus korában. Budapest, 2022, 23–43. o.

4 E tárgykörben a talán két legismertebb mű: *Bostrom Nick*, Szuperintelligencia. Budapest, 2015; *Kurzweil Ray*, A szingularitás küszöbén - Amikor az emberiség meghaladja a biológiát. Budapest. 2014.

5 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1689 rendelete a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok megállapításáról, valamint a 300/2008/EK, a 167/2013/EU, 168/2013/EU, az (EU) 2018/1139 és az (EU) 2019/2144 rendelet, továbbá a 2014/90/EU, az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról (HL L 2024/1689, 2024.7.12.)

6 Az AI Act elfogadása körülményeinek részleteit lásd *Vitkovics Bálint*, *Az Európai Unió mesterséges intelligencia szabályozásának koncepciója*. Themis 2024 december, DOI: 10.55052/themis.2024.2.163.

7 A Tanács 85/374/EGK irányelve a hibás termékekért való felelősségre vonatkozó tagállami törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések közelítéséről (HL L 210., 1985.8.7., 29–33. o.)

8 Európai Bizottság, *Javaslat. Az Európai Parlament és a Tanács irányelve a hibás termékekért való felelősségről*. COM(2022) 495 final.

amely a jogalkotási folyamatot követően az új termékfelelősségi irányelv⁹ formájában került elfogadásra.

Jelen tanulmányunkban az új termékfelelősségi irányelv elfogadására tekintettel vizsgáljuk a termékfelelősség jogintézményének hazai bírósági gyakorlatát. Célunk annak feltárása, hogy a magyar bíróságok miként értelmezték és alkalmazták az irányelv korábbi rendelkezéseit. Az elemzés különösen azért indokolt, mert bár az új irányelv több ponton módosította a szabályozást, annak alapvető logikája és tartalmi szerkezete változatlan maradt.

2. Termékfelelősség hazai fejlődése

A termékfelelősség jogintézményének kialakulása nem értelmezhető kizárólag az európai jogtörténet keretei között, mivel az Amerikai Egyesült Államokban lezajlott jogfejlődés is jelentős szerepet játszott a vizsgált jogintézmény formálódásában. Erre figyelemmel egyes szerzők az észak-amerikai országot a termékfelelősség „hazájaként” említik.¹⁰ Bár a termékfelelősséggel kapcsolatos jogi gondolkodás gyökerei a XX. század elejéig nyúlnak vissza, és ebből az időszakból már fellelhetőek jelentős bírósági döntések, mégsem állítható, hogy a termékfelelősség ekkor már kialakult jogintézmény lett volna. Jelen tanulmányunkban azt a jogirodalmi állásponttal értünk egyet, amely szerint a termékfelelősség viszonylag új felelősségi konstrukcióként az 1960-as években intézményesült, jóllehet annak jogtörténeti előzményei ennél korábbra nyúlnak vissza.¹¹

A hibás termékért való felelősség esetében az egyik meghatározó jogi problémát a termelési folyamat megváltozása jelentette, amely a fogyasztási szokások alakulására is számottevő hatást gyakorolt: a terméket előállító gyártó és a termék tényleges használója között gyakran nem jött létre szerződéses jogviszony. Ez a körülmény pedig jogdogmatikai és méltányossági szempontból kétségesse tette a károsult által a gyártóval szemben érvényesíteni kívánt közvetlen kártérítési igény lehetőségét.¹²

Magyarország esetében ez a kérdéskör a jogalkalmazás során akkor vetődött fel először, amikor több televíziókészülék kigyulladt, és a káreseményekkel

9 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/2853 irányelve a hibás termékekért való felelősségről és a 85/374/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről (HL L 2024/2853, 2024.11.18.)

10 Lásd *Fézer Tamás*, Termékbiztonság, termékfelelősség, szolgáltatások nyújtásának különös követelményei. In: *Szikora Veronika (szerk.)*, Magyar Fogyasztóvédelmi magánjog – európai kitekintéssel. Debrecen, 2010, 226. o.

11 *Weiss Emília*, A termelői felelősségről – a Legfelsőbb Bíróság két ítélete kapcsán. *Magyar Jog*. 1987/12. 1027. o.

12 *Weiss*, 11. lj. hivatkozott mű, 1028. o.

kapcsolatos igényérvényesítés során fény derült arra, hogy a televíziókészülékek tűz- és robbanásveszélyesnek bizonyultak. Erre tekintettel kérdésessé vált a hibás terméket forgalmazó vállalkozás felelősségének megállapíthatósága. A tüzesetek kapcsán egyes szerzők már ekkor elmozdulást véltek felfedezni a magyar bírói gyakorlatban a termékfelelősségi tényállások irányába,¹³ míg mások túlzottnak tartották az ilyen messzemenő következtetések levonását tekintettel arra, hogy az akkori Legfelsőbb Bíróság ezeket a döntéseket nem közölte iránymutatásul.¹⁴ Ez utóbbi álláspontot látszik megerősíteni a hazai kommentárirodalom is, amely szerint 1986-ig a hazai bíróságok azon az alapon utasították el a károsultak által előterjesztett kereseteket, hogy nem állt fenn a károsultak és a gyártó között szerződéses jogviszonyuk.¹⁵

Hazánk vonatkozásában valóban 1986 tekinthető olyan szimbolikus dátumnak, amely a magyar termékfelelősségi jog létrejöttét szempontjából jelentős mérföldkőnek számít. Ebben az évben ugyanis a Legfelsőbb Bíróság két meghatározó döntést tett közzé. Az egyik döntés értelmében a *Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény* (rPtk.) szerinti általános felelősségi szabályokat kell alkalmazni azokban az esetekben, amikor a károkozó a terméket előállító gyártó, és a káresemény az általa előállított termékre visszavezethetően következik be.¹⁶ Ezt egészítette ki a másik bírósági döntés, amely lehetővé tette a gyártóval szembeni közvetlen igényérvényesítést a kontraktuális felelősség szabályai alapján.¹⁷ E két döntést értékelte később érzékletesen Weiss Emília kapunyitásként.¹⁸ Ez az asszociáció valóban helytállónak tűnik, mivel ezzel a két döntésével a bírói gyakorlat megteremtette a lehetőséget a károsult számára, hogy a gyártóval szemben közvetlen érvényesíthesse kárigényét a deliktuális felelősség keretei között. Érdeemes megjegyezni ezzel összefüggésben, hogy a magyar jog lépést tartott az Európai Gazdasági Közösséggel, ahol 1985-ben került elfogadásra a termékfelelősségi irányelv, míg Magyarországon a hivatkozott bírói döntések egy évvel később, 1986-ban tették lehetővé elvi szinten a hibás termékért való felelősséget, igaz, ekkor még ennek nem volt konkrét jogszabályi alapja. A termékfelelősség jogszabályba foglalására azonban nem kellett sokat várni, mivel a jogalkotó néhány éven belül elfogadta a *termékfelelősségről szóló 1993. évi X. törvényt* (Tftv.), amely 1994. január 1-jén hatályba is lépett.¹⁹ A Tftv. szabályozási

13 Lásd *Csurgó Ottó*, A termékfelelősségi eszme térhódítása a magyar bírói gyakorlatban. Jogtudományi Közlemény, 1987/2. 101–102. o.

14 Lásd *Weiss*, 11. lj. alatt hivatkozott mű 3. lábjegyzet.

15 *Vékás Lajos és Gárdos Péter* (szerk.), Nagykomentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez. Budapest, 2024, ujjogtar.hu/#doc/db/367/id/A14Y1522.KK/ts/20240101/lr/chain35303 (letöltés 2025. január 10.).

16 BH 1986. 501.

17 BH 1986. 512.

18 *Weiss*, 11. lj. alatt hivatkozott mű 1027. o.

19 Tftv. 14. § (1) bekezdés.

logikája és rendszere az uniós termékfelelősségi irányelvet vette alapul, és azzal összhangban állt.²⁰ Ez mindenképpen megkönnyítette Magyarország későbbi uniós csatlakozását, amely szempont a Tftv. elfogadása során a magyar jogalkotó tudatosan mérlegelésének része volt.²¹

A termékfelelősség hazai szabályozásának újabb állomását jelentette az új magánjogi kódex elfogadása, amelynek keretében merült fel kérdésként a Tftv. rendelkezéseinek inkorporálása a *Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvénybe* (Ptk.). A Magyar Közlöny 2002. január 31. napján megjelenő 2. száma tartalmazta az új Ptk. koncepcióját, amely „indokoltnak és szükségesnek” tartotta a termékfelelősségi szabályok beemelését annak ellenére is, hogy akkor a legtöbb tagállamban külön jogszabályban szabályozták.²² A koncepció a logikai elhelyezés során figyelembe vette a termékfelelősség szerződésszegési és kvázi-szerződésszegési vonatkozásait, és mindezekre tekintettel a felelősség egyéb esetei között javasolta annak elhelyezését.²³

3. Hatályos szabályozás

A Ptk. kodifikációja során az említett koncepcióban foglaltak érvényesültek, így az új törvénykönyv inkorporálta a Tftv. rendelkezéseit a magánjogi kódex deliktuális felelősségi részében, azon belül is a felelősség egyes esetei között. Gyakorlati szempontból a termékfelelősségi szabályok Ptk.-ba történő beemelése nem eredményezett jelentős tartalmi változást, mivel a Ptk. érdemben nem módosította a korábbi szabályozást.²⁴

A termékfelelősség körében a károkozónak azt a gyártót tekintjük, aki a hibás termék következtében előálló termékárért tartozik felelősséggel.²⁵ A termékár két fő típusát különíthetjük el: személyi és dologi kár. Személyi kárról akkor beszélünk, amikor a hibás termék miatt bekövetkező kár valakinek a halálára, testi sérülésére vagy egészségkárosodására vezethető vissza.²⁶ A dologi kárnak minősül az a károsodás, amikor a hibás termék más dologban okoz kárt, feltéve, hogy a kár összege a káresemény bekövetkeztekor meghaladja az ötszáz eurónak megfelelő – a Magyar Nemzeti Bank hivatalos devizaárfolyama szerint számított

20 Lásd *Darázs Lénárd*, Termékfelelősség a franchise rendszerekben. In: *Kisfaludi András*, Liber Amicorum. Studia E. Weiss dedicata. Budapest, 2002, 52. o.

21 Lásd Tftv indokolás 1. pont.

22 Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója 168. o.

23 Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója 169. o.

24 Lásd *Lábady Tamás*, Felelősség a szerződésen kívül okozott kárért. In: *Vékás Lajos (szerk.)*, A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Budapest, 2013, 959. o.

25 Ptk. 6:550. §.

26 Ptk. 6:552. § a) pont.

– forintösszeget. A dologi kár további feltétele, hogy károsodott dolog szokásos rendeltetése szerint magánhasználat vagy magánfogyasztás tárgya legyen, és azt a károsult rendszerint ilyen célra használta.²⁷ A személyi és a dologi kár közötti leglényegesebb különbség a személyi kár abszolút jellegében ragadható meg. A hibás termék által más személy életében, testi épségében vagy egészségében okozott negatív következmény önmagában, mindenféle további feltétel nélkül megalapozza a gyártóval szembeni eredményes igényérvényesítést. A dologi kár esetében ezzel szemben két konjunktív feltétel fennállása szükséges: egyrészt az ötszáz eurós értékhatár túllépése, másrészt a károsult dolog céljának és tényleges használatának magánjellege. A Ptk. rendelkezéseinek elemzése alapján a jogirodalom arra az álláspontra jutott, hogy a dologi kár nem foglalja magában a hibás terméket, mivel normaszöveg a más dologban bekövetkező kárról rendelkezik. Ebből következően nem érvényesíthetők a hibás terméket vonatkozásában a felferült tapadó és dologi következménykárból eredő igények. A szakirodalom e körben rámutat arra, hogy a dologi következménykár olyan károsodásra utal, amely a más dolog sérülésében vagy megsemmisüléséből kifolyólag a károsult vagyonában következik be, mint például az elmaradt haszon.²⁸

A hazai bírói gyakorlat is foglalkozott a következménykár kérdésével. Egyik döntésében a Szegedi Ítéltábla megállapította, hogy a termékfelelősség keretében a gyártó a hibás terméke által más dologban okozott következménykárok megtérítésére kötelezhető.²⁹ A bíróság álláspontja szerint a termékfelelősség körében a következménykár a termék hibájából eredő, azzal okozati összefüggésben más dologban keletkezett kár.³⁰ Az irányadó tényállás alapján a károsult gépjárművet vásárolt, amelynek motorját a per alperese gyártotta. A gépjármű a garázsban kigyulladt, a tüzet a tűzoltóságnak kellett eloltania, és a tüzeset a garázsban tárolt ingóságokat is érintette. A bíróság megítélése szerint a hibás terméket érintő kárra a termékfelelősség nem alkalmazható, ennél fogva a hibás termék hibája miatti vagyoni hátrány, azaz a tapadókár kívül esik a termékfelelősség körén. Ennek megfelelően a gépjárműben keletkezett tűzkár nem minősül más dologban bekövetkezett következménykárnak, hanem a hibás termékhez kötődő tapadókárnak, amelyre a termékfelelősség szabályai nem terjednek ki. Ezzel szemben a garázsban tárolt ingóságokban keletkezett kár más dologban bekövetkezett következménykárnak minősült, amely így a termékfelelősségi szabályok hatálya alá tartozott.³¹ Az ítéltábla döntésében kiemelte a Legfelsőbb

27 Ptk. 6:552. § b) pont.

28 Lásd *Fuglinszky Ádám*, Kártérítési jog. Budapest, 2015, 639. o.

29 Szegedi Ítéltábla Pf.I.20.724/2011/6. (megjelent BDT 2013. 2927.); Az előzményi perben is akként foglalt állást a Szegedi Ítéltábla, hogy a hibás termék körében jelentkező tapadókár kívül esik a termékfelelősség körén.; Lásd Szegedi Ítéltábla Pf.I.20.115/2008/4.

30 BDT 2013. 29227.

31 BDT 2013. 2927.

Bíróság BH 2005. 354. számú határozatát, amely szerint termékkárnak azok a következménykárok minősülnek, amelyek a termék hibája folytán keletkeztek, ugyanakkor maguk a termék hibájából eredő károk kívül esnek a termékfelelősség hatályán.³² A Kúria ezt az álláspontot később megerősítette.³³

A fentiekben említett tárgykörrel összefüggésben hivatkozunk továbbá az Európai Unió Bíróságának (EuB) azon ítéletére is, amely a termékfelelősségi irányelv értelmezése körében megállapította, hogy a tagállamok nem korlátozhatják sem a személyi, sem a dologi kárból eredő vagyoni károk körét.³⁴

A termékfelelősség esetében a termék fogalma szintén különös jelentőséggel bír, mivel a felelősségi tényállás egyik lényegi elemét alkotja. A Ptk. értelmében terméknek minősül minden ingó dolog, akkor is, ha utóbb más dolog alkotórésze lett.³⁵ Az alkotórész vonatkozásában érdemes ismételtelen megemlíteni azt a jogesetet, amelyben a károsult a gépjárművébe beépített hibás elektromos panel kapcsán arra hivatkozott, hogy az önálló terméknek minősült. A bíróság azonban nem osztotta ezt az álláspontot, mivel a perbeli elektromos panel akkor minősülhetett volna önálló terméknek, ha azt már eredetileg is olyan önálló dologként szolgáltatták volna, amelyet utóbb építettek be a gépjárműbe.³⁶

Ezzel összefüggésben indokoltnak tartjuk jelezni, hogy a technológiai és műszaki változások következtében a Ptk. szerinti termékfogalom, különös tekintettel az összekapcsolt termékekre, egyre kevésbé tartható. A megváltozott gyártási folyamatok miatt új terméktípusok jelentek meg, amelyek nem illeszthetők a hagyományos, ipari gyártáson alapuló régi termékfelelősségi irányelv szerinti termékfogalomba. Jó példa erre az összekapcsolt termék, ahol a fizikai dolog tartósan összekapcsolódik egy szolgáltatással, amely nélkül a termék nem használható rendeltetészerűen. További kérdéseket vetnek fel az önállóan forgalmazott szoftverek is. A hazai szakirodalom többször foglalkozott a termékfogalom kihívásaival.³⁷ Az új termékfelelősségi irányelv is reagált az időközben bekövetkezett változásokra, kiterjesztve a termék fogalmát a szoftverekre és digitális fájlokra.³⁸

32 Legfelsőbb Bíróság V.Pfv.VII.20.620/2004/14. (megjelent BH 2005. 354.).

33 Lásd Kúria Pfv.V.22.477/2016/7.

34 C-203/99. sz. Henning Veedfald kontra Århus Amtskommune ügyben 2001. május 10-én hozott ítélet [EBHT 2001., I-3586. o.] 29. bekezdés.

35 Ptk. 6:551. §.

36 BDT 2013. 2927.

37 Lásd például *Darázs*, 20. lj. alatt hivatkozott mű; *Fuglinszky*, 28. lj. alatt hivatkozott mű; *Hajnal Zsolt*, Az európai termékfelelősségi szabályozás reformjának lehetséges útjai, *Fogyasztóvédelmi Jog 2022/2*, [uj.jog-tar/#doc/db/557/id/A2200203.FVO/ts/20240701](#) (letöltés 2025. január 10.); *Bartl Bálint*, A hibás termékekért való felelősség új irányai. *Fontes Iuris*, 2023/2–4, 25–26. o.; A Szegei Ítéletábra egyik ítéletében ki is mondta, hogy a szolgáltatás tárgyában, a termékben bekövetkezett károkkal kapcsolatban a termékfelelősség szabályai nem alkalmazhatóak. Lásd BDT 2013. 2927.; Az ítéletábra álláspontja a törvényszöveg alapján támogatható, mivel a Ptk. valóban ingó dologról beszél, és ennek a szolgáltatás önmagában véve nem felel meg.

38 Új termékfelelősségi irányelv 4. cikk 1. pont.

Álláspontunk szerint ez a fogalombővítés szükséges és indokolt az összhang biztosítása érdekében a jogszabályok és a gyártási folyamatok között. Emiatt a Ptk. termékfogalmát is módosítani szükséges. E körben két technikai megoldás látszik elképzelhetőnek.

Az egyik szerint a Ptk. termékfelelősség körében szabályozott termékfogalom bővítését jelenti, amelyhez kapcsolódóan a *Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről szóló 2013. évi CLXXVII. törvény* VI. Fejezetében szabályozott átmeneti rendelkezések kiegészítése szintén indokolt azzal, hogy a módosított termékfogalom kizárólag a 2026. december 9. napját követően forgalomba hozott termékekre vonatkozik, az azt megelőzően forgalmazott termékek esetében a régi termékfelelősségi irányelv az irányadó.³⁹ A másik megoldás a Ptk. dologfogalmának bővítése. Ez utóbbi a jelenlegi ismereteink szerint még idő előtti, mivel a gyakorlatban nem merült fel jelentős igény a dologfogalom koncepcionális átgondolására, azonban a technológiai fejlődés miatt várhatóan szükségessé válhat a későbbiek során.

A termékhez hasonlóan a gyártó fogalma is meghatározó, mivel e személyi kör viseli a felelősséget a hibás termékért. A Ptk. értelmében a gyártónak minősül a végtermék, a résztermék vagy az alapanyag előállítója.⁴⁰ Gyártónak minősül továbbá az is, aki a terméket védjeggyel vagy egyéb megkülönböztető jelzésével önmagát a termék gyártójaként tünteti fel.⁴¹ A szakirodalomban ezt a személyi kört kvázi gyártónak nevezik.⁴² A technológiai és műszaki változások nyomán felmerült a gyártó fogalmának újragondolása iránti igény.⁴³ Ennek eredményeként az új termékfelelősségi irányelv szakít a korábbi végtermék, résztermék, alapanyag trichotonóm szemlélettel, helyette a termék és alkotórész kettőségét vezette be, és ehhez mérten szabályozta a gyártó, a forgalmazó és az importőr fogalmát, külön rendelkezve a gyártó ellenőrzési körének terjedelméről.⁴⁴ A gyártó mellett indokolt külön is megemlíteni a forgalmazót és importőrt, mivel a termékfelelősségi szabályozás a károsult jogainak biztosítása érdekében⁴⁵ az értékesítési lánc egészére kiterjed, így bizonyos esetekben az importőr vagy a forgalmazó gyártóként felel.⁴⁶

A termékfelelősség szigorú, objektív felelősségi jellege különösen a gyártó mentesülési okai tekintetében érvényesül. E felelősségi tényállás esetén a gyártó

39 Ennek indoka az új termékfelelősségi irányelv 2. cikk (1) bekezdés és 21. cikk rendelkezései.

40 Ptk. 6:553. § (1) bekezdés.

41 Ptk. 6:553. § (1) bekezdés.

42 Lásd *Darázs*, 20. lj. alatt hivatkozott mű 58. o.; *Fuglinszky*, 27. lj. alatt hivatkozott mű 599. o.

43 Lásd *Bartl*, 37. lj. alatt hivatkozott mű 27–28. o.

44 Lásd új termékfelelősségi irányelv 4. cikk 5., 10., 12. és 14. pont.

45 Lásd *Weiss Emilia*, A gyártó vállalat felelőssége a fogyasztó irányában. Döntőbíráskodás, 1971/3, 83. o.

46 Ptk. 6:553. (2)–(3) bekezdés.; Lásd továbbá Legfelsőbb Bíróság, Pfv.VI.23.641/1998. (megjelent BH 2000. 350.).

kizárólag a Ptk.-ban meghatározott mentesülési okok fennállása esetén mentesülhet gyártói felelőssége alól. Ilyen mentesülési ok lehet, ha a terméket nem hozta forgalomba, nem üzletszerű forgalmazás céljából állította elő, nem üzletszerű gazdasági tevékenysége körében gyártotta vagy forgalmazta, a termék hibátlan volt a forgalomba hozatala időpontjában, a hiba nem volt felismerhető a tudomány és technológia forgalomba hozatalkori állása szerint, illetve ha a hibát jogszabály vagy kötelező hatósági előírás okozta.⁴⁷ E felsorolásból is kitűnik, hogy a forgalomba hozatal időpontja kiemelt jelentőségű, amellyel kapcsolatban az EuB több ítéletet is hozott, kiemelt figyelemmel az igényérvényesítésre nyitva álló szubjektív és objektív határidőre.⁴⁸

Végül indokolt külön is foglalkozni a hiba fogalmával, különös tekintettel a termékfelelősség és a hibás teljesítés elhatárolására. A hibás teljesítés és a termékfelelősség esetében a hiba fogalma tartalmilag nem egyeztethető össze. A hibás teljesítés rendszertani besorolása, valamint normatív szövegezése egyaránt feltételez egy felek közötti, tipikusan szerződéses jogviszonyt, amely valamely szolgáltatás teljesítésére irányul.⁴⁹ A teljesítés hibás, ha nem felel meg az irányadó szerződésben vagy jogszabályban előírt minőségi követelményeknek.⁵⁰ A termékfelelősség esetén a hiba ezzel szemben nem a szolgáltatásra, hanem a Ptk. 6:551. § szerinti termékre vonatkozik, illetve nem kapcsolódik egy konkrét szerződésben vagy jogszabályban előírt minőségi feltételhez, hanem a terméktől általában elvárható biztonsági szinthez, amely értelmezéséhez a jogalkotó példálózó jelleggel több szempontot is rögzített.⁵¹ A hibás teljesítés és a termékfelelősség két eltérő jogintézmény, amelyek alkalmazása a gyakorlatban is eltér. A károsult a termékfelelősség alapján, szerződés hiányában is közvetlenül érvényesítheti kárigényét a gyártóval szemben, ezzel szemben szerződéses jogviszony hiányában hibás teljesítésre hivatkozással nem érvényesíthető szavatossági igény, ideértve a hibás teljesítésből eredő kár megtérítését is.⁵²

Tekintettel arra, hogy a Ptk. nem tartalmaz egzakt jogi definíciót termékhibára, annak tartalmi kereteinek meghatározása a bírói gyakorlatra hárult. A vizsgált jogesetek jelentős részében a jogvita központi elemét képezte a termékhiba megállapításával kapcsolatos kérdések tisztázása. A jogirodalom a termékhibákat azok típusa szerint csoportosítja, ennek megfelelően beszélhetünk gyártási, tervezési (másként fogalmazva konstrukciós) hibáról, valamint nem megfelelő,

47 Ptk. 6:555. § (1) bekezdés.

48 Lásd például C-203/99.; C-127-04. sz. Declan O'Byrne kontra Sanofi Pasteur MSD Ltd (korábban Aventis Pasteur MSD Ltd) és Sanofi Pasteur SA (korábban Aventis Pasteur SA) ügyben 2006. február 9-én hozott ítélet [EBHT 2006., I-1313. o.].

49 Ptk. 6:157. § (1) bekezdés.

50 Ptk. 6:157. § (1) bekezdés.

51 Ptk. 6:554. § (4) bekezdés.

52 Lásd Fővárosi Ítéletábla 13.Pf.40.253/2016/4.

azaz hibás tájékoztatásról.⁵³ Bármely hibatípusról is legyen szó, a fő vizsgálati szempont az általában elvárható biztonsági szint megléte,⁵⁴ ugyanis ennek hiányában nem állapítható meg a termékhiba. Fontos szabály továbbá, hogy egy termék nem minősül hibásnak pusztán azért, mert utóbb nagyobb biztonságot nyújtó termék került forgalomba.⁵⁵ A termék hibás voltának megítélése tehát minden esetben egyedi, a Ptk.-ban meghatározott szempontok figyelembevételével történik,⁵⁶ és több esetben szakértő bevonását teheti indokolttá.⁵⁷

4. Bírói gyakorlat

A termékfelelősségre vonatkozó hazai bírói gyakorlat kezdetben nem volt számottevő, amit a magyar jogirodalom a jogintézmény újdonságával és viszonylagos ismeretlenségével magyarázott.⁵⁸

Jelen tanulmányban a Ptk. hatálybalépését követő joggyakorlatot a Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett döntések alapján vizsgáltuk. Ezzel összefüggésben két előzetes megállapítást teszünk. Egyrészt a bemutatott joggyakorlat nem kizárólag a Ptk. hatálya alatt keletkezett jogvitákat öleli fel, másrészt nem mutatkozik érdemi növekedés a termékfelelősséggel kapcsolatos társadalmi ismeretek terén, mivel az elmúlt szűk tíz évben mindössze mintegy két tucat olyan ítélet született, amely érdemben foglalkozik ezzel a felelőségi tényállással. Figyelembe véve a bírósági ügyérkezési adatokat ezek a perszámok csekélynek tekinthetők, így a termékfelelősség nem minősül széles körben elterjedt pertípusnak.

Az említett megállapításokat többféleképpen magyarázhatjuk. A termékbiztonsági szabályozás a termékek tekintetében általánosan magas szintű biztonságot teremtett, amely jelentősen minimalizálta a hibás termékre visszavezethető károsodásokat. Bár nem vitatjuk a termékbiztonság jelentőségét, felmerül további lehetőségként, hogy a magyar társadalom számára továbbra is idegen az immár több mint harminc éve jogszabályi szinten is szabályozott termékfelelősségi rezsim és ennek következtében inkább a már jól megszokott szavatossági

53 Lásd *Kim Sunghyo*, *Crashed Software: assessing Product Liability for Software Defects Automated Vehicles*. *Duke Law & Technology Review*, 2018/1, 304–307. o.; *Rajneri Karageorgevitch Eleonora*, *La notion de défectuosité du produit dans les jurisprudences des pays européens*. *Revue internationale de droit comparé*. 2015/1. 189–190. o. DOI: 10.3406/ridc.2015.20481; *Fuglinszky*, 27. lj. alatt hivatkozott mű 631–635. o.; Kúria Pfv.20.212/2021/6.

54 Ptk. 6:554. § (1) bekezdés.

55 Ptk. 6:554. § (2) bekezdés.

56 Ptk. 6:554. § (1) bekezdés.

57 Lásd Fézer, 10. lj. alatt hivatkozott mű 235. o.

58 Lásd Darázs, 20. lj. alatt hivatkozott mű 52–53. o.

igényeket érvényesítik. A termékfelelősségről való társadalmi diskurzusok erősödését jellemzően vállalati botrányok indítják el, amelyek során merülnek fel a gyártót érintő felelősségi kérdések, illetve a károsult és a gyártó közötti viszonyrendszer természete. Magyarország esetében azonban jelentősebb botrányok nem igazán fordultak elő, ezért nem kezdődhetett el széleskörű párbeszéd a termékfelelősség szerepéről, előnyeiről és hátrányairól.

Sajnálatos módon nem áll rendelkezésünkre olyan friss kutatás, amely a magyar társadalom kártérítési joggal kapcsolatos általános és speciális jogismereteit, illetve attitűdjét vizsgálta volna. Ezért nem adhatunk teljes bizonyossággal választ a termékfelelősségi perek alacsony számával kapcsolatos kérdésekre. Mindezek fényében elsődlegesen a termékfelelősséggel kapcsolatos, kis esetszámot felölelő hazai bírói gyakorlat ismertetését tűztük ki célul. Az egyes jogeseteknél figyelembe vettük a különböző ítélkezési szinteket a mérlegelési szempontok és érvrendszer feltárása érdekében.

4.1. Tervezési és gyártási hiba

A kutatásunk során vizsgált jogesetek többsége arra válaszol, hogy mikor lehet egy termék hibáját megállapítani. A jogvitákban a károsultak jellemzően tervezési vagy gyártási hibára hivatkozva állították a termékhibát. Az alábbiakban az ilyen hibákhoz kapcsolódó jogeseteket mutatjuk be.

Egy, a Fővárosi Törvényszék előtt folyó ügyben a termékhiba körében kellett dönteni egy gázpalack bekötése során történt baleset kapcsán. A károsultak a perbeli gázpalackot egy töltőállomáson vásárolták, és állításuk szerint a kár a palack hibájára volt visszavezethető, mivel abból kiáramló gáz szelepfagyást okozott és ez váltotta ki a balesetet. Állításuk szerint a gyártó korszerűbb műszaki megoldással csökkenthette volna a felfagyás veszélyét. A forgalmazó álláspontja szerint a kár nem a termék hibájából származott, hanem azt a palack szabálytalan bekötése okozta. A törvényszék nem találta bizonyítottnak a termékhibát, mivel a szakértő nem talált szelephibát. A palack bekötésekor megfelelt a hatályos jogszabályi követelményeknek. A bíróság értékelte azt a tény is, hogy a perbeli gázpalack már évek óta forgalomban volt, korszerűnek számított, és csak elhanyagolható számú hibát produkált. A bíróság nem vitatta, hogy a palackcsere során jegesedés történt, de ezt a cserét végző személy felróható mulasztásának tekintette, nem pedig a termék hibájának.

A Fővárosi Törvényszék továbbá nem tartotta megállapíthatónak a termékhibát pusztán azért, mert a piacon létezett nagyobb biztonsági szintet nyújtó termék. A bíróság megállapította, hogy a forgalmazó töltőállomáson kihelyezett tájékoztatója egyértelmű volt a bekötésre vonatkozó előírásokat illetően, amellyel eleget tett az őt terhelő tájékoztatási kötelezettségnek. A perben mind a forgalmazó,

mind a gyártó alperesként szerepelt. A bíróság felhívta a figyelmet arra, hogy a töltőállomást üzemeltető alperes forgalmazónak minősült, míg a gázpalackot megtöltő alperes gyártónak. Mivel a forgalmazó megadta a szükséges felvilágosítást a termék gyártójáról, nem minősült gyártónak, így nem lehetett a termék-felelősség alanya.⁵⁹ A másodfokú bíróság helyesnek tartotta az elsőfokú bíróság érvelését, ezért az elsőfokú ítéletet helybenhagyta.⁶⁰ A felülvizsgálati eljárás során a Kúria megállapította, hogy önmagában a termékhiba típusa nem meghatározó, hanem a biztonságos használatra kiható hiányosságok és hibák bírnak jelentőséggel. A termékhiba bizonyítása a károsultat terheli, amelynek a károsultak a szakértői vélemények alapján nem tudtak eleget tenni. A felülvizsgálati bíróság hangsúlyozta, hogy tájékoztatás szakszerűségét külön rendelet szabályozza, ezért a piacfelügyeleti törvény generális szabályai nem alkalmazhatók. A Kúria szerint a használati útmutatóért a gázkiskereskedő felel, nem pedig a gyártó, ugyanakkor megállapította, hogy a tájékoztatást megfelelt a vonatkozó rendelet előírásainak.⁶¹

A Győri Járásbíróság egyik ítéletében rámutatott arra, hogy a gyártási hiba fogalma az anyaghibához képest tágabb értelmezést igényel. A perbeli tényállás szerint a káresemény oka egy motoralkatrészt alkotó hengerpersely hibája volt. A gyártási hiba körében a vizsgálat kiterjedt a hengerpersely előállítására, valamint annak beszerelésére is. Ezzel összefüggésben a szakértő kizárta a hőkezelés és megmunkálás miatti hiba lehetőségét. Az előzőkre tekintettel a termék a gyártáskor nem minősült hibásnak, ezért a gyártó felelőssége nem volt megállapítható.⁶² A másodfokú bíróság álláspontja szerint a károsultnak kellett bizonyítania a kárt, a termék hibáját, valamint a kettő közötti okozati összefüggést. A termékhiba bizonyítása szakértő bevonását követelte meg, amelynek a károsult eleget tett. A szakértő az anyagvizsgálat során egyértelműen megállapította, hogy a termék a forgalomba hozatal időpontjában hibátlan volt, megfelelt a rendeltetészerű használat és az észszerűen elvárható igénybevétel követelményeinek. A bíróság álláspontja szerint a károsult a hibát két módon bizonyíthatta volna: vagy a gyártási hibával vagy pedig azzal, hogy a termék forgalomba hozatala után nem keletkezett hiba. Utóbbi esetben a teljes szervíztörténetet kellett volna bemutatni, ez azonban nem vezetett eredményre, mivel a károsult több mint ezer kilométer futóteljesítménnyel nem tudott elszámolni, így a károsult egyik lehetséges módon sem tudta bizonyítani a hibát.⁶³ A Kúria a felülvizsgálati eljárás során egyetértett az alsóbb szintű bíróságok döntésével, külön kiemelve

59 Fővárosi Törvényszék 64.P.24.803/2017/52.

60 Fővárosi Ítéletábra 6.Pf.20.389/2020/7-I.

61 Kúria Pfv.III.20.212/2021/6.

62 Győri Járásbíróság P.20.828/2012/86.

63 Győri Törvényszék P.20.650/2018/7.

a szakértő bevonásának szükségességét, tekintettel arra, hogy a hiba eldöntése különleges szakértelemet igényel.⁶⁴

Kiemelkedő szerep jutott a szakértőnek abban a jogesetben is, amelyben a károsult egy fitnessstúdióban edzésen vett részt. Az edzéshez használt gép működéséhez speciális ruházat viselése volt szükséges. Az edzés közben a károsult testével érintkezésbe került a gép fémből készült kapaszkodójával, amelynek következtében áramütés érte. A károsult az áramütés okozta egészségkárosodására hivatkozással érvényesítette kárigényét a gép gyártójával szemben. A szakértő véletlenszerűen kiválasztott speciális ruhák szigetelési ellenállását elemezte, azonban e tekintetben hibát nem tárt fel. A szakértő a perbeli gépet orvostechnikai eszköznek minősítette, és ennek megfelelően megállapította, hogy a gép tápegysége nem felelt meg az orvostechnikai eszközök esetében elvárt műszaki követelményeknek. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a szakértő a tápegység alkalmasságát kizárólag azon az alapon vitatta, hogy a gépet orvostechnikai eszköznek minősítette. A bíróság e minősítésnek nem tulajdonított jelentőséget, tekintettel arra, hogy a szakértő a túlfeszültség lehetőségét kizárta, és a tápegység kialakítását biztonságosnak találta. Mindezekre figyelemmel a Kúria nem tartotta megállapíthatónak a termék hibáját.⁶⁵

Egy másik jogvita alapjául egy vadászpuska hibás működése szolgált, amely egy lövés alkalmával műtéti beavatkozást igénylő, súlyos személyi sérülést okozott a károsultnak. Az eljárás során az elsőfokú bíróság szintén hangsúlyozta a bizonyítási kötelezettség körében érvényesülő következetes gyakorlatot, miszerint a károsult köteles bizonyítani a kár, a termékhiba, valamint a kettő közötti okozati összefüggés fennállását – a magyar bírói gyakorlat e téren korrelál az EuB gyakorlatával és a termékfelelősségi irányelv rendelkezésével.⁶⁶ A termékhiba bizonyítása ebben a jogvitában is szakértő bevonását tette indokolttá. A szakértő a baleset bekövetkezését a fegyver zárszerkezetére vezette vissza, azon belül pedig a fegyvergyártók körében jól ismert csappantyúlyukadás jelenségére. A perbeli vadászpuska szerkezete is erre engedett következtetni. A gyártó e körben nem vitatta, hogy a csappantyúlyukadás kiküszöbölése érdekében a perbeli fegyver szerkezetét később módosította. A szakértő szerint a vadászpuska nem nyújtotta az elvárható biztonságot. A gyártó ezzel szemben arra hivatkozott, hogy a fegyver megfelelt a vonatkozó C.I.P. vizsgálatnak és az egyéb releváns nemzetközi előírásoknak. A szakértő ezzel kapcsolatban felhívta a figyelmet arra, hogy a C.I.P. vizsgálat célja a legnyilvánvalóbb anyagszerkezeti és gyártási méretbeli

64 Kúria Pfv.V.20.224/2016/8.

65 Kúria III.Pfv.20.264/2021/7.

66 Lásd például a C-285/08. sz. Sociétés Moteurs Leroy Somer kontra Sociétés Dalkia France, Sociétés Ace Europe ügyben 2009. június 4-én hozott ítélet [EBHT 2009., I-4733. o.], valamint a termékfelelősségi irányelv 4. cikkét.

előírásoknak való megfelelés ellenőrzése, ugyanakkor a tervezési szempontokra már nem terjed ki, ideértve a perbeli baleset szempontjából jelentős csappantyúlyukadás vizsgálatát is. A vizsgálat a hibás lőszer kiszűrését sem képes szavatolni lőszervizsgálat során, mivel az mintavételes eljárás keretében történik. A lőszer mélyhúzott fémrészei öregednek, amelyek repedéshez vezethetnek. Mindezek a fegyvergyártók előtt is ismert tények voltak.⁶⁷ A másodfokú eljárás során a Pécsi Törvényszék figyelembe vette a szakértő megállapításait, amely alapján arra a következtetésre jutott, hogy a perbeli vadászpuska fokozott kockázatot jelentett az egészségre és biztonságra. Figyelemmel volt továbbá azon perbeli adatra, amely szerint a gyártó is alkalmazott szakértőt a perbeli puska-modell vizsgálatára, mivel más fegyverek esetében is előfordult zárszerkezeti hibára visszavezethető baleset. Mindezekre tekintettel a törvényszék elfogadta azt a szakértői következtetést, miszerint a baleset oka a vadászpuska szerkezeti sajátosságaira visszavezethetően a zárszerkezet puskatokból való kirepülése volt, amely a lőszer csappantyúlyukadása miatt a zárszerkezetbe befúvó lőporgázok következtében megszüntették a fegyver reteszelését. Ezt a másodfokú bíróság a vadászpuska tervezési hibájának tudta be. Ez a jelenség a fegyvergyártók részéről már az 1885-ben gyártott Meniche puska óta ismert, miként a gyártó a konkrét puskamodell esetében is tudomással bírt a zárszerkezet hibájáról. A bíróság nem tartotta megalapozottnak azt a hivatkozást, amely szerint egy termék nem minősül hibásnak pusztán azért, mert utóbb nagyobb biztonságot nyújtó termék került forgalomba, hiszen a tervezési hiba egy több mint száz éve ismert jelenségre vonatkozott, és emiatt elvárható lett volna a gyártó gondoskodása a lőszerhibára visszavezethető kireteszelődés megakadályozásában.⁶⁸ A Kúria megerősítette a C.I.P. előírásoknak való megfelelés körében, hogy az nem eredményezhet mentesülést, mivel nem alkalmas az egyedi tervezési hibák kiszűrésére.⁶⁹

A Pécsi Járásbíróság járt el abban az ügyben, amelyben egy károsult tetőszerelési munkához vásárolt cserepeket. A szerelési munka megkezdésekor a cserepek széleiről és éleiről pattogni kezdett az anyag. A károsult erről értesítette a forgalmazót, aki a helyszíni szemle során fizikai sérüléseket észlelt, és ennek alapján a cserepeket kicserélték. A károsult az új cserepeknél is hibát talált: az anyag pattogott, a cserepek felülete nem volt sima, valamint nem illeszkedtek. Az újbóli jelzésre tekintettel a gyártó a saját laboratóriumában bevizsgálta a cserepeket. A vizsgálat eredménye szerint a cserepek minősége, fagyállósága és teherbíró képessége megfelelt az irányadó szabvány előírásainak. A károsult ennek ellenére gyártási hibára hivatkozással a bíróság előtt érvényesítette kárigényét. A perben részt vevő forgalmazó és gyártó álláspontja szerint a cserepek

67 Siklói Járásbíróság P.20.389/2013/59.

68 Pécsi Törvényszék Pf.20.327/2015/5.

69 Kúria Pfv.III.20.648/2016/9.

nem voltak gyári hibásak, a sérülések a kivitelezés során keletkezhetnek. Ebben a jogvitában is szakértő bevonása volt indokolt. A szakértő a cserepek bevizsgálása után megállapította, hogy azok megfeleltek a vonatkozó előírásoknak, szabványnak és a vállalt garanciális feltételeknek. A felületi érdesség alapvetően esztétikai hibának minősül, amely gyártási hibára volt visszavezethető. A cserepek látható éleinek érdessége ugyanakkor gyártástechnológiai sajátosságnak, nem pedig hibának minősült. A szélek és élek sérülése a szállítás vagy a rakodás során, esetleg a kivitelezéskor keletkezhetett. A szakértő szerint összességében a cserepek a teljesítés időpontjában alkalmasak voltak funkciójuk ellátására, és megfeleltek forgalomba hozataluk időpontjában a tudomány és technika állásának. Mindezekre tekintettel a járásbíróság azt állapította meg, hogy a gyártási hiba a perbeli cserepek vonatkozásában nem állt fenn.⁷⁰ Az elsőfokú döntéssel mind a másodfok, mind a Kúria egyetértett.⁷¹

A Budapest Környéki Törvényszék előtt lévő egyik jogvita egy üzemcsarnok kivitelezése körében felmerült termékfelelősségi kérdést érintett. A jogeset tényállása szerint a károsult az építéshez szükséges paneleket hibásnak találta, mivel állítása szerint a panelek belső oldali fegyverzete alatti poliuretán habban légzárványok alakultak ki, amelynek következtében fennállt a fegyverzet panelfalról való leválásának kockázata. Ez olyan, nem javítható hibának minősült, amely az üzemcsarnok használhatatlanná válását eredményezte. Ebben a peres eljárásban is szakértő bevonása volt indokolt. A szakértő megállapította, hogy a panelek nem hibásak, mivel rendeltetésüknek, épületfizikai, tartó- és épületszerkezeti követelményeknek megfeleltek. A törvényszék megállapítása szerint a szakvéleményt támasztja alá, hogy az épület kivitelezése óta eltelt időben sem következett be leválásból eredő károsodás. Ezt továbbá az is kétségesessé tette, hogy a fegyverzetet csavarozással rögzítették a vasbetonszerkezethez.⁷² A másodfokú bíróság rámutatott, hogy a termékfelelősség lényege az általában elvárható biztonsági szint teljesülésének vizsgálata. E körben az általában elvárható biztonsági színvonal el nem érése bír jelentőséggel. Ebből kifolyólag, amikor egy termék hibásként történő minősítése tárgyában kell döntenie a bíróságnak, akkor az eset összes körülménye figyelembevételével kell eljárni. A perbeli jogvitában a panelek megfeleltek a releváns szabványnak.⁷³ A Kúria a felülvizsgálati eljárás keretében a termékfelelősség szabályainak alkalmazását nem tartotta lehetségesnek, mivel a dologi károk tekintetében az csak a magánhasználat vagy magánfogyasztás tárgyát képező és a károsult által rendszerint ilyen célra használt dolgok esetében lehetséges. A jogvita alapjául szolgáló ügyben

70 Pécsi Járásbíróság 18.P.20.297/2013/59.

71 Pécsi Törvényszék Pf.20.016/2016/6.; Kúria, Pfv.IV.21.386/2016/7.

72 Budapest Környéki Törvényszék 11.G.21.279/2010/115.

73 Fővárosi Ítéletábla 13.Gf.40.253/2016/4.

a károsult saját üzleti tevékenysége érdekében döntött az üzemcsarnok létesítéséről, a panelek beszerelése is ennek a tevékenység végzéséhez kapcsolódott. Erre figyelemmel nem volt megállapítható sem a magánhasználat, sem a magánfogyasztás, ezért a gyártóval szemben a termékfelelősségi szabályok nem voltak alkalmazhatók – függetlenül attól, hogy a szakértői vélemény szerint a perbeli termékek nem minősültek hibásnak.⁷⁴

Az ismertetett ítéletek alapján a hazai joggyakorlat következetes a szakértő bevonásának szükségessége tekintetében: a termékhiba megállapításához jellemzően olyan különleges szakismeret szükséges, amely szakértő igénybevétele nélkül nem biztosítható. Ez gyakorlati szempontból jelentős terhet ró a károsultra, mivel a szintén következetes uniós és hazai gyakorlat szerint a károsult kötelezettsége a kár, a termék hibája és a kettő közötti okozati összefüggés bizonyítása. E körben a kár megítélése viszonylag egyértelműnek tűnik, a termékhiba bizonyítása azonban összetett kihívást jelent. Ezt tovább nehezítik a tudomány és technológia fejlődésével egyre bonyolultabb tervezési és gyártási folyamatok. Mindezekre figyelemmel a szakértői vizsgálat adott esetben hosszadalmas és költséges lehet, ami eltántoríthat egyes károsultakat igényük peres érvényesítésétől.

A termékhiba megállapításánál a bírói gyakorlat nem a hiba típusára helyezi a hangsúlyt, hanem a termék biztonságos használatára. A termékbiztonsági és minőségi előírásoknak vagy vizsgálatoknak való megfelelés önmagában még nem zárja ki a termékhiba fennállását, a bíróság ugyanis azt vizsgálja, hogy az adott hiba felismerésére vagy kiszűrésére ténylegesen alkalmasak voltak-e ezek az előírások. Ennek megítélése minden esetben az adott ügy egyedi körülményein alapul.

A bíróság a hiba megállapíthatósága körében azt is vizsgálja, hogy a kifogásolt hiba akadályozza-e a termék rendeltetésszerű használatát, illetve az elvárható biztonsági szintet. Ezért önmagában az olyan gyártási hiba, amely kizárólag esztétikai jellegű, nem elegendő a termékfelelősségi jog értelmében vett termékhiba megállapításához, és nem alapozza meg az ahhoz kapcsolódó jogkövetkezményeket sem.

4.2. Hibás tájékoztatás

A tervezési és gyártási hibák kérdésköre mellett a bírói gyakorlat érdemben foglalkozott a használati útmutató vagy a tájékoztatás hiányosságából eredő hibák megítélésével is. Az alábbiakban az erre vonatkozó ítélkezési gyakorlatot ismertetjük.

74 Kúria Pfv.V.22.477/2016/7.

Az egyik jogeset tényállása szerint a károsult bőrgyógyászati panaszaira gyógyszer szedett, azonban a jelentkező mellékhatások miatt annak szedését abba hagyta. A károsultnál később vesebetegség alakult ki, amely miatt szervátültetés vált indokolttá. A perbeli gyógyszer első törzskönyvi bejegyzésekor a károsult által tapasztalt mellékhatás még nem volt ismert, ezért nem szerepelt a gyógyszer-tájékoztatóban. A károsult gyógyszerhasználatára idején a gyártó rendelkezett egy globális felmérés eredményével, amely tartalmazta a nem várt vesebetegségre vonatkozó adatokat. A károsult megbetegedését követően a gyártó új felmérést készített, amely nem valószínűsítette a gyógyszer és a vesebetegség közötti okozati összefüggést, mégis módosította tájékoztatóját, feltüntetve a vesebetegséget, mint lehetséges mellékhatást. A felügyeleti hatóság engedélyezte a tájékoztató módosítását. A perbeli káresemény és a tájékoztató módosításának engedélyezése közötti időszakban a gyógyszer összetétele nem változott.

A gyártó álláspontja szerint nem volt felelősségre vonható, mivel a gyógyszer forgalomba hozatalának időpontjában a tudomány és technika állása szerint a hiba nem volt felismerhető. A Legfelsőbb Bíróság a lefolytatott bizonyítás alapján megállapította a gyógyszer-szedés és a vesebetegség – mint mellékhatás – közötti okozati összefüggést. A bíróság szerint nem volt vitatott, hogy az egészségkárosodást a nem megfelelő tájékoztató okozta. A bíróság ezzel összefüggésben megállapította, hogy a gyártó által hivatkozott mentesülési ok esetén a hibának a forgalomba hozatal időpontjában kellett felismerhetőnek lennie. A perbeli időszakban ugyan felmerültek olyan esetek, amelyek gyanúra adtak okot, ezek azonban önmagukban nem igazolták a kifogásolt mellékhatások felismerhetőségét, így ebben az időszakban a hiba nem volt felismerhető a tudomány és technika állása szerint.⁷⁵ A jogeset szempontjából fontos megemlíteni a másodfokú bíróság álláspontját, amely szerint a normaszöveg alapján nem határozható meg pontos időpont a termékhiba felismerhetőségére. Ezért a bíróság a rendelkezésre álló bizonyítékok elemzése és értékelése alapján határozhat arról, hogy a termékhiba a tudomány és technika állása szerint felismerhetőnek minősült.⁷⁶ A másodfokú bíróság rámutatott arra, hogy az első globális felmérés eredménye nem tette lehetővé tudományos megalapozottságú következtetések levonását, ezért később egy újabb, célzott felmérés készült a perbeli mellékhatás kialakulásának lehetőségéről. A lehetséges mellékhatások tájékoztatóban történő feltüntetése a gyártó jogkörébe tartozik, ezért a gyártó felelőssége eldönteni, hogy a bizonyosság mely fokát tekinti alkalmasnak arra, hogy a tájékoztatóban feltüntesse a lehetséges mellékhatást. Ez azonban nem azonos a tudomány és technika állása szerinti felismerhetőséggel, hanem inkább a tudományos vizsgálatok megindítását alapozza meg. A másodfokú bíróság álláspontja szerint,

75 Legfelsőbb Bíróság Pfv.III.22.188/2010/6. (megjelent EBH 2011. 2407.).

76 Fővárosi Ítéletábla Pf.20.448/2010/4.

ha egy hosszú idő óta világszerte széles körben alkalmazott gyógyszer szedése mellett csak elvétve fordul elő bizonyos megbetegedés, logikus és elfogadható elvárás, hogy a gyártó kutatást végezzen a gyógyszerhasználat és a betegség közötti összefüggés feltárása érdekében. A vonatkozó szakági jogszabály szerinti bejelentési kötelezettség nem egyetlen esetben felmerült betegségre, hanem a gyártó által észlelt vagy tudomására jutott, a gyógyszer alkalmazási előírataiban nem szereplő súlyos és nemkívánatos mellékhatásokra vonatkozik. Ennek egyik feltétele a gyógyszer szedése és a betegség kialakulása közötti oksági összefüggés lehetőségének fennállása. A másodfokú bíróság ezen körülmények alapján állapította meg a gyártó mentesülését, amely indokokkal a Legfelsőbb Bíróság is egyetértett.⁷⁷

Egy másik jogesetben a károsult egy atkairtószert forgalmazójával és gyártójával szemben kívánta érvényesíteni igényét, mivel a vegyszer alkalmazását követően méhei elpusztultak. A károsult állítása szerint a használati útmutatóban foglaltaknak megfelelően járt el, ezt azonban a forgalmazó és a gyártó is vitatta. Az elsőfokú bíróság szakértő bevonásával megállapította a vegyszer használati útmutatója és termékismertetője szakmai helytállóságát, ugyanakkor rámutatott arra, hogy noha a dokumentumok külön-külön megfeleltek a méhtartás szakmai követelményeinek, a felhasználási feltételek egymással összevetve mégsem voltak egyértelműek. A bíróság azt is megállapította, hogy a károsult a méhcsaládokat az átteleltetésre készítette elő, ennek érdekében zárta le a kaptárokat, noha biztosítania kellett volna a megfelelő levegőáramlást, mivel ennek hiányában a méhek elpusztulnak. A károsult figyelmen kívül hagyta, hogy a méhek fokozott nyugtalansága esetén javasolt a szabad kirepülés lehetőségének biztosítása. Mindezekre tekintettel az elsőfokú bíróság nem találta bizonyítottnak, hogy a károsodás hibás tájékoztatásra vezethető vissza, ezért a keresetnek nem adott helyt.⁷⁸ A másodfokú bíróság helybenhagyta az elsőfokú ítéletet.⁷⁹ A Kúria a felülvizsgálati eljárás során külön is hangsúlyozta a tájékoztató szakszerű felhasználási útmutatását, különös tekintettel arra, hogy mikor, hány alkalommal és milyen hőmérséklet mellett szükséges a vegyszer alkalmazása. A tájékoztatóban külön szerepelt várható mellékhatásként a méhek természetes takarítási ösztönének aktiválása. A Kúria mindezekre figyelemmel az elsőfokú bírósággal egyetértésben arra a megállapításra jutott, hogy a tájékoztatás kitért minden lényeges körülményre és a biztonságos felhasználás feltételeire. A károsult tisztában volt azzal, hogy a takarítási ösztön aktiválódása mellékhatásként jelentkezhet, és ezt

77 Fővárosi Ítéletábra Pf.20.448/2010/4.; EBH 2011. 2407.

78 Hajdúböszörményi Járásbíróság 3.P.20.595/2015/65.

79 Debreceni Törvényszék 2.Gf.41.005/2018/6.

a méhek erőteljes nyugtalansága, valamint zúgása alapján tapasztalnia is kellett volna, ennek ellenére nem biztosított többletlevégőzési lehetőséget.⁸⁰

A termékre vonatkozó használati útmutató és egyéb tájékoztatók a hazai joggyakorlat szerint akkor minősülnek megfelelőnek, ha egyrészt tartalmazzák a biztonságos felhasználáshoz szükséges lényeges körülményeket, másrészt megfelelnek az adott termékre vonatkozó szakmai követelményeknek, továbbá egyértelműek és világosak. Amennyiben ezek az elvárások teljesülnek, a tájékoztató hiányosságaira alapított termékhiba nem állapítható meg, így a termékfelelősség szabályai sem alkalmazhatók.

4.3. Elévülés

A termékhiba megállapítása mellett az egyik bírósági döntés külön kitért a termékfelelősséget érintő elévülési kérdésre. A bíróság ezzel kapcsolatos érvelését az alábbiakban ismertetjük.

A korábban ismertetett, garázsban álló és kigyulladt gépjárművel kapcsolatos jogvitában az elsőfokú bíróság a termékfelelősségi igény érvényesítésére vonatkozó határidőt vizsgálta. E körben a szabályozás szubjektív és objektív elévülési határidőt határoz meg az igényérvényesítésre. Eszerint a károsult hároméves határidőn belül érvényesítheti igényét, amelynek elévülése a tudomásszerzés időpontjától kezdődik, ennek hiányában pedig attól az időponttól, amikor kellő gondosság mellett tudomást szerezhetett volna a kár bekövetkezéséről, a termék hibájáról és a gyártóról. A gyártó felelőssége az általa történő forgalomba hozataltól számított tíz évig áll fenn.⁸¹ Az elsőfokú bíróság a tüzeset kapcsán megállapította, hogy a károsult azonnal tudomást szerzett a kár bekövetkezéséről. A tűzoltósági határozatból, valamint a két szakértői véleményből a károsult a tüzesetet követő két hónapon belül már a hiba okáról is tudomást szerzett. A gyártó és az importőr személye már a káresemény időpontjában ismert volt, mivel nevük szerepelt a gépjármű irataiban. Mindezekre figyelemmel a bíróság álláspontja szerint az elévülés az első szakvélemény elkészülésétől és annak károsult általi megismerésétől kezdődött. A rendelkezésre álló hároméves időszakban nem történt olyan károsulti intézkedés, amely megszakította volna az elévülést. A bíróság az iratok alapján megállapíthatónak tartotta, hogy a keresetlevél az elévülés bekövetkezése után került előterjesztésre.⁸²

Egy ítéletből messzemenő következtést levonni nem lehet, azonban ebből is kirajzolódik az a bírósági álláspont, hogy a szubjektív elévülési idő kezdőpontja

80 Kúria Pfv.III.21.047/2018/10.

81 Lásd Tft. 10–11. §, illetve Ptk. 6:558. §.; A Ptk. rendelkezése értelmében a gyártó tízéve objektív határideje jogvesztő.

82 Bács-Kiskun Megyei Bíróság 14.P.21.945/2010/24.

az a legkorábbi időpont, amikor a károsult tudomással bír a kár bekövetkeztének, a termék hibájának és okának, valamint a gyártó személyének.

5. Záró gondolatok

A termékfelelősség hazai kialakulásában a bírói gyakorlat megelőzte a jogalkotást, amikor két iránymutató bírósági döntés lehetővé tette a kártérítési felelősség megállapítását a károsult és a gyártó között az általános szerződésen kívül okozott kárért való felelősség szabályai keretében. Néhány évvel később azonban a jogalkotó is önálló törvényben szabályozta a termékfelelősséget, amely tudatosan összhangban állt a régi termékfelelősségi irányelv rendelkezéseivel. A Ptk. elfogadása érdekében nem változtatott a meglévő rendelkezéseken, azonban a törvényi előírásokat beemelte saját szabályozási körébe.

A Tftv. első évtizedében a jogirodalom az alacsony esetszámot a jogintézmény újdonságával és viszonylagos ismeretlenségével magyarázta. Jelen tanulmányunk keretében végzett kutatás alapján megállapítottuk, hogy a termékfelelősség, mint pertípus, nem tekinthető elterjedtnek. Álláspontunk szerint az e mögött meghúzódó okok pontos feltárása jogszociológiai kutatást igényel, amelynek ki kellene térnie a magyar társadalom általános és speciális jogismeretére.

A feldolgozott jogesetek többségében a fő jogkérdés annak eldöntésére korlátozódott, hogy a jogvitával érintett termék hibásnak minősül-e, és ennek megfelelően alkalmazható-e a termékfelelősség szankciórendszere. E körben a gyakorlat következetes a bizonyítási kötelezettség tekintetében: a károsultat terheli a kár, a termék hibája és a kettő közötti okozati összefüggés bizonyítása, míg a gyártónak a mentesülési okot kell bizonyítania. A vizsgált ügyek közös jellemzője a szakértő bevonásának szükségessége, amely – mint jeleztük – negatív hatással lehet a károsultak igényérvényesítésének folyamatára.

Az irányadó szabványoknak és előírásoknak való megfelelés önmagában nem teszi hibátlanná a terméket, mert a bíróság azt vizsgálja, hogy az adott termékre irányadó szabályok alkalmasak voltak-e az állított hiba felismerésére. Ebből kitűnik, hogy a termékhiba bírósági megállapításánál a hangsúly a biztonságos használaton van. Ehhez hozzátartozik a megfelelő tartalmú tájékoztató, amely elősegíti a kívánt biztonsági szint elérését. A tájékoztató akkor megfelelő, ha világos, egyértelmű és tartalmilag megfelel az irányadó szakmai szabványoknak.

Álláspontunk szerint a termékfelelősség olyan előremutató jogintézmény, amely érdekében hozzájárul a magánszemélyek fogyasztói jólétének minél magasabb szintű érvényesüléséhez. Az egyre bonyolultabbá váló gyártási folyamatok és az összetett értékesítési láncok egyaránt szükségessé teszik az objektív alapú

felelősség fenntartását. Mindezen pozitívumok ellenére a termékfelelősség joggyakorlata számos kihívást is felszínre hozott: a károsultak igényérvényesítése – különösen a szakértői bizonyítás indokoltsága miatt – idő- és költségigényes, emellett a jelenlegi szabályozási rendszer olyan ipari környezetet tükröz, amely napjainkra meghaladottá vált. Az új termékfelelősségi irányelv e tekintetben előrelépést jelent: igazodik a korszerű gyártási folyamatokhoz, pontosítja az egyes fogalmak tartalmát, és a bizonyítási szabályok módosítása révén kedvezőbb helyzetet teremt a károsultak számára. Ezzel összefüggésben két megjegyzés szükséges: egyrészt az új termékfelelősségi irányelv átültetése során elengedhetetlen a hatályos hazai szabályozás módosítása; másrészt a jogintézmény hatékony működése szempontjából aggályos lehet, hogy nem egy egységes szabályozási rendszer lesz alkalmazandó, hanem a termék forgalomba hozatalának időpontjától függően a régi vagy az új irányelv rendelkezéseinek megfelelően kell eljárni. Az ezzel kapcsolatos joggyakorlatról jelenleg – az implementációs időszak folyamatban léte miatt – még nem lehet megalapozott következtetéseket levonni.

A digitális vagyon öröklésének szabályozása a horvát jogrendszerben II. rész*

A digitális folyamatok térhódítása régóta jelen van az ember életének minden területén, ennek megfelelően nagy mennyiségű digitális adat és tartalom, azaz digitális vagyon keletkezik. A digitalizáció és a számítógépesítés felgyorsult fejlődése egyidejűleg az egyének olyan digitális identitásának felépítéséhez vezet, amely haláluk után is a virtuális világban marad. Felmerül tehát a hagyatéki eljárásokban a digitális vagyontárgyak elhalálozás utáni átruházás kezelésének és védelmének kérdése. A joggyakorlatban meg kell határozni, hogy mi minősül az örökhagyó digitális vagyonának, és hogy az örökhagyó mely digitális vagyona kerül a hagyatékba, vagyis mely digitális tartalmak örökölhettek. A digitális tulajdon öröklés intézményének a horvát jogrendszerben tapasztalható alulszabályozottsága és a digitális tulajdon használóinak a digitális szolgáltatók szerződéses rendelkezéseivel kapcsolatos tudatlansága miatt de lege ferenda szükséges jó jogszabályi keretek kialakítása, nem csak a nemzeti jogrendszerben, hanem nemzetközi szinten is, hogy a jogalkalmazók döntéseket tudjanak hozni a digitális vagyontárgyak elhalálozás utáni átadásával, és összehangolni tudják a joggyakorlatot.

Tárgyszavak:

digitális vagyon, digitális vagyon öröklése, öröklés, horvát öröklési jog

The expansion of digital processes has been present in all areas of citizens' lives for a long time, accordingly, a large amount of digital data and content, i.e. digital assets, is being created. At the same time, the accelerated development of digitalization and computerization leads to the phenomenon of building a digital identity for individuals that remains in the virtual world even after their death. Therefore, the question of post-mortem transfer, management and protection of digital assets arises. In legal practice, it is necessary to determine what constitutes the decedent's digital assets and which digital assets of the decedent enters

* Fordította: Dr Lévai Ildikó

the estate, that is, which digital content is inheritable. Due to the insufficient legal regulation of the institute of digital inheritance and the ignorance of users of digital assets as to the contractual provisions of digital service providers, 'de lege ferenda,' it is necessary to establish sound legislative frameworks not only at a national but also at the international level so that legal practitioners can make decisions related to the post-mortem transfer of digital assets and harmonize legal practice.

Keywords:

digital assets, digital inheritance, succession, Croatian succession law

3.2. A digitális vagyontárgyak öröklésének normatív keretszabályai

A digitális vagyontárgyak öröklésére a különböző jogágak heterogén jogi szabályai vonatkoznak, attól függően, hogy a felhasználó halála után milyen digitális tartalom száll át az örökösökre. Ezért a legtöbb digitális vagyontárgy öröklésére nemzeti szinten alkalmazandó jogi kereteket kell létrehozni. Ha megállapításra kerül, hogy a digitális vagyontárgyak tulajdonjog tárgyát képezik, akkor a digitális tartalom örökölheto.¹ A tulajdonjog a digitális tartalom esetében azt jelenti, hogy a felhasználónak lehetősége van az adott tartalom ellenőrzésére, és az adatok tárolására, valamint a hozzáférést lehetővé tevő technikai eszközök útján azok birtoklására.² Ezért a digitális eszközök tulajdonjoga azokhoz a fájlhoz kapcsolódnak, amelyeket egy személy hordozható tárolóeszközökön (USB, DVD, CD, külső merevlemez, stb.) tárol és őriz. A horvát jogrendszerben a tulajdon kizárólagos és abszolút jog, amely magában foglalja a tulajdonos azon lehetőségét, hogy bárki más kizárjon tárgyának használatából.³ A digitális szolgáltatások felhasználója azonban általában annak a fióknak a tulajdonosa, ahol az adatokat tárolják, vagy amelyen keresztül az adatok elérhetőek. Ugyanakkor ezek az adatok szerzői vagy hasonló joggal, üzleti titokkal vagy más joggal védettek lehetnek.

A digitális vagyontárgy öröklése szempontjából minden bizonnyal a legfontosabb szerepe a szellemi tulajdonjog azon belül pedig többnyire a szerzői jogok öröklésének van; e jogviszony pedig mind vagyoni, mind pedig nem vagyoni elemeket

1 *Hoblaj, Hana*, Pravna regulacija i praktična primjena nasljeđivanja digitalne imovine. Javni bilježnik, 2024, 51. szám, 45. o.

2 Uo.

3 Ld. a Tulajdonról és egyéb dologi jogokról szóló törvény (Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, NN 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12, 152/14, 81/15, 94/17 sz.) 30. cikkét.

magában foglal. A közép-európai jogrendszerben képviselt monisztikus elv szerint a szerzői jog egyedül alanyi jog, amely csak örököléssel ruházható át.⁴ A szerzői jog nem egy eszmét véd, hanem egy olyan szerzői alkotást, amely egy eszme kifejezését képviseli az irodalom, a tudomány és a művészet területén.⁵ A horvát törvények szerint a szerzői jog örökölhető, és az örökösöket megilletik mindazon jogok, amelyek magát a szerzőt illetik meg. Így jogukban áll visszavonni a szerző művének felhasználási jogát, ha a felhasználás a szerző jó hírnevét és becsületét sértő módon valósul meg, feltéve, hogy a szerző a visszavonásról végrendeletében rendelkezett, avagy ha még élete során kívánta gyakorolni a visszavonás jogát.⁶ A szerző halálát követően a szerzői jogok jogellenes megsértésével szembeni védelemhez való jog az örökösökre száll át, vagyis az örökösök követelhetik a jogsértés abbahagyását, a kár megtérítését és a jogsértéssel megszerzett gazdagodás visszatérítését.⁷ A digitális tartalom csak akkor részesülhet szerzői jogi védelemben, ha az a szerző egyéni jellegű műveit, azaz eredeti szellemi alkotásait tartalmazza irodalmi, tudományos és művészeti területen, függetlenül a kifejezés módjától és formájától, típusától, értékétől vagy céljától, eltérő jogszabály rendelkezés hiányában.⁸ A kontinentális jogrendszer szerzői jogát azonban meg kell különböztetni az angolszász jogrendszertől, amely a *copyright* fogalmát használja, miután a szerzői joggal ellentétben – amely tulajdonjogi és személyi jogi elemekből tevődik össze – a *copyright* csak a vagyoni természetű jogot jelent.⁹

Szintén az angolszász rendszer jellemvonása, hogy a *copyright*-ról licenc útján lehet rendelkezni, amely nem ruház át semmilyen jogot a megszerzőre, csak engedélyt ad arra, hogy olyasmint jogszerűen tegyen, ami ezen engedély nélkül nem lenne legális.¹⁰ A horvát kötelmi jog szerinti licencszerződés kapcsán azonban nem beszélhetünk ugyanazokról a joghatásokról, mint a *copyright*-licenc angolszász jogi jelentése esetében.

A horvát jogrend szerint a licencszerződés vonatkozhat iparjogvédelmi jogok (találmány, szabadalom, védjegy) átruházására, amelyek nem tartalmazzák

4 Kunda, Ivana – Matanovac Vučković, Romana, Raspolaganje autorskim pravom na računalnom programu – materijalnopravni i kolizijskopravni aspekti. Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 2010 (Vol. 31) No. 1 Supplement, 95. o.

5 Bilčić Paulić, Maja, Pravo intelektualnog vlasništva u industriji videoigara. Notarius, 2023, 3. o.

6 Ld. a Szerzői jogokról szóló törvény (Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima, NN 111/21) 31. és 55. cikkeit.

7 Ld. a Szerzői jogokról szóló törvény 273. cikkét.

8 Matanovac Vučković, Romana – Kanceljak, Ivana, Does the right to use digital content affect our digital inheritance? EU and Comparative Law Issues and Challenges Series (ECLIC), Faculty of Law, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, 2019 (Vol. 3), 731. o. <https://doi.org/10.25234/ecllc/9029> (letöltve 2024. január 21. napján).

9 Kunda, Ivana – Matanovac Vučković, Romana, 4. lj. alatt hivatkozott mű, 96. o.

10 Uo 97. o.

a szerzői és hasonló jogokat.¹¹ Szintén a horvát kötelmi jog rendelkezései szerint, amelyek a licencszerződésre vonatkoznak, a licencvevő halála esetén az engedélyt a tevékenységét folytató örökösök öröklik.¹² Az emberek mindennapi életében és munkájában a mesterséges intelligencia (ChatGPT, Jasper, MusicLM, Amper music, Visla) használata segédeszközként jelenik meg a különböző szakmákban levélírás, cikk, könyvírás, zeneszerzés, kép, videó felvételek, videó játékok, filmek és egyéb lehetőségek készítésekor, amelyek a jövőben számtalanul elérhetőek lesznek. Felmerül tehát az így készített digitális tartalom szerzői jogi védelmének kérdése. Ahhoz, hogy egy mű szerzői mű jelleget öltson, emberi lény által alkotott eredeti alkotásnak kell lennie. A horvát jogrend rögzíti, hogy a szerzői jog az a természetes személyt illeti meg, aki a szerzői joggal védett művet létrehozta.¹³ Hasonlóképpen, a legtöbb más jogrendszer, köztük a spanyol és német jogrend is előírja, hogy csak az emberek által készített művek részesülhetnek szerzői jogi védelemben.¹⁴ A mesterséges intelligencia polgárok életének különböző területein való fokozottabb felhasználása és bevonása miatt az Európai Unió úgy döntött, hogy a világon elsőként szabályozza a mesterséges intelligencia használatát az *AI-act*¹⁵ elfogadásával. Az *AI-act* a mesterséges intelligencia első jogi kerete, amely elsősorban a mesterséges intelligencia jelentette kockázatok kezelésével foglalkozik, ugyanakkor szabályozza a felhasználását és a szerzői jogra gyakorolt hatását is.

A horvát jogszabályok szerint a digitális vagydon közé tartozhatnak olyan védjegyek is, amelyek arra szolgáló megjelöléseket képviselnek, hogy megkülönböztessék egy cég termékeit és szolgáltatásait egy másik cég termékeitől és szolgáltatásaitól.¹⁶ A digitális vagydonban megtalálható hagyományos védjegyek, például rajzok, logók, betűk, számok, különböző színek mellett a nem szokványos védjegyek is, például hang- és multimédiás vizuális védjegyek, hologramok, pozíciójelek, mozgásjelek, 3D alakzatok és egyebek.¹⁷ A védjegyjelölés általában lajstromozással valósul meg, azzal a kikötéssel, hogy egy jel védjeggyé válhasson, meg kell különböztetnie magát, nem hasonlíthat egy másik, már

11 Ld. a kötelmi jogviszonyokról szóló törvény (Zakon o obveznim odnosima, NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23. sz.) 699-724. cikkeit a licencszerződésről. E szerződés találmány, tudás és tapasztalat, védjegy, minta vagy modell hasznosítási jogának átruházására vonatkozik.

12 Ld. a kötelmi jogviszonyokról szóló törvény 724. cikkének 2. bekezdését.

13 Ld. a Szerzői jogokról szóló törvény 4. cikkét.

14 *Guadamuz, Andres*, Artificial intelligence and copyright. WIPO Magazine. https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2017/05/article_0003.html (letöltve 2024. március 8. napján).

15 Részletesebben a projektről ld.: The EU Artificial Intelligence Act. Up-to-date developments and analyses of the EU AI Act. <https://artificialintelligenceact.eu/> (letöltve 2024. március 8. napján); továbbá <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai> (letöltve 2024. március 8. napján).

16 Ld. a Védjegyről szóló törvény (Zakon o žigu, NN 14/19) 6. cikkét.

17 *Bilić Paulić, Maja*, 5. lj. alatt hivatkozott mű, 3. o.

létező védjegyhez.¹⁸ A horvát jogszabályok értelmében a védjegy is örökölhető, ezért a védjegy az örökhagyóról a jogutódra száll át; az örökösök közjegyzői értesítés alapján bejegyzik a nyilvántartásba, oly módon, hogy az öröklésről szóló közjegyzői határozatot (eredetileg vagy annak hiteles másolatban), amely a védjegyet is tartalmazza, benyújtották a nyilvántartáshoz.¹⁹

Felmerül továbbá az az olyan szerződésekből eredő jogok öröklésének kérdése, amelyeket az örökhagyó élete során a digitális tartalom felhasználásával kapcsolatban kötött. A digitális szolgáltatók a felhasználókkal az online fiók létesítésekor szerződést kötnek, amelyben meghatározásra kerül a digitális szolgáltatások igénybevételének feltételei. A digitális felhasználói fiók megnyitásakor a felhasználók elfogadják az előre rögzített általános szerződési feltételeket, amelyeken változtatni nincs módjuk. Ezért meg kell különböztetni a digitális szolgáltatók által szerződések – licencek – révén nyújtott digitális szolgáltatások használati jogát a felhasználók által létrehozott és az interneten közzétett digitális tartalomtól. Kétféle digitális tartalom létezik attól függően, hogy ki hozza létre. Egyrészt léteznek olyan digitális tartalmak, amelyeket a szolgáltató a felhasználó rendelkezésére bocsát, mint például az e-könyvek a Kindle-en, másrészt a felhasználó által létrehozott saját digitális tartalmak, például a felhasználó által tárolt dokumentumok vagy fényképek (pl. Cloud). A digitális szolgáltatások igénybe vevője elfogadhatja vagy elutasíthatja a szolgáltató által a szerződésben előre meghatározott feltételeket, azok megváltoztatásának, kiegészítésének lehetősége nélkül.²⁰ A legtöbb szolgáltató (Yahoo, Google) az általános szerződési feltételeiben rögzíti a digitális fiók átruházhatatlanságát. Az említett digitális szolgáltatások igénybevételére vonatkozó szerződések, azaz a digitális szolgáltatók általános szerződési feltételei kikötik, hogy az örökösöknek – mint senki másnak – nincs joguk hozzáférni és használni az örökhagyó digitális fiókjához, még akkor sem, ha ismerik annak jelszavát. A digitális fiókban található digitális tartalom azonban a fióktulajdonos tulajdona és örökölhető, míg maga a digitális fiók nem ruházható át.²¹ A joggyakorlat arra az álláspontra helyezkedett, hogy bár a felhasználó által a digitális szolgáltatóval elfogadott vagy megkötött általános üzleti feltételek vagy szerződések előírják, hogy a licenc vagy a digitális fiók halál esetén nem ruházható át, bizonyos esetekben a felhasználó digitális fiókja vagy a jogosítványok örökölhettek.

18 *Rački Marinković, Ana*: Žigovi prijavljeni u zloj vjeri u hrvatskom pravu i u pravu Europske unije. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 2009 (Vol. 59) No. 2-3, 308. o.

19 Ld. a Védjegyről szóló törvény 23. cikkét.

20 *Matanovac Vučković, Romana – Kanceljak, Ivana*, 8. lj. alatt hivatkozott mű, 729. o.

21 *Klasiček, Dubravka*: Digital inheritance. 14th Interdisciplinary Management Research. Opatija, 2018., 1056. o.

A közösségi oldalak (Facebook, Instagram, Twitter) esetében olyan álláspont alakult ki, hogy a felhasználó halála esetén a digitális fiók át nem ruházhatóságára vonatkozó rendelkezések irányadóak, mivel ez esetlegesen védi az elhalt és harmadik személyek magánszféráját.²² Az olyan digitális fiókok esetében azonban, amelyek nem kapcsolódnak egy adott személyhez és az ő magánéletéhez (Netflix, Deezer), a fiókok halál utáni átruházásának tilalmára vonatkozó rendelkezések nem a felhasználók védelmét szolgálják, hanem a digitális szolgáltatók érdekeit. A kedvezményezett halálát követően az örökösöknek a szerződéses jogviszonyban az örökhagyó jogi helyzetébe kell lépniük, különösen, ha nem személyiségi jogok védelméről van szó.²³ Ezért ha a digitális szolgáltatónak díjat fizettek a digitális tartalom használatáért (Netflix), és a felhasználó halálakor a licenc használati ideje még nem járt le, a fiókot a felhasználó örököseinek kell örökölnie. A tulajdonjog és a használat, illetve az engedélyezés fogalma és jogi jelentése a digitális világban más jelentéssel bír, mint a fizikai világban, ezért mindig az egyedi esettől körülményeitől függően jöhet szóba más jogintézmények alkalmazása. A digitális szolgáltatások szolgáltatóját vagy a virtuális világok létrehozóját kell az általa létrehozott digitális vagyon jogszerű tulajdonosának tekinteni. A szerződés alapján azonban a felhasználók részesedhetnek a használati jogban és az abból eredő hozamokban.²⁴ Ezért a haszonélvezet szabályainak megfelelő alkalmazása javasolható a digitális vagyonra vonatkozó jogok elismerésére vonatkozó majdani jogszabályi reformja során. Ily módon a digitális szolgáltatást nyújtó tulajdonos marad, miközben a felhasználók számára lehetővé teszi a szolgáltatási jogot, azaz a létrehozott digitális szolgáltatások céljának megfelelő felhasználását, előnyeit, megőrizve azok integritását.²⁵ *Ususfructus-nak* (haszonélvezetnek) tekintjük, ha a szellemi vagy anyagi tulajdon egy személy tulajdonát képezi, míg annak hasznai illetve használata egy másik személyt illet. Ezért a haszonélvezet, mint jogintézmény alkalmazható lenne a digitális vagyonra is, mivel ez egy időben korlátozott természetű dologi jog, amely feljogosítja a jogosultat arra, hogy élvezze a más tulajdonának rendes használatából eredő összes előnyt, azzal a kötelezettséggel, hogy ugyanazt a dolgot vissza kell adnia egy meghatározott időpontban (vagy egyes rendhagyó esetekben annak értékét megtéríténi).²⁶ A haszonélvezettel rendelkező digitális vagyon öröklése szempontjából hangsúlyozni kell, hogy a személyes szolgalmi jogok nem örökölhettek, kivéve, ha azt kifejezetten a jogosult örökösei javára alapították.²⁷ Ugyanakkor az örökhagyó

22 *Matanovac Vučković, Romana – Kanceljak, Ivana*, 8. lj. alatt hivatkozott mű, 739. o.

23 Uo.

24 *Marcelino, G. Veloso III*, *Virtual property rights: A modified usufruct of intangibles*. *Philippine Law Journal*, 2008 (Vol. 82.) No. 4. 73. o.

25 *Horvat, Marijan*, *Rimsko pravo*. Školska knjiga, Zagreb, 1977, 161. o.

26 *Marcelino, G. Veloso III*, lj. 24. alatt hivatkozott mű, 71. o.

27 L.d. a Tulajdonról és egyéb dologi jogokról szóló törvény 202. cikkét.

végrendeletben alapíthat személyes szolgalmi jogot, vagyis a digitális vagyonán hagyomány vagy meghagyás útján haszonélvezetet.²⁸

A digitális vagyon öröklése attól függ, hogy az örökhagyó élete során milyen jogviszonyt létesített és kötött a digitális szolgáltatóval, vagyis az élők között létrejött szerződéstől. Meg kell határozni azt is, hogy a szolgáltatónál nyitott fiók öröklése és az örökhagyó által ezen a számlán tárolt vagy létrehozott tartalom között mi a különbség.²⁹ A digitális vagyon *mortis causa* rendelkezése csak azokra a digitális vagyontárgyakra vonatkozik, amelyeket az örökhagyó a virtuális világban hozott létre, tárolt vagy szerzett meg, és a digitális szolgáltatónál meglévő jogi helyzetétől függően öröklhető. Ha az örökhagyó által a digitális szolgáltatóval kötött szerződés használati feltételei és rendelkezései nem szabályozzák a digitális vagyon átörökíthetőségének és a felhasználó halála esetén történő átruházásának kérdését, akkor az öröklés mint haláleseti egyetemes jogutódlás elve irányadó.³⁰ A fentiekben túlmenően bizonyos nemzeti szabályok digitális vagyon öröklésére való alkalmazása nagymértékben függ a digitális tartalom típusától, és az esetenként külön kerül meghatározásra.

3.3. A digitális vagyon nemzetközi jellegzetesége

A digitális vagyon többnyire határon átnyúló elemekkel rendelkező vagyont jelent. A digitális vagyont tartalmazó hagyaték öröklése így határokon átnyúló öröklésnek minősül, még akkor is, ha az örökhagyó minden egyéb tárgyi vagyona fizikailag egy országban található. Erre figyelemmel indokolt az európai öröklési rendelet (650/2012/EU rendelet, EuÖR.) alkalmazása a határon átnyúló hagyatéki eljárásokban, amennyiben azok a 2015. augusztus 17-től kezdődően elhunyt örökhagyók tekintetben kerülnek lefolytatásra.³¹ Az EuÖR. célja, hogy az örökhagyó összes vagyonának sorsát egységes hagyatéki eljárásban rendezzék, függetlenül attól, hogy a vagyontárgyak melyik államban találhatóak; ezáltal a vagyon örökösök általi megszerzésének folyamata gyorsabbá és egyszerűbbé válhat.³² Az EuÖR. harmonizált kollíziós szabályokat vezetett be, amelyek meghatározzák az öröklésre alkalmazandó jogot, hogy az örökhagyó előre

28 Klarić, Petar – Vedriš, Martin: Građansko pravo. Narodne novine d.d., Zagreb, 2008, 331-332. o.

29 Hobljaj, Hana, Pravna regulacija i praktična primjena nasljeđivanja digitalne imovine. Javni bilježnik, 2024, 51. szám, 47. o.

30 Uo.

31 Az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről szóló 650/2012/EU rendelet (HL L 201., 2012.7.27., 107. o.; a továbbiakban: EuÖR.)

32 Kontrec, Damir – Hobljaj, Hana, Projekt MAPE-succession – prekogranično nasljeđivanje. Javni bilježnik, 2021, 48. szám, 75. o.

tájékozódhasson, melyik jog lesz alkalmazandó az utána történő öröklésre.³³ Az alkalmazandó öröklési jognak az öröklést teljes egészében szabályoznia kell, az öröklés megnyílásától a hagyatéki vagyon tulajdonjogának az örökösökre való átszállásáig, a hagyatékezelés és az örökhagyó tartozásaiért való felelősség kérdésére is kiterjedően.³⁴ A rendelet előírásai szerint az alkalmazandó jog kiterjed az örökhagyó teljes vagyonára, függetlenül a vagyon típusától és attól, hogy az másik tagállamban vagy harmadik országban található-e, a jogbiztonság és az öröklés széttagoltságának elkerülése érdekében.³⁵

Az öröklésre az örökhagyó utolsó szokásos tartózkodási helye szerinti állam joga irányadó; amennyiben azonban az örökhagyó élete során jogot választott, akkor az állampolgársága szerinti állam joga az irányadó. A határon átnyúló hagyatéki eljárás lefolytatására vonatkozó általános joghatóság, azaz az öröklésről való döntési jogosítvány teljes mértékben azon tagállam bíróságához vagy közjegyzőjéhez van telepítve, amelyben az örökhagyó szokásos tartózkodási helye volt halálának időpontjában.³⁶ Következésképpen a közjegyzőnek Horvátországban – ahol is a rendelet közvetlenül alkalmazandó – egyetlen hagyatéki eljárást kell lefolytatnia, és döntenie az örökhagyó teljes vagyonáról, mégpedig mind a saját tagállamában, mind pedig a bármely más államban található vagyonra nézve.³⁷ Kivételesen azonban, abban az esetben, ha az örökhagyó az állampolgársága szerinti állam jogát választotta az öröklésre irányadó jogként, akkor az örökösök joghatósági megállapodást köthetnek, amelyben kikötik a választott alkalmazandó jog szerinti állam bíróságát vagy közjegyzőjét.

Az EuÖR. deklarálja, hogy az örökhagyó utáni öröklés magában foglalja a vagyontárgyak, a jogok és a kötelezettségek haláleset miatti átszállásának minden formáját, legyen szó akár végintézkedés útján megvalósuló átruházásról, akár törvényes örökléssel történő átszállásról.³⁸ A rendelet felöleli tehát az olyan digitális vagyon átszállását, amelyeket valamely jog védelemben részesít; nem kérdéses, hogy ide tartozik a gazdasági értékkel bíró digitális vagyontárgyak öröklése is. Kizártnak tűnik azonban az a digitális vagyon, amelyre a digitális szolgáltatók olyan általános szerződési feltételei vonatkoznak, amelyek szerint a felhasználó halála után a digitális fiók nem ruházható át az általános szerződési feltételekben meghatározott korlátozás miatt; ilyen esetben az örökíthető

33 *Hoblaj, Hana*, Javni bilježnici i uspodredna primjena Uredbe br. 650/2012 o nasljeđivanju, Uredbe br. 2016/1103 o bračnoimovinskom režimu i Uredbe br. 2016/1104 o imovini registriranih partnerstava. Javni bilježnik, 2020, 47. szám, 91. o.

34 Ld. az EuÖR. (42) preambulum-bekezdését.

35 Ld. az EuÖR. (37) preambulum-bekezdését.

36 *Hoblaj, Hana*, Pristojnost notarjev v zapušćinskih postopkih na Hrvaškem. Notarski vestnik, 2020 (Vol. 13), 93. o.

37 *Hoblaj, Hana*, Notarji na Hrvaškem kot pooblašćenci sodišća v zapušćinskih postopkih. Pravna praksa, 2020. (Vol. 22), 19. o.

38 Ld. az EuÖR. 3. cikk (1) bekezdésének a) pontját.

vagyontárgyként történő minősítés kizártnak tűnik.³⁹ Amikor a digitális szolgáltatók általános szerződési feltételei nem szabályozzák a digitális fiók öröklésének kérdését, a haláleseti egyetemes jogutódlás elve érvényesül, és a digitális vagyon a felhasználó halála után átszállhat. Természetesen az alkalmazandó jog szerinti állam nemzeti öröklési joga vonatkozik a határokon átnyúló elemet tartalmazó vagyontárgyak öröklésére, beleértve a digitális vagyont is.

Annak érdekében, hogy a határon átnyúló elemet tartalmazó hagyatéki eljárás tagállami lefolytatását követően az örökséghez történő hozzájutás más tagállamban egyszerűbbé váljon, az EuÖR. bevezette az európai öröklési bizonyítvány intézményét.⁴⁰ Mivel a digitális vagyon öröklésének kérdését tételes jogi normák nem szabályozzák kifejezetten, a bizonyítvány e vagyontárgyak tekintetében történő kiállítása sem nyert még normatív szabályozást. Ez gyakorlati kérdéseket vet fel az európai öröklési bizonyítványnak más államokban, a digitális vagyontárgyakkal kapcsolatban történő érvényrejuttathatósága tekintetében.

4. A közjegyzők szerepe a digitális vagyon öröklésében

A horvát közjegyzők a hatáskörükre vonatkozó normatív szabályozás alapján *de lege lata* háromféle különböző pozícióban járhatnak el digitális vagyontárgyak öröklésével összefüggésben.

Hagyományosan különbséget teszünk a közjegyzői tevékenység kettőssége között, azaz megkülönböztetünk eredeti és átruházott feladatokat, ami összhangban van a közjegyzői törvénnyel, a régóta kialakult közjegyzői gyakorlattal és a közjegyzői szolgálat alapelveivel.⁴¹ A közjegyzők, átruházott feladatként folytatják le a hagyatéki eljárást, ezért a hagyatéki eljárás során „bírószági megbízottként“ (*povjerenik suda*) a digitális vagyontárgyakat is felölelve állapítják meg a hagyatékok összetételét és vizsgálják a digitális vagyon örökölhetőségét annak érdekében, hogy azok az öröklésről szóló határozatba (*rješenje o nasljeđivanju*) is felvételre kerüljenek.

A digitális vagyonnal összefüggésben a közjegyzők eredeti feladataik körében jogosultak közvégrendeletet készíteni, végrendeletet (vagy annak módosítását, kiegészítését) letétbe venni zárt borítékban, amely tartalmazhat papíralapú iratot vagy olyan USB adathordozót, amelyen a digitális vagyontárgyak listája van

39 *Viarengo, Ilaria – Re, Jacopo*, Managing Cross-border „Digital Succession” in the digital era: Preliminary remarks on the new challenges for the current legal framework. Special Issue – Law in the age of modern technologies, Vol. 7 (2023), 47. o.

40 *Kontrec, Damir – Hobljaj, Hana*, 32. l. alatt hivatkozott mű, 76. o.

41 *Hoblaj, Hana*, Osvrt na Zakon o izvanparničnom postupku i nadležnosti javnih bilježnika u nespornim stvarima. Javni bilježnik, 2023, 50. szám, 79. o.

elmentve, a hozzájuk tartozó felhasználónevekkel és jelszavakkal, digitális kulcsokkal. A közjegyzők digitális vagyontárgyakkal összefüggő közreműködésének egy új, sajátos típusa ugyanakkor az, hogy a felek által felhasználandó digitális vagyon létrehozói lesznek azáltal, hogy elektronikus irat formájában készítik el a jogügyleteket tartalmazó okiratokat, amelyeket elektronikus irattárban tárolnak.⁴² A közjegyzők mindemellett mint bírósági megbízottak végrehajtható közokiratok alapján végrehajtási eljárásban működnek közre; ennek során digitális tartalmakat hoznak létre, (pl. a végrehajtási eljárás során hozott határozatokat), amelyeket elektronikus úton, e-kommunikáción keresztül kézbesítenek a felek elektronikus postafiókjába. Ennek során ugyancsak digitális tartalom keletkezett, amely fontos lehet az érintett felek örökösei számára. A közjegyzői törvény értelmében a közjegyzők elektronikus okiratokat állíthatnak ki, ahol is az eredeti okirat elektronikus formában készül el, és áll rendelkezésre a felek részére, és az a Horvát Közjegyzői Kamara által vezetett elektronikus irattárban kerül megőrzésre. Az elektronikus okirat elkészítéskor a felek kérhetik a közjegyzőtől, hogy az elektronikus közjegyzői okiratról páralapú másolatot (kiadmányt) állítson ki, amely megegyezik az eredeti elektronikus közjegyzői okirattal, és tartalmaz egy megfelelő vonalkódot vagy QR-kódot, ellenőrző számot és az okirat valódiságának ellenőrzésére és az eredeti letöltésére alkalmas internetes oldalhoz vezető linket.⁴³ Mindenképpen hangsúlyozni kell, hogy az elektronikus okirat eredetije csak digitális formában létezik; a kinyomtatott elektronikus közjegyzői okirat közjegyzői okirat másolatával esik egy tekintet alá.⁴⁴

Felmerül a kérdés, hozzáférhetnek-e az örökösök az olyan okirathoz – ehhez fűződő jogos érdekük esetén – az olyan okirathoz, amelyet a fél (örökhagyó) közjegyző közreműködés mellett elektronikus formában készített. E kérdésben megfelelően alkalmazni kellene a közjegyzői törvény azon rendelkezéseit, amelyek a közjegyzői okiratok másolatainak, kiadmányainak, kivonatainak a fél, és az ő jogi pozíciójába lépett örökösök részére történő kiadását szabályozzák.⁴⁵

4.1. *De lege lata* közjegyzői hatáskörök

A közjegyzők legfontosabb szerepe a digitális vagyon öröklésével kapcsolatban a hagyatéki eljárások lefolytatása, illetve a közzérendelet készítése. A hagyatéki eljárás során a közjegyzők az örökösök kérésére jegyzéket készíthetnének a digitális vagyontárgyakról, ami az örökösök segítségével nélkül nagy kihívást jelentene.

42 *Hoblaj, Hana*, 29. lj. alatt hivatkozott mű, 51. o.

43 Ld. a Közjegyzőkről szóló törvény (Zakona o javnom bilježništvu, NN 78/93) 50.a. cikkét.

44 *Hoblaj, Hana – Grbac, Mira – Nikolić, Viktorija – Marković, Danijela – Marčinko, Ivan*, Javnobilježnička služba kao jedinstveno provedbeno tijelo u elektroničkom poslovanju. Javni bilježnik, 2023, 50. szám, 42. o.

45 Ld. a Közjegyzőkről szóló törvény 93. cikkét.

⁴⁶ Ellentétben a fizikai eszközökkel (dolgokkal), amelyek láthatóak és rendszerint ismertek az örökösök számára, a digitális eszközök nagyszámúak lehetnek, és nehéz őket fellelni. Ezért célszerű lenne az örökgyónak az élete során keletkezett digitális vagyontárgyak listáját egy dokumentumban vagy például USB adathordozón összeállítani, amelyet zárt borítékban a közjegyzőnek letétként adhatnak át.⁴⁷ A közjegyző jogosult dokumentumokat és egyéb dolgokat letétbe venni, ezért az örökgyó a digitális vagyontárgyakról felhasználói névvel és jelszavakkal írásos listát készíthet akár iratban, akár digitális adathordozón (USB), és azt közjegyzői letétbe helyezheti.

A közjegyző a letételkor a jegyzőkönyvben rögzíti, hogy az örökgyó halálát követően ki lesz az a jogosult (pl. örökös) a letét átvételére, a letét kiadásához szükséges feltételeket vagy követelményeket, valamint ezek igazolásának módját (pl. halotti anyakönyvi kivonat bemutatása).⁴⁸

A horvát öröklési jognak és hagyatéki eljárási rendszernek jellemző sajátossága, hogy az öröklésről szóló határozat (rješenje o nasljeđivanju) tartalmazza a hagyatékhhoz tartozó vagyontárgyak (ingatlanok, ingó dolgok, vagyoni értékű jogok) megjelölését.⁴⁹ Etekintetben eltér néhány más jogrendszertől, amelyek gyakorlata szerint öröklési bizonyítványt állítanak ki, amely csak az örökösökre vonatkozó adatokat tartalmaz, mint például Németországban az "Erbschein".⁵⁰ Éppen ezért a horvát közjegyzői gyakorlatban fontos, hogy az örökgyók a felhasználói fiókok hozzáférési adataival együtt készítsenek listát a digitális vagyontárgyaikról; ellenkező esetben ugyanis a közjegyzőnek nincs lehetősége arra, hogy ezeket a vagyontárgyakat az öröklési határozatban rögzítse, és így az örökösök sem tudják azokat átíratni saját nevükre. Annál is inkább, mert olyan esetekben, amikor a közjegyző azt állapítja meg, hogy az örökgyó nem hagyott maga után hagyatékot, vagy csak ingó vagyont illetve vagyoni értékű jogokat hagyott hátra (pl. digitális vagyont), és az öröklésre jogosultak közül senki sem kéri a hagyatéki eljárás lefolytatását, a közjegyző arról hoz határozatot, hogy miszerint hagyatéki eljárás lefolytatására nem kerül sor.⁵¹ Az öröklésről hozott határozat mindenesetre végleges, érdemi és deklaratív (megállapító) határozatnak minősül, amellyel a közjegyző megállapítja, hogy az örökgyó után mely személyek az örökösök, mely vagyontárgyak képezik a hagyatékot, az örökösök örökrészének mértékét, valamint az egyéb öröklési joghatásokat. Tekintettel,

46 Ld. az Öröklési törvény (Zakon o nasljeđivanju, NN 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, 33/15, 14/19. sz.) 221. cikk (2) bekezdését.

47 *Matanovac Vučković, Romana – Kanceljak, Ivana*, 8. lj. alatt hivatkozott mű, 740. o.

48 Ld. a Perenkívüli eljárásokról szóló törvény (Zakon o izvanparničnom postupku, NN 59/23) 77-100. cikkeit.

49 Ld. az Öröklési törvény 226. szakasz (2) bekezdés 2. pontját.

50 Ld. a Családjogi és nemperes eljárásokról szóló német törvény (Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit, FamFG) 352. §-át.

51 *Hoblaj, Hana*, 36. lj. alatt hivatkozott mű, 99. o.

hogya a horvát jogrendszer szerint az öröklési határozatnak tartalmaznia kell, hogy az örökhagyó vagyonából mi képezi a hagyatékát, elengedhetetlen a digitális vagyontárgyak felsorolása is, mert az örökhagyó halálával ezek a vagyontárgyak az örökösökre szállnak. Ha azonban ezek az öröklési határozatban nem kerülnek feltüntetésre, az örökösnek nem lesz lehetősége, hogy jogilag kötelező határozattal legitimálja magát, mint örököst.

A gyakorlatban amikor a közjegyzők digitális vagyonnal találkoznak, amelyek leggyakrabban kriptovalutákból állnak, azt feltüntetik az öröklési határozatban. Ha azonban az örökös nem rendelkezik hozzáférési jelszóval, akkor a megadott vagyonhoz nem férhet hozzá és nem veheti át. Javasolt ezért, hogy ha a közjegyző az örökösök közreműködésével megállapítja, hogy mely digitális vagyontárgyak relevánsak az öröklés szempontjából, melyek azok, amelyek rendelkeznek gazdasági értékkel és melyek azok, amelyek nem, akkor az örökösök figyelmét hívja fel arra, hogy bár az öröklési határozatban azokat nevesíti, ám nincs garancia arra, hogy a felsorolt digitális vagyont saját nevükre átíráthatják. A digitális vagyonnak az örökhagyótól az örökösök által történő megszerzésének lehetősége számos feltételtől függ. Amint azt a fentiekben már elmondtam, etekintetben alapvető fontosságúak azok a szerződéses rendelkezések (a digitális platformok általános működési feltételei), amelyekhez a felhasználó a felhasználói fiókok nyitáskor elfogad. Ebből következően a szolgáltató üzleti feltételei jelentős szerepet játszanak a digitális eszközök örökölhetőségének kérdésében. Mivel a digitális vagyon a legnagyobb mértékben határokon átnyúló elemekkel rendelkező vagyon, felmerül a kérdés, hogy az európai öröklési bizonyítvány vonatkozhat-e rá, és hogyan kell pontosan megjelölni a digitális vagyont, és hogy e bizonyítvány segítségével sikerrelk járhat-e az örökösök számára az azokhoz történő hozzájutás.

A közjegyzők eredeti hatáskörei közé tartozik a végrendeletet készítése, amelyben az örökhagyó a digitális vagyonát megjelölheti, továbbá a digitális tartalomhoz való hozzáférési információkat is megadhat. A hagyatéki eljárásban a végrendelet kihirdetése során minden örökössel ismertetésre kerül a hagyatéki vagyon, ideértve a digitális vagyont és az azokhoz tartozó jelszavakat is, ami viszont a kriptovaluták átruházásakor kifejezetten nem ajánlatos. Ezért javasolt, hogy az örökhagyó a jelszavas digitális vagyonlistát egy közjegyzőnél letétbe helyezhető iratban avagy USB-n (vagy más adathordozón) tárolja.⁵² A végrendelet tartalmával kapcsolatban kérdéses még az is, hogyan jár el a digitális szolgáltató abban az esetben, amikor az örökhagyó végrendeletében a vagyonát egy meghatározott örökösre hagyja, míg a digitális platformok kapcsán a felkínált

52 *Hoblaj, Hana*, 33. l. alatt hivatkozott mű, 85. o.

lehetőségek között a felhasználói fiók *post mortem* törlését rendeli el, avagy egy másik személyt felhatalmaz fel arra, hogy döntsön a digitális fiók sorsáról.⁵³

4.2. *De lege ferenda* javaslatok

A közjegyzők eredeti feladataik között közjegyzői letéti feladatokat is ellátnak; így *de lege ferenda* megfontolandó lehetne digitális széfek bevezetése. Ezeket a közjegyzők az eNotar⁵⁴ alkalmazáson keresztül kezelhetnék, és ezekben a széfkben az ügyfelek digitális tartalmakat, digitális listákat, felhasználói adatokat, jelszavakat, tokeneket tárolhatnának.⁵⁵ Ez az örökgyó számára megkönnyítene, hogy végrendeletében rendelkezzen arról, hogy halála után ki férhet hozzá a digitális széfhez, vagyis kit illet a digitális széfben található tartalom tekintetében a jogutódlás. Mivel a digitális vagyon folyamatosan változik, a jelszavakat és a hozzáférési digitális kulcsokat gyakran frissíteni kell, az lenne ésszerű, ha a felhasználóknak lehetőségük lenne olyan digitális széfet létrehozni, amelyhez kizárólagos hozzáféréssel rendelkeznének. A felhasználó közjegyző előtt rendelkezhetne a digitális széf tekintetében történő utódlásról. A felhasználó halála után a közjegyző átadná a digitális széf hozzáférési adatait az örökösöknek, és így az örökösök hozzáférnének a szükséges összes fiókhoz, az azokhoz kapcsolódó felhasználónevekhez és jelszavakhoz, tokenekhez vagy digitális kulcsokhoz. Az érzelmi értékű digitális tartalom öröklése mellett kiemelten fontos, hogy az örökösök hozzáférjenek a vagyoni értékű digitális vagyontárgyakhoz, ezért célszerű az örökgyónak listát készítenie azokról a digitális vagyontárgyakról, amelyek az örökösök számára vagyoni értéket jelentenek; ha ugyanis az örökösök nem ismerik ezeket, akkor megtalálásuk a virtuális világban igencsak nehéz lesz.

5. Zárszó

A modern időkben, amikor az internet és a digitális eszközök domináns szerepet töltenek be az emberek életében, a digitális tulajdon fogalma és annak öröklése

53 *Bartolini, Francesca – Patti, Francesco Paolo: Digital Inheritance and Post Mortem data Protection. The Italian Reform. European Review of Privat Law, 2019 (Vol. 27), 1193. o.*

54 *Grbac, Mira – Hobljaj, Hana – Marković, Danijela – Nikolić, Viktorija, Evolucija i digitalizacija javnobilježničke ovrhe na temelju vjerodostojne isprave. Javni bilježnik, 2022, 49. szám, 51. o. – „Az eNotar egy, a közjegyzők hivatali igényeit kiszolgáló egyedülálló megoldás, amely az új technológiák alkalmazásának egyszerű lehetőségét kínálja. A fejlett kommunikációs technológiák követelményeinek megfelelő platformot jelent, ideális infrastruktúrával a digitális alapnyilvántartások jövőbeli gyors frissítéséhez és interoperabilitásához, illetve a közjegyzői okiratok elektronikus irattári rendszeréhez és az egyablakos ügyintézési szolgáltatásokhoz.”*

55 *Hobljaj, Hana, 29. l. alatt hivatkozott mű, 54. o.*

egyre fontosabb jogkérdésként merül fel. Digitális vagyon nap mint nap keletkezik, és minden felhasználó tudatosan vagy öntudatlanul hagy digitális nyomokat a digitális szolgáltatások igénybevételével. Ez olyan digitális vagyont hoz létre, amelyek gazdasági értékkel bírnak, valamint olyan digitális tartalmakat, amelyek személyes vagy érzelmi értékkel rendelkeznek, kimutatható gazdasági érték nélkül. A felhasználók által nap mint nap létrejövő különféle típusú digitális tartalom nagy száma nyilvánvalóan megnehezíti egy olyan egyszerű megoldás megtalálását, amely a felhasználó halála esetén minden típusú digitális vagyon hordozhatóságára alkalmazható lenne.

A digitális vagyon öröklése, mint viszonylag új, sajátos jogintézmény hazai és nemzetközi szinten is alulszabályozott, mert csak sporadikus és heterogén normák szabályozzák, amelyeket az örökösök jogbiztonsága és az egységes joggyakorlat érdekében homogenizálni kell. A jogászoknak különböző jogi megoldások között kell eligazodniuk, és különböző jogágakat kell figyelembe venniük és alkalmazniuk ahhoz, hogy digitális vagyont örökölhető legyen.

Jogszabályok hiányában tudatosítani kell a digitális platformok felhasználói-ban, hogy életük során meg kell kísérelni a digitális vagyon sorsát haláluk esetére akarataik szerint rendezni, akár a digitális vagyontárgyak listájának elkészítése útján, amelyben rögzítik a felhasználói neveket és jelszavakat, vagy akár a digitális szolgáltatók által bizonyos platformokon kínált lehetőségeken keresztül. A digitális platformok felhasználói a digitális fiókok nyitáskor elfogadják az üzletszabályzatot azzal, hogy szerződéses jogviszonyt létesítenek egy digitális szolgáltatóval ám ezt anélkül teszik, hogy ténylegesen és komolyan megismerkednének e rendelkezések jogi jelentőségével és joghatásaival a digitális vagyon haláluk utáni átruházása esetére. Minden személy autonómiájának időben „túl kell terjeszkednie“ a személy halálán; lehetővé kell tenni az érintett számára, hogy a magánélete és a személyes adatai felett *post mortem* is ellenőrzést gyakorolhasson szabad rendelkezés útján, mintegy az anyagi javai feletti halál esetére történő szabad rendelkezéssel analóg módon. A digitális vagyon haláleseti átszállása kapcsán különbséget kell tenni a digitális felhasználói fiókok és az azokban tárolt digitális tartalom között. A felhasználó által a fiókban tárolt (általa létrehozott vagy megvásárolt) digitális tartalom a halála után is örökölhető kell, hogy legyen, míg ezzel szemben a felhasználói fiókok örökíthetősége már a felhasználó által megkötött szerződéses jogviszonyt feltételeitől függ.

A közjegyzőknek mint jogalkalmazóknak a digitális vagyon öröklésében betöltött szerepe sokrétű, melynek alapvető célja a jogbiztonság szavatolása és a digitális vagyon átruházásának lehetővé tétele a felhasználó halála után az örökhagyó ezzel kapcsolatos végakaratainak érvényre juttatása. A közjegyzők közreműködése a digitális vagyon haláleseti átszállása kapcsán megelőző, prevenciós funkcióban nyilvánul meg, és pedig az örökhagyónak a hagyatéktervezés szükségességére

vonatkozó tanácsadásban, az örökgyó figyelmének arra történő felhívásában, miszerint javasolt a digitális vagyontárgyairól, felhasználói fiókjairól listát készítenie (felhasználói névvel és jelszavakkal), akár a végrendeletben, akár egy külön iratban, amelyet közjegyzőnél letétbe helyez. Amikor a közjegyzők kitanítják az ügyfeleket arról, hogy a digitális vagyontárgyaik öröklése meghiúsul, ha azokat az örökösök nem ismerik, valamint bizonyos gazdaságilag értékes digitális eszközökhöz, mint például kriptovalutákhoz az örökösök a szükséges hozzáférési adatok nélküli nem juthatnak hozzá, ezáltal tudatosítják az érintettekben annak szükségességét, hogy a digitális vagyonuk örökléséről még életükben rendelkezzenek. Azon túl, hogy a közjegyzők mindegyike felhívják az ügyfél figyelmét, *de lege fernda* javasolt az ezt lehetővé digitális közjegyzői széf intézményének széfek bevezetését és kielégítő szabályozása.

A digitális vagyon öröklésének problémája a digitális vagyon különböző jogi kereteknek való alávetettségének nyilvánul meg. Az adott esetben a digitális vagyon öröklésére legalkalmasabb jogi keret vagy jogág meghatározása a digitális vagyon típusától és attól függ, hogy az örökgyó milyen fajtájú jogviszony révén lépett be a virtuális világba. A digitális vagyon a létrehozása és annak elmentése után az alkotó halálát követően is fennmarad a virtuális világban. A technológia egyre nehezebben követhető rohamos fejlődése, és a virtuális világban keletkező újabb digitális tartalmak folytán a törvényhozás számára is komplikáltabbá válik az újonnan létrehozott digitális tartalmak nyomon követése és szabványosítása. Ez elkerülhetetlenül magával hozza a digitális javak öröklésének nem kielégítő standardizálását, ami viszont ahhoz vezet, hogy elmozdulás történik a haláleseti vagyonátzállás (egyetemes jogutódlás elvén alapuló) szemléletétől. A digitális tartalom – függetlenül attól, hogy van-e gazdasági értéke vagy sem – kétségtelesen különleges vagyontárgynak tekinthető, amelynek határokon átnyúló vonatkozásai vannak. Éppen ezért annak érdekében, hogy a digitális vagyon öröklése *de lege fernda* kielégítően kerülhessen szabályozásra, a digitális vagyont és az annak öröklését érintő jogi keretek globális harmonizációjára, jogegységesítésre lenne szükség.

Összefoglalva, a szavatolandó a digitális tartalom felhasználói és alkotói digitális vagyonnal kapcsolatos végakaratainak érvényesülését, indokolt felhívni a figyelmüket az ezzel kapcsolatos hagyatéktervezés szükségességére, mégpedig végintézkedésben történő örökösnevezésre, úgyszintén egy „digitális vagyonlista“ létrehozására, és a felhasználói fiókokhoz való hozzáférési adatok (felhasználónevek és jelszavak) biztonságos tárolására.

Sajtószemle

Pigler Csaba

A magánszakértői bizonyítás létező, avagy nem létező buktatói

Magyar Jog, 2025. 7. szám

A tanulmány egy olyan területet vesz górcső alá, amely a 2016-ban elfogadott új Polgári perrendtartás¹ hatálybalépésével került reflektorfénybe: a magánszakértői bizonyítás. A szerző részletesen elemzi, hogyan alakult a magánszakértői vélemények jogi megítélése az 1952-es Pp.² szabályai alatt, miben újította meg a szabályozást a 2016-os kódex, és milyen gyakorlati, valamint elméleti buktatók merülnek fel e bizonyítási forma alkalmazása során. A cikk egyszerre nyújt történeti kitekintést, gyakorlati példákat és dogmatikai elemzést. Átfogó képet kaphatunk arról, milyen lehetőségeket és veszélyeket hordoz magában a magánszakértői vélemény perbeli felhasználása.

A szerző emlékeztet arra, hogy az 1952. évi Pp. a szakértői bizonyítást a bíróság által kirendelt szakértőhöz kötötte. A felek által csatolt magánszakértői vélemények – bár a gyakorlatban jelen voltak – nem kaptak törvényi elismerést. A becsatolt magánszakértői vélemények jogi státusza sokáig tisztázatlan maradt, és a bírói gyakorlat eseti alapon döntött arról, milyen súlyt tulajdonít nekik. Egyes esetekben a bíróság csupán a fél személyes előadásaként kezelte, máskor önálló bizonyítékként vagy a kirendelt szakértő véleményének ellensúlyaként is értékelte. Ez a sokféle megközelítés bizonytalanságot okozott, ugyanakkor már jelezte a magánszakértő bevonásának igényét. Ezzel szemben az új, 2016-ban elfogadott Pp. már kifejezetten szabályozza a magánszakértői bizonyítást, és a kirendelt szakértői véleménnyel egyenértékű eszközként tekint rá – legalábbis elméletben.

A 2016-os Pp. szakított a korábbi gyakorlat félmegoldásaival: intézményesítette a magánszakértői bizonyítást, és a kirendelt szakértői véleménnyel azonos szintre emelte. A szabályozás ugyanakkor szigorú feltételeket támasztott.

1 A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (továbbiakban: Pp.).

2 A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (továbbiakban: 1952-es Pp.).

Magánszakértőként kizárólag igazságügyi szakértő járhat el, illetve kivételesen eseti szakértő. Ez jelentősen szűkítette a lehetőségeket: a korábban gyakori egyetemi tanszéki vélemények vagy szakmai szervezetek által készített iratok immár nem minősülhetnek szakvéleménynek, legfeljebb okirati bizonyítékként használhatók.

A tanulmány egyik legfontosabb fejezete az aggályosság intézményét elemzi. Az új Pp. meghatározza azokat az eseteket, amikor egy szakvélemény „aggályosnak” minősül, és ezért nem vehető figyelembe bizonyítékként. Míg a kirendelt szakértői vélemény aggályosságának esetei klasszikusak (hiányos, homályos, önellentmondásos), addig a magánszakértőre szigorúbb szabályok vonatkoznak. Különösen aggályosnak tekinthető a vélemény, ha a szakértő nem teljesíti a törvényi kötelezettségeit: nem értesíti az ellenfelet a vizsgálatról, nem reagál az észrevételekre, vagy nem válaszol az ellenfél kérdéseire. Szintén aggályosságra vezet, ha a felek magánszakértői véleményei között releváns szakkérdésben feloldatlan ellentét marad.

A szerző részletesen elemzi azt a kérdést, vajon a magánszakértő köteles-e minden egyes ellenfél által feltett kérdésre válaszolni. A látszat szerint a törvény ilyen kötelezettséget ír elő, de a szerző amellet érvel, hogy a kötelezettségnek világos korlátai vannak. Az ellenfél csak a benyújtott szakvélemény tartalmára, annak értelmezésére és tisztázására tehet fel kérdéseket. Nem várható el a szakértőtől, hogy az ellenfél bizonyítási terhébe tartozó kérdésekre is reagáljon, vagy olyan új vizsgálatokat végezzen, amely nem képezte megbízásának tárgyát. Az irreleváns, kompetencián kívüli vagy túlzottan általános kérdések megválaszolatlanul hagyása nem teszi aggályossá a szakvéleményt. Ez a szabály kulcsfontosságú, hiszen megakadályozza, hogy az ellenfél pusztán kérdésözönnel semlegesítse a másik fél bizonyítását.

Az új szabályozás egyik következménye, hogy ha az egyik fél magánszakértői véleményt nyújt be, az ellenfél is élhet ugyanezzel az eszközzel. Ez szinte elkerülhetetlenül vezet eltérő, sőt ellentétes megállapításokhoz. A szerző hangsúlyozza, hogy az eltérés önmagában nem elegendő az aggályosság megállapításához. Csak a releváns szakkérdésben fennálló, feloldhatatlan ellentét teszi aggályossá a véleményeket. Ha a különbség jogi értékelésből, bizonyítékok mérlegeléséből vagy más, nem szakkérdésnek minősülő körülményből fakad, az a bíróság hatáskörébe tartozik, és nem teszi aggályossá a szakvéleményt. Ez a megkülönböztetés kulcsfontosságú: a szakmai vitát el kell különíteni a jogi vitától.

A tanulmány kiemeli a bíróság aktív szerepét az eljárásban. A bíróság jelezheti, ha egy szakvéleményt aggályosnak tart, és felhívhatja a feleket a hiányosságok pótlására. Ugyanakkor kérdés, mennyire részletesen indokolja majd meg az aggályosságot, és milyen időben teszi ezt. Ha későn születik meg a végzés,

előfordulhat, hogy a felek már nem tudnak új bizonyítási indítványt tenni, ami az eljárás kimenetelét is befolyásolhatja.

A Pp. nem korlátozza, hogy egy aggályosnak talált szakvéleményt hányszor lehet kiegészíteni. Ez akár a perek elhúzódásához is vezethet, hiszen minden újabb kiegészítés újabb köröket nyit. Egyes bírói gyakorlatok megpróbálják korlátozni a kiegészítések számát, de a szerző rámutat: a jogszabály erre nem ad felhatalmazást, így e gyakorlat jogszerűsége vitatható. Ez a helyzet stratégiai dilemmát teremt a felek számára: érdemes-e részletesen vitatni az ellenfél szakvéleményét, ha ezzel valójában annak megerősítését és javítását segítik elő?

A szerző hangsúlyozza, hogy az aggálytalanság önmagában nem jelent sikert. Egy aggálytalan szakvélemény is lehet érdemben elégtelen, ha nem feddi le teljességgel a releváns szakkérdéseket. Így előfordulhat, hogy a bíróság előtt két vagy több, formailag aggálytalan, de részben ellentétes szakvélemény áll, és a bíró mérlegelésére marad, melyik megállapításait tartja megalapozottnak. A feleknek ezért a magánszakértői bizonyítást mindig körültekintően kell alkalmazniuk, tudatában annak, hogy a végeredményt végső soron a bíróság értékelése határozza meg.

A tanulmány világosan rávilágít a magánszakértői bizonyítás kettősségére. Elméletileg egyenrangú a kirendelt szakértői véleménnyel, a gyakorlatban azonban szigorúbb formai és tartalmi követelményeknek kell megfelelnie, ami könnyen a bizonyíték kizárásához vezethet. A tanulmány arra figyelmeztet, hogy a magánszakértői bizonyítás nem "csodafegyver", hanem egy komoly kockázatot hordozó eszköz, amelynek használata alapos előkészítést, jogi tudatosságot és stratégiai tervezést igényel. A feleknek mérlegelniük kell, mikor és milyen körben érdemes ezzel élniük, hiszen könnyen előfordulhat, hogy a végeredmény végül kirendelt szakértő bevonásával dől el.

A tanulmány nemcsak a szabályok bemutatására szorítkozik, hanem azok gyakorlati működését, dilemmáit és veszélyeit is szemléletesen tárgyalja. Ezért egyszerre hasznos a jogász szakma, a gyakorló ügyvédek, bírók és minden pereskedő fél számára, akik a magánszakértő bevonását mérlegelik. A szerző üzenete világos: a magánszakértői bizonyítás fontos újítás, de csak akkor válhat valóban hatékony eszközzé, ha tudatosan, a szabályok pontos ismeretében és a kockázatok felmérése mellett alkalmazzák.

Résumé | Zusammenfassung | Резюме

Dr. Máté Mohai: Responsabilité et obligation de répondre des dettes dans la Loi commerciale de 1875

La présente étude examine principalement la question de la responsabilité et de l'obligation de répondre des dettes à travers une description générale de la Loi commerciale de 1875, une étape marquante dans l'histoire de notre droit commercial national. Dans cette étude, les règles applicables aux différentes formes de sociétés (groupement ad hoc, société en nom collectif, société en commandite simple, société par actions, coopérative) sont analysées séparément, avec la présentation simultanée de la jurisprudence de l'époque.

Dr. Máté Mohai: Haftung und Gewährleistungspflicht Im Handelsgesetz vom Jahre 1875

Die Studie untersucht anhand einer allgemeinen Darstellung des Handelsgesetzes von 1875, einem bedeutenden Meilenstein in der Rechtsgeschichte des ungarischen Handelsrechts, vor allem die Frage der Haftung und Gewährleistungspflicht. Dabei werden die Vorschriften für die verschiedenen Gesellschaftsformen (Gelegenheitsvereinigung, offene Handelsgesellschaft, Kommanditgesellschaft, Aktiengesellschaft, Genossenschaft) gesondert analysiert, wobei in jedem Fall auf die Rechtsfälle der damaligen Praxis des Obersten Gerichtshofs eingegangen wird.

Доктор Мате Мохай: Ответственность и обязанность отвечать за долги в Законе о торговле 1875 года

В данном исследовании вопрос ответственности и обязанности отвечать за долги рассматривается в первую очередь через общую характеристику Закона о торговле

1875 года, ставшего важной вехой в истории нашего национального коммерческого права. В данном исследовании правила, применимые к различным формам компаний (группа ad hoc, полное товарищество, командитное товарищество, акционерное общество, кооператив), анализируются отдельно, с одновременным представлением судебной практики того времени.

Dr. Annamária Schlosser: Questions de droit civil relatives aux funérailles

La présente étude résume les règles de droit civil relatives aux funérailles, elle présente les relations juridiques civiles concernées, les demandes typiques relevant des droits de la personnalité et des droits patrimoniaux, les contrats. Outre l'analyse dogmatique juridique, la jurisprudence en la matière y est analysée et les références à la pratique des prestataires de services funéraires et aux principales lois étrangères y sont mentionnées. L'étude aborde également l'obligation d'inhumation, la concession funéraire, la conservation à domicile des cendres, les demandes de droit civil dans les litiges liés aux funérailles et la prise en charge des frais funéraires.

Dr. Annamária Schlosser: Zivilrechtliche Fragen der Bestattung

Die Studie fasst die zivilrechtlichen Vorschriften im Zusammenhang mit Bestattungen zusammen und stellt die damit verbundenen zivilrechtlichen Beziehungen, die typischen personenbezogenen und vermögensrechtlichen Ansprüche sowie Verträge vor. Neben der rechtsdogmatischen Analyse befasst sie sich mit der diesbezüglichen Rechtsprechung, verweist auf die Praxis der Bestattungsdienstleister und geht auf wichtige ausländische

Rechtsvorschriften ein. Sie behandelt die Fragen der Bestattungspflicht, des Grabnutzungsrechts, der Überführung der Asche, der zivilrechtlichen Ansprüche im Zusammenhang mit Bestattungen, die in Gerichtsverfahren auftreten, sowie der Übernahme der Bestattungskosten.

**Доктор Аннамария Шлоссер:
Гражданско-правовые вопросы,
связанные с похоронами**

В настоящем исследовании обобщены гражданско-правовые нормы, касающиеся похорон, представлены соответствующие гражданские правоотношения, типичные судебные иски о защите прав личности и имущества, а также договоры. Помимо догматического анализа, в исследовании анализируется соответствующая судебная практика, рассматриваются практика поставщиков ритуальных услуг и важные нормы иностранного права. В исследовании также рассматриваются обязанности погребения, право на использование могилы, хранение пепла дома, гражданско-правовые иски в спорах, связанных с похоронами и порядок возмещения расходов на погребение.

**Dr. Tamás Kis: Certaines questions
relatives à la modification des contrats par
voie législative et judiciaire, eu égard aux
litiges relatifs aux prêts en devises.**

Après le changement de régime en Hongrie, essentiellement en raison de l'application des garanties de l'État de droit, le législateur a exceptionnellement eu recours à la modification législative des contrats conclus entre personnes de droit privé afin d'éliminer un problème social majeur ou, du moins, d'en atténuer les conséquences néfastes. Parmi les exceptions figure la conversion des contrats de prêts hypothécaires à la consommation en devises en contrats de prêts hypothécaires à la consommation en forints, à partir du 1er février 2015. Il s'agit d'une mesure législative relative aux prêts en devises, et en général à la

législation en la matière applicable après 1990, ayant eu le plus d'impact financier. Elle a été précédée par l'adoption de lois fondées sur la résolution de la Curie n° PJE 2/2014. L'objectif de cette étude, après l'avoir mise en contexte, est d'examiner dans quelle mesure les prétentions formulées par les consommateurs dans les procès des contrats de prêt à la consommation en devises étrangères visaient à modifier certaines dispositions des contrats, voire l'ensemble de la structure contractuelle, qui ont entraîné des charges pour les consommateurs. Si elles visaient cela, sur la base de quels principes la justice les a examinées, et si non, existait-il une règle ou un dogme juridique pour faire obstacle à la mise en oeuvre des droits en la matière?

**Dr. Tamás Kis: Einige Fragen der
Vertragsänderungen durch Rechtsetzung
sowie durch den Rechtsweg, mit
besonderem Hinblick auf die Prozesse um
Kredite in Fremdwährung**

Nach der Wende hat der Gesetzgeber in Ungarn – im Wesentlichen wegen der Geltung der rechtsstaatlichen Garantien – ausnahmsweise das Instrument der gesetzgeberischen Änderung von Verträgen zwischen privatrechtlichen Rechtssubjekten eingesetzt, um ein gesellschaftliches Problem von größerer Tragweite zu beseitigen oder zumindest dessen nachteilige Folgen zu mildern. Zu den Ausnahmen gehört die Änderung von Fremdwährungs- und fremdwährungsbasierten Verbraucherverträgen mit Wirkung zum 1. Februar 2015 in auf ungarische Forint basierte Verträge. Dies war sowohl für die sogenannten Devisenkreditnehmer als auch im Hinblick auf die nach 1990 erlassenen einschlägigen Rechtsvorschriften die gesetzgeberische Maßnahme mit den größten finanziellen Auswirkungen. Dieser Gesetzgebungsakt wurde durch die Verabschiedung von Gesetzen auf der Grundlage der Entscheidung Nr. 2/2014 PJE des Obersten Gerichtshofs vorbereitet. Ziel der vorliegenden Studie ist es, nach einer Einordnung in den Kontext zu untersuchen, inwieweit die von Verbrauchern

in Rechtsstreitigkeiten über Fremdwährungs-Verbraucherkreditverträge vorgebrachten Klagen auf eine Änderung einzelner Bestimmungen der Verträge, die zu Belastungen für die Verbraucher führten, oder sogar auf eine Änderung der gesamten Vertragsgestaltung abzielen, und wenn ja, inwieweit sich bei ihrer Beurteilung eine bestimmte Rechtsauslegung erkennen lässt, und falls nicht, ob es rechtliche oder dogmatische Hindernisse für eine solche Rechtsdurchsetzung gab.

Доктор Тамаш Киш: Некоторые вопросы изменения договоров законодательным и судебным путем, в отношении исков по кредитам в иностранной валюте

После смены режима в Венгрии – вследствие применения гарантий верховенства права – законодательная власть в исключительных случаях прибегала к законодательному изменению договоров, заключенных между субъектами частного права, с целью устранения серьезной социальной проблемы или, по крайней мере, смягчения негативных последствий. Такое исключение составляет конвертация договоров потребительских ипотечных кредитов в иностранной валюте на договоры потребительских ипотечных кредитов в форинтах, которая произошла с 1 февраля 2015 года. Эта законодательная мера, касающаяся валютных кредитов и, в целом, соответствующих норм, действовавших после 1990 года, имела наибольшие финансовые последствия. Этому законодательному акту предшествовало принятие законов, основанных на Постановлении Курии № PJE 2/2014. Целью данного исследования – после рассмотрения в контексте – является изучение того, в какой степени иски потребителей в судебных процессах по кредитным договорам в иностранной валюте были направлены на изменение отдельных положений договоров или даже всей договорной структуры, приводящих к долговой нагрузке потребителей. Если они преследовали эту цель, то на основании каких принципов суды их рассматривали, и если нет, то существовало ли правовая нор-

ма или догма, которая препятствовала реализации прав в этом вопросе?

Dr. Marcell Igor Koncsik: Règles de prescription en droit de l'exécution trente ans après

Cette étude examine la réglementation de la prescription en droit de l'exécution, à la lumière des expériences des trente années écoulées depuis l'entrée en vigueur de la Loi LIII de 1994 relative à l'exécution judiciaire (ci-après: loi sur l'exécution judiciaire). L'étude cherche à répondre à la question de savoir s'il est justifié de modifier les règles de prescription de la loi sur l'exécution judiciaire, inchangées depuis son entrée en vigueur, du fait de l'évolution de la jurisprudence. L'étude examine le matériel normatif relatif à la prescription en matière d'exécution judiciaire, la doctrine et la jurisprudence, en examinant plus particulièrement les enseignements tirés des décisions judiciaires les plus récentes. L'étude conclut que la pratique judiciaire a déjà, à certains égards, dépassé le cadre concis et abstrait de la loi sur l'exécution judiciaire et estime donc justifié de clarifier par voie législative les rapports entre les règles de prescription de la loi sur l'exécution judiciaire et celles du Code civil (et d'autres lois de droit privé pertinentes), ce qui contribuerait à l'uniformité de la jurisprudence et, de ce fait, à la sécurité juridique.

Dr. Marcell Igor Koncsik: Regeln der Verjährung im Vollstreckungsrecht nach dreißig Jahren

Die Studie untersucht die Regelung des Verjährungsrechts im Vollstreckungsrecht auf der Grundlage der Erfahrungen aus 30 Jahren seit Inkrafttreten des Gesetzes LIII von 1994 über die gerichtliche Vollstreckung (im Folgenden: Vht.). Die Publikation sucht in erster Linie eine Antwort auf die Frage, ob es angesichts der zwischenzeitlich eingetretenen Änderungen in der Rechtspraxis gerechtfertigt ist, die seit ihrem Inkrafttreten unveränderten Verjährungsvorschriften des Vht. zu ändern. Die Studie untersucht die

für die gerichtliche Vollstreckung relevanten Verjährungsvorschriften, die einschlägige Fachliteratur sowie die Rechtsprechung, unter besonderer Berücksichtigung der Erkenntnisse aus den aktuellsten Gerichtsentscheidungen. Die Studie kommt zu dem Schluss, dass die Rechtspraxis in gewisser Hinsicht bereits über den knappen und abstrakten Rahmen des Vht. hinausgewachsen ist und hält es daher für gerechtfertigt, dass der Gesetzgeber die Beziehungen zwischen den Verjährungsvorschriften des Vht. und des Zivilgesetzbuches (sowie anderer relevanter privatrechtlicher Gesetze) klärt, was der Einheitlichkeit der Rechtspraxis und damit auch der Rechtssicherheit dienen würde.

**Доктор Марцель Игорь Кончик:
Правила исковой давности в
исполнительном праве тридцать лет
спустя**

В настоящем исследовании рассматривается регулирование исковой давности в исполнительном праве с учетом тридцатилетнего опыта, накопленного с момента вступления в силу Закона LIII 1994 года об исполнительном производстве (далее: Закон об исполнительном производстве). Цель исследования – ответить на вопрос об обоснованности внесения изменений в правила исковой давности Закона об исполнительном производстве, которые оставались неизменными с момента его вступления в силу, с учетом развития судебной практики. В исследовании рассматриваются нормативные материалы, касающиеся исковой давности в вопросах исполнительного производства, соответствующая литература и судебная практика, с особым вниманием к выводам, вытекающим из последних судебных решений. В исследовании делается вывод о том, что судебная практика в некоторых отношениях уже вышла за рамки лаконичных и абстрактных правил Закона об исполнительном производстве, и поэтому считается обоснованным прояснить путем законодательства взаимосвязь между правилами

исковой давности Закона об исполнительном производстве и Гражданского кодекса (и другими соответствующими нормами частного права), что будет способствовать единообразию судебной практики и, следовательно, правовой определенности.

Dr. Kinga Kálmán: Le cadre européen pour le partage des données

La Commission européenne a annoncé la Stratégie européenne pour les données en 2020 qui présente un plan global visant à renforcer le rôle de l'UE dans l'économie mondiale des données. L'étude s'appuie sur cette stratégie pour examiner les efforts législatifs de l'Union européenne en faveur de l'écosystème des données, notamment la Directive sur les données ouvertes et le Règlement sur la gouvernance des données, et fournit une analyse détaillée du Règlement général sur la protection des données. Ce dernier vise à dynamiser l'économie des données de l'Union européenne en libérant les données industrielles et en optimisant leur accessibilité. Cependant, le cadre juridique pour le partage des données peut entrer en conflit avec plusieurs exigences de la protection des données européenne. Le problème central réside, entre autres, dans les incertitudes autour de l'interprétation de la notion de données personnelles avec une approche absolue ou relative, et dans la structure changeante et difficilement définissable des rôles de responsable du traitement des données. La présente étude pronostique que les objectifs de la législation encourageant l'accès aux données ouvertes pourraient être en contradiction avec le RGPD, axé sur la protection de la vie privée et la minimisation des données, ce qui pourrait créer une importante incertitude juridique pour les parties intéressées ou impliquées dans le partage des données.

**Dr. Kinga Kálmán: Europäische
Rahmenbedingungen der
Datenverwaltung**

Die Europäische Kommission hat 2020 die Europäische Datenstrategie vorgestellt, die einen umfassenden Plan zur Stärkung der Rolle

der EU in der globalen Datenwirtschaft enthält. Ausgehend von der Europäischen Datenstrategie untersucht die Studie die gesetzgeberischen Bemühungen der Europäischen Union im Hinblick auf das Datenökosystem, wobei sie auf die Richtlinie über offene Daten und die Verordnung über Datenverwaltung eingeht und die Datenschutzverordnung eingehend analysiert. Ziel der Datenschutzverordnung ist es, die Datenwirtschaft der Europäischen Union durch die Freigabe von Industriedaten und die Optimierung ihres Zugangs anzukurbeln. Der Rahmen für den Datenaustausch kann jedoch im Widerspruch zu zahlreichen Anforderungen des europäischen Datenschutzes stehen. Zu den zentralen Problemen zählen unter anderem die Unsicherheit bei der Auslegung des Begriffs „personenbezogene Daten“, der sich in einen absoluten und einen relativen Ansatz unterteilt, sowie die sich wandelnde und schwer definierbare Rolle der Datenverantwortlichen. Die Studie prognostiziert, dass die Ziele von Rechtsvorschriften, die den offenen Datenzugang fördern, mit dem privatsphärenfreundlichen Ansatz der DSGVO zur Datenminimierung kollidieren könnten, was zu erheblicher Rechtsunsicherheit für die an der Datenweitergabe interessierten oder beteiligten Parteien führen könnte.

Доктор Кинга Кальман: Европейская система обмена данными

В 2020 году Европейская комиссия объявила о Европейской стратегии в области данных, которая представляет собой комплексный план по укреплению роли ЕС в глобальной экономике данных. Исследование, основанное на этой стратегии, рассматривает законодательные усилия Европейского союза по поддержке экосистемы данных, включая Директиву об открытых данных и Регламент по управлению данными, а также содержит подробный анализ Общего регламента по защите данных. Последний направлен на стимулирование экономики данных Европейского союза путем либерализации промышленных данных и оптимизации их доступности.

Однако система обмена данными может противоречить ряду европейских требований к защите данных. Основная проблема заключается, среди прочего, в неопределенном толковании понятия персональных данных, что состоит то ли в абсолютном, то ли в относительном подходе, а также в изменчивой и сложной для определения структуре ролей контролеров данных. В исследовании прогнозируется, что цели законодательства, поощряющего доступ к открытым данным, могут противоречить подходу GDPR, ориентированному на защиту конфиденциальности и минимизацию данных, что может привести к значительной правовой неопределенности для сторон, заинтересованных в обмене данными или участвующих в нем.

Dr. Ágnes Kecskeméti: Les aspects émotionnelles des décisions notariales, ou les défis psychologiques de la pratique notariale hongroise

L'étude et la recherche qui y est présentée ont été réalisées dans le cadre de la formation continue des juristes spécialistes en psychologie juridique à l'Université de Miskolc. L'étude examine, sous un angle nouveau en utilisant les résultats des recherches scientifiques interdisciplinaires du droit et de la psychologie, le mécanisme de la prise de décision juridique ainsi que les défis cognitifs et psychologiques auxquels le notaire doit faire face. La recherche analyse le fonctionnement des praticiens du droit et les spécificités de la prise de décision notariale à l'aide des outils de la psychologie, et identifie également les heuristiques et les distorsions cognitives qui imprègnent le mécanisme de la prise de décision notariale aussi. Nous pouvons ainsi mieux comprendre les liens cachés entre la prise de décision et l'état d'esprit, ainsi que les attributs du fonctionnement de la psyché humaine qui déterminent fondamentalement les directions de la pensée. Enfin, l'étude tire des conclusions sur la gestion des défis psychologiques auxquels sont nécessairement confrontés les représentants du pouvoir judiciaire, tout en soulignant la

justification de l'utilisation des résultats de la recherche psychologique pour améliorer la qualité de la réalisation des tâches de ceux-ci.

Dr. Ágnes Kecskeméti: Emotionale Bestandteile der Entscheidungen von Notaren, oder psychische Herausforderungen der ungarischen Notare

Die Studie und die darin enthaltene Untersuchung wurden im Rahmen der juristischen Fachausbildung für Rechtspsychologie an der Universität Miskolc erstellt. Die Studie untersucht aus einer neuen Perspektive und unter Verwendung interdisziplinärer wissenschaftlicher Erkenntnisse aus den Bereichen Recht und Psychologie sowohl die Mechanismen der rechtlichen Entscheidungen als auch die kognitiven und psychologischen Herausforderungen, denen Notare gegenüberstehen. Die Studie analysiert mit Hilfe psychologischer Instrumente die Arbeitsweise von Rechtspraktikern und die Besonderheiten der notariellen Entscheidungsfindung und identifiziert Heuristiken und kognitive Verzerrungen, die auch den Mechanismus der notariellen Entscheidungsfindung durchdringen. Wir erhalten Einblicke in die verborgenen Zusammenhänge zwischen Entscheidungsfindung und psychischem Zustand sowie in die Eigenschaften der menschlichen Psyche, die die Denkweisen grundlegend bestimmen. Abschließend zieht die Studie Schlussfolgerungen hinsichtlich des Umgangs mit den psychologischen Herausforderungen, denen Vertreter der Justiz zwangsläufig ausgesetzt sind, und betont gleichzeitig die Berechtigung der Nutzung psychologischer Forschungsergebnisse zur Verbesserung der Qualität der Amtsarbeit.

Доктор Агнеш Кечкемети: Эмоциональные аспекты нотариальных решений, или психологические вызовы перед венгерскими нотариусами

Статья и представленные в ней исследования были подготовлены в рамках программы повышения квалификации специалистов

по юридической психологии в Университете Мишкольца. В статье рассматриваются - с новой точки зрения, с использованием результатов междисциплинарных научных исследований в области права и психологии - механизм принятия юридических решений, а также когнитивные и психологические вызовы, с которыми сталкиваются нотариусы. В исследовании анализируются с использованием психологических инструментов деятельность юристов и особенности принятия нотариальных решений, и выявляются эвристики и когнитивные искажения, пронизывающие механизм принятия нотариальных решений. Мы сможем понять скрытые связи между принятием решений и душевным состоянием, а также особенности функционирования человеческой психики, которые фундаментально определяют направленность мышления. Наконец, в статье сделаны выводы о решении психологических проблем, с которыми неизбежно сталкиваются представители судебной системы, и подчеркивается обособленность использования результатов психологических исследований для повышения качества их работы.

Dr. Bálint Vitkovics : La jurisprudence nationale sur la responsabilité du fait des produits

Le développement technologique de ces dernières années a eu un impact significatif sur notre société affectant, entre autres, les relations sociales et le fonctionnement de l'économie. Ces processus ont entraîné des transformations fondamentales posant de nouveaux défis à l'approche traditionnelle de la science juridique. D'une part, on se trouve devant la nécessité de trouver de nouvelles approches pour la pensée juridique dogmatique, d'autre part, on observe une augmentation de la codification avec l'adoption de nouvelles lois et la modification importante de la législation existante. Ces changements affectent également le domaine de la responsabilité du fait des produits en raison de l'évolution des processus de production et de la diffusion de produits inter-

connectés, ce qui a créé des incertitudes dans l'application de la loi dans un certain nombre de domaines, notamment en ce qui concerne les logiciels et leur mise à jour. Ces incertitudes ont motivé l'adoption de la nouvelle directive sur la responsabilité du fait des produits. L'objectif de cette étude est d'examiner la jurisprudence hongroise à la lumière des changements législatifs intervenus, afin de faciliter une application plus efficace des nouvelles règles.

Dr. Bálint Vitkovics: Produkthaftung in der ungarischen Rechtspraxis

Die technologischen Entwicklungen der letzten Jahre haben einen erheblichen Einfluss auf unsere Gesellschaft gehabt und sich auf soziale Beziehungen und wirtschaftliche Abläufe ausgewirkt. Diese Prozesse haben grundlegende Veränderungen mit sich gebracht, die die traditionelle Sichtweise der Rechtswissenschaft vor neue Herausforderungen stellen. Einerseits erfordert das dogmatische Rechtsdenken neue Ansätze, andererseits ist eine zunehmende Kodifizierung zu beobachten, die sich in der Verabschiedung neuer Rechtsvorschriften und in erheblichen Änderungen bestehender Rechtsvorschriften äußert. Die Veränderungen betreffen auch den Bereich der Produkthaftung, insbesondere aufgrund der veränderten Herstellungsprozesse und der Verbreitung vernetzter Produkte, die in mehreren Punkten zu Unsicherheiten bei der Rechtsanwendung führen, insbesondere in Bezug auf Software und deren Aktualisierung. Diese Unsicherheiten haben zur Verabschiedung der neuen Produkthaftungsrichtlinie geführt. Die vorliegende Studie befasst sich unter Berücksichtigung der erfolgten normativen Änderungen mit der ungarischen Rechtsprechung und hat zum Ziel, eine wirksamere Anwendung der neuen Regelung zu fördern.

Доктор Балинт Виткович: Национальная судебная практика в области ответственности за качество продукции

Технологические достижения последних лет оказали значительное влияние на наше

общество, затронув социальные отношения и функционирование экономики. Эти процессы привели к фундаментальным преобразованиям, которые ставят новые задачи перед традиционным подходом юридической науки. С одной стороны, догматическое правовое мышление должно искать новые подходы, а с другой, наблюдается рост кодификации, что проявляется в принятии новых законов и внесении существенных поправок в действующее законодательство. Эти изменения также затрагивают сферу ответственности за качество продукции в последствии развития производственных процессов и распространения взаимосвязанных продуктов, что создало неопределенность в правоприменительной практике в ряде аспектов, особенно в отношении программного обеспечения и его обновления. Эта неопределенность послужила причиной принятия новой Директивы об ответственности за качество продукции. Целью данного исследования является изучение венгерской судебной практики с учетом произошедших законодательных изменений в целях содействия более эффективно-му применению новых правил.

Dr. Hana Hobljaj: Réglementation de la succession des biens numériques dans le système juridique croate, Partie II

La diffusion des processus numériques est présente depuis longtemps dans tous les domaines de la vie humaine, ce qui entraîne la création d'une grande quantité de données et de contenus numériques, autrement dit de biens numériques. Le développement accéléré de la numérisation et de l'informatisation conduit simultanément à la construction d'une identité numérique des individus qui se conserve dans le monde virtuel même après leur décès. La question de la gestion de la transmission des biens numériques et de leur protection après le décès se pose donc au cours des procédures successorales. Il faut déterminer les biens numériques du défunt et parmi ces biens ceux qui sont inclus dans

la succession, c'est-à-dire les contenus numériques transmissibles par succession. En raison de la sous-réglementation de la succession de la propriété numérique dans le système juridique croate et de la méconnaissance par les utilisateurs de la propriété numérique concernant les dispositions contractuelles des fournisseurs de services numériques, il serait nécessaire, de lege ferenda, d'établir un cadre juridique solide, tant au niveau national qu'international, afin que les professionnels du droit puissent prendre des décisions concernant la transmission des biens numériques du défunt et harmoniser la pratique juridique.

Dr. Hana Hobljaj: Regelung der Vererbung von digitalem Vermögen im Rechtssystem Kroatiens Teil 2

Die digitale Revolution ist längst in allen Bereichen des menschlichen Lebens präsent, und infolgedessen entstehen große Mengen an digitalen Daten und Inhalten, d. h. digitale Vermögenswerte. Gleichzeitig führt die beschleunigte Entwicklung der Digitalisierung und Computerisierung dazu, dass der Einzelne eine digitale Identität aufbaut, die über seinen Tod hinaus in der virtuellen Welt bestehen bleibt. Daher stellt sich die Frage nach der Behandlung und dem Schutz der Übertragung von digitalen Vermögenswerten nach dem Tod im Nachlassverfahren. Es muss in der Rechtsprechung definiert werden, was das digitale Vermögen des Erblassers ausmacht und welche digitalen Vermögenswerte des Erblassers zum Nachlass gehören, d. h. welche digitalen Inhalte vererbt werden können. Da das Institut der Vererbung von digitalem Eigentum im kroatischen Rechtssystem nur unzureichend geregelt ist und die Nutzer von digitalem Eigentum die vertraglichen Bestimmungen der Anbieter

digitaler Dienstleistungen nicht kennen, besteht nicht nur im nationalen Rechtssystem, sondern auch auf internationaler Ebene die Notwendigkeit, einen guten rechtlichen Rahmen de lege ferenda zu schaffen, damit die Rechtsanwender Entscheidungen über die Übertragung digitaler Vermögenswerte nach dem Tod treffen können und die Rechtsprechung harmonisiert wird.

Доктор Хана Хоблай: Регулирование наследования цифровых активов в хорватской правовой системе, часть II

Распространение цифровых процессов уже давно присутствует во всех областях человеческой жизни, что приводит к созданию большого количества цифровых данных и контента, т. е. цифровых активов. Ускоренное развитие цифровизации и компьютеризации одновременно приводит к построению цифровой идентичности лиц, которая сохраняется в виртуальном мире даже после смерти. Это поднимает вопрос управления передачи цифровых активов и их защиты после смерти в рамках процедур наследования. В юридической практике необходимо определить цифровые активы умершего и среди этих активов те, которые включены в наследство, т. е. цифровой контент, который подлежит наследованию. В связи с недостаточным регулированием наследования цифровой собственности в правовой системе Хорватии и недостаточной осведомленностью пользователей цифровой собственности о договорных положениях поставщиков цифровых услуг, необходимо, de lege ferenda, создать прочные законодательные рамки как на национальном, так и на международном уровне, чтобы юристы могли принимать решения относительно передачи цифровых активов умершего и гармонизировать юридическую практику.

Szakmai profil és szerzői instrukciók

A Közjegyzők Közlönye szakmai profilját elsősorban a közjegyzői szervezet, valamint a közjegyzői eljárásokat érintő, illetve ahhoz kapcsolódó anyagi és eljárási jogterületek képezik.

A megjelentetett írások között kiemelt súllyal szerepelnek a polgári anyagi jog közjegyzői gyakorlat szempontjából meghatározó területei, valamint a polgári eljárásjog és azon belül különösen a polgári nemperes eljárások joga.

A lap fóruma a szakmai vitáknak, a bel- és külföldi híreknek és az egységes közjegyzői joggyakorlat kialakulását célzó törekvéseknek. Mindezen témakörökben megjelenési lehetőséget biztosít a közjegyzői hivatásrend tagjain kívül más területeken dolgozó jogászok tudományos igényű publikációi számára is. A megjelentetni kívánt publikációknak tartalmi és formai tekintetében (pl. hivatkozások, idézések) meg kell felelniük a tudományos dolgozatokkal szemben támasztott szakmai követelményeknek. Azok terjedelme – a szerkesztőbizottsággal történt kivételes eltérő megállapodás hiányában – legfeljebb háromnegyed szerzői ív (30000 leütés).

A publikációkat a szerkesztőbizottság részére elektronikus úton kérjük eljuttatni a kozlony@mokk.hu címre, rövid (kb. 1000 leütés terjedelmű) összefoglalóval együtt.

A publikációkkal kapcsolatos további részletes követelményekkel kapcsolatos információ

elérhető a Közjegyzők Közlönye honlapján:

www.mokk.hu/kozlony.

A Közjegyzők Közlönye

2025., 29. évfolyam, 3. számában közreműködő szerzők:

Dr. habil. Mohai Máté Ph.D

tanszékvezető egyetemi docens, Polgári Jogi Tanszék, PTE ÁJK

Dr. Schlosser Annamária Ph.D

közjegyző, Esztergom

Dr. Kis Tamás

bíró, Fővárosi Törvényszék Gazdasági Kollégiuma

Dr. Koncsik Marcell Igor

doktorandusz, ELTE ÁJK

Dr. Kálmán Kinga

doktoranda, ELTE ÁJK

Dr. Kecskeméti Ágnes

közjegyzőhelyettes, Miskolc

Dr. Vitkovics Bálint

doktorandusz, ELTE ÁJK

Dr. Hana Hobljaj

közjegyzőhelyettes, bírósági tolmács, Muraszterdahely/Mursko Središće (Horvátország)

Grafikai szerkesztés: Nagy Andrea Renáta
Nyomtatás: Közjegyzői Akadémia Kiadó Nyomdája